

โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

โดย

พระสุนทร วรสาโร จันทโร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

โยนีโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

โดย
พระสุนทร วรสารโ จันทรโต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

YONISOMANASIKARA OF PHRARIYATTIDHAMMA SCHOOL ADMINISTRATOR

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy (EDUCATIONAL ADMINISTRATION)

Department of Educational Administration

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2019

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
ศึกษา
โดย สุนทรา วรสาโร จันทร์โต
สาขาวิชา การบริหารการศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุष्ฎิบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร. นพดล เจนอักษร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุष्ฎิบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัทนา วัฒนอมศักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.นพดล เจนอักษร)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(พระมหาไกรวรรณ ปุณชันธ์ ดร.)

56252934 : การบริหารการศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาคุณภูมิบัณฑิต

คำสำคัญ : โยนิโสมนสิการ, ผู้บริหาร, โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

พระ สุภทรา วรสาโร จันทโรโต: โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร. นพดล เจนอักษร

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วิธีการวิจัยประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขั้นตอนที่ 2 การ วิเคราะห์โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาขั้นตอนที่ 3 ผลการยืนยันการวิจัย กลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวน จำนวน 196 โรงเรียนผู้ให้ข้อมูลในแต่ละโรงเรียน คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการ รวมทั้งสิ้น จำนวน 392 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบสอบถามความคิดเห็น และแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ มีชนิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ

ผลการวิจัยพบว่า

1. โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ 1) ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล 2) ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ 3) ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ 4) ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม 5) ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา 6) ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณญาณ 7) ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย 8) ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

2. ผลการยืนยันองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้ง 8 องค์ประกอบ ได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิว่า ถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และนำไปใช้ประโยชน์ได้

56252934 : Major (EDUCATIONAL ADMINISTRATION)

Keyword : yonisomanasikara, administrator, phrariyattidhamma school

PHRA SUNTHARA VORASARO CHANTHO : YONISOMANASIKARA OF
PHRARIYATTIDHAMMA SCHOOL ADMINISTRATOR THESIS ADVISOR : ASSISTANT
PROFESSOR NOPADOL CHENAKSARA, RTAR.Ph.D.

The purposes of this research were to determine: 1) the yonisomanasikara of phrariyattidhamma school administrator and 2) the confirmation of the yonisomanasikara of phrariyattidhamma school administrator. the 3 steps of this research operation were 1) studying the variable of the yonisomanasikara of phrariyattidhamma school administrator 2) analyzing the components of the yonisomanasikara of phrariyattidhamma school administrator 3) confirm the finding. The sample were 196 phrariyattidhamma schools. The data were collected from 2 respondents; director, and duputy directors in each schools, totoally 392 respondents. The research instruments were. The unstructured interview opinionnaire and questionnaire. The statistic used for analyzing the data were frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, and Exploratory Factor Analysis.

The findings of this study were as follows:

1. The factors of the yonisomanasikara of phrariyattidhamma school administrator were 8 factors 1) administrator thinks rational 2) administrator thinks by process 3) administrator thinks carefully 4) administrator think participately 5) administrator thinks by problems solving 6) administrator thinks by judgment 7) administrator thinks goal 8) administrator thinks actually.

2. The confirmation by the jury of experts on the 8 factors of the yonisomanasikara by of phrariyattidhamma school administrator were accuracy, appropriate, possibility and utility.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะความเมตตาของคณาจารย์ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากรประกอบไปด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.นพดล เจนอักษร อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัทนา วังณนอมศักดิ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และพระมहा ดร.ไกรวรรณ ปุณช์ชัย ป.ธ.๙ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ รวมทั้งคณาจารย์ ภาควิชาการบริหารการศึกษาทุกท่านผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณและขอขอบคุณ สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) รองศาสตราจารย์ ดร.พระเทพเวที (พล อากาศโร) ป.ธ.๙ ดร.พระราชรัตนมงคล (มนตรี อภินนติโก) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระมหาฉัตรชัย มูลสาร ป.ธ.๙ รองศาสตราจารย์ ดร.พระครูสุนทรธรรมโสภณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระครูศรีปริยัติคุณากรณ์ ดร.บุญเลิศ โสภา ดร.กัญจนา หินเมืองเก่า ดร.สุริยะ รูปหมอก ดร.วิไลลักษณ์ เพชรเอี่ยม ดร.ธีระพร आयวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุพันธ์ อภิขยานภาพ ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศที่ให้ความอนุเคราะห์ด้วยดีเสมอมาพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการทำงานวิจัยและแนะนำให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณและขอขอบพระคุณพระราชวินยาภรณ์ (มานิตย์ ฐิตมโน ป.ธ.7) พระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาสวัดเสนาหาพระอารามหลวง เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม-สุพรรณบุรี-กาญจนบุรี (ธ) ผู้ก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา พระครูโชติธรรมมาทร (สำราญ โชติธโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสนาหาพระอารามหลวง ผู้จัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานายพันธ์ศรี ภาคพล ไวยาวัจจรวัดเสนาหาพระอารามหลวง ดร.สุรินทร์ สำลี ประธานปริญญาเอกรุ่น 11/2 ร้อยเอก ดร.เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ ตลอดจนเพื่อนและกัลยาณมิตรปริญญาเอกรุ่น 11/2 ทุกท่าน

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงคุณตาพร คุณยายเครื่อง อัมทับ ตระกูลอัมทับ และคุณแม่สาคร คุณพ่อสอั้ง จันทร์โต และตระกูลจันทร์โต คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากคณาจารย์นิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่าน พระคุณแม่ พระคุณพ่อ พระคุณครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้อง และกัลยาณมิตร ที่เป็นกำลังใจในการศึกษาในระดับดุขฎิบัณฑิตและจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์และคุณค่าหรือประโยชน์อันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแต่ผู้มีพระคุณและผู้มีอุปการะคุณทุกท่าน

สุนทรา วรสาโร จันทร์โต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ	15
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	17
ปัญหาของการวิจัย	22
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	23
คำถามของงานวิจัย.....	23
สมมติฐานการวิจัย.....	24
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	24
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	33
บทที่2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	34
โยนีโสมนสิการ	34
ความหมายและความสำคัญของโยนีโสมนสิการ.....	34
ประเภทของโยนีโสมนสิการ.....	38
วิธีคิดแบบโยนีโสมนสิการ	38
กระบวนการคิดแบบโยนีโสมนสิการ	41
หลักของโยนีโสมนสิการ.....	42

ความคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ข้อ.....	51
โยนิมนสิการในพระไตรปิฎก.....	73
การเกิดขึ้นของโยนิโสมนสิการ.....	76
หลักการคิดตามแนวโยนิโสมนสิการ.....	77
หลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ประการ.....	79
สรุปวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	84
การคิด.....	85
ความหมายของการคิด.....	85
ความสำคัญของการคิด.....	89
ทักษะการคิด.....	93
ประเภทของทักษะการคิด.....	94
หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวกับการคิดที่เป็นสากลจากประเทศซีกโลกตะวันตก.....	95
กระบวนการคิด.....	113
การส่งเสริมการคิด.....	120
การส่งเสริมการคิดตามลักษณะคิด.....	121
กระบวนการคิดแก้ปัญหา.....	128
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคิดแก้ปัญหา.....	131
แนวคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ.....	140
ความเข้าใจผิดในการตัดสินใจ.....	145
คุณลักษณะของผู้บริหาร.....	146
ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหาร.....	147
การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา.....	158
ประวัติความเป็นมา.....	158
รูปแบบการศึกษา.....	160

การบริหารจัดการ.....	160
โครงสร้างบริหารโรงเรียนพระปรยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	160
อัตลักษณ์ของโรงเรียน.....	162
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	169
งานวิจัยในประเทศ.....	169
งานวิจัยต่างประเทศ.....	176
สรุป.....	181
บทที่ 3 การดำเนินงานวิจัย	182
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	182
ระเบียบวิธีวิจัย	186
แผนแบบของการวิจัย.....	186
ประชากร	186
กลุ่มตัวอย่าง.....	187
ตัวแปรที่ศึกษา.....	188
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	188
การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ.....	189
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	191
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	191
ตัวแปรที่ศึกษา.....	191
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	192
การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ.....	193
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	194
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	195
สรุป.....	196

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	197
บทที่ 5 อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	249
สรุปผลการวิจัย.....	249
การอภิปรายผล	252
ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	264
ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้.....	264
ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป.....	264
ภาคผนวก.....	265
ภาคผนวก ก.....	266
หนังสือขอสัมภาษณ์งานวิจัย.....	267
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์งานวิจัย.....	268
แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา.....	269
ภาคผนวก ข.....	271
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือการวิจัย.....	272
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจคุณภาพเครื่องมือการวิจัย.....	273
ภาคผนวก ค.....	274
ผลการวิเคราะห์ค่าความตรงเชิงเนื้อหา.....	275
ภาคผนวก ง.....	282
หนังสือขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือวิจัย.....	283
รายชื่อหน่วยงานที่ทดลองใช้เครื่องมือ.....	284
ภาคผนวก จ.....	285
ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยง.....	286
ภาคผนวก ฉ.....	292
หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	293

รายชื่อกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 294

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย 301

ภาคผนวก ซ 313

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญยืนยันองค์ประกอบงานวิจัย 314

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันองค์ประกอบงานวิจัย 315

แบบสอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ 316

รายการอ้างอิง 327

ประวัติผู้เขียน 337

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล.....	187
ตารางที่ 2 รายการเอกสาร.....	198
ตารางที่ 3 สรุปโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	199
ตารางที่ 4 รายการงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ	206
ตารางที่ 5 สรุปโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	207
ตารางที่ 6 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์งานวิจัย 5 ท่าน.....	212
ตารางที่ 7 สรุปโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	213
ตารางที่ 8 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	216
ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ ตัวแปรโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	218
ตารางที่ 10 ค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin and Bartlett's Test).....	225
ตารางที่ 11 องค์ประกอบ ค่าความแปรปรวนของตัวแปร ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร และ ค่าร้อยละความแปรปรวนสะสมของตัวแปรโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษา.....	226
ตารางที่ 12 ตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละสององค์ประกอบหลังการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแม็กซ์ (Varimax method).....	227
ตารางที่ 13 ตัวแปรโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในแต่ละ องค์ประกอบ	231
ตารางที่ 14 องค์ประกอบที่ 1	232
ตารางที่ 15 องค์ประกอบที่ 2	234
ตารางที่ 16 องค์ประกอบที่ 3	235
ตารางที่ 17 องค์ประกอบที่ 4	236

ตารางที่ 18 องค์ประกอบที่ 5	237
ตารางที่ 19 องค์ประกอบที่ 6	238
ตารางที่ 20 องค์ประกอบที่ 7	239
ตารางที่ 21 องค์ประกอบที่ 8	240
ตารางที่ 22 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันความเป็นไปได้และความเหมาะสมขององค์ประกอบโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	244
ตารางที่ 23 ค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลของการแสดงความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	245

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	31
แผนภูมิที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	185
แผนภูมิที่ 3 องค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	241

บทที่ 1

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 6 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้โดยสรุปว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนในชาติให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมและมาตรา 12 บัญญัติสิทธิว่านอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว บุคคล องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพระราชบัญญัตินี้ยังได้บัญญัติแนวการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 22 คือ การจัดการศึกษาทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา นอกจากนี้มาตรา 24 บัญญัติให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามมี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ส่วนมาตรา 25 บัญญัติภาระหน้าที่ให้รัฐร่วมกับบุคคล สถาน บันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัด กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในชุมชน เป็นต้น¹

โรงเรียนและบ้านในสมัยอดีตนั้นเรียนกันที่วัด วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนหนังสือ เรียกว่า ศาลาการเปรียญโดยมีพระเป็นผู้สอนให้กับเด็กในสมัยอดีตนั้นเด็กต้องได้รับการบวชก่อนจึงได้ เรียนเมื่อบวชแล้วก็จะได้เรียนให้ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมัยที่เป็นเด็กทรงบวช เป็นสามเณรศึกษาอยู่กับพระมหาเถรคันฉ่องเรียนเกี่ยวกับเกี่ยวกับอาวุธศึกษาจบออกมาก็เป็นกษัตริย์ ออกรบกู้ชาติบ้านเมืองกู้พระศาสนาซึ่งก็เป็นผลจากการศึกษาการเรียนในวัดสมัยอดีตและพัฒนา มาเป็นลำดับเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาจนถึงปัจจุบันโดยมีการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งมี 3 แผนก คือ แผนก ธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา² ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่องของคัมภีร์พระคัมภีร์ คือการศึกษาเกี่ยวกับ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545).

² พระธรรมกิติวงศ์ (ทองดี สุรเดโช), *บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา* (กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2556).

ธรรมเบื้องต้นเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกคือ พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ซึ่งเป็น การศึกษาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อศึกษาค้นคว้าเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำคำสั่ง สอนมาโปรดประชาชนให้ได้รับการพันทุกข์ห่างไกลจากกิเลสด้วยคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า การศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก็คือนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ศึกษาเรียนรู้เมื่อเรียนรู้แล้วก็นำมาปฏิบัติ โรงเรียนพระปริยัติธรรมนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามา ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งปริยัติธรรมและภาษาบาลี ก็คือ ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ในการสั่งสอนประชาชนใน สมัยพุทธกาล ก็มีการเรียนการสอนทั้งฝ่ายธรรมและภาษาบาลีและเมื่อการศึกษาทางโลกได้ เปลี่ยนแปลงไปมากไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่การศึกษาของสงฆ์ยังอยู่กับที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยจึงมี การพัฒนาจึงมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอนุวัตไปตามโลกบ้างจึงมีการศึกษาปริยัติธรรม แผนก สามัญศึกษาขึ้นมาอีกแผนกหนึ่งเพื่อเป็นการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก ผสมผสานเป็นการ ประยุกต์ในการศึกษาของสงฆ์เพื่อให้เกิดความทันโลกทันเหตุการณ์พระภิกษุและสามเณรจึงได้เรียน เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ได้เกิดการพัฒนารับรู้ใหม่ๆ เพื่อที่จะได้มีความรู้ทั้งทางโลกและ ทางธรรม จึงเกิดโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้นมาอีกแผนกหนึ่งและเริ่มเรียนและ พัฒนาและสามารถเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับจนมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ศึกษาเกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นจำนวนมากและได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการจัดการศึกษา³

วัดเป็นสถาบันหลักของชุมชนที่ให้การอบรมกล่อมเกลาจิตใจ ให้ความรู้พื้นฐานจนถึงวิชาชีพ ร่วมทั้งอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยมาช้านาน ภารกิจสำคัญของวัดก็คือการจัดการศึกษาแก่ พระภิกษุ สามเณร ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมและการให้การศึกษแก่ประชาชนทุกเพศทุก วัยที่เรียนกว่า การศึกษาสงเคราะห์ รวมทั้งการเผยแผ่ศาสนาธรรมเพื่อให้ประชาชนคนไทยเป็นบุคคลที่ มีความรู้คู่คุณธรรม ปัจจุบันการศึกษาทางโลกได้เปลี่ยนแปลงไปมากจึงทำให้การจัดการศึกษาของ พระภิกษุสามเณรต้องเปลี่ยนไปตามโลก สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา สังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) จึงได้ ประารถว่า “การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตาม ความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็จำเป็นอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลก บ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรม

³ สมศักดิ์ บุญปู, *การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย* (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2556).

แผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป” จึงได้ทำให้มีหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ขึ้นมาอีกแผนกหนึ่ง⁴

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) ว่า “การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาปริยัติธรรม ก็จำเป็นต้องอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการจัดการเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษามีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกทางธรรมควบคู่กันไป” ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกระทรวงว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขึ้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นแนวทางดำเนินการจัดการศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนของกรมการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น

ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ทำให้มีหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบงานคณะสงฆ์และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาโดยตรง คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งแยกมาจากกรมศาสนา ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีระเบียบควบคุมอย่างชัดเจน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้ออกระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักรบ้านเมือง กล่าวคือ ทางฝ่ายศาสนจักรก็ได้ศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ดำรงอยู่ในสมณธรรม สมควรแก่ภาวะ สามารถธำรงและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และห้าพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ลาสิกขาไปแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับราชการสร้างประโยชน์ให้ก้าวหน้าแก่ตนเองและบ้านเมืองต่อไปด้วยเช่นกัน

ต่อมาโดยที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไข (เพิ่มเติม) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้ในหมวดที่ 2 มาตราที่ 12 ว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์การปกครองส่วน

⁴ ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา* (นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557).

ท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตาม กฎกระทรวงและมาตราที่ 18 (2) กำหนดว่า “โรงเรียนได้แก่โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันศาสนาหรือศาสนอื่น” ดังนั้น จึงถือได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นสถาบันศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งหนึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ในการนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับ ข้อความในมาตรา 12 และมาตรา 18 (2) แห่งพระราชบัญญัตินี้ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออก กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 เพื่อให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

กาลต่อมา เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและกฎกระทรวง โดยมุ่งเน้น ให้วัดที่จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้อง กับนโยบายของคณะสงฆ์เป็นสำคัญ มหาเถรสมาคม จึงได้ออกประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 โดยกำหนดให้มีการบริหารจัดการศึกษาตาม หลักเกณฑ์ที่ คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากำหนดซึ่ง คณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่กำหนดนโยบาย มาตรฐาน แผนการจัดการศึกษา ให้คำแนะนำส่งเสริม การจัดการศึกษา และพิจารณาวินิจฉัย ชี้ขาดปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ มี สมเด็จพระวันรัต เป็น ประธาน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นรองประธานกรรมการ มีผู้แทนจาก บุคคลและหน่วยงานสำคัญต่าง ๆ อาทิ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้อำนวยการสำนัก บปรมาณ เลขธิการสภาการศึกษา เป็นคณะกรรมการ โดยมีผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นกรรมการและเลขานุการ

รูปแบบการจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดำเนินการจัดการเรียน การสอนในระดับมัธยมศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ช่วงชั้น คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและ มัธยมศึกษาตอนปลายจัดเป็นเช่นเดียวกับโรงเรียนในระบบเช่นเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและ เอกชนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมี กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามที่ กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 8 กลุ่มสาระ คือ 1.ภาษาไทย 2.คณิตศาสตร์ 3.วิทยาศาสตร์ 4.สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม 5.สุขศึกษาและพลศึกษา 6.ศิลปะ 7.การงานอาชีพและเทคโนโลยี 8.ภาษาต่างประเทศ และมีวิชาเฉพาะที่กำหนดให้นักเรียนคือ พระภิกษุและสามเณรต้องเรียนตามนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม คือ วิชาภาษาบาลี และวิชาพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พุทธประวัติ ธรรมวินัย ศาสนาปฏิบัติ เพื่อเป็นพื้นฐานใน การศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎกสามารถนำไปเป็นเครื่องมือเผยแผ่

พระพุทธศาสนาอันหน้าที่สำคัญของพระภิกษุสามเณรในฐานะที่เป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งอยู่ในวัดที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา จัดการศึกษาเฉพาะสำหรับพระภิกษุและสามเณรเท่านั้น โรงเรียนจะได้รับการจัดตั้งได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตหรือเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ออกใบอนุญาต แก่เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียน เจ้าอาวาสหรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นผู้จัดการและผู้จัดการเป็นผู้คัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในประกาศคณะกรรมการการศึกษาปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ซึ่งจะดำเนินการคัดเลือกพระภิกษุและคฤหัสถ์เพื่อเสนอแต่งตั้งเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา นอกจากจะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้สนองงานคณะสงฆ์ด้านการจัดการศึกษาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแผนกนักธรรมบาลีด้วย โดยจัดให้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรนักธรรมและบาลี ให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ในการประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2555 ที่ประชุมมหาเถรสมาคมเห็นชอบให้ปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียนและเกณฑ์การจบการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาตามคำสั่งของประธานคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่ 1/2555 ลงวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2555 เรื่องการปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียนและเกณฑ์การจบการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสอบผ่านธรรมสนามหลวงและบาลีสนามหลวงได้ โดยได้เพิ่มหน่วยกิตวิชาภาษาบาลี และวิชาพระพุทธศาสนา (พุทธประวัติ ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ) ทั้งนี้ผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรีเป็นอย่างต่ำ และจะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ ต้องสอบได้นักธรรมโทเป็นอย่างต่ำ ตามมติมหาเถรสมาคมที่ 388/2555) นอกจากนี้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ยังได้ปรับตัวบ่งชี้และเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ.2554 – 2558) ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยยกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามเป้าหมายเฉพาะสถานศึกษา หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมคือวิชาพุทธประวัติและธรรมวินัย วิชาศาสนาปฏิบัติและวิชาภาษาบาลี นอกจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐานอีกด้วย ในการนี้เพื่อดำเนินการดังกล่าว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ร่วมกับสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ องค์การมหาชน หรือ สทศ. จัดให้มีการสอบวัดผลทางการศึกษาระดับชาติด้านพระพุทธศาสนา หรือเรียนย่อว่า B-NET (Buddhism National Educational Test)

ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนยังมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนในการจัดการเรียน การสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องสามารถ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีคุณธรรม รักเพื่อนมนุษย์ รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ที่กว้างไกลและมีจิตใจเป็นธรรม ในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียน ครูผู้สอนจะต้องปรับปรุง พัฒนาทักษะและประสบการณ์ในการสอนให้สอดคล้องกับความสามารถ ความสนใจ ความต้องการ และเจตคติของผู้เรียน โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็น เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำไปใช้ในการสร้างและเตรียมทรัพยากรมนุษย์ ให้ประเทศมีคุณภาพ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศแบบยั่งยืน ซึ่งผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องกำหนดกลยุทธ์ โดยเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้และ เรียนรู้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารจะต้องเร่งรัดพัฒนาครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ให้เป็นผู้ที่มี ศักยภาพที่เหมาะสมที่จะให้การศึกษาอบรมพัฒนาเยาวชนของชาติในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มี ความสำคัญต่อประเทศชาติผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำองค์กรสู่การ เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา เพราะผู้บริหารโรงเรียน จะต้องเป็นผู้นำ และเป็นผู้สร้างขวัญกำลังใจให้ครูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียน เกิดลักษณะนิสัยที่ต้องการในโลกยุคไร้พรมแดน ถึงเวลาแล้วที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทบทวน บทบาทและภารกิจหน้าที่ของตนเองในสังคมยุคโลกาภิวัตน์เพื่อการเป็นผู้บริหารโรงเรียนสู่ความเป็น สากลอย่างแท้จริง

ปัจจุบัน การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีปัญหาหลายประการ กล่าวคือ ในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาผู้บริหารถือเป็นหัวใจในการ ทำงานเป็นผู้นำที่จะนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จผู้นำหรือผู้บริหาร คือผู้มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม พุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมิกสูตรตถุกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใดพระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมสมัย แม้พวก ข้าราชการก็เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม้พราหมณ์และคฤหบดีก็เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม้ชาวนิคมนและชาวชนบท ก็เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เมื่อชาวนิคมนและชาวชนบทไม่ตั้งอยู่ใน ธรรม พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์หมุนเวียน ไม่สม่ำเสมอ หมู่ดาวนักษัตรก็ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อคืนและวันหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เดือน หนึ่งและกึ่งเดือนก็หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ฤดูและปีก็ ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ลมย่อมพัดไม่สม่ำเสมอ เมื่อลมพัดไม่สม่ำเสมอ ลมก็เดินทางผิดไม่ สม่ำเสมอ ย่อมพัดเวียนไป เมื่อลมเดินทางผิดไม่สม่ำเสมอพัดเวียนไป เทวดาย่อมกำเริบ เมื่อเทวดา กำเริบฝนย่อมไม่ตกต้องตามฤดูกาลเมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็สุกไม่เสมอกัน ตถุกร ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ผู้บริโศกข้าวที่สุกไม่เสมอกันย่อมเป็นผู้มีอายุน้อย มีผิวพรรณเศร้าหมอง มีกำลัง

น้อย มีอาหารมาก ดุกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด พระราชาเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม แม้ข้าราชการก็ย่อมเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เมื่อข้าราชการตั้งมั่นอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม่พรหมณ์และคฤหบดีก็เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม่ชวานิคมและชาวชนบทก็ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เมื่อชวานิคมและชาวชนบทตั้งอยู่ในธรรม พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์หมุนเวียนสม่ำเสมอ กัน หมู่ดาวนักษัตรก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ คีรีและวันก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ กัน เมื่อคีรีและวันย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ คีรีและวันย่อมหมุนเวียนไปสม่ำเสมอ เมื่อฤดูและปีหมุนเวียนสม่ำเสมอ กัน ลมย่อมพัดสม่ำเสมอ เมื่อลมพัดสม่ำเสมอ ลมย่อมพัดไปถูกทาง เมื่อลมพัดไปถูกทาง เทวดาย่อมไม่กำเริบ เมื่อเทวดาไม่กำเริบ ฝนย่อมตกต้องฤดูกาล เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าก็สุกเสมอกัน ดุกรภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ผู้บริโศกข้าวกล้าที่สุกเสมอกัน ย่อมมีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีกำลัง และมีอาหารน้อย

เมื่อฝูงโคข้ามไปอยู่ ถ้าโคนำฝูงไปคด โคเหล่านั้นย่อมไปคดทั้งหมด ในเมื่อโคผู้นำไปคดในมนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ก็จะประพฤติธรรมเหมือนกัน แฉ่นแคว้นทั้งหมดจะได้ประสบความสำเร็จทุกข์ ถ้าพระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อฝูงโคข้ามไปอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมด ในเมื่อโคผู้นำไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าประพฤติธรรมประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน แฉ่นแคว้นทั้งหมดย่อมได้ประสบความสำเร็จทุกข์ ถ้าพระราชาเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม⁵

บุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ หรือเป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต หรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะเดินตามแบบ ของผู้นำด้วยดีและประสบความสำเร็จหากว่าผู้นำหรือหัวหน้าไม่ประกอบด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตามและประสบความสำเร็จลำบาก ฉะนั้น⁶ จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมาย ผู้บริหารที่ดีคือผู้ที่สามารถนำความรู้ความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมาใช้เกิดประโยชน์สูงสุดและจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะส่วนตัว คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และที่สำคัญ คือ ต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานที่เหมาะสม จึงจะทำให้การบริหารงานในโรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

⁵ มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎก เล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, 2525).

⁶ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ*, 7 ed. (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2546).

ดังนั้น กระบวนการคิดของผู้บริหารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการบริหารงานนั้นจะต้องผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ ถ้าคิดถูกต้องก็จะสามารถดำเนินงานไปด้วยความเรียบร้อยปลอดภัย ถ้าคิดไม่ถูกต้องก็ไม่สามารถที่จะดำเนินงานไปได้ด้วยความไม่เรียบร้อยและไม่ปลอดภัยและเกิดความเสียหายแก่องค์กรได้ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องใช้กระบวนการคิดเหมือนกับเป็นผู้นำที่ดีที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่การพัฒนาของทุกฝ่ายและเกิดผลดีต่อองค์กร

ปัญหาของการวิจัย

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษาที่วัดโดยพระสงฆ์ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ควบคุมไปกับวิชาสามัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยโรงเรียนมีสถานภาพเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.2548 จัดเป็นโรงเรียนในระบบเช่นเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป ซึ่งคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ได้ออกประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2553 กำหนดให้มีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กำหนดด้วยเหตุนี้โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจึงนับเป็นสถานศึกษาแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยเป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสและยากจนจำนวนมากในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไปได้ นอกจากนี้ยังเป็นสถานศึกษาที่มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาเป็นเอกลักษณ์และมีวัตถุประสงค์พิเศษ กล่าวคือ เป็นโรงเรียนเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างศาสนทายาทที่ดีเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมเป็นพุทธศาสนทายาทที่เปี่ยมปัญญาพุทธธรรมประพฤติปฏิบัติจนได้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ มีหลักธรรมนำชีวิตอันเป็นคุณลักษณะปริยัติสามัญที่พึงประสงค์ และสามารถทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในเชิงบูรณาการทั้งทางธรรมและทางโลกได้อย่างดีมีวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันอีกด้วย นับตั้งแต่ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนประเภทนี้มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2514 จวบจนถึงปัจจุบัน เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียน พร้อมทั้งผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้ร่วมกันกำหนดแนวทางบริหารจัดการศึกษาพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเพื่อให้ได้รับความศรัทธาเชื่อมั่นจากผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียนซึ่งนับว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีแนวทางในการปฏิบัติงานที่สืบทอดกันมาโดยลำดับ

การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการบริหารงานโดยมีความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะรังสรรค์ความเจริญงอกงามให้เกิดแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอย่างยั่งยืนตลอดไปในการนี้ได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกันทางการศึกษาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริหารโรงเรียนซึ่งได้พิจารณาเห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นยังมีปัญหาในการจัดการศึกษาหลายด้านประกอบด้วย ปัญหาทางการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การวางแผน การกำหนดวิสัยทัศน์ การคิดด้านมีเหตุมีผล อย่างไรก็ตามการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องปฏิบัติงานในโรงเรียนจำเป็นต้องมีหลักแนวความคิดและหลักการทำงานให้สอดคล้องกับคณะสงฆ์และการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยจึงจะทำให้การพัฒนาโรงเรียนประสบผลสำเร็จได้⁷

ดังนั้นผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของกระบวนการคิดการทำงานของผู้บริหาร ซึ่งมีจุดหมายในการศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการคิดของผู้บริหารหรือโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้จากการทำวิจัยเพื่อนำไปปรับใช้ในการบริหารงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
2. เพื่อทราบผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

คำถามของงานวิจัย

1. โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีองค์ประกอบอะไรบ้าง
2. ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญเป็นอย่างไร

⁷ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือปฏิบัติงานสำหรับผู้บริหารครู และบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา* (นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557).

สมมติฐานการวิจัย

1. โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นพหุตัวแปร
2. ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากแนวคิดในการวิจัยโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่ามีโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดังนี้

โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโยนิโสมนสิการมีองค์ประกอบ 4 ส่วน 1.อุบายมนสิการ คือ การคิดอย่างเข้าถึงความจริง 2.ปถมนสิการ คือ การคิดอย่างมีลำดับขั้นตอนไม่สับสน 3.การณมนสิการ คือ การคิดอย่างมีเหตุผล 4.อุปาทกมนสิการ คือ การคิดอย่างมีเป้าหมาย คิดให้เกิดผลไม่ใช่คิดไปเรื่อยเปื่อย⁸

วิธีโยนิโสมนสิการมีหลักอยู่ 10 วิธี คือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริง
2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นวิธีคิดเพื่อกำหนดแยกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมและสิ่งที่ป็นนามธรรม
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้เท่าทัน คือรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นเองและจะดับไปเอง เรียกว่า รู้อนิจจัง และรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นมาเองไม่มีใครบังคับหรือกำหนดขึ้น เรียกว่า รู้อนัตตา
4. วิธีคิดแบบอริยสัจ เป็นวิธีคิดแบบแก้ปัญหา โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ ทำความเข้าใจให้ชัดเจน สืบค้นสาเหตุเตรียมแก้ไข วางแผนกำจัดสาเหตุของปัญหา มีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ ก. ทุกข์ การกำหนดให้รู้สภาวะปัญหา ข. สมุทัย การกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด ค. นิโรธ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมาย ต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร ง. มรรค การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

⁸สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555).

5. วิธีคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างหลักการและความมุ่งหมายสามารถตอบคำถามได้ว่าทำหรือจะทำอย่างนั้น อย่างไรเพื่ออะไรทำให้การกระทำมีขอบเขตไม่เลยเถิด

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนักที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้มีทั้งส่วนดีและส่วนด้อย ดังนั้นเมื่อต้องคิดตัดสินใจเลือกเอาของสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้ และไม่มองข้ามโทษหรือข้อบกพร่อง จุดอ่อนจุดเสียของสิ่งที่เลือกไว้ การคิดและมองตามความจริงนี้ ทำให้ไม่ประมาท อาจนำเอาส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ และสามารถหลีกเลี่ยงหรือมีโอกาสแก้ไขส่วนเสียบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกได้

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่สามารถแยกแยะได้ว่าคุณค่าแท้คืออะไร คุณค่าเทียมคืออะไร คุณค่าแท้ คือ คุณค่าของสิ่งมีประโยชน์แก่ร่างกายโดยตรง อาศัยปัญญาตีราคา คุณค่าสมองปัญญา คุณค่าเทียม คือ คุณค่าพอกเสริมสิ่งจำเป็นโดยตรง อาศัยตัณหาราคาเป็นค่าที่สนองตัณหา วิธีคิดนี้ใช้เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เพื่อพ้นจากการเป็นทาสของวัตถุ เป็นการเกี่ยวข้องกับด้วยปัญญา มีขอบเขตที่เหมาะสม

8. วิธีคิดแบบไร้คุณธรรม เป็นการคิดถึงแต่สิ่งที่ดีมีคุณเมื่อได้รับประสบการณ์ใด แทนที่จะคิดถึงสิ่งที่ไม่ดีงาม เป็นวิธีคิดที่สกัดกันขัดเกลادتันทา

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดให้ตระหนักถึงสิ่งที่อยู่ในขณะปัจจุบัน กำหนดเอาที่ความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ประจำวันเชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่กำลังรับรู้ กิจกรรมตามหน้าที่หรือการปฏิบัติ โดยมีจุดหมายไม่เพ้อฝันกับอารมณ์ชอบหรือชัง

10. วิธีคิดแบบวิซุวาท เป็นการคิดแบบมองให้เห็นความจริงโดยแยกแยะให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้านจนครบทุกด้าน ไม่พิจารณาสิ่งใดๆ เพียงด้านหรือแง่มุมเดียว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการด้านความคิดจากต่างประเทศ ได้แก่ ทฤษฎีความคิดดังนี้

เลวิน (Lewin) นักทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt) เชื่อว่า ความคิดของบุคคลเกิดจากการรับรู้สิ่งเร้า ซึ่งบุคคลมักรับรู้ในลักษณะภาพรวมหรือส่วนรวมมากกว่าส่วนย่อย⁹

บลูม (Bloom) ได้จำแนกการรู้ (Cognition) ออกเป็น 5 ชั้น ได้แก่ การรู้ชั้นความรู้ การรู้ชั้นเข้าใจ การรู้ชั้นวิเคราะห์ การรู้ชั้นสังเคราะห์ และการรู้ชั้นประเมิน¹⁰

⁹ Kurt Lewin, *Field Theory and Learning and Cartwright Field Theory in Social Science Selected Theoretical* (New York: Harper and Row, 1951).

¹⁰ Benjamin Samuel et al Bloom, *Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning* (New York: McGraw - Hill, 1971).

ทอเรนซ์ (Torrance) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ว่าประกอบไปด้วย ความคล่องแคล่วในการคิด (Fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) และความคิดริเริ่มในการคิด (Originality)¹¹

ออสูเบล (Ausubel) อธิบายว่า การเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Verbal Learning) จะเกิดขึ้นได้ หากการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีมาก่อน ดังนั้น การให้กรอบความคิดแก่ผู้เรียนก่อนการสอนเนื้อหาสาระใด ๆ จะช่วยเป็นสะพานหรือโครงสร้างที่ผู้เรียนสามารถนำ เนื้อหา/สิ่งที่เรียนใหม่ไปเชื่อมโยงยึดเกาะได้ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความหมาย¹²

เพียเจต์ (Piaget) ได้อธิบายพัฒนาการทางสติปัญญาว่าเป็นผลเนื่องมาจากการปะทะสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการดูดซึม (Assimilation) และกระบวนการปรับให้เหมาะสม (Accommodation) โดยการพยายามปรับความรู้ ความคิดเดิมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ซึ่งทำให้บุคคลอยู่ในภาวะสมดุลสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคล¹³

บรุนเนอร์ (Bruner) กล่าวว่า เด็กเริ่มต้นเรียนรู้จากการกระทำ ต่อไปจึงจะสามารถจินตนาการ สร้างภาพในใจหรือในความคิดขึ้นได้ แล้วจึงถึงขั้นการคิดและเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรม¹⁴

กานเย่ (Gagne) ได้อธิบายว่าผลการเรียนรู้ของมนุษย์มี 5 ประเภท ได้แก่

1. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อย 4 ระดับ คือ การจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ และการสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง
2. กลวิธีการเรียนรู้ (Cognitive Strategies) ซึ่งประกอบด้วยกลวิธีการใส่ใจ การรับและทำความเข้าใจข้อมูล การดึงความรู้จากความทรงจำ การแก้ปัญหา และกลวิธีการคิด
3. ภาษา (Verbal Information)
4. ทักษะการเคลื่อนไหว (Motor Skills)
5. เจตคติ (Attitudes)

¹¹ Terence R Mitchell, *People in Organization an Introduction to Organizational Behavior* (Tokyo: McGraw – hill, 1983).

¹² D. P Ausubel, *Educational Psychology a Cognitive View* (New York: Holt Rinehart and Winston, 1968).

¹³ J Piaget, *The Moral Judgment of the Child* (London: Poutledg and kalgan paul, 1965).

¹⁴ J.S Bruner, *Toward a Theory of Instruction* (New York: V Norton, 1965).

กิลฟอร์ด (Guilford) ได้อธิบายว่าความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วยมิติ 3 มิติ คือ 1. ด้านเนื้อหา (Contents) หมายถึง วัตถุ/ข้อมูลที่ใช้เป็นสื่อก่อให้เกิดความคิด ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น อาจเป็นภาพ เสียง สัญลักษณ์ ภาษา และพฤติกรรม 2. มิติด้านปฏิบัติการ (Operations) หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการคิด ซึ่งได้แก่ การรับรู้และเข้าใจ (Cognition) การจำ การคิดแบบเอกนัย และการประเมินค่า 3. มิติด้านผลผลิต (Products) หมายถึง ผลของการคิด ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นหน่วย (Unit) เป็นกลุ่มหรือพวกของสิ่งต่าง ๆ (Classes) เป็นความสัมพันธ์ (Relation) เป็นระบบ (System) เป็นการแปลงรูป (Transformation) และการประยุกต์ (Implication) ความสามารถทางการคิดของบุคคล เป็นผลจากการผสมผสานมิติด้านเนื้อหาและด้านปฏิบัติการเข้าด้วยกัน¹⁵

ลิปแมน และคณะ (Lipman) ได้นำ เสนอแนวคิดในการสอนคิดผ่านทาง การสอนปรัชญา (Teaching Philosophy) โดยมีความเชื่อว่า ความคิดเชิงปรัชญาเป็นสิ่งที่ขาดแคลนมากในปัจจุบัน เราจำเป็นต้องสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ผู้คนสามารถร่วมสนทนากันเพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจทางการคิด ปรัชญาเป็นวิชาที่จะช่วยเตรียมให้เด็กฝึกฝนการคิด¹⁶

คลอสไมเออร์ (Klausmier) ได้อธิบายกระบวนการคิดโดยใช้ทฤษฎีการประมวลผลข้อมูล (Information Processing) ว่า การคิดมีลักษณะเหมือนการทำงาน ของคอมพิวเตอร์ คือ มีการนำ ข้อมูลเข้าไป (Input) ผ่านตัวปฏิบัติการ (Processor) แล้วจึงส่งผลออกมา (Output) กระบวนการคิดของมนุษย์มีการรับข้อมูล มีการจัดกระทำ และแปลงข้อมูลที่รับมา มีการเก็บรักษาข้อมูล และมีการนำ ข้อมูลออกมาใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ กระบวนการเกิดขึ้นในสมองไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่สามารถศึกษาได้จากการอ้างอิง หรือการคาดคะเนกระบวนการนั้น¹⁷

สเตอร์นเบิร์ก (Sternberg) ได้เสนอทฤษฎีสามศร (Triarchic Theory) ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีย่อย 3 ส่วน คือ ทฤษฎีย่อยด้านบริบทสังคม (Contextual Subtheory) ซึ่งอธิบายถึง ความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคล และทฤษฎีย่อย ด้านประสบการณ์ (Experiential Subtheory) ซึ่งอธิบายถึงผลของประสบการณ์ที่มีต่อความสามารถทางปัญญา รวมทั้งทฤษฎีย่อยด้านกระบวนการคิด (Componential Subtheory) ซึ่งเป็น ความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดปรัชญาการสร้างความรู้ (Constructivism) อธิบายว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในบุคคล บุคคลเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้

¹⁵Jean and Gray Guilford, David E, *Motivation and Modern Management* (Massachusetts: Addison - Wesley Publishers, 1970).

¹⁶M Lipman, "*Philosophy for Children,*" *Thinking : The Journal of Philosophy for children* (1982).

¹⁷H. J Klausmeier, *Education of Psychology* (New York: Harper Row, 1985).

จากการสัมพันธ์สิ่งที่พบเห็นกับความรู้ ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure)¹⁸

การ์ดเนอร์ (Gardner) เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสติปัญญาของมนุษย์ คือ ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ซึ่งแต่เดิม ทฤษฎีทางสติปัญญามักกล่าวถึงความสามารถเพียงหนึ่งหรือสองด้าน แต่การ์ดเนอร์เสนอไว้ถึง 8 ด้าน ได้แก่ด้านดนตรี ด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ ด้านภาษา ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านการเข้าใจตนเองและด้านความเข้าใจในธรรมชาติ¹⁹

ความหมายของโยนิโสมนสิการในพระไตรปิฎก “โยนิโสมนสิการ”เป็นศัพท์ภาษาบาลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อันแสดงถึงการคิดหรือวิธีคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง คำว่าโยนิโสมนสิการ โยนิ มีความหมายว่า กำเนิด เหตุ อุบาย โยนิโส แปลว่า ปัญญาอันหลักแหลม โดยแยกกาย มนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจ การคิด คำนี้ถึง ใส่ใจ การพิจารณา (บาลี : yonisomanasikara คำอ่าน : โยนิโส มะนะสิกาณ) หมายถึง การทำในใจให้ละเอียดถี่ถ้วน กล่าวคือ การพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ทางพระพุทธศาสนาถือว่ามีความค่าเท่ากับความไม่ประมาท หรือ อัมมาท ซึ่งเป็นแหล่งรวมแห่งธรรมฝ่ายดี หรือ กุศลธรรม ทั้งปวง ยังจัดเป็นธรรมข้อหนึ่งที่ทำให้เจริญด้วยปัญญาและเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก แก่มนุษย์

เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การพิจารณาในใจโดยอุบายอันแยกกาย การกระทำไว้ในใจโดยแยกกาย การทำไว้ในใจโดยแยกกาย พิจารณาโดยแยกกาย มนสิการโดยแยกกายทำในใจโดยแยกกาย ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะทำในใจโดยแยกกาย เพราะตั้งความเพียรชอบโดยแยกกาย เราจึงได้บรรลุอนุตตรวิมุตติจึงได้ทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้ง แม้พวกเธอได้บรรลุอนุตตรวิมุตติ ทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้ง เพราะทำในใจโดยแยกกายเพราะตั้งความเพียรชอบโดยชอบ”

ที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎกว่า “การบรรลุผลเป็นชั้น ๆ ไป ย่อมมีแก่บุคคลใดโดยเหตุอย่างนี้คือ โดยอุเทศโดยไต่ถาม โดยทำไว้ในใจโดยแยกกาย โดยสามัคคคหาโดยสนิทสนม กัลยาณมิตรบุคคลนี้เรียกว่าบุคคลผู้เนยยะ”

เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจโดยแยกกาย จึงเป็นการใช้ความคิดที่ถูกต้องวิธี ความรู้จักคิดเป็น หรือคอยมีระเบียบ ซึ่งหมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความ

¹⁸Robert J Sternberg, "Teaching and Assessing for Successful Intelligence," *The school Administrator* 44, no. 1 (1998).

¹⁹H Gardner, *Frames of Mind* (New York: Basic book Harper Collins Publishers, 1983).

เป็นจริงกล่าวคือการนึกคิด การพิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรองในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ เป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาเป็นอนัตตา ซึ่งตรงกันข้ามกับโยนิโสมนสิการ คือ การไม่รู้จักใช้ปัญญา พิจารณาเพินหาความจริง โดยนัยนี้ โยนิโสมนสิการจึงจัดเป็นวิธีคิดหาเหตุผลสืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาว ให้ตลอดแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่ง เหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้ด้วยต้นเหตุอุปาทานของตนเจ้าจับโยนิโสมนสิการนี้ถือเป็นองค์ประกอบ ภายในซึ่งมีประโยชน์มากเหมือนกับความไม่ประมาท

ยังมีคำพรรณนาคุณของโยนิโสมนสิการอีกมาก เช่น เป็นส่วนหนึ่งของความถูกต้อง เป็น เครื่องขจัดความลึกลับสงสัยเป็นองค์ประกอบความเป็นพระอริยบุคคลขั้นแรกหรือ “โสดาปัตติลังกา” พระโสดาบัน อันแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาส่งเสริมโยนิโสมนสิการว่าจำเป็นสำหรับทุกคน

การใช้ความคิดที่ถูกต้อง คือการทำไว้ในใจแยกกาย มอบสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบค้นถึงต้นเค้า สืบหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกเพราะเหตุด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและ โดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เช่น คิดจากเหตุไปหาผล คิดจากผลไปหาเหตุ คิดเห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ คิดเน้นเฉพาะจุดที่ ทำให้เกิด คิดเห็นองค์ประกอบที่มาส่งเสริมให้เจริญ คิดเห็นองค์ประกอบที่มาทำให้เสื่อม คิดเห็นสิ่ง ที่มาตัดขาดให้ดับ คิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ คิดแบบมองเป็นองค์รวม คิดแบบอะไรเป็นไปไม่ได้และ อะไรเป็นไปไม่ได้

ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงหมายถึง การทำในใจให้แยกกาย กล่าวคือ การเป็นผู้ฉลาดใน ความคิด คิดอย่างถูกต้องคิดอย่างถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรอง สืบไปจนถึงสาเหตุ หรือต้นต่อของเรื่อง ที่กำลังคิด คือ คิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาว่าได้ว่าสิ่ง นั้นควรสิ่งนั้นไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิธีแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับชั้นกัลลกรองแยกแยะข้อมูลหรือ แหล่งข่าวหรือเรียกว่า “ปรโตโฆชะ” อีกชั้นหนึ่ง อีกทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดชอบหรือ “สัมมาทิฐิ” และไม่มงมาย

ความหมายของโยนิโสมนสิการกับปราชญ์บุคคล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลผลศัพท์ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจให้แยกกาย กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยกกาย การพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ จนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือไตร่ตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะ มีให้เกิดอวิชาและต้นเหตุ ความรู้จักคิด คิดถูกต้อง และได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการคือการ ทำในใจโดยแยกกาย หรือคือถูกต้อง เปลี่ยนง่าย ๆ ว่า ความรู้จักคิด หรือ คิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมี

ระบบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความจริง เช่น ตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุผลปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวได้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ออกให้เห็นภาพสภาวะ และความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความตึงาม และแก้ปัญหาได้ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายในหรือ ปัจจัยในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการหรือกระบวนการคิด

วรพินิต ศรีทอง การคิด หมายถึง พฤติกรรมภายในที่เกิดจากกระบวนการทำงานสมองในการรวบรวมจัดระบบข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดรูปร่าง หรือมโนภาพที่เป็นเรื่องราวขึ้นในใจ และสื่อสารออกมาโดยใช้คำพูดหรือแสดงออกเป็น 2 แบบคือ 1) การคิดอย่างไม่มีจุดหมาย เป็นการคิดแบบไม่ตั้งใจหรือมีจุดหมายการคิด มีลักษณะคิดไปเรื่อย ๆ การคิดเช่นนี้มักไม่มีผลสรุป และไม่สามารถนำผลของการคิดไปใช้ประโยชน์ 2) การคิดอย่างมีจุดหมาย เป็นการคิดเพื่อหาคำตอบ เพื่อแก้ปัญหาหรือนำไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายโดยตรง สามารถนำผลการคิดไปใช้ประโยชน์ได้

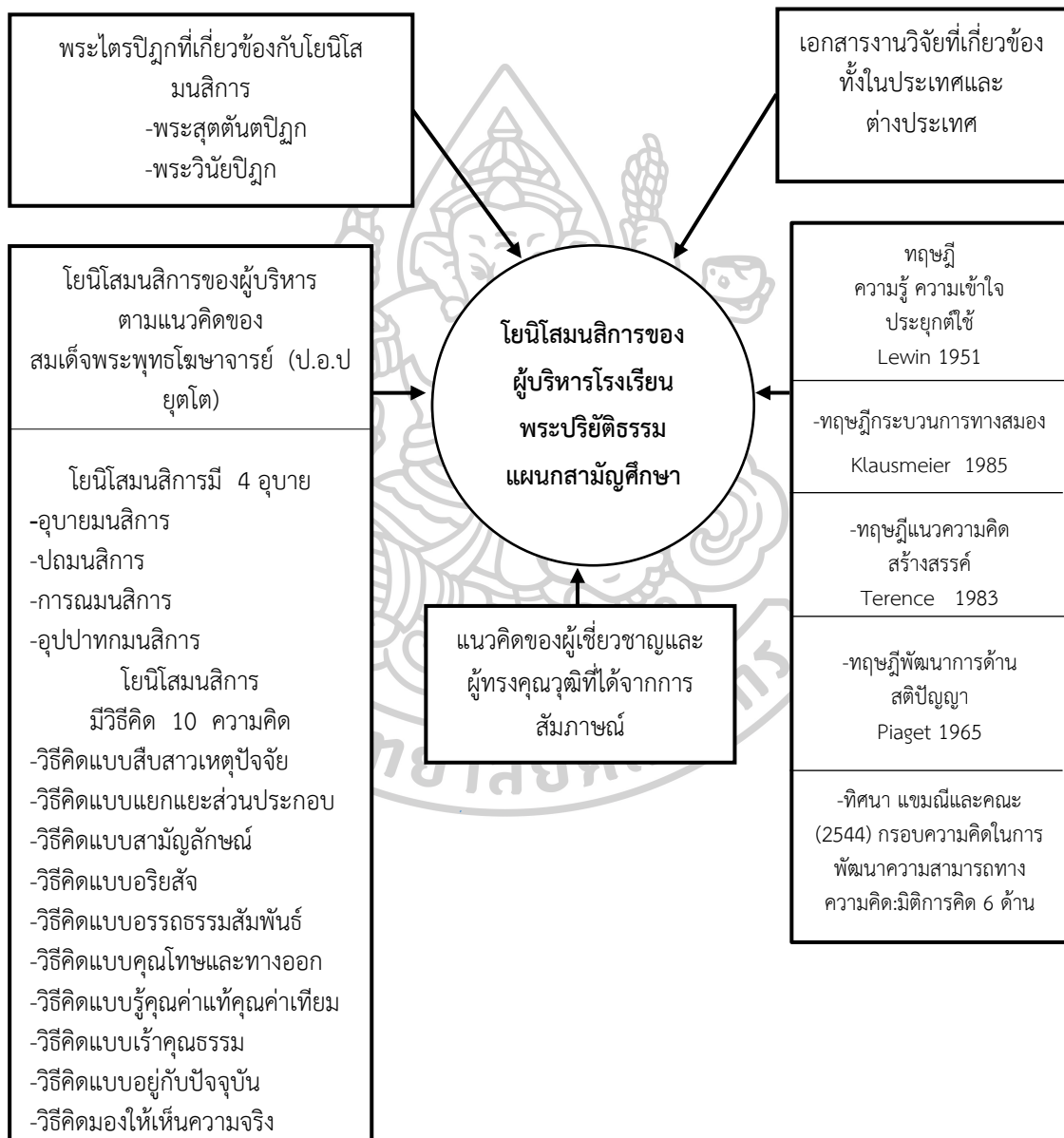
กัญญาบุตร ล้อมสาย การคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของภาวะเงื่อนไขจำเป็นสิ่งที่ตามมาด้วยการใช้หลักการที่มีอยู่แล้วหรือจากคุณสมบัติของข้อมูลร่วมกันเพื่อนำข้อมูลใช้ในการคิดและตัดสินใจพร้อมนำไปใช้โดยคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา

วัลชนี นาคสีสังข์ การคิด หมายถึง กระบวนการทำงานทางสมองโดยใช้ประสบการณ์มาสัมพันธ์กับสิ่งเร้า และสภาพแวดล้อม โดยนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบสังเคราะห์และประเมินอย่างเป็นระบบและเหตุผล เพื่อให้ได้แนวทางในการในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมและสร้างสิ่งใหม่

(มาร์ซาโน) Marzano การคิดและการเรียนรู้ระบบทั้งสามระบบประกอบด้วย ระบบตนเอง (self-system) ระบบอภิปัญญา (metacognitive system) และระบบรับรู้ (cognitive system) เมื่อเผชิญกับทางเลือกของการเริ่มต้นภาระงานใหม่ ระบบตนเองจะตัดสินใจว่าจะทำตามพฤติกรรมเช่นปัจจุบันหรือเข้าร่วมในกิจกรรมใหม่ ระบบอภิปัญญาจะกำหนดเป้าหมายและติดตามว่าจะทำได้ดีเพียงใด ส่วนระบบความรู้จะจัดกระบวนการให้ข้อมูลที่จำเป็น และขอบเขตความรู้จัดเตรียมเนื้อหาให้

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยในการศึกษาโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 3 กลุ่ม คือ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารแนวคิดทฤษฎี กระบวนการคิด โยนิสมนสิการ 4 อูบาย 10 วิธีความคิด และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการความคิดจากต่างประเทศ ได้แก่ เลวิน (Lewin) บลูม (Bloom) ทอเรนซ์ (Torrance) ออซูเบล (Ausubel) เพียเจต์ (Piaget) บรุนเนอร์ (Bruner) กาเย่ (Gagne) กิลฟอร์ด (Guilford) ลิปแมน (Lipman) คอสไมเออร์ (Klausmier) สเตินเบิร์ก (Sternberg) การ์ดเนอร์ (Gardner) 2)

พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการ ศึกษาจากพระไตรปิฎก จากพระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และภาษาบาลีที่เกี่ยวข้องกับประมวลศัพท์ฉบับพุทธศาสตร์ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการคิด วรพนิต ศรีทอง การคิด กัญญาบุตร ล้อมสาย การคิด วัลชนี นาคสีสังข์ การคิด (มาร์ซาโน) Marzano ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุม ผู้วิจัยได้บูรณาการการคิด โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555),

: กัญญาบุตร ล้อมสาย, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานชั้นพื้นฐาน” (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552).

: วัลชนี นาคสีสังข์, “รูปแบบการส่งเสริมกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของผู้บริหารในวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันบรมราชชนก” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557).

: วรพนิต ศรีทอง, “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของครูในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550).

: วัลนิกา ฉลากบาง, “การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร” (ปริญญาวิทยาศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548).

: ทิศนา แคมณี, **วิทยาการด้านการคิด** (กรุงเทพมหานคร : เดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์, 2544).

: Lewin Kurt, **Field Theory and Learning** Ind Cartwright **Field theory in social Science Selected Theoretical** (New York : Harper and Row, 1951),

: Bloom Benjamin, Samuel et al, **Handbook on formative and summative evaluation of student learning** (New York : McGraw - Hill, 1971),

: Terence Mitchell R, **People in Organization An Introduction to Organizational Behavior** (Tokyo : McGraw - hill, 1983),

: Ausubel.P, **Educational Psychology A cognitive view** (New York : Holt Rinehart and Winston, 1968),

: Piaget, J., **Judgment and reasoning of the Child.** (London : Poutledg and kalgan paul, 1965),

: Bruner J.S ., **Toward a theory of instruction** (New York V : Norton, 1965).

: Guilford jean and Gray E **Motivation and Modern Management** Massachusetts : addision - Publishers, 1971),

: Lipman, M . **Philosophy of children** (Thinking : The Journal of Philosophy for children, 1982),

: Klausmeier H.J. **Educational Psychology** (New York : Harper & Row, 1985)

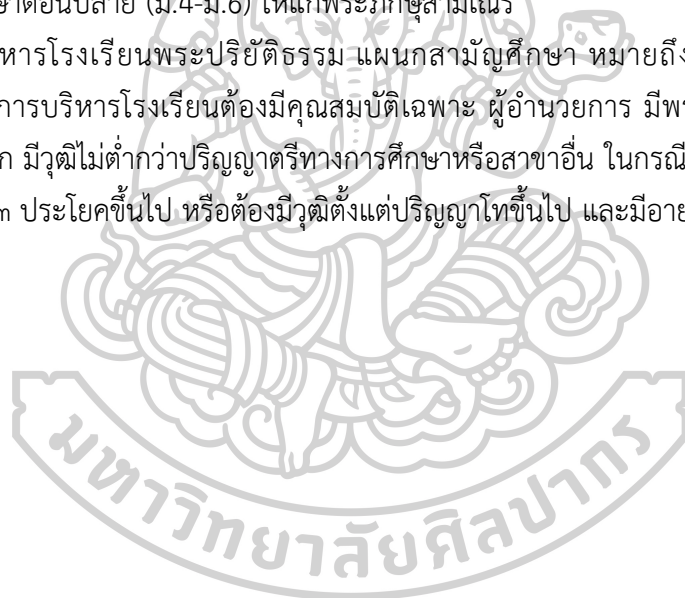
: Sternberg, R . J. , **Teaching and assessing for Successful intelligence The school Administrator**, (3 January 1998),

นิยามศัพท์เฉพาะ

โยนิโสมนสิการ (บาลี : yonisomanasikara คำอ่าน : โยนิโสมณะสิกาน) หมายถึง การจัดระบบการคิดตามหลักการคิด 4 ประการ คือ 1. คิดถูกวิธีคือคิดมีจุดหมาย 2. คิดเป็นขั้นตอน คือคิดตามลำดับขั้น 3. คิดมีเหตุผลคิดถึงเงื่อนไขจำเป็น 4. คิดให้เกิดประโยชน์คือคิดให้ได้ผลดี และ การทำในใจให้แยบคาย หรือ พิจารณาโดยแยบคาย กล่าวคือ เป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่อง que คิดถึงรากคิดถึงโคนนั่นเอง ประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นถูกสิ่งนั้นผิด สิ่งนั้นดีหรือสิ่งนั้นไม่ดี เป็นวิธีทางแห่งปัญญา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดตั้งขึ้นเป็น ศาสนศึกษาแผนกสามัญศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของ กองพุทธศาสนา สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา แผนกนักธรรม แผนก ภาษาบาลี และหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) ให้แก่พระภิกษุสามเณร

ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง พระภิกษุที่ทำหน้าที่ รับผิดชอบในการบริหารโรงเรียนต้องมีคุณสมบัติเฉพาะ ผู้อำนวยการ มีพรรษาพ้น ๕ พรรษา จบ นักธรรมชั้นเอก มีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาหรือสาขาอื่น ในกรณีสาขาอื่น ต้องมีวุฒิตั้งแต่ เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไป หรือต้องมีวุฒิตั้งแต่ปริญญาโทขึ้นไป และมีอายุไม่เกิน ๗๐ ปี

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารและตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

โยนิโสมนสิการ

ความหมายและความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ (Critical Reflection) ประกอบด้วย คำว่า โยนิโส กับ มนสิการ ซึ่งคำว่า โยนิโส มาจากโยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญาอุบาย วิธี ทาง ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนี้ถึง ใสใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ ท่านแปลสืบทอดกันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย เป็นการฝึกใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบรู้จักคิดวิเคราะห์ที่ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตีความผิด เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์ เป็นอิสระทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดมุ่งหมายของพุทธธรรมอย่างถ่องแท้²⁰

ขอบเขตของโยนิโสมนสิการ กินความกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่ความคิดในแนวทางศีลธรรมการคิดตามหลักความดีงามและหลักความจริงต่าง ๆ ที่ตนได้ศึกษาหรือรับการอบรมสั่งสอนมา ความรู้ความเข้าใจดีอยู่แล้ว เช่น คิดในทางที่ดีจะเป็นมิตรคิดรัก คิดปรารถนาดีมีเมตตา คิดที่จะให้หรือช่วยเหลือเกื้อกูล คิดในทางที่จะเข้มแข็ง ทำการจริงจังไม่ย่อท้อ เป็นต้น ซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาลึกซึ้งอะไรตลอดขึ้นไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาสาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ ปัญญาละเอียดประณีต เนื่องด้วยโยนิโสมนสิการมีขอบเขตกว้างขวางอย่างนี้ ปกติชนทุกคนสามารถใช้โยนิโสมนสิการได้ ถ้ามองในแง่หน้าที่โยนิโสมนสิการก็คือ ความคิดที่สกัดวิชาต้นหนา หรือการคิดเพื่อสกัดตัดหน้าวิชาและต้นหนา

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบคิดวิเคราะห์ โดยไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน

²⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2552).

พจนานุกรมฉบับประมวลธรรมได้ให้ความหมาย โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธีการทำในใจโดยแยกแยะมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้าสาเหตุผลตลอดสายแยกแยะออกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยและเป็นฝ่ายปัญญา ส่วนธรรมข้ออื่นที่ได้รับการยกย่องว่าคล้ายกับโยนิโสมนสิการ ได้แก่ อัปมาทะ (ความไม่ประมาท) วรียารัมภะ (ปรารถนาความเพียรทำความเพียรมุ่งมั่น) อัปปิจะฉตา (ความมักน้อย ไม่เห็นแก่ได้) สันตุภูฏี (ความสันโดษ) สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว สำนึกตระหนักชัดด้วยปัญญา) กุศลธรรมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม) ฉันทสัทธา (ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ) อัตตะสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจถึงพร้อมเต็มที่แล้ว) ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ) อัปมาทะสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยอัปมาทะ)²¹

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมาย โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยกแยะ การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยกแยะ การพิจารณาโดยแยกแยะ คือ พิจารณาเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือไตรตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบซึ่งจะมีให้เกิดอวิชาและตัณหา ความรู้จักคิด คิดถูกวิธี²²

พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ได้ให้ความหมาย โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจ การพิจารณาโดยแยกแยะ โยนิโสมนสิการ คือ การเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี คิดถูกระบบ พิจารณาไตรตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นต่อของเรื่องที่กำลังคิดคือ คิดถึงราก คิดถึงโคนนั่นเอง และประมวลความคิดรอบด้าน จนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นต้น โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีแห่งปัญญาเป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าว (ประโตโฆษะ) อีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฏฐิ ทำให้มีเหตุผล ไม่มมงาย²³

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) โยนิโสมนสิการ หมายถึง ความใส่ใจโดยแยกแยะในธรรมะที่เป็นกุศลและอกุศล อะไรเป็นกุศล และอะไรเป็น

²¹ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546).

²² พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553).

²³ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551).

อกุศล ที่มีคุณมีโทษ ว่าอะไรมีคุณและอะไรมีโทษ ที่เลวและที่ประณีตว่าอะไรเลว ว่าอะไรประณีต และในธรรมะที่เทียบกันระหว่างสีขาวกับสีดำ ก็ฝ่ายอกุศลเป็นต้นก็เป็นสีดำ อกุศลเป็นต้นก็เป็นฝ่ายสีขาว โยนิโสมนสิการดังกล่าวกระทำให้มากในธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยทั้งหลายว่าอะไรเป็นอะไรก็สงบระงับความเคลือบแคลงสงสัยได้และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว การปฏิบัติทางจิตทั้งหลายก็จะเจริญก้าวหน้าเป็นสมาธิและปัญญาจนถึงขั้นบรรลุความสิ้นทุกข์ได้²⁴

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ที่ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นผิวเผินเป็นขั้น สำคัญเป็นการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดมุ่งหมายของพุทธธรรมอย่างถ่องแท้²⁵

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมาย โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี แนวทาง มนสิการ หมายถึง การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงหมายถึง การทำให้แยกคายหรือการพิจารณาโดยแยกคาย กล่าวคือ เป็นผู้ฉลาดในการคิดคิดอย่างถูกวิธีถูกระบบพิจารณาไตร่ตรองไล่เรียงสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นต่อ ของเรื่องที่กำลังคิดคิดถึงรากคิดถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีแห่งปัญญาเป็นธรรมสำหรับกลั่นกรอง แยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าวหรือเรียกว่า ประโตโฆษะ อีกขั้นหนึ่ง กับทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดชอบหรือสัมมาทิฐิ ทำให้มีเหตุผลไม่มุงมาย²⁶

ศาสตราจารย์ แสง จันทร์งาม ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ปัญญา หรือ โยนิโสมนสิการถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นตัวตรวจสอบควบคุมเจตนาการกระทำ แม้กระทั่งกิเลสด้วย ถ้าพิจารณาตรวจสอบ

²⁴ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง จิตตนคร สำหรับบรรยายในรายการวิทยุ พระราชวังดุสิต* (พิมพ์ครั้งแรกในเรื่อง การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่, 2521).

²⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต ป.ธ.๙), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2560).

²⁶ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), *อันเหลือเชื่อ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2561).

อย่างดีแล้วอาจจะเปลี่ยน แม้กระทั่งเจตนาการกระทำ แม้กระทั่งกิเลส ถ้าพิจารณาตรวจสอบอย่างดีแล้วอาจจะเปลี่ยน²⁷

วคิน อินทสระ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า มนสิการ แปลตามตัวว่า การทำไว้ในใจ (มน+การ) โดยปกติ จะมีคำว่า โยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจ โดยแยบคายหรือโยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายโดยใจความสำคัญ โยนิโสมนสิการ ก็คือ คิดถูกหรือคิดตามเหตุผล แม้กระทั่งซึ่งสำคัญมาก การกระทำที่เราทำนั้น ๆ ที่ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ แต่ทำจากความหลง โมหะ เพราะความหลงนี้ถ้าเรามี โยนิโสมนสิการนั้นก็ช่วยแก้ได้โยนิโสมนสิการหรือปัญญาแก้โมหะได้ ดังนั้นในการกระทำนั้นเราควรถือเจตนาการกระทำและโยนิโสมนสิการ ถ้าเจตนาและกระทำก็ดีเป็นการสร้างสรรค์เป็นการสร้างผลประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น แต่ถ้าหากตัวเราเองไม่ตรวจสอบหรือควบคุมจิตใจของตนเองเสียแล้ว เมื่อจิตใจคิดไม่ดีไม่ถูกต้องการจะทำการสิ่งใดก็จะไม่ดีและก่อให้เกิดปัญหาทั้งแก่ตนเองและสังคมไปด้วย²⁸

สุวิทย์ มูลคำ ได้แปลความหมาย ของโยนิโสมนสิการไว้ว่าโยนิโสมนสิการมาจากคำว่า โยนิโส กับ มนสิการ แปลความหมายได้ว่า การทำในใจโดยแยบคาย กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย คือพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นสภาวะและความสำคัญแห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดี ชั่วยังกุศลธรรม ให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้เกิดวิชา และค้นหา ความรู้จักคิด คิดถูกวิธี²⁹

เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวถึง การคิดเป็นว่าปฏิรูปวิธีคิดแบบไทยต้องคิดให้ได้ 10 มิติ สรุปได้ว่าการคิดเป็นเหมือนการเรียงหินที่กระจัดกระจายให้เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยนำหินแต่ละก้อนมาประกอบกันในแต่ละที่อย่างเหมาะสม การเรียงหิน เปรียบได้กับ การจัดระเบียบข้อมูล ที่ได้ใช้การคิดไตร่ตรองอย่างละเอียด ลึกซึ้งและมีระบบระเบียบ คนที่คิดเป็นจะสามารถจัดข้อมูลให้เรียงกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อให้ได้ความคิดที่ดีที่สุดเช่นเดียวกับหินที่ได้รับการจัดวางเรียงอย่างเหมาะสมย่อมกลายเป็นอาคารที่งดงามในที่สุด³⁰

²⁷ แสง จันทร์งาม, *วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า* (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540).

²⁸ วคิน อินทสระ, *พุทธวิธีสอน* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534).

²⁹ สุวิทย์ มูลคำ, *ครบเครื่องเรื่องการคิด* (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2548).

³⁰ เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *ผู้ชนะ 10 คิด* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซัคเซสมิเดีย บจก, 2553).

ทศนา แชมมณี ได้กล่าวถึง การคิด หมายถึง พฤติกรรมภายในที่เกิดกระบวนการทำงานของสมองในการรวบรวมจัดระบบข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นรูปร่างหรือโมโนภาพที่เป็นเรื่องราวขึ้นในใจและสื่อสารออกมาโดยใช้คำพูดหรือแสดงออก³¹

ลักษณะ สรีวัฒน์ ได้กล่าวถึง การคิดอย่างมีเหตุผลเป็นการคิดแบบโยนิโสมนสิการซึ่งมีลักษณะดังนี้ โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายในมีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างถูกระบบคิดอย่างเป็นระเบียบ คิดอย่างวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้นๆ ผิวนิน ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างปัญญา ทำให้สามารถช่วยตัวเองได้ โยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ตัวปัญญา แต่ว่าเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญญา โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์³²

ประเภทของโยนิโสมนสิการ

เมื่อจำแนกตามความมุ่งหมาย โยนิโสมนสิการแบ่งเป็นสองประเภท ดังนี้

1. โยนิโสมนสิการประเภทพัฒนาปัญญาบริสุทธิ์ มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ คือรู้เข้าใจมองเห็นตามความเป็นจริง เน้นที่การขจัดอวิชชา เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่างทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรกให้ผลไม่จำกัดกาล หรือให้ผลเด็ดขาดนำสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ
2. โยนิโสมนสิการประสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรมหรือกุศลธรรมอื่น ๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นวैयाสมถะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมา กดข่มทับหรือบังฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นกับกลายชั่วคราว หรือเป็นเครื่องเตรียมหมุนเสริมความพร้อมและสร้างนิสัยนำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (สืบสวน) คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา วิธีคิดแบบนี้อาจเรียกว่า วิธีคิดแบบอหิทัปปัจจยตาหรือหลักปฏิสมุပ္บาทตัวอย่างการคิดแบบนี้มี

1.1 คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดขึ้นพร้อมกันว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

1.2 คิดแบบสอบสวน คือ คิดแบบตั้งคำถาม เช่นคิดว่า เมื่ออะไรมีอยู่หนอ อุปทานจึงมี อุปทานมีเนื่องจากมีอะไรเป็นปัจจัย เป็นต้น

³¹ ทศนา แชมมณี, *วิทยาการด้านการคิด* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์ จำกัด, 2544).

³² ลักษณะ สรีวัฒน์, *การคิด* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2549).

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ (วิเคราะห์) คือ การคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เช่น ใช้พิจารณาให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายให้หายยึดติดมั่นในสมมติบัญญัติเห็นสัตว์บุคคลเป็นเพียงการประชุมเข้ากันขององค์ประกอบต่าง ๆ ของขั้น 5 แบ่งเป็นนามรูปเท่านั้น เป็นต้น

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ (รู้เท่าทันธรรมดา) คือ การมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประดุจดังขึ้น จะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยรู้เท่าทันตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง (ไม่ยั่งยืนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป) ทุกขัง (เกิดแล้วแย้ง) อนัตตา (ไม่เป็นของใคร บังคับไม่ได้) สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎนี้ เป็นของธรรมดา วิธีคิดแบบนี้มี 2 ตอน

3.1 รู้เท่าทันและยอมรับความจริง คือ วางใจวางทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นอิสระไม่ผูกมัดแม้จะพบสิ่งที่ไม่พอใจ มองตามความจริง ไม่เอาใจไปทุกข์ด้วย ปัญหาเป็นธรรมดา

3.2 แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย คือ ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงธรรมชาติ รู้เท่าทัน เป็นอิสระ ไม่ผูกมัด ศึกษาให้เข้าใจเหตุปัจจัย แล้วแก้ไข ทำการ จัดการที่ตัวเหตุปัจจัย ซึ่งต้องใช้วิธีการคิดแบบที่ 4 (คิดแก้ปัญหา) มารับช่วงต่อไป

4. วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ (แก้ปัญหา) เป็นวิธีแห่งความดับทุก ลักษณะการคิดแบบอริยสัจจ์ มี 2 ประการ คือ

4.1 คิดตามเหตุและผล เป็นการคิดสืบสาวจากผลไม่หาเหตุ แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ มี 2 คู่ คือ คู่ที่ 1 ทุกข์เป็นผล สมุทัย เป็นเหตุ คู่ที่ 2 นิโรธเป็นผล มรรคเป็นเหตุ

4.2 คิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิต ใช้แก้ปัญหาไม่ฟุ้งซ่านออกไปในทางฟุ้งเฟ้อ ไม่คิดเพื่อตอบสนองตัณหา

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (หลักการและความมุ่งหมาย) คือ การพิจารณาให้เข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือ หลักการ กับ ความมุ่งหมาย เพื่อให้ผลตามความมุ่งหมายไม่กลายเป็นการกระทำที่เคลื่อนคลาด เลื้อยลอย หรือมกมายไร้ผล หรือเกิดโทษ ธรรม แปลว่า หลักการ หลักความดีงาม หลักการปฏิบัติ หลักที่จะเอาไปใช้ปฏิบัติ หลักคำสอนที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องดีงาม

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก (ข้อดี ข้อเสียและทางออก) เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้นๆ ทุกแง่ ทุกด้าน ทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก ก่อนจะแก้ปัญหาก็ต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน และรู้ที่ไปให้ดีก่อน หรือก่อนจะละจากสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอ ว่าเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง การคิดลักษณะนี้ที่พึงย้ำ 2 ประการคือ

6.1 ให้มองทั้งด้านดี ด้านเสีย ไม่ใช่มองด้านดีอย่างเดียว หรือมองด้านเสียอย่างเดียว เป็น การมองตามความเป็นจริง

6.2 เมื่อจะแก้ปัญหา ให้รู้คุณโทษ แล้วมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมายที่จะไปนั้นคือ อะไร อย่างไรดีกว่า และพ้นจากข้อบกพร่อง โทษส่วนเสียได้อย่างไร ไม่ต้องขึ้นกับคุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย แบบเก่าอีกต่อไปจริงหรือไม่ จุดหมายนั้นมีอยู่จริงหรือไม่ หรือเป็นไปได้อย่างไร ไม่ควรริบ ผลิตผลลาม ละทิ้งสิ่งที่คิดว่าเป็นปัญหา หรือผลิตผลลามปฏิบัติ

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม (แท้-เทียม) เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาตัณหา เป็นแบบขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 และวัสดุอุปกรณ์ อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เมื่อเรามีความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ จะตอบสนองความต้องการของเราได้สิ่งนั้นก็มีความค่าแก่เรามี 2 ชนิด คุณค่าแท้ และคุณค่าเทียม

คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิต โดยตรง หรือนำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนและของผู้อื่น คุณค่าแท้ต้องอาศัย ปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้มี สุขภาพดี เป็นอยู่ผาสุก เกื้อกูลต่อการบำเพ็ญกิจหน้าที่ เกื้อกูลต่อความเจริญงอกงามของกุศลธรรม

คุณค่าเทียม หรือ คุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายเพื่อ ประนเปรอการเสพสรวายเวทนา คุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา เรียกว่าเป็นคุณค่า สสนองตัณหา ก็ได้ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนานเป็นเครื่องแสดง ฐานะความโก้หรูหรามุ่งเอาความสวยงามและความเด่น ซึ่งไม่ค่อยเกื้อกูลแก่ชีวิต บางที่เป็นอันตราย แก่ชีวิต ทำให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา หนักไปทางเบียดเบียน

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม (คิดเป็นบวกกุศล) เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกันหรือบรรเทาและขัด เกลาตัณหา หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้ คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกันแต่บุคคลผู้ ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจ หรือ แนวทางความเคยชินต่าง ๆ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ ของอย่างเดียวกัน หรืออาการกิริยา เดียวกัน คนหนึ่งมองเห็นแล้วคิดปรุงแต่งแต่ไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล แต่อีกคนหนึ่งเห็น แล้วคิดปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งาม เป็นโทษ เป็นกุศล แม้แต่บุคคลเดียวกัน แต่ต่างขณะต่างเวลาก็ อาจคิดเห็นปรุงแต่งต่างออกไปครั้งละอย่าง คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดีการทำใจที่ช่วยตั้งต้นและชักนำ ความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เรียกว่าเป็นวิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน (สติตามทันธรรม) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันหรือมี ปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ เป็นการมองอีกด้านหนึ่งของการคิดแบบอื่น จะว่าแทรกหรือคลุ้มวิธีคิดแบบ ก่อนที่กล่าวมาแล้วก็ได้ วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันนี้มีเนื้อหารวมอยู่ในสติปัฏฐาน 4 หรือ

อริยมรรค ข้อ สัมมาสติ วิธีคิดที่ไม่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือความคิดที่เกาะติดกับอดีต และเลื่อนลอยไปในอนาคต เป็นการคิดด้วยอำนาจตัณหา ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ โหยหาอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว เพื่อฝัน ประดังซึ่งไม่มีฐานแห่งความจริงในปัจจุบัน ไม่พอใจสภาพที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ต้องการจะหนีไปจากปัจจุบัน วิธีคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ด้วยอำนาจปัญญา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องล่วงไปแล้ว หรือเป็นของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าในการเป็นอยู่ในปัจจุบัน

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท (คิดและพูดแยกแยะทุกแง่ทุกด้าน) วิภาษวาทไม่ใช่วิธีคิดโดยตรงแต่เป็นวิธีพูดหรือการแสดงหลักการแห่งคำสอนแบบหนึ่ง การคิดกับการพูดเป็นกรรมใกล้ชิดกันที่สุดก่อนจะพูดก็ต้องคิดก่อน บางที่เรียกว่า วิชชาวาท

วิภาษ แปลว่า แยกแยะ แบ่งออก จำแนก หรือแจกแจงหรือวิเคราะห์ วาทแปลว่า การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน ดังนั้น วิภาษวาท จึงแปลว่า การพูดแยกแยะ พูดจำแนก หรือพูดแจกแจง หรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะการคิดและพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่ง แ่งเดียว หรือบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไปอย่างนั้นทั้งหมด หรือประเมินคุณค่าความดีงาม เป็นต้น โดยถือเอาส่วนเดียวหรือบางส่วนเท่านั้น แล้วตัดสินพรวดลงไป

กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดปัญหา หมายถึง การทำความเข้าใจในปัญหา ตระหนักถึงการมีอยู่ของปัญหา และนิยามปัญหาได้แม่นยำซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหา

2. การสืบสวนสาเหตุของปัญหา หมายถึง การพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาและวิเคราะห์แยกแยะได้ว่าสาเหตุใดเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา

3. การตั้งสมมติฐาน หมายถึง การนำข้อมูลที่วิเคราะห์แยกแยะแล้วมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์เพื่อกำหนดจุดหมายและทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดเพื่อใช้ทดสอบต่อไป ความสามารถที่ต้องใช้คือการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างข้อมูลที่มีอยู่เพื่อระบุทางเลือกที่เป็นไปได้

4. การรวบรวมและพิจารณาและพิจารณาข้อมูล หมายถึง การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ ให้ครอบคลุมปัญหาหรือข้อโต้แย้งรวมถึงการดึงความรู้จากประสบการณ์เดิมมาใช้แล้วพิจารณาความน่าเชื่อถือและความพอเพียงของข้อมูล

5. การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การวิเคราะห์ ตีความ เปรียบเทียบ แยกแยะ เพื่อประเมินว่าเป็นความคิดเห็น ข้อเท็จจริง เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องเป็นต้น

6. การสรุปผล หมายถึง การตัดสินใจเลือกแนวทางที่สมเหตุสมผลและชอบธรรมที่สุดจากข้อมูลและหลักฐานที่มีโดยใช้เหตุผลเป็นสำคัญ แต่ก่อนจะตัดสินใจเลือกจะต้องประเมินความสมเหตุสมผล ประโยชน์และผลที่จะเกิดขึ้นจากแนวทางที่พิจารณาด้วยโดยยึดหลักสำคัญที่ว่า จะต้องเป็นแนวทางหรือวิธีปฏิบัติที่ไม่ทำลายตนเองและผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า โยนิโสมนสิการ ทำงานทั้งขณะรับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายนอกและขณะคิดพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาภายในตน ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งของการรับรู้ด้วยโยนิโสมนสิการ คือ รับรู้เพียงเพื่อเป็นความรู้และเป็นข้อมูลสำหรับสติเพื่อจะเอาไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและทำกิจต่าง ๆ โยนิโสมนสิการจะช่วยแบ่งเบา แก้ทุกข์ปัญหาให้ลดลงและทำให้เกิดคุณภาพทางอารมณ์อย่างใหม่ขึ้นทดแทน เช่น ความผ่อนคลาย สดชื่น ปลอดโปร่ง เบิกบานใจ โยนิโสมนสิการจึงเป็นที่เชื่อมโยงบุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง ซึ่งได้แก่ ท่าทีแห่งการรับรู้และความคิดซึ่งเป็นท่าทีแห่งปัญญาหรือการมองตามเป็นจริง โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ใช้ประโยชน์ได้ทุกเวลาและพึงใช้แทรกอยู่ในการดำรงชีวิตประจำวัน สำหรับบุคคลทั่วไปที่คิดเองไม่เป็นไม่รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ กัลยาณมิตรซึ่งเป็นปัจเจกภายนอกจะต้องเข้ามาช่วยเหลือ

ความคิดคือโลก โลกหมุนไปด้วยความคิดสิ่งที่เราสัมผัสได้จากโลกภายนอก ย่อมบังตาผลแตกต่างกันไปตามความรู้สึกนึกคิด ทำให้เกิดโลกภายในที่เราสัมผัสได้อย่างแท้จริง จะสุขหรือทุกข์ จะดีหรือร้ายชะตาชีวิตจะหมุนไปทางต่ำหรือสูงอยู่ที่เราคิดอย่างไรและควบคุมความคิดของเราได้หรือไม่

มีคนพูดถึงกันมาก “โยนิโสมนสิการ” สิ่งนี้พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่าเป็นบุญนิมิตแห่งชีวิตที่ดีงาม อันได้แก่ กัลยาณมิตร และ โยนิโสมนสิการ ทั้งนี้กัลยาณมิตรเป็นปัจเจกภายนอก ส่วนโยนิโสมนสิการนี้เป็นปัจเจกภายในตนเอง ย่อมมีคุณค่าและความหมายต่อความเป็นไปของชีวิตอย่างยิ่ง แม้ในช่วงชีวิตเราจะหากัลยาณมิตรสักคนได้แสนยาก แต่หากเรารู้จักคิดและคิดเป็น มีตนเป็นมิตรที่แท้ของตนเองได้ ชีวิตนี้ย่อมมีแสงทองนำไปสู่อรุณแห่งความเจริญงอกงามไพบุลย์แน่นอน

หลักของโยนิโสมนสิการ

เริ่มต้นด้วยพระพุทธภาษิตก่อน พุทธภาษิตที่เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เราไม่พิจารณาเห็นธรรมสักอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้มีจลาทิสฐิ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น มิฉะทิมฐิที่ที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญมากขึ้นเหมือนกับโยนิโสมนสิการ” อโยนิโสมนสิการนี้ทำให้มีจลาทิสฐิที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญมากขึ้น

ในข้อต่อมาก็ว่า “ภิกษุทั้งหลายเราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น สัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญมากขึ้นเหมือนกับโยนิโสมนสิการ” โยนิโสมนสิการ ทำให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้น เจริญมากขึ้นนี้เป็นพระพุทธภาษิตในเอกธัมมาทิวาลี อังคุตรนิกาย เอกนิบาต ข้อ 185-186 (พระไตรปิฎกบาลี เล่ม 20)

มิฉฉาปฏิญญีกัมีป้งจ้ยอยู่ 2 ระเบดบ ค็ือ อโยนัโสมนสัการกับปรโตโฆสะทึไม่ตึ ปรโตโฆสะแปลว่า สัองแวดลัอม เป็นตำราเป็นหน้งสัือ เป็นคนเป็นสำนักเป็นอะร็ก็ตึ ถ้าแปลตามตัวกัแปลว่า สัองจจาก ผู้่อัน เราไปเช็ือเขา ถ้ามีโยนัโสมนสัการไม่เป็นไร โยนัโสมนสัการจะเป็นตัวคุมให้เป็นไปให้ถูกต็องอยู่ เสมอ ถึงจะตึฟ้งมาไม่ตึ ตึยัณมาไม่ตึ เข้่าสำนักไม่ตึ กัเล็อกตึว่าอันนันี้ไม่ถูกต็องไม่เอา อันนัตึกัเอา ตัว โยนัโสมนสัการนันี้เป็นตัวสำคัญมาก เหมือนเราเข้่าไปตลาดผลไม้ จะไปช็ือส้ม เขาใส่กระจาดไว้ ถ้าหาก ว่ามีโยนัโสมนสัการ กัจะเล็อกคุดอผลทึสวยทึตึทึงาม กัเล็อกเอามาเพราะในสวนเด็ยวกันกัมีทึตึบั้ง ไม่ตึบั้ง กัเล็อกตึ ถ้าหากไม่มีโยนัโสมนสัการกักลับหุหลับตาหึบเอามา เจอเน่าบั้งหรือโยนทึงไป หมดเลย

มีคนอยู่คนหนึ่ง คึดไม่เป็น คึดขาดโยนัโสมนสัการเขาท้งานเก็บเงินตึ 1 ลั่านบาท แล้วกัให้ คนทึเป็นญาดัฎึไป ถูกกัโงงไปหมด บอกว่าเส็ยใจมาก แต่ว่าเขาคึดตึว่า “อไเรากัก็อยากตึดอกเบ็ยเข้่า ด้วย” เม็อก่อนนันี้ลั่านหนึ่งไม่เช็็นอัย เรากัก็อยากตึดอกเบ็ยเขาด้วยนันี้กัคึดตึมานึดหนึ่ง เร็ยกว่าเร็มคึด เป็นขัันมา ค็ือมีโยนัโสมนสัการขัันมา แต่ยัังไม่หายแค้น เต็รยัมปึนจะไปฆ่าเขา พอดึไปคุดกับผู้รู้มา

ท้งานผู้รู้กับอกว่า ถ้าเขาตามแล้วคุดกัไปตึตึคุด เงินไม่ตึคึน คุดกัต็องตึตึคุด แล้วกัต็องคึดคุดว่า มีคนจ้งนวนไม่น็องในคุดเส็ยอัสรภาพ แล้วกัยอมเส็ยเงิน 1 ลั่าน 2 ลั่าน 3 ลั่าน เพ็ือให้ตึอัสรภาพ เพ็ือให้ออกจากคุด แต่ณัคุดเส็ยเงินไป 1 ลั่านแล้วยัังจะไปตึตึคุดอึก กัลองคึดคุด เม็อกคึดคุดกัตึความคึด เลยระงับความคึดทึจะไปฆ่าเขา

มันเร็องอะไรเราจะต้องไปตึตึคุดเพราะเงิน 1 ลั่าน เส็ยเงินแล้วยัังไปตึตึคุดอึกเพราะฉะนันั้น จึง ตึความคึดทึคึดเป็นขัันมา เพราะตึผู้รู้ ตึนักปราชญ์ คนทึแนะนำค็ือปรโตโฆสะค็ือตึสัองแวดลัอมตึ ตึคนแนะนำตึแล้วตัวเองกัเก็ทโยนัโสมนสัการ เก็ทความคึร็ครวญคึดขัันมาตึ การชัโยนัโสมนสัการ สำคัญมากเลย ค็ือคึดเป็น

โยนัโสมนสัการ ถ้าแปลง่ายๆ ว่าคึดเป็น คึดเป็นระบบ คึดเป็นเร็องเป็นราว มันเป็น Systematic thought ความคึดทึเป็นระบบ คึดเป็น เข้่าใจใจความคึด มีวึธึคึด มีสังหนึ่งทึเราไม่ค็อย ตึสอนกันนัในเร็องเร็ยค็ือวึธึคึด ว่าเร็องนันี้ๆ ควรจะคึดอย้งไร แล้วมันกัจะตึผลออกมามาตึมาก ๆเลย ถ้า มีวึธึคึด หรือคึดเป็น

หลักของโยนัโสมนสัการมีวึธึคึดอย้งไรเม็ือหลายเด็อนหลายปีมาแล้วมีนักศึการรามค้าแหง ไปหาแล้วกัเล่าเร็องความคับแค้นไม่สบาย โดยเฉพาอย้งยังกัค็ือสูกุเส็ยเพ็อนไปเร็องของเร็องกัค็ือ เพ็อนไปมีคुरुัก แล้วคुरुักไม่ค็อยตึเขาบอกว่าเรากัก็หวังตึกับเพ็อน เลยเด็อนเพ็อนว่า เล็กเส็ยเถอะ กัไม่ ยอมเล็ก ทึนันี้กัเม็ือไม่ยอมเล็กกัเลยแยกท้งกัน หมายควมว่า เพ็อน 2 คนกัเลยแยกท้งกันหวังตึแล้ว เพ็อนไม่รับความหวังตึ ไม่เช็ือฟ้ง แล้วกัมีควมรู้สึกน็อยนัในเส็ยใจมาก เส็ยตายทึสูกุเส็ยเพ็ือเพราะว่า ไม่ทราบจะท้งอย้งไร เขากัมาขอค้าแนะนำ กับอกว่าถึงครวทึต็องสูกุเส็ย เรากัต็องยอม ให้เส็ยไป พุดเท้งนันี้ เขาบอกว่า ไม่เคยคึดเลย ค็ือคึดไม่ออกไม่เคยคึดถึงค้าค้านันี้ กัพอสะกึตึนึดเด็ยวบอกว่า ถึง

คราวที่จะเสียก็ต้องยอมให้สูญเสียไป คือไม่ต้องไปเสียตาย ไม่ต้องไปเสียใจ ก็ถ้าเราเป็นคนดี ต่อไปข้างหน้าเราก็ยังหาเพื่อที่ดีๆ ได้เยอะแยะ เพราะว่าดิฉันดูดิฉันรับ ชั่วโมงก็ดูชั่วโมง แผลงวันก็ไปกับหมู่ แผลงวัน ก็ไปกับหมู่แผลงวัน แผลงผึ้งมันก็ไปกับหมู่แผลงผึ้งเป็นธรรมดาไม่ว่าจะเป็นเพื่อน เป็นแฟน เป็นใคร เป็นอะไร เมื่อถึงคราวจะต้องเสีย ก็ต้องปล่อยให้เสียไป

คนที่เกิดปัญหา อยากจะให้คิดถึงเพื่อนฝูง ผู้เคารพนับถือปรึกษา คือว่าเจอทางตันไม่รู้จะไปปรึกษากับใคร ก็ให้คิดถึงเพื่อนฝูง อย่างตัวอย่างที่ลงหน้าหนังสือพิมพ์วันนี้ระดับ กระโดดตึกตาย ทั้งๆ ที่สาเหตุก็เป็นเพียงว่า น้องสาวไม่กลับมาบ้าน มาอนด้วยก็กระโดดตึกตาย ชาวหนังสือพิมพ์วันนี้แค่นี้เองปัญหาแค่นี้เองนะ แล้วก็ฆ่าตัวตาย คิดไม่เป็นมันมีกระบวนการอย่างไรบ้างในการคิดเป็น 2 แนว

ประการที่ 1 คือ คิดแบบสองด้าน คือคิดด้วยความยาก อยากได้นั้นอย่างได้นั้นอยากเป็นนั้น อยากเป็นนี้ อยากสิ่งนั้น อยากสิ่งนี้ ความอยากเป็นสิ่งกระตุ้นเร้าให้คิดมีความอยากเป็นตัวจูง เป็น motive ความอยากเป็นตัวเร้า คิดไปตามความอยาก ความคิดแบบนี้โดยมากก็จะมีกับคนส่วนมาก มีแก่คนทั่วไปหรือส่วนมากมีความอยากเป็นกระตุ้น เป็น motive เป็นแรงจูงใจแล้วก็คิดไปตามแนวของความอยากเพื่อสนองตัณหาสนองความอยากของตนเอง ตรงนี้ทำให้เกิดความทุกข์เพราะว่าธรรมชาติมันไม่ไปทำตามความอยากของตนธรรมชาติก็คือธรรมชาติ คนเราก็อยากให้ไปทำตามที่ตนเองอยาก มันก็เลยเกิดความทุกข์ขึ้นมา โดยธรรมตามันไม่ได้เป็นไปตามที่เราอยาก มันมีเหตุปัจจัยของมัน

ประการที่ 2 คือ คิดตามแนวเหตุผล เป็นแนวปัญญา เป็นสร้างนิสัยใหม่ให้แก่จิตใจซึ่งเคยชินอยู่กับความคิดแบบสนองตัณหา จิตของเรามันเคยชินกับความคิดแบบสนองตัณหา ว่าทำแล้วได้อะไร เรียนแล้วได้อะไร ก็มีลูกศิษย์หลายคนไปเรียนธรรมะ เพื่อแม่ก็ห้ามไม่ให้ไปเรียน ว่าเรียนธรรมะแล้วได้อะไร พ่อแม่บางคนก็คิดไปตามแนวสนองตัณหาตลอดเวลา ทำอะไรก็ต้องได้อะไรมาเป็นวัตถุ เป็นสิ่งตอบแทนจึงจะพอใจ

เด็กบางคนที่เป็นลูก แกทะลุมิติขึ้นไป คือว่าอายุยังเด็กแต่ว่าจิตเป็นใหญ่ อายุจิตเจริญ บางคนก็เป็นผู้ใหญ่แล้ว 40 50 60 ปี แต่อายุจิตยังเป็นเด็กอยู่ เหมือนเด็ก ๆ เขาเรียกว่าเด็กในร่างผู้ใหญ่ แต่บางคนก็เป็นผู้ใหญ่ในร่างเด็ก ไม่เหมือนกัน ตรงกันข้ามเลยอันนี้ก็คิดไปตามแนวเหตุผล ก็ขัดแย้งกันบ้าง อะไรกันบ้างตามเรื่อง แม่กับลูก อีกคนหนึ่งก็คิดแบบแนวสนองตัณหา อีกคนก็คิดแบบแนวเหตุผล

เรื่องนั้นมันเป็นหาสังคมาอยู่ เคยได้ยินอยู่ว่าพ่อแม่ส่งเสริมให้ลูกเรียน บอกว่าเรียนหมอสิจจะได้มีเงินทองเยอะแยะ แทนที่จะบอกว่าไปเรียนหมอจะได้เอาความรู้ไปช่วยเหลือสังคม ไม่ใช่อย่างนั้น อย่างนี้แสดงว่าความคิดอย่างนี้เป็นความคิดแบบสนองตัณหาบางที่เด็กเขาก็เชื่อแล้วเขาเห็นตัวอย่างของผู้ใหญ่ที่เดินอยู่ข้างหน้า คุณลุงก็ดี คุณอาที่ดี คุณอะไรหลายๆ คนที่เขาเป็นหมอรวย แล้วก็อย่างจะรวยเป็นหมอแล้วก็รวยจริง ๆ ด้วย

มีคนคนหนึ่ง ลูกสอบเข้าโรงเรียนนายร้อยวันหนึ่งพ่อเขาก็มาคุยบอกว่า นี่ชื่อโทรศัพท์มือถือให้ลูก1 เครื่อง ลูกเอาไปโรงเรียนไปให้เพื่อนๆ เข้าโทรศัพท์ ไปเก็บเงินจากเพื่อนๆ หารายได้ แก่ก็ภูมิใจว่าลูกของแกหารายได้ตั้งแต่เป็นนักเรียนนายร้อย หากว่าระบบทาทหารไปสอนให้แก่ตัว เรียกว่าไปเอาผลประโยชน์จากเพื่อนขึ้นมาอย่างนี้ ต่อไปเขาจะเป็นนายทหารอย่างไร นึกภาพไม่ออกว่าต่อไปเขาจะอยู่ในสังคมได้อย่างไร คือความคิดนี้เป็นความคิดเพื่อสอนความยาก ก็เป็นส่วนมาก ถ้าเมื่อผู้ใหญ่เขาอบรมลูกต้องมาตั้งแต่เด็ก ว่าถ้าเสียไปเป็นอะไรก็ไปเป็นเพื่อช่วยเหลือประชาชนหรือว่าได้ประโยชน์ ไปเรียนอะไร ไปทำงานอะไรก็ได้ประโยชน์ ไปเรียนอะไร ไปทำงานอะไรก็ไปทำเถอะ แต่ว่าขอให้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ว่าเพื่อเราจะได้ช่วยเหลือประชาชน ช่วยเหลือประชาชน เอาการงานของเราให้ช่วยเหลือผู้อื่น

ความคิด 2 แนวนี้ มันก็ขัดแย้งกันอยู่ ความคิดในแนวเหตุผลนี้เป็นสิ่งที่ดี คือว่าเป็นแนวคิดที่เป็นความคิดที่มีความจำเป็นแก่ตัวเรา คือให้คิดในสิ่งที่ว่าจำเป็นแก่ตัวเรา เหมาะสมกับตัวเรา ไม่ต้องตามโลกก็ได้ อันนี้แหละครับที่ปรัชญาสมัยใหม่เราเรียกว่า Existentialism แปลว่า อัตถิภาวะนิยม หรือชีวิตนิยม เน้นไปในเรื่องที่ว่า ให้บุคคลกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่ความจำเป็นของตน ไม่จำเป็นจะต้องไปคอยดูว่าโลกเขาจะคิดอย่างไร คนอื่นจะเห็นอย่างไร จะนิยมอะไรอย่างไรไม่สำคัญ แต่สำคัญอย่างที่ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมกับเราอย่างไร ก็ทำไปตามนั้นให้เหมาะสมแก่เราเพราะทำสำเร็จได้ก็ด้วยทำสิ่งที่เหมาะสมกับตัว

แต่ละคน บางทีก็อาจจะไปคิดเอามาตรฐานของคนอื่นมาเป็นแบบอย่าง คือว่าถ้าเป็นขุนนมนก็ต้องตัวอย่างขุน ถ้าเป็นมะม่วงก็ต้องอย่างมะม่วง เป็นทุเรียนก็ต้องอย่างทุเรียน จะให้ขุนนมนเหมือนมะม่วง จะพัฒนาไปอย่างไรมันก็ไปไม่ได้ มันคนละอย่างกัน แต่ว่าเมื่อเอามารวมกันแล้วมันก็คืนะ ได้ประโยชน์ทั้งมะม่วงทั้งทุเรียน ทั้งทุเรียน หมายความว่า กินอย่างโน้นบ้าง กินอย่างนี้บ้าง มันก็มีคุณสมบัติคนละอย่าง

โยนิโสมนสิการ มี 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เรียกว่าประเภทพัฒนาปัญญา คือ โยนิโสมนสิการในเรื่องสัจธรรมและสมมติธรรม มีความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นสัจธรรม อะไรเป็นสมมติธรรม ก็ขอให้นึกดูว่าคนส่วนมากอยู่ในโลกของสมมติ อย่างน้อยเราก็งงเลิกสมมติไม่ได้แต่เราจะต้องรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสมมติ อะไรเป็นของจริง ต้องคิดให้ได้ให้เป็น อย่างเช่นว่า ยศ ศักดิ์ เงิน ตำแหน่ง พวกนี้เป็นของสมมติกันหรือว่าในตัวคนของเรา รวมกันทั้งหมดเป็นคน เป็นสิ่งสมมติว่าเป็นคน ของจริงก็คือธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ หรือธาตุก็ประมวลกันเข้าเป็นคน ก็เรียกว่า คน หรือชื่อ ก ข ค ง เป็นสิ่งสมมติทั้งนั้น ของจริงก็คือชั้น 5 ธาตุ 6 ของจริงก็คือชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณแล้วมารวมกันเข้าก็เป็นสิ่งสมมติ

อย่างเช่นวิทยาศาสตร์เขาเรียกว่า อะตอม พอเราแยกย่อยออกไปมันเป็นอะตอม คือว่าสารแยกไปๆ มันก็เป็นอะตอม แล้วเราก็มองเห็นเป็นรูปร่างแบบนี้ก็เป็นสิ่งสมมติ ไม่ใช่ของจริง เป็นสารประกอบพยายามศึกษาให้รู้ โยนิโสมนสิการประเภทพัฒนาปัญญา ต้องศึกษาให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นสิ่งสมมติ แล้วเราก็ได้สบายใจ รู้อะไรเป็นสิ่งสมมติ อะไรเป็นของจริงอย่างเหรียญตรา สายสะพาย อะไรอย่างนี้มันก็เป็นของสมมติ อันนี้ไม่ได้กระทบใคร คือ บอกให้รู้ความจริงก็คือของสมมติ เป็นของสมมติไม่ใช่ของจริง แม้แต่พดยศนี้ที่สมมติเหมือนกัน ไม่ใช่ของจริง สมมติคือต้องเล่นแบบสมมติแต่ต้องยอมรับมันเป็นสมมติสักจะ มันเป็นเรื่องแต่ที่ต้องรู้ไปอีกขั้นว่าเป็นจริงอย่างสมมติ ไม่ใช่จริงอย่างแท้จริงที่นี้พอรู้อย่างนั้นมันก็สบาย สบายไปเยอะ คือจริงอยู่บนสมมติ กับจริงที่อยู่บนความจริง

ประเภทที่ 2 ประเภทสร้างเสริมคุณภาพจิต ปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรม หรือโยนิโสมนสิการระดับจริยธรรมซึ่งมีความสำคัญมาก ปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรม ให้เรามีความคิดที่ดีทำให้เราได้แนวคิดที่ดี มีพระรูปหนึ่งสมัยพุทธกาล บวชแล้วท่านบอกว่าสิกขาบทบัญญัติในพระพุทธศาสนา มีวินัยมาก เหลือเกิน ศึกษาไม่ไหว จะสึกแล้ว พระพุทธเจ้าก็บอกว่าไม่ต้องรักษามากหรอก รักษาอย่างเดียวได้ไหม ถ้ารักษาอย่างเดียวได้ก็ให้รักษา ให้รักษาอย่างเดีวนะ ให้รักษาจิต หรือความคิด อย่างคิดไปทางอกุศลก็พอแล้ว ให้คิดแต่ในทางกุศล ทำได้ใหม่ ท่านก็กราบทูลว่า ทำได้ ลองดูสัก 7 วัน พระท่านก็ทำได้เพราะคิดไปในทางกุศล คิดดี ภายวจาที่ดี เพราะว่าภายวจา มันก็ขึ้นอยู่กับความคิด รักษาอย่างเดีวคือรักษาความคิดให้ขึ้นอยู่ในทางดี ก็ไม่ต้องไปรักษาอย่างอื่น พระวินัย 227 ข้อ ก็ไม่ต้องไปรักษา คือ รักษาข้อเดีวคือรักษาจิต

เพราะฉะนั้น คนที่ปลงวศีลล่วงวินัย คือไปจากความคิดที่ไม่ดี พอรักษาความคิดได้ก็รักษาได้หมดศีลทุกข้อก็ทำได้รักษาได้ แล้วก็ถ้าคิดไปทางกุศลอยู่เรื่อย ๆ ธรรมะก็รักษาได้หมดเหมือนกัน ความคิดอย่างนี้เรียกว่า ความคิดปลูกเร้าคุณธรรม ถือว่าเป็นระบบจริยธรรมที่ดีขึ้น หรือว่าคิดไปในทางที่ดีเสมอ ก็จะได้ประโยชน์มาก

ความคิดอันตราย 3 ประเภท

ประการที่ 1 ไม่มองดู ไม่พูดถึงความผิดของตนเอง คอยมองดู คอยพูดถึงความผิดพลาดของผู้อื่น อันนี้ความคิดอันตรายประการที่ 1 ในครอบครัวที่มีปัญหาพ่อแม่ลูก ก็มักจะเป็นอย่างนี้ที่ทำงานหรือที่อะไรก็เหมือนกัน ถ้าเผื่อว่ามีแต่คนที่ไม่มองดูความผิดของตนเองบ้าง คอยมองดูแต่ความผิดพลาดของคนอื่นก็จะมีปัญหา มีอันตราย ในครอบครัวท่านบอกว่า ก่อนแต่งงานควรลืมหูทั้งสองข้าง แต่ว่าแต่งงานแล้วก็ปิดเสียข้างหนึ่ง เพื่อไม่ต้องมองดูข้อผิดพลาดบกพร่องของอีกฝ่ายหนึ่งมากเกินไป ไม่บอดทำเหมือนบอด ไม่หนวกทำเป็นเหมือนหนวก เพื่อจะไม่มองดูข้อผิดพลาดของอีกฝ่ายหนึ่งมากเกินไป นอกจากนี้แล้วเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขความสุภาพอ่อนโยนและเห็นใจพ่อแม่ไม่เข้าใจ

ลูก ลูกไม่เข้าใจพ่อแม่ คือว่าถ้าทุกคนถือเอาตนเป็นจุดศูนย์กลางของความถูกต้อง ก็จะต้องรุกราน เสรีภาพของคนอื่นต่อ ๆ ไป ต่างคนต่างก็เป็นนรกของกันและกันอย่างที่ ผมอง พอล ชาร์ต นักปราชญา ชาวฝรั่งเศสได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า นรกคือผู้อื่น นี่ในบทละครเรื่อง No exit ของฌอง พอล ชาร์ต

ประการที่ 2 ทำผิดจนเป็นนิสัย เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองเป็นคนเลว เพราะว่าโชคไม่ดี ถ้าเป็นคนเลวเป็นคนตกต่ำก็เพราะโชคไม่ดี เพราะชะตาชีวิตกำหนดมาให้ โชคชะตาเป็นอย่างนั้นจึงโกรธ แล้วก็ ไม่ยอมยกตนเองขึ้นจากหลุมของหายนะ อันนี้ก็คือไม่ยกตนเองขึ้นจากความบกพร่องผิดพลาด นี่ก็ทำผิดจนเป็นนิสัย เพราะทำผิดแล้วก็คิดว่าที่ผิดเพราะโชคไม่ดี แล้วก็ไปโทษชะตาชีวิตมาถึงตรงนี้ขอตั้งปัญหาเอาไว้ชะตาชีวิตของคนเรามีหรือไม่มี ถ้ามี อะไรเป็นตัวกำหนดแล้วก็แก้ไขได้หรือไม่ ก็ขอตั้งเอาไว้เป็นปริศนา

ประเภทที่ 3 ทำร้ายตนเองอ่อนแอ วิ่งหนีปัญหา ไม่เคยคิดแก้ปัญหา คนที่มีความรู้แล้วก็อาจมีความสามารถ แต่ไม่ใช่ความรู้สามารถให้สมกับที่มี ก็จะไม่ได้รับการยกย่อง แล้วก็อาจอยู่ไม่ได้ในโลกที่สับสนของเรา เรื่องประกอบมีหญิงคนหนึ่งมีลูกออกมาปากแหว่ง เป็นทุกข์จนคลั่งแล้วก็ฆ่าลูกตาย แล้วก็ฆ่าตัวตายไปด้วย ทั้ง ๆ ที่หมอก็ยืนยันว่าปากแหว่งอย่างนี้ ความรู้ความสามารถทางศัลยแพทย์สมัยใหม่ พอจะทำให้หายเป็นปกติได้ แต่ก็ไม่ฟังเสียงใคร พอจะทำให้หายเป็นปกติได้ แต่ก็ไม่ฟังเสียงใคร ผู้หญิงคนนี้เป็นทุกข์อย่างหนักเสียใจอับอาย ในที่สุดก็ทำร้ายตัวเองหนีปัญหา ความจริงปัญหาอย่างนี้แก้ไขง่าย แค่วาดทนต์เสียหน่อย ใจเย็นเสียหน่อย ยังมีปัญหาอย่างอื่นอีกมากมายที่สามารถแก้ไขได้ด้วยความสามารถ มีปัญหาแล้วคิดสู้ปัญหา เพราะว่าตามความจริงแล้วอุปสรรคจะมีมากแค่ไหน ก็ยังน้อยกว่าที่เราเก็บมาคิดกังวลใจ อุปสรรคจะมีมากแค่ไหนก็ยังน้อยกว่าที่เราเก็บมาคิดเป็นกังวลใจ พระพุทธองค์ตรัสว่า คนสองคนทำความชั่วเหมือนกันได้รับผลไม่เท่ากัน คนหนึ่งได้รับมาก อีกคนหนึ่งได้รับน้อย เพราะคน 2 คนต่างกัน ถือว่าคนที่ได้รับผลมากเพราะว่าเป็นผู้ที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมศีล ไม่ได้อบรมจิต ไม่ได้อบรมปัญญา มีคุณธรรมน้อย มีจิตใจคับแคบ มีปกติอยู่เป็นทุกข์แม้ด้วยเรื่องเพียงเล็กน้อย เรียกว่า อปปทุกขวิธี มีปกติเป็นทุกข์แม้ด้วยเรื่องเพียงเล็กน้อย อะไรนิดอะไรหน่อยก็เก็บมาเป็นทุกข์ ทุกข์ร้อนใจ เผาตัวเอง ทำร้ายตัวเอง ส่วนคนที่ทำชั่วเหมือนกันแต่ได้รับผลชั่วน้อย ก็เพราะว่าเป็นคนที่ได้รับการอบรมการ อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา เป็นคนมีคุณธรรมมาก มีจิตใจกว้างขวาง มีใจใหญ่ มีปกติอยู่ด้วยธรรมมาก มีจิตใจกว้างขวาง มีใจใหญ่ มีปกติธรรม มีเมตตาหาประมาณมิได้ เรียกว่า อปปมาณวิhari อยู่แบบโดยคุณธรรม ที่หาประมาณมิได้ อยู่ด้วยธรรม มีเมตตาเป็นต้น หาประมาณมิได้ คนอย่างนี้ถ้าทำดีเท่ากับคนแบบข้างต้นก็ได้ดีมากว่า เพราะว่ามีเครื่องรองรับดีมากว่า ความลับอย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ดี คือ ความฉลาดและความกล้าหาญที่จะเอาชนะความทุกข์ความผิดพลาด มีบางครั้งที่เราต้องตั้งปัญหาไว้ก่อนแล้วหันไปทำสาธารณประโยชน์ ปล่อยให้ปัญหาที่เหลือคลี่คลายไปเอง แล้วก็หัวเราะเยาะตัวเองเสียบ้าง สมน้ำหน้าตัวเองเสียบ้าง พร้อมกับเสียงหัวเราะเบาๆ ของเราเอง บางคราวจำเป็นต้องนึกว่าเป็นเพียงตัวตลกตัวหนึ่งของโลก

ความทุกข์หรือปัญหาบางอย่าง มันคล้ายๆ หัวสวิตช์ ถ้าเมื่อเราไปเล่นกับมันมาก เราไปบีบมันคลึงมันมันยิ่งซ้ำใหญ่ แล้วก็ยิ่งเป็นแผล เป็นแผลเป็น ถ้าเราปล่อยทำไม่รู้ไม่ชี้ให้มันแตกเองแล้วมันหายเอง แล้วหน้าก็ไม่เป็นแผลด้วย คล้ายๆ ปัญหาบางอย่างความทุกข์บางอย่างมันเหมือนสวิตช์ ก็ให้ปฏิบัติกับความทุกข์บางอย่าง ปัญหาบางอย่างเหมือนหัวสวิตช์ คือ ปล่อยมันไว้อย่างนั้น ให้มันแตกไปเอง คลี่คลายไปเองหน้าก็ไม่เป็นแผลเป็น ก็ไม่เป็นไร ที่สำคัญประการหนึ่งคนจะสนใจอย่างมากคือว่าเป็นความลับของการดำเนินชีวิตที่ดีก็คือ มีความฉลาดแล้วก็มีความกล้าหาญ จะเอาชนะความทุกข์ ความผิดพลาด อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมากเลยคือ ว่าเป็น the art of living เลย เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิต คือ มีความฉลาดและมีความกล้าหาญที่จะเอาชนะความทุกข์และความผิดพลาด

รางวัลที่ประเสริฐรางวัลหนึ่งในชีวิตคนเราถ้าทำได้ก็คือว่า ฝึกนิสัยให้เป็นคนหัดคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง อันนี้คือโยนิโสมนสิการ ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงเรียกว่าโยนิโสมนสิการ มันเป็นรางวัลที่ประเสริฐอย่างหนึ่งในชีวิต ถ้าเราฝึกนิสัยให้เป็นคนหัดคิดอะไรเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง ขุดลงไป หรือสาวลงไปจึงถึงต้นตอของมันทุก ๆ เรื่องที่เราสนใจอันนี้เป็นรางวัลที่ดีของชีวิต ไม่ผิวดิน แต่เป็นคนรู้จริง เข้าใจจริงทำนองนี้เรียกว่าโยนิโสมนสิการ

กฎแห่งกรรมมียืดหยุ่นใหม่ก็มีเหมือนกันบางครั้งก็เหมือนกัน กฎแห่งกรรมไม่ใช่กฎที่ตายตัวว่าคนทำชั่วเหมือนกัน ทำความชั่วอย่างเดียวกันแต่จะได้รับผลไม่เหมือนกัน อยู่ที่เงื่อนไขอีกเหมือนกัน คนทำความดีเหมือนกัน ความดีอย่างเดียวกันจะได้รับผลไม่เท่ากัน อยู่ที่เงื่อนไขต่างๆ มากมาย ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำความดีหรือทำความชั่ว

อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าบุคคล 2 คน คนหนึ่งทำชั่วย่างนี้แล้วตกนรก แต่อีกคนหนึ่งทำแล้วไม่ตกนรก อยู่ที่เงื่อนไข มันมีเงื่อนไขเข้ามาเกี่ยวข้องเยอะในชีวิตคน เหมือนกับเรือ 2 ลำ ลอยอยู่เคียงกันอยู่เทียบกันลำหนึ่ง ก็เอาก้อนหิน 10 กิโล ใส่ลงไปในเรือลำหนึ่งจม พอก้อนหินเพิ่มลงไป 10 กิโล จมทันทีเลย อีกลำหนึ่งยังลอยลำได้สบาย เพิ่มอีกเป็น 20 กิโล ก็ไม่จม เพิ่มเป็น 30 กิโล ก็ยังไม่จม ลำแรกมันปริ่มแล้ว พร้อมทั้งจะจม พอเพิ่มน้ำหนักเข้าไปอีกหน่อยเดียวก็จมทันที แต่อีกลำมันลอยลำสบายๆ ไม่ได้บรรทุกน้ำหนักอะไรเลย อันนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า คนทำความชั่วเหมือนกัน คนหนึ่งไปนรก คนหนึ่งไม่ไป คนที่ไม่ไปเพราะว่าไม่ได้อบรมกายไม่ได้อบรมจิต ไม่ได้อบรมปัญญา เรื่องนี้พูดแล้วอีกคนหนึ่งเป็นคนอภิมกาย อภิมจิต อภิมปัญญา มีชีวิตอยู่ดีตลอดก็โดยบังเอิญไปทำความชั่วบางอย่างก็ไม่เป็นไร นี่คือเงื่อนไขในเรื่องกฎแห่งกรรม

โยนิโสมนสิการ 4 อย่าง

ประการที่ 1 เรียกว่า อุบายมนสิการ พิจารณาโดยอุบายอย่างมีระบบ เพื่อให้รู้ความจริงให้เข้าถึงสัจจะ เช่น เขาถึงความจริงที่ว่าสิ่งทั้งปวงอยู่ภายใต้อำนาจอันเฉียบขาดของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีวิธีคิดให้เป็นสุขแม้ในเหตุการณ์ที่เป็นทุกข์หรือในเหตุการณ์ที่น่าจะทุกข์ มีปัญญา

มองหาแง่ดีของสิ่งร้ายที่เกิดขึ้นแล้ว คนอย่างนี้ต้องเป็นคนที่มึปัญหา เหมือนสุภาชิตที่ ปณฺญาสทิตโต นโร อธิ อปิทุกฺขเสสุ สุขานิ วินทติ ผู้มีปัญญาในโลกนี้ จะหาความสุขได้แม้ในเหตุการณ์ที่น่าเป็นทุกข์ หรือในทุกข์นั้นเองหาความสุขได้ในทุกข์ หาความเย็นได้ในที่ร้อนหาโอเอซิสได้ในทะเลทราย หาแหล่งน้ำได้ในทะเลทรายเหมือนบางคนทำงานหนักแต่ว่าต่อสู้กับงานถึงแม้จะเหนื่อยยากลำบากอย่างไร มันก็มีความสุขอันนี้เป็นอุบายมนสิการ พิจารณาโดยอุบายที่เป็นระบบ

บางคนตรงกันข้าม คือว่าถ้าเป็นคนโง่ก็จะหาความสุขได้แม้ในเหตุการณ์ที่น่าจะสุข แต่ถ้าคนฉลาดเขาจะหาความสุขได้แม้ในเหตุการณ์ที่น่าเป็นทุกข์ คือ มองหาความสุขได้ อย่างว่าเป็นโรคภัยไข้เจ็บมันหาความสุขได้จากการเป็นทุกข์นั่นเอง หาประโยชน์หาอะไรจากความ เป็นโรค ทำให้เราฉลาดขึ้น อย่างที่อาจารย์พุทธสาบอกว่าเป็นโรคทุกที ทำให้ฉลาดขึ้นทุกที ก็ดีเหมือนกัน นี่คืออุบายมนสิการ

ประการที่ 2 ปณฺมนสิการ แปลว่า คิดถูกทาง คิดต่อเนื่องเป็นลำดับตาแนวเหตุผล แม้ในทางที่ดีด้วยกันแล้ว ก็ยังพิจารณาหาทางว่า ควรจะดำเนินทางไหนจึงจะดีที่สุด เป็นประโยชน์สูงสุด นี่ก็คือการเลือกวิถีชีวิต ซึ่งก็อยู่ในวิสัยที่เราจะเลือกได้และเหมาะสมแก่ตัวเรา

อันนี้ก็มาตรงกับแนวปรัชญา Existentialist ปรัชญาอัตถิภาวนิยม หรือปรัชญาที่ว่าด้วยอุดมคติว่าด้วยเสรีภาพ ว่าด้วยการเลือก Existentialism พวกนัก Existential เขาจะไม่ค่อยพอใจกับที่เห็นๆ อยู่ ที่เป็นๆ อยู่ คือ คิดว่ามันน่าจะมีอะไรที่ดีกว่านี้ไม่ใช่ให้ขัดสนโศข คือว่าไม่พอใจ ไม่สันโดษ ในกุศลธรรม ในทางที่เห็นว่าดีอยู่แล้ว อะไรที่มันจะดีที่สุดคนที่ทำถูกเหมือนกันอาจจะไม่ได้รับรางวัลไม่เหมือนกันอาจเป็นเงื่อนไขไม่เหมือนกัน พื้นฐานไม่เหมือนกันสิ่งแวดล้อมต่างกันไม่เหมือนกัน อย่างบางคนมีเงินอยู่ 100 บาทจ่ายไป 100 บาท ก็หมด หมดเกลี้ยงเลย บางคนเมื่อจ่าย 1,000 บาท ยังเหลืออีกตั้งปีกใหญ่ ทุนเขาเยอะเขาไม่เป็นไร

ประการที่ 3 การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ เป็นไปตามอำนาจของเหตุไม่คือเริ่มต้นทุกสิ่งที่ไม่สมควร ยอมรับผิดเมื่อเห็นว่าได้ทำผิดไป ไม่อ้างเหตุผลเข้าข้างตนเองเพื่อให้ตนถูกหรือไกลไปข้างทางขุ่นๆ คือยึดหยุ่นตามเหตุการณ์ไม่แข็งที่ตายตัวจนไม่คำนึงถึงเหตุผลและความจำเป็น ประกอบด้วยคุณสมบัติ การณวิสกตา คือ Condition ality หรือ If then law คือมีเงื่อนไขตลอด ทุกอย่างมันมีเงื่อนไข สมควรจะเป็นผู้ที่เรียกกันในภาษาบาลีว่า การณวลีโก เป็นผู้ที่อยู่ในอำนาจแห่งเหตุไม่คือเริ่มต้นทุรัน ดำเนินชีวิตถูกต้องตามเหตุการณ์ที่สมควรแต่ไม่ใช่อ่อนแอหรือขาดหลักการ

การณมนสิการ ก็คิดไปตามเหตุ ไปตามเงื่อนไขมันมีเงื่อนไข ถ้าเป็นอย่างนี้ต้องทำอย่างนี้ ถ้ามีเงื่อนไขอย่างนี้ต้องทำอย่างนี้ คือ ไม่ถืออะไรตามตัวที่ไป อย่างเช่น พระเจ้าท่านทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุแล้วท่านก็ถอนสิกขาบท บัญญัติแล้วก็ถอน ถอนแล้วท่านบัญญัติ แล้วก็ก็มีบางคนติเตียนว่าทำไมพระพุทธเจ้าเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ เดี่ยวก็ถอน เดี่ยวก็บัญญัติ เพราะเหตุว่าพระพุทธเจ้าท่านการณวลีโก ท่านขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งเหตุ ว่าเหตุมันเป็นอย่างนี้ก็ต้องทำอย่างนี้ เช่นว่าทรงบัญญัติ

เรื่องรองเท่าให้ใช้รองเท่าชั้นเดียว ต่อมาพระที่ไปอยู่ในที่กัณดาร ท่านก็กลับมากราบทูลบอกว่า รองเท่าชั้นเดียวไม่พอเพราะว่าพื้นที่มันขรุขระ ก็ทรงอนุญาตให้เป็น 2 ชั้น 2 ชั้น แล้วยังไม่พอก็ อนุญาต 3 ชั้น จนกว่าจะพอ หนาขึ้นตามความจำเป็นตามเหตุการณ์ ท่านจะยืดหยุ่น ยืดหยุ่นอยู่ตลอดเวลา เพราะในศาสนาพุทธไม่มีสิ่งที่เรียกว่า Dogma กฎเกณฑ์ตายตัวจะไม่มี แต่ท่านจะยืดหยุ่นไปตามเหตุการณ์ ตามเงื่อนไขอยู่เสมอ มี Conditionality ตลอดเวลา

ถ้าอย่างนั้นกฎแห่งกรรม ให้สันโดษในปัจจุบัน 4 ไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม อันนี้ก็สำคัญมาก เหมือนกัน ปถมนสิกการ คิดถูกทางแล้วก็เลือกทางว่าทางไหนคิดดีที่สุด การคิดนี้ บางทีมันก็คิดไม่ออก คือคิดแล้วก็ เอ๊ะ ชีวิตของเราทำไมถึงเป็นอย่างนี้ เดี่ยวอยู่บ้านมีปัญหา ที่ทำงานก็มีปัญหา ไม่รู้จะเอาอย่างไร ก็เหล่านี้ดีที่สุด หาทางออกทางนี้มันไม่มีปัญหา ปัญญาเป็นเครื่องกรอง บางคนว่าไปวัดพระก็ต่างกับบ้านเมียก็เทศน์ อันนี้ทางด้านจริยศาสตร์ จะสอนเรื่องนี้มาก สอนเรื่องจะให้พิจารณาหาว่าอะไร มันดีกว่าและอะไรมันดีที่สุด Supreme good ความดีที่สูงสุดมันควรเป็นอะไร แต่ถ้าอันหนึ่งดี อันหนึ่งไม่ดี ไม่เป็นปัญหา เพราะว่าเราเลือกได้ง่าย แต่ว่าดีด้วยกันมันเลือกยาก ในคนที่มีปัญญา มี โยนิโสมนสิกการ จึงจะเลือกได้

ประการ 4 อุปปาทกมนสิกการ คือ คิดในเชิงเร้ากุศลธรรมให้เกิดความเพียรชอบให้หายกลัวในสิ่งที่เคยกลัว หรือในสิ่งอันไม่ควรกลัวเพื่อให้เกิดผลที่พึงประสงค์ พระพุทธเจ้าได้ทางประธานแนวคิดนี้แก่พระสาวกอยู่เสมอ ผู้ที่ท้อถอยในความเพียร ผู้ที่ย่อหย่อนในกุศลธรรม ให้กลับดำเนินไปในทางที่ดีทางกุศลธรรม บางทีก็ทรงเล่าเรื่องในอดีตของพระสาวกบ้าง ของพระองค์เองบ้าง เรียกว่าชาดก บางทีก็มีพระบางรูปถอยความเพียร เวียนมาเกียจคร้าน ท่านบอกว่า สมัยก่อนนี้เคยไปทะเลทรายด้วยกัน จำได้ไหม เธอเป็นคนขุด ทำให้พรรคพรวรอดมาได้ด้วยความเพียรของเธอนี้ ทำไมตอนนี้จึงจะเกียจคร้าน ท่านองนี้ เรียกว่า อุปปาทกมนสิกการ

อันนี้สำคัญการที่จะให้กำลังใจคน ทำให้คนที่ได้ยินได้ฟังได้อะไร เข้าจะรู้สึกมีกำลังใจในการที่จะทำความดี บางทีก็หาเหตุผลมาคุยให้คนทำความดีก็ยากเหมือนกัน อยู่ที่อริมุตติของเขาด้วยเหมือนกันคืออริมุตติของเขาเข้ากับเราได้ แต่ถ้าเมื่ออริมุตติคืออริยาศัยเขาเข้ากับเราไม่ได้ บางทีเราก็เข้าก็ไม่ขึ้น

เสมียร์พิมพ์ดีดที่เคยอยู่ด้วยกัน เขาเป็นคนขยันเขาหวังปีนี้เขาคงจะได้ 2 ชั้นแน่ ๆ ถ้าประเมินตามคุณภาพที่ทำงาน เขาประเมินตัวของเขาเองจากคนอื่นที่ดูจะยังไงเขาต้องได้แน่ ปีนี้ 2 ชั้น พอเอาเข้าจริง ๆ ปรากฏว่าไม่ได้ ก็เสียใจบอกว่าอาจารย์ผมไม่ทำแล้ว คนอื่นเขาไม่ทำ เข้าได้ 2 ชั้น ผลทำอาจารย์ก็เห็นผมไม่ได้ 2 ชั้น หมดกำลังใจ ผมไม่ทำแล้ว ผมบอกว่านี้ขยันขนาดนี้ยังไม่ได้ 2 ชั้น ต่อไปถ้าคุณเลิกขยันคุณไม่ได้หรอก ก็จะติดล่อยไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ปีนี้คุณขยันขนาดนี้คุณไม่ได้ ปีหน้าคุณจะต้องขยันกว่านี้อีก คือถ้าสมมติว่าไม่ขยันให้มากกว่านี้ก็ไม่ควรจะเสียใจ เพราะว่าโทษของการได้ 2 ชั้นก็มีอยู่ ขอให้พิจารณาเห็นด้วยโยนิโสมนสิกการ โยนิโสมนสิกการจะช่วยคนให้มองเห็นอะไรที่คนอื่น

มองไม่เห็น เช่นไม่ได้ 2 ชั้นมองให้เห็นคุณของการไม่ได้ 2 ชั้น ก็เห็นได้ อย่างที่คนที่ทำความดีบางทีก็ ท้อถอยบ่อย ก็บอกว่าทำความดีขนาดนี้ยังได้ดีแค่นี้ แล้วถ้าเพื่อเลิกมันจะได้อะไร บางคนก็มองในแง่ดี ว่า ดิถุคก็ดีเหมือนกันบังเอิญว่ามีคนไปดิถุคเสร็จพรรคพวกตามหาตัวเที่ยวปล้นหาไม่เจอเลยไป ปล้นกันตามลำพัง พวกนั้นก็ถูกฆ่าตายหมดคนนี้ดิถุคอยู่ไม่ได้ปล้น ก็มานึกว่า ดิถุคก็ดีเหมือนกัน คือที่จริงทุกอย่างมันก็มีแง่ดีให้มองเหมือนกัน ขอให้เรามีปัญญาที่จะมองจะเห็นแง่ดีของสิ่งที่คนอื่นเขา เห็นว่าร้าย

แต่บางคนนี่จะไม่มองรอบด้านจะมองอยู่จุดเดียวจุดที่ตนเองไม่สมหวัง ไปดูจุดนั้นนะ แทนที่จะมองดูจุดอื่นๆ บางคนอาจจะจนแต่ว่ารูปร่างสวย ก็อาจจะไปคิดว่า ทำไมจน แต่ว่ารูปร่างสวย ร่างกาย สมประกอบ ซึ่งอาจจะดีกว่าคนอื่นเยอะเยอะ มันไม่มีที่สิ้นสุด พูดถึงคนลำบากไม่มีที่สิ้นสุด เราว่า ลำบากแค่นี้ คนลำบากกว่าเราก็มีแต่เรามีร่างกายครบสมบูรณ์ เรายังบอกว่าไม่ไหวแล้ว แต่บางคนนี่ เขาไม่มีเขาแขนเลยเขายังใช้ปากวาดรูป ใช้เท้าวาดรูป เขายังอยู่ได้ อวัยวะครบถ้วนเป็นมหาสมบัติ มัน เป็นมหาสมบัติ ตาข้างหนึ่งก็ขายได้ล้านหนึ่ง ไม่ขาย แขนข้างหนึ่งขายให้ล้านหนึ่ง ก็บอกว่าไม่ขาย ลอกบวกดูว่าตา 2 ข้าง แขน 2 ข้าง ขา 2 ข้าง 6 ล้านแล้วไม่ขาย สมบัติที่มีคุณค่าอยู่ประจำตัว คิดดู ให้คิดว่าเราก็มีอยู่สมบัติภายนอก นี่ก็ตัวเลขในบัญชี

ถ้าคิดอย่างนี้แล้วก็สบายใจความทุกข์อะไรต่าง ๆ ก็หมดไป บางทีเราก็จะไปคิด เปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ พอคิดเปรียบเทียบกับคนอื่นปุ๊บก็จะเกิดทุกข์ขึ้นมาทำไมคนนั้นถึงมีเงิน 100 ล้าน 1,000 ล้าน ถ้ามองว่ามีเงิน 100 ล้าน 1,000 ล้าน มีความสุขไหม กับเรามีแค่นี้แล้วเรามีความสุข ใหมถ้ามีความสุข เราก็บอกว่าใช้ได้ การมีมากไม่ใช่เครื่องตัดสินว่าจะมีความสุขเสมอไป อาจจะเป็น เหตุให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย

ความคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ข้อ

1. คิดแบบสวหาเหตุปัจจัย เช่น แนวคิดปฏิจจสมุปบาท เรียกว่าคิดแบบสวหาเหตุ ปัจจัย เช่นว่า สุข ทุกข์ มันเกิดขึ้นมาเราก็สวหาเหตุว่ามันเกิดจากอะไร มีปัจจัยอะไร พอสวหาไปตาม แนปฏิจจสมุปบาท ก็จะไปเจอความเกิด ก็สวหาต่อไปว่าความเกิด เกิดจากอะไร ก็มาจากภพ ภพมา จากอะไร ก็มาจากอุปาทาน อุปาทานมาจากอะไร มาจากตัณหา ตัณหามาจากอะไรมาจากเวทนา สวหาเรื่อยขึ้นไป จนถึงอวิชชา เรียกว่า ความคิดแบบสวหาเหตุปัจจัย ถ้านอกจากปฏิจจสมุปบาทมันก็มีเยอะเยอะ ความเกิดของเรานี้มาจากอะไรกรรมมีเพราะอะไร สวหาไปก็จะเจอกิเลส กรรมมีเพราะ กิเลส เพราะว่าตามหลักเขามีว่า กิเลส กรรม วิบาก ถ้ามีโยนิโสมนสิการ อุกุศลที่ยังไม่เกิดก็ไม่ขึ้น อุกุศลที่เกิดแล้วก็เสื่อมไป

ในความคิดแบบสวหาเหตุปัจจัยจริง ๆ แล้ว มันก็เป็นประโยชน์ แต่ทุกวันนี้บางทีเราไม่ ค่อยไปแก้ปัญหามา สวหาไปหาเหตุ แต่ว่าเราจะแก้ปัญหามาแบบแก้เฉพาะหน้า สมมติว่าตอนนี้

ประเทศชาติของเราเศรษฐกิจมันล่มจม พรรคการเมืองก็หาเสียงกันบอกว่าจะทำอย่างโน้นอย่างนี้ เรียกว่าเอาเงินท่วมเข้าไปจุดโน้นจุดนี้ ไม่ได้คิดไปว่าสาเหตุที่มันเกิดความยากจนมันเกิดอะไร ไม่ได้คิดสาวไปถึงตรงโน้น ไม่ค่อยมีโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการมันต้องสาวไปหาต้นตอ โยนิ แปลว่า ต้นตอ อย่างกับปัญหาข้าวยากหมากแพงทุกวัน เมื่อเราไปยอนสาวเข้าจริง ๆ ไปเจอตัวปัญหาของคนเรา ความโลภของคนเป็นใหญ่ ข้าวยากหมากแพง ถ้าเมื่อเราสาวเขาไปจริง ๆ ความโลภ ความไม่รู้จักพอ ความฟุ่มเฟือยมันมากมายเหลือเกินที่ทำให้เกิดข้าวยากหมากแพงขึ้นมา ต้องพยายามตัดสิ่งนี้เอง ลดสิ่งนี้ลง แพงก็แพงไป ฉันทไม่เอา

กรรมมีเพราะอะไร ก็เพราะมีกิเลส ถ้าไม่มีกิเลส กรรมไม่มี นี่คือสาวไป อย่างสวดมนต์ รักษาศีล ที่พระท่านสวดทำน้ามนต์ ชีณิ ปุราณิ นวั นตฺถิ สมภวั แปลว่า กรรมเก่าสิ้นไปแล้ว กรรมใหม่ ก็ไม่มี คือ นี่เป็นเรื่องราวของพระอรหันต์ วิรตฺตจิตฺตา ยติเก ภาวสฺมี แปลว่า เมื่อไม่มีกิเลส กรรมก็ไม่มี เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ท่านไม่มีกิเลส เมื่อไม่มีกิเลส กรรมก็ไม่มีกรรมเก่าท่านก็สิ้นไป กรรมใหม่ไม่เกิด เพราะว่าไม่มีกิเลส นี่ก็สาวหาเหตุปัจจัย อย่างเราอ่านบาลีก็จะพบบคำบ่อยที่เจอ โก โทตุ โก ปจฺจโย พอมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ผลเกิดขึ้นแล้ว ก็จะถามกันว่า โก โทตุ โก ปจฺจโย อะไรเป็นเหตุปัจจัย ตามควาเข้าใจเหตุนี้คือเหตุแท้มันเป็น Real cause แล้ว ปจฺจโย นั้นเป็นเหตุสัมพันธ์เป็นส่วนประกอบ relative cause เป็นเหตุสัมพันธ์เข้ามาทำให้เกิดสิ่งนั้นเร็วขึ้น เช่นที่เราไปเห็นคนถูกรถชนตาม ถามว่า โก โทตุ โก ปจฺจโย อะไรเป็นเหตุแท้ อะไรเป็นปัจจัยคือว่าเป็นตัวประกอบ ที่มีส่วนมากเหตุแท้เราไม่ค่อยรู้ มันสาวยาก มันลึกลับ รู้ตัว ปจฺจโย คือว่ารู้ปัจจัย รู้ว่าเขาวิ่งตัดหน้ารถ แต่ปัจจัยนี้มันมีเยอะ เช่นว่า รถเบรกเสีย รถคันอื่นมาพอดีคืออะไรๆ มันประจวบตรงนั้นพอดี ปัจจัยต่าง ๆ มันจะล้อมเข้ามาพอดี แต่ว่าตัวเหตุแท้ ถ้าจะให้ตอบตามแนวพุทธคือ ความเกิด ชาติ อิตฺตผู้พิพากษาท่านหนึ่งท่านได้เล่าเรื่องทีอเมริกา การก่อสร้างตึกสืบทว่าชั้น คนที่ขึ้นไปทาสีข้างบน เดินพลัดตกลงมา แล้วมาถูกคนข้างล่าง คนข้างล่างตาย คนหล่นลงมาไม่ตาย ญาติพี่น้องเขาก็ฟ้องเรียกค่าเสียหาย ผู้พิพากษาไม่รู้จะพิพากษาอย่างไรไปดูกฎหมายหลายประเทศก็ไม่มี ไปเจอกฎหมายของ บาบิโลน ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ก็พิพากษาให้คนที่ฟ่งขึ้นไปชั้น 10 ที่ว่า แล้วก็กระโดดลงมาใส่จำเลย ปรากฏว่าโจทก์ไม่ยอม มันก็เป็นเหตุปัจจัยเหมือนกันว่าหล่นลงมาใส่หัวคนข้างล่าง แทนที่คนหล่นจะตาย แต่ว่าคนที่อยู่ข้างล่างตาย เหตุเขาไม่ว่าเป็นอะไรนะ แต่ปัจจัยนี้รู้ว่ามันเดินพลาด ทีนี้ถ้าหากว่า คนทุกคนมีความคิดแบบนี้ละ คดีฟ้องร้องหรือว่าการฆ่ากันอะไรต่าง ๆ คงจะไม่ค่อยมีนะ ก็มีนายทหารผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง เรื่องของท่านกับลูกชายก็อายุวัยรุ่นละเกือบ 20 ปี ก็ไปถูกรถชนตาย ปรากฏว่าท่านก็บอกมันเป็นกรรมของมัน คือท่านไม่ไปฟ้องร้อง ไม่ไปแจ้งความ ไม่เรียกค่าเสียหายอะไรทั้งนั้น คนที่ขับรถมาชนลูกชายตายจะทำบุญด้วยอะไร ไม่สนใจ ท่านถือว่าเป็นกรรมของลูกที่จะต้องมาตายตรงนั้น ก็ตัดปัญหาไปทั้งหมดไม่ต้องขึ้นโรงพัก ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลแล้วคนที่ขับรถชนก็เคารพนับถือไปจนตาย

เพราะเกิดมาแท้ๆ จึงต้องตาย ถ้าไม่มีใครมาทำอะไร ถึงงูไม่กัด รถไม่ชน ไม่มีใครมาทำอะไรก็ต้องตาย เป็นเพราะชราเป็นแน่แท้ อันนี้ความเกิดถือว่าเป็นเหตุสำคัญที่สุด คือ เป็นต้นเหตุ มรณสตินี้คิดตรงนี้ ออกจากนั้นก็เหตุประกอบทำให้ตายเร็วขึ้นเท่านั้นเอง แต่ว่าตายนั่นตายแน่ ถึงไม่มีอะไรทำให้ตาย ก็ต้องตาย แต่มีบางคนคิดอยากจะตายก่อน คือไม่อยากอยู่ เกิดมาแล้วไม่อยากอยู่ คืออยากตายก่อน ผูกคอตาย กระโดดตึกตาย กระโดดน้ำตาย ทำอะไรสักอย่างหนึ่ง อย่างนี้ก็ต้องหาสาเหตุอีกว่าทำไมถึงอยากตายก่อน

2. คิดแบบแยกส่วนประกอบ ตามแนวขั้น 5 ตาแนวขั้น 5 คือว่า เห็นอะไรเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นตัวเป็นตนก็ลองแยกดู ว่าส่วนประกอบส่วยย่อยนั้นคืออะไร ถ้าเพื่อแยกส่วนนั้นออกไปแล้วมันจะเป็นอะไร อย่างพระพุทธรูปที่ว่า ยถา ทิ อังคสมภารา โหติ สทโท รโถ อิติ เมื่อสัมภาระมารวมกัน เสียรถก็มีขึ้น รถเกวียน รถม้า เอวี่ ขนเรสุ สนฺเตสุ โหติ สดฺโตติ สมฺมติ เมื่อขั้น 5 ยังมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์บุคคลก็มีขึ้น พอแยกส่วนแล้ว รถก็ไม่มี คนก็ไม่มี พอแยกส่วนแล้วแยกออกมาเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือธาตุ 6 ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ คนก็หายไป เหมือนกับแยกกรอกออกเป็นส่วนๆ คำว่ารถมันก็หายไป อันนี้เป็นการคิดแบบ Analysis แบบแยกส่วนรวมส่วน คืออะไรที่มันรวมอยู่ลองแยกดูว่ามันอะไร ประกอบด้วยอะไร ทีนี้ถ้ารวมกันมันจะเป็นอะไร อันนี้ก็เป็นแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการอีกแบบหนึ่ง คือคิดแบบแยกส่วนหรือรวมส่วนเป็นปรมัตถสังจะกับสมมติสังจะคือคิดว่าถ้ารวมกันก็เป็นสมมติสังจะ พอแยกกันก็เป็นปรมัตถสังจะ อย่างเหรียญตรา พอเอาไปติดที่คนมันมีความหมายขึ้น เหรียญตราสายสะพายอะไรต่ออะไรต่าง ๆ พอแยกมันออกไปไว้ต่างหาก มันจะไม่มีมีความหมายอะไร ทำให้สบายใจมากเลย คนที่แยกสมมติออกจากปรมัตถได้ แยกตัวตนออกไปได้ มันแค่ของสมมติขึ้นจริง ๆ แล้วมันก็เหมือนกัน ขั้น 5 ธาตุ 6 ทั้งนั้น บางคนพอไปยึดติด มันลำบากทุกอย่างเวลาไปไหนก็ต้องมีคนคอยขับรถให้ ค่อยเปิดประตูให้ค่อยใส่รองเท้าให้ คอยสารพัดอย่าง ถ้าหากไม่ยึดติดไหนก็ขับรถเอง เปิดประตูเอง อาบน้ำเอง อะไรเองอยู่ง่าย กินง่าย ความเรียบง่าย Simplicity ก็หายไปด้วย ถ้าเพื่อไปติดกับสมมติ เป็นนั่นเป็นนี่

มีเรื่องที่ท่านสมเด็จพระพุทธจารย์โต พรหมรังษี ท่านไปเข้าวัง ราชการที่ 4 รังสั่งว่า เตี้ยถอดชะเลย อย่างนี้เตี้ยพอฉันเสร็จอะไรเสร็จท่านก็ลุก ไม่เอาพัด พวกนี้กว่าท่านลืม วิ่งไปเอาพัดมาให้ท่านก็บอกว่า ชรวโตดีท่านก็หาว่าชรวโตบ้า ชรวโตบ้า ท่านก็ว่าชรวโตดี ท่านไม่ติดยศ คือมีคนไปหาท่าน แล้วก็ไปกราบถามว่ามาทำไม เขาบอกว่า มากกราบสมเด็จพระ พัดท่านอยู่ในตู้ท่านบอก โนนสมเด็จพระอยู่ที่ โนน อยู่ที่ตู้โน้น อยากกราบไปกราบตู้ นี่ชรวโตนี้ไม่ใช่สมเด็จพระ นี่คือท่านแยกออกว่า ตัวท่านไม่ใช่สมเด็จพระ

3. คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา ก็เป็นแนวไตรลักษณ์ คือว่า ธรรมตามันเป็นอย่างนั้น จิตตาสาธาตุ ธรรมภูจิตตาสา ธรรมนิยามตา สัพเพ สงขารา อนิจจา สัพเพ สงขารา ทุกขา สัพเพ ธมฺมา อนตตาสยิตไตรลักษณ์เอาไว้เป็นแนวคิด ทุกอย่างไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรือความรัก พอเกิดความรักขึ้นมา ก็นึกไว้ล่วงหน้าว่ามันไม่เที่ยง ไม่ทำไรมันก็เปลี่ยนแปลงไป มีความโกรธขึ้นขึ้นมา มันก็ไม่เที่ยง

ที่สำคัญมันต้องเอาโลกธรรมเป็นที่ตั้งยิ่งดี สุข ลาก ยศ ได้ลาก เสื่อมลาก ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ พอได้สุขขึ้นมามันไม่เที่ยง มันมีความทุกข์ตามมาด้วย ได้ลาภมันก็มีทุกข์ แม้ได้ทุกข์มันก็ไม่เที่ยง ได้ทุกข์ไม่เท่าไรเดี๋ยวมันก็เปลี่ยนไป คือว่าคิดล่วงหน้าเอาไว้ก่อน พอมันเกิดขึ้นจริงๆ ก็ได้คิดเอาไว้แล้วนึกแล้วเชื่อว่ามันต้องเป็นอย่างนี้

ถ้าเมื่อมีใครมารัก เราก็นึกว่ามันไม่เที่ยง อีกหน่อยเขาอาจจะไม่รักก็ได้ เขาไม่รักขึ้นมาก็นึกไว้ แล้ววันหนึ่งต้องมาถึงต้องนี้ มันก็ค่อยสบายใจได้ บางคนคิดไม่ได้ ตอนรับราชการเวลาตื่นไปทำงานมีลูกน้องมาล้อมหน้าล้อมหลัง แต่พอเวลาเกษียณแล้วเจียบ บางคนอยู่ได้ไม่กี่วันเฉาตายเลย ที่จริงน่าจะหัดคิดมาตั้งแต่หนุ่มๆ อายุถึงเกษียณแล้วยังคิดเรื่องพวกนี้ไม่ออกอีกก็น่าสงสารอยู่จริงๆ มันควรจะคิดได้ตั้งแต่เมื่อหนุ่มๆ แล้ว เพื่อจะได้ใช้แนวความคิดแบบนี้บ่อยๆ ไม่ใช่ว่าอายุเกษียณแล้วยังคิดเรื่องนี้ไม่ได้ก็แย่เลย

จริงๆ โลกธรรมนี้เป็นตัวตั้งดีเลย แนวความคิดนี้พอเจอโลกธรรมเข้าก็ต้องเอาความคิดแบบไตรลักษณ์ไปใช้ ได้ประโยชน์มาก มองในแง่ดีสมมติว่าเราอยู่ตำแหน่งนี้ เกิดมีคำสั่งให้ไปประจำ ก็มองว่ามาอยู่ตรงนี้ก็ดี ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร คิดในแง่ดี คิดแต่ในแง่ดีก็ดี เหมือนกับพลิกฝ่ามือ เราคิดได้เร็วเหมือนพลิกฝ่ามือ ความสุขทุกข์นี้มันอยู่ที่ว่า เราพลิกความคิดได้แค่ไหน พลิกไปนิดหนึ่งก็เป็นสุข พลิกไปนิดหนึ่งก็เป็นทุกข์

4. คิดแบบแก้ปัญหาคือการคิดตามแนวอริยสัจ ความทุกข์เป็นปัญหาทุกคนก็มีปัญหาสำคัญอยู่หนึ่งคือความทุกข์ เราจะดับกันที่ไหน ถ้าตั้งปัญหาขึ้นมาว่าเราจะดับทุกข์กันที่ไหน เพราะความทุกข์เป็นปัญหาสำคัญ พระพุทธเจ้าท่านตรัส ทุกขมสฺส มหัพภยํ ความทุกข์เป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลก จะดับกันที่ไหน คำตอบก็คือดับที่เหตุของมัน เหตุเกิดที่ไหนก็ต้องดับที่นั่น ก็สาวไปถึงสมุทัย เหตุเกิดความทุกข์ ความทุกข์มี เหตุเกิดของทุกข์ก็ต้องมี ความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงมันจะมีมากมายอย่างไร ก็ย่อลงเหลือ 2 อย่างเท่านั้นแหละ คือความทุกข์ทางกายกับความทุกข์ทางใจนอกนั้นเป็นวัตถุแห่งความทุกข์ หรือที่ตั้งแห่งความทุกข์ หรือที่มาแห่งความทุกข์ แต่มันก็คงเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง 2 อย่าง ไม่ทุกข์กายก็ทุกข์ใจ

อย่างสมบัตินี้ก็เป็นที่ตั้งของความทุกข์ สำหรับบางคน บางคนมีรถก็เป็นทุกข์ วันๆ หนึ่งต้องวนเวียนอยู่กับรถ เป็นที่ตั้งของความทุกข์ สำหรับผู้ที่มีอุปาทานอยู่ แต่ถ้าไม่มีอุปาทาน มันก็ไม่เป็นที่ตั้งของความทุกข์

ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็เป็นที่ตั้งของความทุกข์เหมือนกัน พันเอกหรือนายพล ถือว่าเป็นที่ตั้งของความทุกข์เหมือนกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าท่านมีพระทัยปรารถนาว่า ขอยศจงอย่ามาเกี่ยวข้องกับเรา ขอเราอย่าได้ไปเกี่ยวข้องกับยศ แต่เรื่องของโลกนั้นก็ธรรมดา ตรัสกับท่านนาคิตะ นาคิตะเป็นอุปฐากท่านอยู่ ก็มีผู้ที่มาเฝ้าแล้วก็เอาของมาถวายท่านเยอะ มาอยู่ประชุมกันที่หน้าวัด ก็เอะอะโววายวาย จัดนั่นจัดนี่อะไรมากมาย ท่านก็ตรัสว่า อะไรกันมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ท่านนาคิตะ ก็กราบทูลว่า

เขาเอาข้าวของมาถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า เขามาสักการะ ท่านก็ตรัสว่า โอ๊ย ไม่ไหวๆ ของยศอย่าง มาเกี่ยวข้องกับเรา ขอเราอย่าได้ไปเกี่ยวข้องกับยศ

ตำแหน่งเอตทัคคะของพระ ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ อย่างนี้ถือว่าเป็น ยศหรือเปล่า คือมองไม่ชัด ไม่น่าจะเป็น เหมือนกับว่าเป็นตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านของแต่ละ บุคคลยกย่องในความสามารถแล้วไม่ได้เป็นใหญ่อะไรมากมาย ไม่ได้มีบริวาร ไม่ได้มีอะไร ถ้าจะถือเป็นยศ อย่างหนึ่งก็คือเกียรติยศ ก็น่าคิดอยู่ ถ้าจะถือเป็นยศก็เป็นเกียรติยศเป็นเกียรติอย่างหนึ่ง ได้รับ เกียรติ ได้รับความนิยมนับถือมีเกียรติยศ บริวารยศแล้วอิสริยยศ

จะมีวัตถุหรือที่ตั้งของความทุกข์มากมาย แต่ว่าโดยสรุปก็มี 2 อย่างคือ ทุกข์กายกับทุกข์ใจ ไม่มากกระทบการก็มากกระทบใจ แก่ เจ็บ ตาย บางทีมันก็กระทบทั้งกายทั้งใจ แล้วแต่ว่าใจจะไปรับมัน สักแค่ไหน หรือว่าทุกข์จากการทำมาหากินไม่พอ ความยากจนก็เป็นทุกข์ทางกายเป็นทุกข์ทางใจด้วย ทะเลาะวิวาทกัน ถูกกิเลสเผา ที่เรียกสันตปาทุกข์เป็นปัญหาส่วนบุคคล เป็นปัญหาครอบครัว เป็น ปัญหาสังคม เป็นปัญหาประเทศชาติ นี่ก็ตึงกันไปเป็นประาะๆ แต่บางคนแก้ไม่ได้ ทนอยู่กับปัญหา นั้นจนกระทั่งตาย อันนี้ก็คงจะขาดปัญญา

วิธีแก้วิธีหนึ่ง ว่ามันเกิดก็เกิดไป ฉันทจะอยู่อย่างนี้ไม่สนใจมัน มันก็เป็นวิธีแก้ปัญหาวีธีหนึ่ง แต่ ว่าแก้โดยวิธีไม่แก้ปล่อยปัญหาให้แก้ตัวเองไป ปล่อยให้กาลเวลามันคลี่คลายไป อย่างที่เพลงเขาร้องว่า ให้ความมาแก้ปัญหาก็ มีวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าอยู่วิธีหนึ่ง เรียกกว่าตอบแบบไม่ตอบ เรียกกว่า ฐปนพยากรณ์

อันที่ 1 เอกังสพยากรณ์ ตอบโดยยืนยันไปข้างเดียว เช่น สุจริตให้ทุกข์หรือให้สุข พระพุทธเจ้า ก็ยืนยันว่าเป็นสุข ทุกุจริตก็ยืนยันว่าให้ผลเป็นทุกข์

อันที่ 2 วิภังชพยากรณ์ ตอบแยกแล้วแต่ปัญหาที่เขาถาม เช่น ว่าสุขกับทุกข์อันไหนจะดีกว่า ก็ต้องตอบแยกสุขบางอย่างมันก็ไม่ดี ทุกข์บางอย่างมันก็ดี ทุกข์ดีกว่าสุข เพราะว่า เป็นทุกข์ที่นำไปสู่ การดับทุกข์ แต่ถ้าสุขบางอย่างเป็นสุขที่นำไปสู่การมัวเมา นำไปสู่ความชั่วมันก็ไม่ดี อย่างนี้เป็นต้น เช่นบางคนเล่นการพนันเป็นสุขอย่างหนึ่ง ก็เล่นการพนันไป แต่สุขอย่างนี้นำไปสู่ความเป็นทุกข์มีความ ทุกข์หนักอยู่เบื้องหน้ามากมาย อย่างบางคนขยันทำมาหากิน หนักเอาเบาสู้อาบเหงื่อต่างน้ำอย่างนี้ ถือว่าเป็นทุกข์ แต่ว่าทำไปแล้วมันจะมีความสุขรออยู่ข้างหน้า

อันนี้ก็ไปเข้าธรรมสมาทานบางอย่าง ให้ทุกข์ในปัจจุบันแต่ไปให้สุขในภายหน้า ธรรมสมาทาน บางอย่างให้สุขในปัจจุบันแต่ไปให้ทุกข์ในภายหน้าธรรมสมาทานบางอย่างให้ทุกข์ทั้งในปัจจุบัน ทั้ง ภายหน้า ธรรมสมาทานบางอย่างให้ทุกข์ทั้งในปัจจุบัน ทั้งภายหน้า ธรรมสมาทาน บางอย่างให้สุขทั้ง ในปัจจุบันและภายหน้า ถ้าใครที่ไปเจออย่างนี้ 4 ก็รู้สึกโชคดี ส่วนมากก็ละเคล้ากันไป เช่นว่าคนที่ เรียนหนังสือด้วยความพอใจ ทำงานที่สุจริตด้วยความพอใจ เรียนหนังสือด้วยความพอใจ อ่านหนังสือ

ธรรมะด้วยความพอใจมีความสุขในขณะที่ได้อ่าน ได้ทำแล้วนี่คือมีความสุขในปัจจุบัน และจะมีความสุขต่อไปภายหน้าแน่นอนตรงนี้ไซ้คดี

การตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ตอบโดยไม่ตอบ สุตท้าย ข้อ 4 ตอบโดยไม่ตอบ เช่น มีผู้ไปถามว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด พระพุทธเจ้าตอบโดยไม่ตอบ ตอบโดยนึ่งคือไม่ตอบ การไม่ตอบมันก็เป็นการบอกอยู่ในตัวว่าไม่ตอบ คือประเด็นที่ 1 ปัญหานั้นไม่สมควรแก่ผู้ถามผู้ถามไม่สมควรถามปัญหานี้ก็เลยไม่ตอบ เช่น บางคนไปถามเรื่องชาติหน้าชาติก่อน พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า คนที่มาถามปัญหานี้กับเรา ควรระลึกชาติได้บ้างเป็นพื้นฐานเอาไว้ แต่ว่านี้ระลึกชาติอะไรไม่ได้เลย มาถามเรื่องชาติหน้าก่อนอะไร ก็ไม่ทรงตอบ แล้วก็ตรัสเรื่องปฏิจจสมุปบาทเรื่อยไป แต่ว่าไหนๆ ก็ถามแล้ว ก็สมควรรู้อะไรบางอย่าง ทำนองนั้น ถ้าเราไม่มีความรู้พื้นฐานเอาไว้มันคุยไม่สนุก เหมือนคนที่ไม่เคยเรียนบาลีเลย แล้วก็มาถามอาจารย์ถึงประโยคบาลี ประโยคนั้นว่ายังไง ประโยคนี้อย่างนี้นักกลับมาที่แก้ปัญหาโดยไม่แก้ ปลอ่ยให้มันคลี่คลายตัวของมันเอง พอหมดเวลา ปัญหามันก็หมดไป อย่างนี้ถือว่าเป็นอวิชชาหรือเปล่า

ปัญหาบางอย่างเราเฉยก็ได้ มันแก้ของมันไปเอง คือทิ้งปัญหาเอาไว้ แล้วก็ไปทำอย่างอื่น ปัญหา มันจะค่อยคลี่คลายไปเอง อย่างว่าในครอบครัวสำคัญ การทิ้งปัญหานี้สำคัญในครอบครัว แก้ปัญหาโดยไม่ยอมลดราวาศอกเลยบางทีมันนำไปสู่ปัญหายุ่งเหยิงมากขึ้น บางทีถ้าเผื่อเขาอารมณ์ไม่ดี เราก็ออกไปนอกบ้านเสียบ้าง ไม่พูดไม่อะไร นิ่งๆ เงียบๆ เสีย ปลอ่ยไว้อย่างนั้นละ การแก้ปัญหา คือถ้ามันมีปัญหาที่ไหนก็ต้องแก้ต่อนั้น มีหลายคนคิดว่าจะแก้ที่ตัวเองเรื่อยไป อันนี้ไม่ถูกต้อง คือบางทีปัญหามันเกิดที่คนอื่น มันต้องแก้ที่คนอื่นไม่ใช่มาแก้แต่ตัวเอง อย่างว่าบางทีเขามาทำอะไรที่ข้างบ้านเรารบกวนเรามากมาย เราก็มานอนคิด เราทำกรรมอะไรไว้นะ ถึงมาอยู่ในสภาวะอย่างนี้ ที่ต้นตอของมัน คือว่าคิดแต่เรื่องกรรมของตัวเอง ไม่นึกถึงความผิดของผู้อื่นทางที่ควรจะทำก่อนก็คือว่า ไปพูดกับเขาดูว่าถ้าทำได้ไหม มันต้องพูดกันให้รู้เรื่อง ทำนองนั้น จะมีมานอนนึกกว่าทำกรรมอะไรไว้ ถึงมานอนถูกเขารบกวนอยู่อย่างนี้

คนไทยก็ชอบพูดเรื่องกรรมของตัว เรือล่ม เครื่องบินตก ก็ถามว่าคนที่ตายหมู่เนี่ยเขาทำกรรมอะไรร่วมกันมา จะตอบว่าเขาทำกรรมร่วมกันมาก็ได้ แต่มันไม่เป็นการแก้ปัญหา คงตอบขอไปที แล้วก็แล้ไปแต่ว่าการเดินเรือก็ยังมีเหมือนเดิม โปะะก็ยังมีเหมือนเดิม ไม่มีใครแก้ปัญหา ไปดูปัญหาจริงๆ สิว่า คนขับรถขับเร็วมันมา เรือมันรั่วไหม บรรทุกคนเกินหรือเปล่า โปะะมันล่มหรือเปล่า ใครเป็นคนรับผิดชอบก็ต้องไปดูตรงต้นตอของมันด้วยถึงค่อยว่ากันเรื่องกรรมที่หลัง กรรมปัจจุบันก่อน นี่ก็คิดแบบแก้ปัญหา

ปัญหาถ้าเราทุกข์เกิดขึ้นจะสู้หรือจะหนีทุกข์ บางคนอาจจะบอกว่าต้องสู้ บางคนตอบว่าต้องหนี บางคนสู้อย่างเดียว บางคนก็หนีอย่างเดียว บางคนก็บอกว่าปัญหาบางอย่างต้องสู้ ปัญหาบางอย่างต้องหนี ทุกข์บางอย่างต้องหนี ถ้าขอร้องว่าให้ตอบแนวอริยสัจ ต้องไม่สู้ไม่หนีต้องกำหนดรู้

ความทุกข์เป็นปริณายธรรม เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้คือทำความเข้าใจ ถ้าเผื่อจะไปต่อสู้อะไรก็ต้องไปสู้กับเหตุของความทุกข์ ความทุกข์มันเป็นผลเสียแล้ว คงแก้ไม่ได้ ไปแก้ที่เหตุ

ความทุกข์นี้มีอะไรเป็นแดนเกิด เกิดจากเหตุอะไร แล้วไปแก้ที่เหตุ เหมือนกับว่าเปลวไฟมันร้อนมาถึงในห้องเรา เอน้ำมาสาดในห้องมันก็คงไม่หายต้องไปดูว่ากองไฟอยู่ที่ไหน แล้วก็เอน้ำไปสาดกองไฟที่นั่น ไฟดับ ความร้อนมันก็หายไป นี่เป็นการแก้ปัญหาที่วิธี ในระดับประเทศชาติ ก็มีการตั้งองค์กรอะไรต่ออะไรต่างๆ มี กกต. มี ปปช. ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ในวงราชการ ก็ดูคล้ายๆ ว่าเกิดอะไรขึ้นมากก็ไปตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อไปแก้ผลที่มันปรากฏขึ้นแล้วหน่วยงานที่จะไปแก้สาเหตุไม่มี อย่าง ปปช. ตั้งขึ้นเพื่อที่จะไปดับไฟที่ปลายเหตุ แต่ต้นตอตรงนี้ไม่มีคนแก้ไขไปตั้งหน่วยงานขึ้นมาแก้ตรงนั้น อันนี้มันจะขัดกับความคิดอริยสัจ 4 ถ้าจะตอบแบบธรรมะ ถ้าถามว่า คอร์รัปชันเกิดจากอะไร การโกงการทุจริตเกิดจากอะไร ก็กิเลสของกองโมหะ กับโลภะ นี่แหละ ที่นี่คือเพื่อไปขจัดไปขจัดเกลา ไปแก้ไปทำอะไตรงนี้ ไปลดอะไรตรงนี้ได้เรื่องคอร์รัปชัน ทุจริตอะไรต่างๆ ก็จะลดน้อยลงหรือหมดไป

เหมือนเราสู้ยุง ถ้าเอายาฉีดยุงเท่าไรมันก็ไม่หมด เพราะว่าแหล่งเกิดยุงมันมีเยอะ แต่ถ้าไปทำลายแหล่งเกิดยุง ยาฉีดยุงก็ไม่ต้องมี การแก้ปัญหาเหมือนการแก้ยุง การที่เราไปวิ่งไล่จับยุงทุกตัวเอา มาใส่ในมุ้งเพื่อไม่ให้มันออกมากัด กับเอาตัวของเราเองเข้าไปอยู่ในมุ้ง อันไหนมันจะดีกว่ากัน อันนี้ก็ดีเป็นวิธีที่จะไม่ให้ยุงกัด แต่ว่ายุงยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าไม่ให้ยุงกัด ยุงกัดไม่ถึงเข้าไปไม่ได้ ก็ป้องกันตัวได้ แต่ถ้าเผื่อจะปราบยุง ไม่ให้มียุงต้องปราบที่ต้นเหตุที่ทำให้เกิดยุง 7 วันก็หมดแล้วคือมีหน่วยงานไหนบ้างใหม่ที่จะไปลดความโลภ หลง โลภะ โมหะ ของคนทั้งหลายที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงการนี้หรือในวงการไหนก็ตามถ้าเราลดความโลภ ความหลงได้ เรื่องทุจริตก็ไม่ต้องพูดแล้วอย่างที่พวกพูดเสมอว่า ถ้าหากทุกคนมีศีล 5 ก็ไม่ต้องมีตำรวจ ไม่ต้องมีกรมราชทัณฑ์ ที่นี้ก็ตีสืบต่อไปอีก ศีล 5 มีอะไรเป็นฐาน แล้วคนล่วงศีล 5 เพราะอะไรต้องสืบไป เพราะเราพูดแต่ให้คนมีศีล 5 ให้คนมีศีล 5 ไม่สำเร็จ ไม่สำเร็จแน่นอนต้องสืบต่อไปว่าอะไรเป็นพื้นฐานของศีล 5 แล้วก็คนล่วงศีล 5 ขาดศีลอยู่เป็นประจำ เพราะอะไร ก็ไปจัดการกับตรงนั้น ถ้าตอบก็คงจะไปดูที่hiri โอตตปปะ อันนั้น ศีลธรรม ถ้าให้เรามีธรรม 5 เสียก่อน แล้วศีล 5 ก็จะมีเอง ศีล 5 จะมีโดยที่ไม่ต้องขอกับพระ พระไม่ต้องให้ก็ได้ ถ้าเรามีธรรม ธรรม 5 ที่ควบอยู่กับศีลจะมาดูแล และจะไม่ให้เราประพฤติล่วงศีลเพราะว่าเรามีธรรมประจำใจ อยู่มันก็ไม่ล่วงศีล ถ้าพูดแต่ทำให้เรามีศีล 5 ให้เขามีศีล 5 เขามีไม่ได้เพราะว่าไม่มีธรรม คนไม่มีเมตตา กรุณา รักษาศีลข้อ 1 ไม่ได้ มีใจโหดร้ายทารุณ เบียดเบียนสัตว์ก็ได้ ข่าคนก็ได้

ถ้าอยากได้น้ำต้องขุดดินให้ลึก มันถึงจะได้น้ำขึ้นมาอาบหรือดื่ม ถ้าเราอยากจะรู้ความจริงหรือต้องการที่จะให้คนได้ประสบกับความจริงอะไรต่างๆ ที่นำมาใช้ประโยชน์ ต้องคิดให้ลึกเหมือนกัน ถ้าเราต้องการน้ำในดินก็ต้องขุดดินให้ลึกลงไป ถ้าเราอยากรู้ความจริงในเรื่องไหนก็ต้องคิดให้ลึกหน่อย ถ้าคิดตื้นๆ มันไม่เห็นหรอก

กระบวนการความคิดแบบอริสจ 4 มันน่าจะเป็นนโยบายรัฐบาล เป็นแผนงานของชาติ ที่จะเอามาแก้ปัญหาเป็นแนวคิดแบบการแก้ปัญหาตามแนวอริสจนิโรธ ก็เป็นการดับปัญหาเสร็จแล้วก็เดินตามมรรคมืด 8 ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาปฏิบัติเพื่อจะดับปัญหาที่จับได้ ส่วนมากเราไปทิ้งธรรมเสีย เห็นธรรมเป็นสิ่งไม่สำคัญ คือว่ามุ่งมองแต่เรื่องปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาการศึกษา ปัญหาอะไรต่ออะไรต่างๆ มันโผล่มาให้เห็น แต่ว่าต้นต่อจริงๆ มันอยู่ที่คนล่วงธรรม อยู่ที่คนไม่ประพฤติธรรมไม่ต้องอยู่ในธรรม

5. คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ โยนิโสมนสิการข้อ 5 เกี่ยวกับหลักการและจุดมุ่งหมาย คือธรรมนั้นคือหลักการ อรรถนั้นคือความหมายหรือจุดมุ่งหมาย เช่นว่า เรามีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตและสังคม เราก็มีหลักการและวิธีดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น ในพุทธศาสนาเรามีคำอีกคำหนึ่ง คือ ธัมมานุวัตรปฏิบัติ แปลว่า การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมก็คือปฏิบัติถูกต้องตามหลักการ ตามจุดมุ่งหมายนั่นเองโดยปกติธรรมดาคนเรานี้มีจุดมุ่งหมาย สิ่งสำคัญที่นำไปสู่จุดหมายได้คือหลักการ ถ้าจุดมุ่งหมายดีแต่หลักการไม่ถูกต้องอย่างนี้ทางพุทธศาสนาไม่เห็นด้วย แต่ว่ามันมีบางคนหรือบางลัทธิ บางกลุ่มเห็นว่าหลักการไม่สำคัญ จุดมุ่งหมายถูกต้องแล้วใช้วิธีการอย่างไรก็ได้

สมมติว่าอยากจะรวย วิธีการจะมาอย่างไรก็ได้ขอให้รวยจะค้าอะไรก็ได้ ขายอะไรก็ได้ ขอให้ไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ความร่ำรวยอันนี้ทางพระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยต้องหลักการหรือวิธีการถูกต้องด้วยหลายคนบอกว่า จุดมุ่งหมายจะต้องเป็นผู้แทนให้ได้แต่ว่าวิธีการจะเป็นยังไง เอาทุกอย่าง คือจะไปเที่ยว ชำคคนที่เอา จะคอร์รัปชันจะทุจริตในการเลือกตั้งก็เอาอย่างนี้ไม่ถูกต้อง เรื่องนี้เป็นเรื่องค่อนข้างจะสำคัญอยู่มาก เพราะว่าในปัจจุบันนี้ แม้ในศาสนาพุทธของเราเอง ชาวพุทธเราบางส่วนก็จะทำลายหลักการเพื่อไปสู่จุดหมายก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ตั้งจุดมุ่งหมายเอาไว้แต่ทำนั่นทำนี่เสียแล้วถามว่าอันนี้เป็นหลักการของพุทธศาสนาไหมตอบใช้ไม่ได้ มันเป็นการไปทำลายหลักการแต่ก็ถูกและไปได้ตามจุดมุ่งหมาย ถ้าผลระยะสั้นอาจมองว่ามีผลดี แต่ไประยะยาวมันจะเป็นผลเสียมากเลยไปล้มเลิกหลักการของพระพุทธเจ้า ของพระพุทธศาสนาทำให้เข้าใจผิด เสพย์สิ่งที่ผิด หรือว่าเสพย์ธรรมผิด แต่ว่าไปได้ลาภสักการะ ไปได้ชื่อเสียงไปได้ความนิยมนับถือไปได้อะไรมากมาย ที่มันเป็นกึ่งใบของต้นไม้ คนก็ไปติดอยู่ตรงนี้ ตรงลาภสักการะนี้ ลาภสักการะโดยความหมายของมันเอง ก็เป็นเรื่องที่ดีถ้าได้มาโดยชอบธรรม คือไม่ใช่ทำลายหลักการของพระพุทธศาสนา การสอบเอนทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัยจะมีเครื่องอิเล็กทรอนิกส์สำหรับจับนักเรียนยากเข้ามหาวิทยาลัย ที่มีเครื่องมือหรือระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่จะทุจริต จุดมุ่งหมายดี แต่ว่าวิธีการผิด เริ่มมาตั้งแต่เด็กๆ เลยเริ่มโกงกันมาตั้งแต่เด็กๆ เทคโนโลยีไปช่วยให้พวกเขาทุจริต อย่างนี้ยิ่งเสียดีกว่า บางทีหน่วยงานแต่ละหน่วยงานเขาจะมีเครื่องมือสื่อสาร รถก็จะไปยังสถานที่สอบของนักเรียน เปิดเครื่องดักฟังง่า จะมีใครเปิดใช้เครื่องมือสื่อสารทุจริต มันไปถึงขนาดนั้นเลยปัจจุบัน น่ากลัวมาก เกี่ยวกับเรื่องความทันสมัย

เทคโนโลยีที่ทันสมัย จุดมุ่งหมายก็คือสอบให้ได้ แต่วิธีการที่ทำยังไงก็ไม่รู้ วิธีการละอะหมด ล้มล้างหลักการ

6. คิดแบบหาคุณโทษและทางออก ลักษณะของสิ่งนั้นว่ามันคืออะไร มันเป็นอย่างไง แล้วก็เหตุเกิดของสิ่งนั้น เรียกว่าสมุทัย แล้วอัสสาทะคือรสที่น่ายินดีของมัน อาทีนวะคือโทษของมัน แล้วนิสสรณะคือทางออก เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เห็นว่ามีโทษก็มีทางออกอย่างไร แล้วคิดแบบมองหาคุณและโทษของมัน แล้วก็ทางออก สิ่งนั้นถ้ามันเป็นทา เช่นเรื่อง กามคุณ 5 ที่ครอบงำคนทั้งหลายทั้งปวงอยู่ไม่ว่าจะเป็นรูป รส กลิ่น เสียง โภกฐัพพะ สิ่งนี้ว่าลักษณะของมันเป็นอย่างไง เช่น ในพระบาลีพูดถึงว่า อัญญา กนตา มนาปา รูปา สททา คนธา รสา โภกฐัพพา รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ ที่น่าใคร่น่าปรารถนา น่าพอใจ แล้วก็ เย วา ปนสส เต โหนติ คืออะไรทำนองนั้นแล้วก็พิจารณาถึงลักษณะของมันเป็นอย่างไง เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ ลักษณะของมันเป็นอย่างไง ตัวของมันเป็นอย่างไง เหตุเกิดของมันคืออะไร อัสสาทะ คือความพอใจหรือรสที่น่าพอใจของมันคือ อะไร โทษของมันคืออะไร แล้วจะหาทางออกอย่างไร

กฎหมายการเลือกตั้งใหม่ รู้สึกว่าวุ่นวายเหลือเกินสับสน มีเรื่องอยู่ทุกหนทุกแห่ง แต่คนก็วุ่นวาย คนที่อยากเป็นผู้แทน อยากใหญ่อยากโต คือพยายามหาทางทุกอย่างให้ได้มาตรฐานนี้ คือเมื่อไม่ได้ก็ไม่พอใจได้แล้วโดนใบแดงก็ยิ่งหนักเข้าไปอีก ไม่ยอมแพ้ มันบกร่องหรือมีโทษที่ระบบ หรือว่ามันมีโทษที่คน สมุทัยของมันก็คืออยากได้ มันมีรสของมันที่น่าพอใจอยู่ การเมืองมันมีเสน่ห์ เป็นยาเสพติดชนิดที่ยิ่งกว่ายาเสพติดชนิดอื่น อำนาจหมายถึงอำนาจทางการเมือง อันนี้เป็นส่วนที่เป็นอัสสาทะของมันเสน่ห์ของมัน รสของมัน ลอร์ด แยกตันท์ นักรัฐศาสตร์ของอังกฤษ เขาบอกว่าอำนาจทำให้คนเสีย อำนาจเด็ดขาดทำให้คนเสียมากที่สุด คนดี ๆ อยู่บางที่ไปมีอำนาจเขาก็เสียคนได้ ทำให้คนเปลี่ยนแปลงได้ จากการที่เป็นนักการเมืองที่มีอุดมการณ์ จากการที่ทำงานเพื่อชาวบ้าน เพื่อประชาชน แต่พอได้อำนาจแล้วก็อาจลืมประชาชน

พระพุทธเจ้าท่านก็เคยตรัสเอาไว้ในลาภสักการะสังยุต ในสังยุตนิคายว่าด้วยเรื่องลาภสักการะ ชื่อเสียงทำให้ภิกษุเสียไปเป็นอันมาก ที่ยังไม่เสียก็จะเสีย ที่เสียแล้วก็มีอันนี้ลาภสักการะ และชื่อเสียง ก็ขอให้ท่านทั้งหลายจงเห็นโทษของลาภสักการะแต่ของเหล่านี้มันมีอัสสาทะคือมีรสที่น่าชื่นชมและมีเสน่ห์ของมัน แม้แต่ยาเสพติดต่างๆ เช่น บุหรี่มันก็มีอัสสาทะของมันอยู่ อันนี้ก็ขอให้มนสิการ หรือใช้โยนิโสมนสิการว่า จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับอะไรก็ต้องดูให้ชัดว่าสิ่งนั้นคืออะไร แล้วก็เหตุเกิดของมันคืออะไร เพื่อจะได้ตัดเหตุเกิดของมันเสีย ถ้าหากรู้แล้วว่าเราไม่ปรารถนาสิ่งนั้น ก็ตัดเหตุเกิดของมัน รสอร่อยของมันหมายถึงรู้ว่ามันเกิดจากอะไร แล้วค่อยหาทางออกอันนี้ก็คงผ่านไปได้

7. คิดแบบหาคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ยกตัวอย่างเช่น เงินนี้มันเป็นคุณค่าเทียม ไม่ใช่คุณค่าแท้พูดอีกทีว่าเป็นกระดาษเปื้อนสี ถ้าประกาศเลิก มันก็ไม่มีคุณค่า ถ้าเราตระหนักว่ามันเป็นคุณค่าเทียมไว้แลกเปลี่ยนเท่านั้น ถ้าไม่สามารถแลกเปลี่ยนได้ ก็ไม่มีคุณค่าอะไร ถ้าเราไปอยู่ในป่าซึ่งไม่สามารถซื้อ

ของอะไรได้เลย เงินก็ไม่มีความหมายอะไรเลย สู้ชมพู่สักลูกไม่ได้ เพราะน้ำมันเป็นคุณค่าแท้ ที่เราสามารถจะบริโภคได้ กินได้ เอาปัจจัย 4 เป็นตัวตั้งก่อนก็ได้ ปัจจัย 4 อาหาร เอาข้าว น้ำ ผลไม้ รวมว่าเป็นอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยา รักษาโรคนี้คือคุณค่าแท้ เพราะว่ามันสำเร็จประโยชน์ได้ด้วยตนเองแก่ผู้ที่ต้องการหรือจำเป็นต้องไขมัน แต่เงินนี้เรามีไว้แลกเปลี่ยนกับปัจจัย 4 เท่านั้น ในตัวมันเองมันไม่มีคุณค่าอะไรถ้าหากว่ามีเงินแต่ปัจจัย 4 ทั้ง 4 ไม่มี ก็ไม่มีคุณค่าอีก อย่างว่าไปทะเลทราย เดินทางไปทะเลทรายซึ่งมีของขายเลย เราเอาเงินไปสักกระสอบหนึ่งมันก็ไม่มีค่าหมายอะไร หรือว่าทองคำกระสอบหนึ่ง อินทผลัมกระสอบหนึ่ง มันสู้อินทผลัมไม่ได้

ราชกุมาร ปทุมกุมาร พาภรรยาไปข้ามทะเลทราย แล้วก็ไม่มีน้ำ หิวน้ำมาก ก็เลยเจาะเลือดที่เข้าให้ภรรยาดื่ม ใช้แทนได้ ปัจจัย 4 มันเป็นสิ่งที่มีความค่าแท้ ที่นี้มาถึงสุขภาพ สุขภาพก็เป็นคุณค่าแท้ เพราะฉะนั้นคนเป็นจำนวนมากจึงมองเห็นอันนี้ จึงได้ยอมเสียเงินเสียทองอะไรมากมาย พอสุขภาพตนไม่ดีหรือทรุดโทรมขึ้นมา ยอมเสียเงินเพื่อซ่อมสุขภาพหรือเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่สุขภาพ แล้วก็บำบัดโรคภัยไข้เจ็บอะไรๆ ยอมเสียกันมากมายเพื่อให้ได้สุขภาพ เพราะว่ามันเป็นของแท้ เป็นคุณค่าแท้ เงินน้ำมันเป็นคุณค่าเทียม ภาชิตในทางพระพุทธศาสนา ท่านบอกว่า สละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ ผู้มีปัญหาพึ่งสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึ่งสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึ่งสละได้ทั้งทรัพย์และอวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาความถูกต้องหรือรักษาธรรม นั้นแสดงว่า ธรรมเป็นสิ่งที่มีความสูงสุดในบรรดาสิ่งเหล่านั้นทั้ง 4 อย่างนั้น แล้วมาถึงเรื่องคุณธรรม คุณธรรมก็เป็นคุณค่าแท้ บุญกุศลเป็นคุณค่าแท้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฉลาดมาคิดหาคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของชีวิต ก็สามารถจะจ่ายเงินได้เพื่อปัจจัย 4 เพื่อสุขภาพ เพื่อคุณธรรม เพื่อบุญกุศล แต่ถ้าคนที่ยอมละทิ้งสิ่งเหล่านี้ เช่นว่าปัจจัย 4 อยู่อย่างลำบากลำบากเหมือนเศรษฐีขึ้นเหนียวทั้งหลายไม่ยอมกิน ไม่ยอมสงเคราะห์ผู้อื่น เก็บแต่เงินไว้คุณค่าแท้คุณค่าเทียมนี้สำคัญมาก ถ้าเน้นย้ำให้สังคมเราพิจารณาโดยรอบโดยถี่ถ้วนโดยลึกซึ้งว่าอะไรเป็นคุณค่าแท้ อะไรเป็นคุณค่าเทียม

ในแง่หนึ่งอย่างเรื่องอาหาร คุณค่าแท้ก็คือกินเพื่อจะให้ร่างกายมีกำลัง แต่ปัจจุบันนี้คนก็ไปติดว่ากินเพื่อให้ไปบำรุงร่างกาย สุขภาพดี อย่าไปคิดว่ากินอย่างไรถึงจะดี ถึงจะโก้ ถึงจะอวดศักดิ์ ความร่ำรวยความมั่งมี จะไปลักษณะอย่างนั้นไป ก็จะไปติดที่คุณค่าเทียม ไปเข้าลักษณะที่พระพุทธเจ้าท่านห้ามว่าไม่กินเพื่อเล่น ไม่กินเพื่อเมา ไม่กินเพื่อความเปล่งปลั่งความสวยงาม อย่างนาฬิกาข้อมือจริงๆ ถ้าจะซื้อกันเรือนหนึ่งร้อยกว่าบาทก็ดูเวลาได้ อันนี้คุณค่าแท้ของมัน แต่ว่าปัจจุบันนาฬิกาเรือนหนึ่งก็ราคาเป็นหลักล้านก็มีเครื่องประดับที่มันไม่ใช่คุณค่าของมันในการดูเวลาไปติดที่คุณค่าเทียมของมัน ที่จริงการสอนศาสนาให้คนตั้งอยู่ในคุณธรรม ให้คนอยู่ในสัมมาอาชีวะ ให้คนเป็นคนดี มันก็เป็นคุณค่าแท้ของสังคม แต่ว่างานทางด้านนี้ค่อนข้างจะอัตคัดขาดแคลน แต่ว่าในบางอาชีพมันไม่มีคุณค่าอะไรต่อสังคม แต่ได้รับการสนับสนุนมากมาย ถ้าเผื่อว่าไปชนะมาอะไรอย่างนี้ก็จะได้เงินเยอะ

ความสุขก็เหมือนกัน ก็มีความสุขอย่างแท้จริงความสุขอย่างเทียม เพราะฉะนั้นถ้าอยากคิดแบบนี้ให้สมบูรณ์ ให้เป็นประโยชน์ก็ต้องวิเคราะห์ให้ได้ ดูให้ออกว่าอะไรเป็นคุณค่าแท้ อะไรเป็นคุณค่าเทียม ความสุขเทียมก็เป็นความสุขที่เจือไปด้วยทุกข์ถ้าใช้ศัพท์ที่น่าจะเป็น อามิสสุข สุขที่มีเหยื่อ หรือถ้าพูดอย่างชาวบ้านหน่อยให้มันชัดออกมาหน่อยก็สุขจากอบายมุข มันก็เป็นสุขเทียม นั่งเล่นไฟทั้งคืน เฮกันไป ดูว่ามีความสุข อย่างน้ำมันเห็นง่าย แต่สุขแท้ สุขเกิดจากคุณธรรม สุขจากการบำเพ็ญความดี บำเพ็ญกุศล ขยันมันเพียร มันเป็นความสุขแท้ แต่มันเห็นยาก ต้องมีปัญญาจักขุหน่อยมันถึงจะมองเห็น หนุ่มๆ นุ่มๆ ไปหาสาวๆ อยู่ไกลก็ขึ้นรถ รถก็แน่นยืนโหนไปเป็นชั่วโมง แต่ใจก็ยังมีความสุขอยู่ทั้งๆ ที่ยืนเหมื่อย เหน็บกินแล้วกินอีก ก็ยอมทุกข์ โดยมองว่าเป็นความสุข เพื่อให้ได้สุขที่คาดหวังเอาไว้

8. อุปายเจ้าคุณธรรม อันนี้ก็เหมือนข้อที่ว่า อุปาทกมณสิการ ในข้อ 4 เจ้าคุณธรรม เมื่อมีความสุขเพียรหย่อนก็คิดหรือพูดให้มีความสุขเพียรมากขึ้น พยายามคิดว่าคิดอย่างไรความสุขนั้นถึงจะเกิดขึ้นมีขึ้น เช่นว่าขนาดเรามีความสุขยังได้แค่นี้ แล้วถ้าเราหย่อนความสุขมันจะได้สักเท่าไร ก็คงจะได้น้อยกว่านี้ คงจะแยกว่านี้ หรือว่าใครที่มีความเพียรย่อหย่อน ก็พูดให้เขามีกำลังใจมากขึ้น เช่นว่าความสุขเป็นสิ่งที่จะต้องทำ ทำนองนี้เรียกว่า คิดหรือพูดเพื่อเจ้าคุณธรรม คล้ายๆ ว่าต้องให้กำลังใจໃຫ້ใหม่ พูดแบบให้กำลังใจว่าเราเกิดมามันต้องทำให้ได้เกิดเป็นคนทั้งที่อย่างที่เขาบอกว่า เกิดมาทั้งที่ ต้องทำให้ได้ ตายไปทั้งที่ ต้องฝากดีตราไว้ หรือว่าบางที่ก็คิดว่า ถ้าอยู่อย่างโง่ อยู่อย่างเป็นคนโง่ ถ้าเราจะแสวงหาความรู้จนถึงกับตายไป ให้ตายไปอย่างนั้นก็ยังดีกว่าอย่างเป็นคนโง่ ถ้ารอดไปก็จะเป็นคนฉลาด มีสามเณรเข้ามาต่างจังหวัด เจ้าอาวาสดูถูกเอาไว้ว่า อย่างเธอไปเรียนก็ไม่สำเร็จหรอก เขาเรียนจนสำเร็จเขานึกถึงคำนี้

9. คิดแบบอยู่ขณะปัจจุบัน นี่ก็คิดตามแนวสติปัฏฐาน ตามแนวภักิทธิเทรตตสูตร ตามแนวสติปัฏฐาน ก็ลองดูซักซ้อมมากๆ ก็จะเห็นว่า ท่านให้คิดอยู่กับปัจจุบัน เช่นว่า อริยาปถปัพะ อิริยาถจะยืน จะเดิน นั่งนอนอะไรก็มีสติรู้ที่อยู่ เราเดิน เรานั่ง เรานอน ยืนอยู่ก็รู้ว่ายืนอยู่ นั่งอยู่ก็รู้ว่านั่งอยู่นอนอยู่ก็รู้ว่านอนอยู่ แปลว่าให้มีความรู้อยู่ขณะปัจจุบัน ทุกอิริยาปถ ก็เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวันมาก ปกติความทุกข์จะเกิดโดยวิธีที่คนเรามักจะเหนียวรั้งอดีตเขามา คิดถึงอดีตบางอย่างแล้วก็มีทุกข์ หรือบางที่ก็ไปคว้าอนาคตมาคิด

ถ้าเป็นแนวสติปัฏฐานท่านให้อยู่กับปัจจุบัน ได้ฟังสำนัก 2 สำนักขัดแย้งกันอยู่ คือบางท่านบอกว่าอย่าพูดว่าเรายืนอยู่ แต่ว่าในพระบาลีนั้นมันนะ ฐิตี วา ฐิตีมหิตี ปชานาติ ยืนอยู่ก็รู้ว่าเรายืนอยู่ นั่งอยู่ก็รู้ว่าเรานั่งอยู่ แต่บางสำนักบอกว่า มีเราไม่ได้ มีเราจะมิตัวตน เรายืนอยู่ก็รู้ว่าเรายืนอยู่นั่น ก็ไม่มีเราถ้าถือตามพระบาลีก็มี มีคำว่าเราได้ อันนี้ก็แล้วแต่ว่าใครจะถือพระบาลีถือตามสำนักไหนก็ว่าไป รู้ที่อยู่ว่า คำว่าเรา หรือข้าพเจ้าเป็นสมมติสังขจะ บางสำนักบอกว่าให้ตัดคำว่าเราออก มีเราไม่ได้ มีเรา

แล้วเป็นตัวตน ที่นี้ถ้าถือตามพระบาลีมันก็มีเราด้วย ก็ทำนองนี้ก็แล้วแต่ว่าเรารู้กันอยู่ว่า คำว่าเรา ข้าพเจ้าก็เป็นเพียงสมมติ

ที่นี้ไปถึงสัมปชัญญูปพะ ก็จะยิ่งละเอียดลงไปอีก ย่อยๆ จากอิริยาบถใหญ่ ไปถึงส่วนย่อย ต่างๆ เช่นจะห่มจีวร จะใส่เสื้อผ้า จะถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ จะดื่ม จะกิน จะอะไรทุกอย่าง ก็มีสัมปชัญญะอยู่ตลอด สมปะชานการี โหติ มีสัมปชัญญะอยู่ตลอด อยู่กับปัจจุบันเพราะความทุกข์จะไม่เกิดกับความคิดขณะปัจจุบัน

นี่ก็ค่อยๆ ละเอียดขึ้นมานะ ยิ่งในภทเทภรัตตสูตร ก็ยิ่งดีไม่ไห้คำนึงถึงอดีต อนาคต อารมณ์ใด ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็ทางทะลุพิจารณาให้เห็นแจ้งในปัจจุบันธรรม ในขณะนั้นๆ ทีละขณะ ธรรมดาสีงทั้งหลายก็เกิดขึ้นทีละขณะแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก ท่านพูดถึงเรื่องอดีตกับอนาคต ท่านบอกว่าถ้าไปคิดในแง่เป็นอารมณ์แล้วมาปรุงแต่งจิตให้เศร้าหมองหรือว่าให้เป็นอย่างอื่น อย่างนั้นก็ตาม อย่างนั้นไม่สมควร แต่ถ้ามองอดีตและอนาคตเพื่อเอามาเป็นบทเรียน เป็นข้อกำหนดที่จะต้องวางแผนอย่างนั้นได้ แปลว่า โดยอาการอกุศลจะไม่เกิดขึ้น ถ้ากุศลเกิดขึ้นได้ อันนี้ก็เข้ากับอินทริยสังวร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต้องสำรวมเพื่อบาปอกุศลจะไม่เกิดขึ้น

จิตวิทยาตะวันตกในสมัยปัจจุบันนี้ก็มี ก็พูดถึงให้อยู่ในปัจจุบันเหมือนกัน ว่าถ้าต้องการความสุข ไม่ไห้มีความทุกข์รบกวนก็ให้อยู่กับปัจจุบัน ก็จะได้ประโยชน์มาก อะไรที่จะเป็นประโยชน์จริงๆ ก็คือขณะปัจจุบัน อะไรที่ล่วงมาแล้ว ไปทำอะไรมันไม่ได้แล้วนอกจากจะแก้ไข การแก้ไขมันก็ปัจจุบัน ก็ต้องแก้ในปัจจุบัน สิ่งอะไรที่มันยังมาไม่ถึง แม้แต่เรื่องที่จะต้องทำพຽงนี้ เราก็ทำวันนี้ไม่ได้ ทำขณะนี้ไม่ได้ ก็ต้องทำพຽงนี้ นอกจากการเตรียมการเอาไว้ นี้ก็ความคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน ซึ่งให้คิดไปตามแนวสติปฏิฐานหรือตามแนวภทเทภรัตตสูตร ก็จะได้ประโยชน์ในการปฏิบัติธรรม

เพราะฉะนั้นในแนวปฏิบัติก็เป็นการปฏิบัติธรรมทีละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง หรือว่าการใช้ชีวิตในปัจจุบันจะให้เกิดประโยชน์ในด้านการงานหรือว่าอะไร การมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน คิดแบบในขณะปัจจุบันจะให้เป็นประโยชน์มากเลย เหมือนเขียนหนังสือสักหน้าเดียวก็แวบไปอดีต แวบไปอนาคต แวบไปอยู่เรื่อยอย่างนั้นเขียนไม่ได้ ต้องอยู่ขณะปัจจุบัน ต้องควบคุมจิตอยู่ในขณะปัจจุบันถึงทำได้สำเร็จ บางคนที่เขียนหนังสือ ก่อนจะเขียนหนังสือต้องดื่มเหล้าก่อน อันนี้ติดเหล้ามากกว่า ก็มีหลายคนก็บอกว่าถ้าไม่ดื่มเหล้าแล้วเขียนไม่ออก บางคนติดบุหรี่ พอไม่ได้สูบบุหรี่ก็คิดอะไรไม่ออก ทำอะไรไม่ได้ มันไปติดของเสพติดมากกว่า แต่คนที่เขาทำด้วยสมองบริสุทธิ์จริงๆ เขามี มันเป็นข้อแก้ตัว ข้ออ้างเท่านั้นเอง ข้ออ้างที่จะดื่มเหล้า อ้างที่จะสูบบุหรี่เป็นโทษมาก เพราะว่ามันจะทำให้คุณภาพในการทำงานจะค่อยๆ ลดลง หมดลงเรื่อยๆ เหมือนกับม้าที่เราขี่มันเวลาใดที่มันรู้สึกเปลี้ยเต็มทีแล้วเจ้าของก็ใช้แส้วหวดลงไปมันเปลี้ย แทนที่จะให้มันได้พักผ่อนหลับนอนกินหญ้า กินน้ำ ให้มันมีกำลังดีขึ้น เรากลับใช้แส้วหวดลงไปมันก็กระโจนพักหนึ่ง แต่สักประเดี๋ยวมันก็เปลี้ยลงมามาก ถ้าทำอย่างนั้นเรื่อยๆ ไปไม่

เท่าไร ม้าก็ล้มลงตาย ก็เคยเห็นหลายท่าน ที่เขียนหนังสือเก่งๆ แล้วก็ล้มเหล่าเก่งด้วย ตายตั้งแต่ยังหนุ่ม

ท่านสุนทรภู่เองก็ตีพิมพ์ไปเขียนไป แม้กระทั่งสุดท้ายก็ต้องตกกระทบลำบากเพราะตีพิมพ์แล้ว จนกระทั่งมาเจอโรงเหล้า เข้าสาปเลย โอ้ บาบกรรมน้ำนรกเจียวอกเราให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าให้หน้าอายุก็ตี ท่านสารภาพเอาไว้ เป็นอบายมุข

10 คิดแบบวิภาษวาท คือ แยกประเด็นปัญหาไม่มองปัญหาด้านเดียว นี่จะเป็นประโยชน์มาก ในการที่จะตัดสินใจปัญหาอะไร มองปัญหารอบด้าน เป็นสามัญจักษุไม่มองปัญหาด้านเดียว พอมีปัญหาอะไรก็จะแยกแยะประเด็นออกไป แล้วค่อยวิเคราะห์ไปที่ละประเด็น แล้วก็หาคำตอบให้ได้ว่าประเด็นนั้นควรจะเป็นอย่างไประเด็นนี้ควรจะเป็นอย่างไ คือว่าไม่ตัดสินใจเด็ดขาดลงไป คือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมันจะมีที่มา สละสมมาก่อตัวมาเป็นลำดับๆ

การมองปัญหาโดยเฉพาะในสังคม แยกแยะให้ถูกต้องเป็นเรื่องสำคัญมากที่สังคมของเราขาดมากที่จะต้องเพิ่มเติมคือวิจิต เราสอนให้คนคิดก็จริง แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เราขาดมากๆ ก็คือวิจิต ว่าคิดอย่างไร ควรคิดอย่างไร เหมือนกับเราบอกให้เด็กกินนม ถ้ามองให้รอบด้านเด็กไม่สามารถกินนมได้ทุกคนเพราะว่ามันไม่มีจะกิน เราสอนได้ เราพูดได้ในโรงเรียนครูทุกคนก็สอนว่าให้เด็กกินนม ไม่มีนมให้กิน แล้วแจะกินได้อย่างไร เราต้องคิดสว่าไปหาต้นเหตุว่า ทำไมเด็กไม่กินนม เพราะฉะนั้นเรื่องวิจิต เป็นเรื่องที่สำคัญมาก

อย่างกับสังคมทุกวัน แลชาวบ้านนอกทำไม่ถึงจนจนเพราะหนึ่งเล่นการพนัน สองดื่มเหล้า สามไม่ได้ทำงาน สี่ก็ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม จนก็จริงแต่เห็นว่าเห็นใครมีอะไรก็ยากจะมีกับเขาด้วย เห็นบ้านโน้นมีจักรยานยนต์ ก็กลัวลูกตัวเองจะน้อยหน้า ซื่อรถจักรยานยนต์มาให้ลูกเขามิที่วิสิก็ไปซื้อกับเขา เขามีตู้เย็นก็ซื้อ เขามีอะไรก็ซื้อหมด อันนี้คือสามเหตุของความจน ความไม่รู้จักประมาณ มองในแง่ของการคิดแบบวิภาษวาทก็คือต้องมองไปที่ต้นเหตุของความจน ถ้าจะเอาเงินแบบวิภาษวาท ก็คือต้องมองไปที่ต้นเหตุของความจน ถ้าจะเอาเงินไปกองให้เท่าไรมันคงจะไม่พอ

เหมือนเอาปลาไปแจก มีเท่าไรก็ไม่พอ สู้ให้เขาหาปลากินเองได้ ให้เขาหาปลาให้เป็น วิถีหาปลาทำอย่างไร แล้วเขาก็ช่วยตัวเองได้ เราสอนให้เขาคิดเป็น แต่เราต้องสอนวิจิตกับเขาด้วย ว่าเรื่องนี้ๆ ควรจะคิดอย่างไร ถ้าคิดอย่างนี้แล้ว ผลอะไรมันจะเกิดทำนองนี้

โยนิโสมนสิการนี้ไม่ใช่ตัวปัญญาโดยตรง แต่ว่าเป็นอุปกรณ์ให้เกิดปัญญาเป็นเหตุให้เกิดปัญญา แล้วทำปัญญาใช้งานได้อย่างในมิลินทปัญหา ท่านเปรียบโยนิโสมนสิการเหมือนกับเอามือรวบกอข้าว แล้วปัญญาเป็นเคียวที่ไปตัดกอข้าวให้ขาด เพราะฉะนั้น โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญาโดยตรง แต่ว่าเป็นต้นเหตุให้เกิดปัญญาให้ปัญญาทำงาน สติสัมปชัญญะใคร่ครวญโดยโยนิโสมนสิการที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด การเพิ่มพูนความรู้หรือปัญญาลึกซึ้ง มันก็มาจากโยนิโสมนสิการไม่ว่าเรื่องบ้านเรื่องโลก เรื่องธรรมะ การรับเข้ามาด้วยวิจิตก็ตามได้ฟังจากผู้อื่น อ่านจากหนังสือหรือจากอะไรก็

ตามที่เรียกว่านอกตัวเรามาพอถึงแล้วก็โยนิโสมนสิการว่าเป็นความรู้เป็นสมบัติพอลงมือทำอะไรสักอย่างก็โยนิโสมนสิการในสิ่งที่จะทำให้ดีที่สุด มันก็ผิดพลาดน้อยที่สุด เรียกว่าไม่ค่อยจะผิดพลาดเลยเท่าที่จำได้ในความรู้สึกอะไรที่ควรทำ จะได้ จะมี มันไม่เคยพลาดเพราะเราเป็นคนโยนิโสมนสิการตลอดเวลา และรู้สึกว่าคุณฉลาดขึ้นมาก็เพราะเหตุนี้³³

กัลยาณมิตร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ปรีติโฆชะ หรือเสียงจากผู้อื่น ที่จะทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ก็คือ เสียงที่ติงาม เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริงมีเหตุผล เป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรัก ความปรารถนาดี เสียงที่ติงามถูกต้อง เช่นนี้ เกิดจากแหล่งดีคือคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่าสัตบุรุษ บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดีคือสัตบุรุษ หรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเข้าทำหน้าที่ที่กัลยาณมิตร

ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรนี้ จัดได้ว่าเป็นระดับความเจริญทางปัญญา ในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตร ควรมีความหมายครอบคลุม ทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อนุบายต่างๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่างๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ติงาม เป็นประโยชน์ เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอก ในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญานั้นได้³⁴

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ กัลยาณมิตรว่า คือ เพื่อนดี เพื่อนแท้ เพื่อนผู้หวังดี³⁵

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของกัลยาณมิตรว่า คือ มิตรแท้ มิตรที่ดีงาม คือบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะชี้แจง ช่วยบอกแนวทาง ตลอดจน แนะนำ สั่งสอน ชัก

³³ วศิน อินทสระ, *โยนิโสมนสิการ วิธีคิดเพื่อชนะความทุกข์* (กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยชมรมกัลป์ญาณธรรม, 2554).

³⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551).

³⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554* (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556).

นำให้ผู้อื่นดำเนินชีวิตให้ดีขึ้น ประสบผลดีมีความสุขความเจริญก้าวหน้า หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในทางมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง³⁶

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของกัลยาณมิตรว่า คือ หลักธรรมที่มุ่งเน้นความปลอดโปร่งใจ ไม่บีบคั้น เน้นความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความกระจำแจ้งในแนวทางที่ถูกต้องด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน³⁷

จากความหมายของกัลยาณมิตรจะพบว่ากัลยาณมิตรจะแสดงพฤติกรรม 3 ด้านหลัก คือ ด้านการให้คำแนะนำชี้แจงชักจูง สั่งสอนสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ด้านสนับสนุนและการให้กำลังใจด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในการคิดแก้ปัญหา มิตรเช่นนี้สำคัญต่อเรา การคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตรเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตของเรา ผู้คนในโลกนี้มีมากมาย มีทั้งคนพาลและบัณฑิต มีทั้งมิตรแท้และมิตรเทียม ถ้าเราคบกับใครแล้วคนๆ นั้นก็มีส่วนในการตัดสินใจให้ตัวเรา หรือบางครั้งอาจมีอิทธิพลต่อเราเป็นอย่างมากก็ได้ ถ้าปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองให้กับชีวิต ก็ต้องรู้จักเลือกคบหาสมาคมกับบัณฑิต ต้องใช้สติปัญญาเลือกคบแต่คนดี จากนั้นก็ทำตนเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนอื่น เป็นแสงสว่างให้กับชาวโลก โลกนี้จะสว่างไสวด้วยแสงแห่งธรรมตลอดไป การได้คบกับกัลยาณมิตร เปรียบเหมือนบุญนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของคุณธรรมภายใน จะเป็นหนทางนำไปสู่การได้ประสบความสำเร็จอันสูงสุดในชีวิต ทั้งทางโลกทางธรรม คือ ทางโลกก็ประสบความสำเร็จในการครองเรือน ทางธรรมก็จะนำไปสู่การได้บรรลุมรรคผลนิพพาน กัลยาณมิตรมิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีทั่วไปเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบุคคลผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ที่จะชี้แนะหนทางสว่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้กับผู้อื่น บุคคลใดมีกัลยาณมิตร ชื่อว่าเป็นผู้มีบุญที่สั่งสมไว้ดีแล้ว ควรคบบุคคลเช่นนั้น เพราะบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์จึงทรงสรรเสริญความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวอีกว่ากัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และการมีกัลยาณมิตรมีความสำคัญ 5 ข้อดังนี้

1. การคบคนมีปัญญา มีคุณธรรมที่เรียกว่าสัตบุรุษ จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ป้องกันความเสื่อมหรือสิ่งไม่ดีไม่ให้เกิดขึ้น
2. การมีกัลยาณมิตรทำให้บรรลุวิภูษิตมิมกัตถะ (ประโยชน์ในโลกนี้)
3. การมีกัลยาณมิตรทำให้เกิดการเจริญปัญญาและการพัฒนาตนเอง
4. การมีกัลยาณมิตรทำให้คนพึ่งตนเองได้

³⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546).

³⁷ สุมน อมรวิวัฒน์, *กัลยาณมิตรนิเทศ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระเบียง, 2546).

5. การมีกัลยาณมิตรและเป็นกัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติข้อแรกที่เกี่ยวข้องการพัฒนาในทุกด้าน เช่น ครูเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องการพัฒนาชีวิตศิษย์ครูอาจารย์ด้วยตนเอง เป็นต้น

จากความสำคัญของกัลยาณมิตรจะเห็นว่ากัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อชีวิตจะชักนำไปสู่ความเจริญ สร้างสร้างคุณธรรมที่ติงาม เสริมสร้างปัญญา พัฒนาพฤติกรรมของตนเองในทุกด้าน ร่วมกันสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่น ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรได้ก็ต้องมีลักษณะหลายประการ ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่ากัลยาณมิตรเป็นบุคคลที่คนอื่นควรเข้าไปคบหาเสวนาเพราะเป็นคนดี การเป็นคนดีควรมีธรรม ของสัตบุรุษที่เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการดังนี้

1. ธัมมัญญูตา (เห็นและรู้จักเหตุ) คือ เห็นความจริงของธรรมชาติ หลักการกฎเกณฑ์แบบแผน หน้าที่ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำสำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

2. อัตถัญญูตา (รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล) คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์หน้าที่ ฐูลที่ประสงค์ของกิจที่กระทำ

3. อัตถัญญูตา (รู้จักตน) คือ รู้จักตามความจริงว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม รู้จักปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมทำการต่างๆ ให้สอดคล้องตรงทางที่จะทำให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี

4. มัตถัญญูตา (รู้จักประมาณ) คือ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติและการกระทำต่างๆ

5. กาลัญญูตา (รู้จักกาล) คือ รู้เวลาที่ควรกระทำอันเหมาะสมและระยะเวลาที่พึงประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น

6. ปริสัญญูตา (รู้จักชุมชน) คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติต่อชุมชนนั้นๆ

7. บุคคลัญญูตา (รู้จักบุคคล) คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลโดยอหยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ³⁸

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกับกัลยาณมิตรกล่าวคือ ลักษณะที่เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่

1. ปิโย แปลว่า น่ารัก หมายถึง เป็นที่สบายใจเมื่อเข้าใกล้ คือเมื่อได้พบเจอครั้งใดก็มีความสุข มีแต่ความสดชื่น แจ่มใส ร่าเริงเบิกบานใจอยู่เป็นนิตย์ ยิ่งได้เข้าใกล้ได้สนทนาพูดคุยด้วยแล้ว ยิ่งสบายใจ ชวนให้ปรึกษาไต่ถามการที่กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องฝึกกิริยามารยาทให้เรียบร้อย นุ่มนวลสง่างามในทุกอิริยาบถ มีอหยาศัยติงาม มีหัวใจเอื้อเพื่อขอให้ความช่วยเหลือ ด้วยตระหนักใน

³⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *นวโกวาท* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557).

คุณค่าของบุญ กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนพระจันทร์ในคืนวันเพ็ญ มีความสว่างไสว ชุ่มเย็นชวนมอง เป็นที่ชื่นชอบ

2. ครู แปลว่า น้าเคารพ หมายถึง เป็นผู้ที่ถูกอดไปด้วยคุณธรรมความดีจนเป็นที่ทราบโดยทั่วไป เมื่อหมู่ญาติได้พบเห็นก็อดไม่ได้ที่จะแสดงความเคารพด้วยความชื่นชม นอกจากนี้แล้ว กัลยาณมิตรยังเป็นผู้วางตนได้อย่างเหมาะสมตลอดเส้นทางการทำ หน้าที่กัลยาณมิตร จะทำให้หมู่ญาติทั้งหลายเกิดความมั่นใจ อบอุ่นใจ เชื่อมมั่นอย่างสนิทใจว่า กัลยาณมิตร เป็นที่พึ่งที่ปรึกษาได้อย่างแน่นอน ตอบปัญหาได้อย่างไม่ติดขัด คำสอนไม่ผิดพลาด วางตนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการให้เกียรติแก่หมู่ญาติ มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ไม่อวดดี ลำเอียงเพราะรัก เพราะเกลียด เพราะหลง หรือเพราะกลัว ทำอะไรคงเส้นคงวา โดยเฉพาะเรื่องเวลาและคำพูด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว ครอบครัว แม้ความรับผิดชอบในหน้าที่การงานและการทำหน้าที่กัลยาณมิตร หากกัลยาณมิตรมีทั้งความน่านรักและน้าเคารพก็จะเป็นที่น้าเข้าใกล้และเป็นที่ยอมรับของกัลยาณมิตรและหมู่ญาติทั้งหลายกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติในข้อนี้อุปมาเหมือนขุนเขาที่ตระหง่านมั่นคง ไม่มีวันจะล่มสลายเพราะแรงลม เป็นที่พึ่งที่ยึดเกาะได้ทุกเมื่อ

3. ภวานियो แปลว่า น้าเทิดทูน หมายถึง ความรู้สึกชื่นชมที่เกิดขึ้นภายใน และอดไม่ได้ที่จะเอาคุณธรรมความดีของกัลยาณมิตรมากล่าวเล่าขาน ให้หมู่ญาติทั้งหลายได้รับฟังอย่างไม่รู้เบื่อ อยากจะชักชวนหมู่ญาติทั้งหลายให้ได้ไปพบเจอ ได้ไปฟังธรรมจากกัลยาณมิตร เพราะเชื่อมั่นว่า ไม่ว่าหมู่ญาติจะมีปัญหา ยุ่งยาก หนักหนาเพียงใด กัลยาณมิตรย่อมแก้ไขให้ได้หมดทั้งสิ้น กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้จะต้องเพียบพร้อมไปด้วยภูมิปัญญาทางโลก และเต็มเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาทางธรรม เมื่อจะพูดก็พูด เมื่อลงมือทำก็ยิ่งทำได้ดีกว่าที่พูดเสียอีก คุณสมบัติข้อนี้ยอมทำให้กัลยาณมิตรเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา คือ ทั้งน่านรัก น้าเคารพ น้าเทิดทูน ย่อมจะมีอนิสงส์ต่อการทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้อย่างดีเยี่ยม เพราะเพียงได้ยินก็ทำให้เกิดความประทับใจแล้วกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติข้อนี้อุปมาเหมือนดวงอาทิตย์ยามเที่ยง โชติช่วงซัชชกาล เป็นใหญ่ในท้องฟ้า

4. วัตตัจจะ แปลว่า ฉลาดปราสอน ให้ได้ผล หมายถึง มีความสามารถพูดโน้มน้าวให้หมู่ญาติหรือคนรอบข้างทำตามในสิ่งที่ดีงาม ชี้แจงปราสอนด้วยความกรุณาปรารถนาดีอย่างจริงใจและต่อเนื่อง จนทำให้หมู่ญาติระลึกนึกถึงในฐานะของผู้มีหัวใจของการเป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริง ที่คอยประคับประคองหมู่ญาติและคนรอบข้างให้อยู่ในเส้นทางบุญ แม้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ง่ายต่อการชักจูงไปสู่หนทางอันเป็นอกุศล กัลยาณมิตรจะมีลักษณะนี้ได้ จะต้องได้รับการถ่ายทอดและหล่อหลอมจากการเลี้ยงดู โดยมีคุณพ่อคุณแม่หรือบุพการีหรือครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะอบรมถ่ายทอดจนกระทั่งติดเป็นอุปนิสัย คุณสมบัตินี้ถึงแม้กัลยาณมิตรจะชี้แนะปราสอนอย่างต่อเนื่อง แต่หมู่ญาติก็สามารถรับรู้ถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ที่อยู่เบื้องหลังการอบรม สั่งสอนได้

5. วณักขโม แปลว่า อดทนต่อถ้อยคำของหมู่ญาติหรือคนรอบข้าง หมายถึง พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามอยู่เสมอ อดทนฟังได้แม้เรื่องระบายนามทุกข์ ความคับแค้นใจจากสภาพครอบครัว การทำงาน หรือการดำเนินชีวิต หรือคำก้าวร้าวหยาบคายของคนที่ไม่เข้าใจความปรารถนาดี โดยไม่ตอบโต้กลับด้วยความฉุนเฉียวโกรธเคือง กัลยาณมิตรที่จะมีลักษณะอย่างนี้ได้จะต้องตระหนักถึงสถานะของกัลยาณมิตรที่ตนเองดำรงอยู่ หากขาดความอดทนโดยแสดงอาการโกรธฉุนเฉียวออกไปเสียแล้ว ก็ย่อมทำให้ตนเองต้องแห่งใจในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรที่ไม่สมบูรณ์บนเส้นทาง ของกัลยาณมิตร คุณสมบัติข้อนี้ ย่อมทำให้กัลยาณมิตรเป็นศูนย์รวม เป็นที่ยอมรับและคบหาของหมู่ญาติ และมหาชนเป็นอันมาก ทำให้หมู่ญาติยกย่องสมกับการทำหน้าที่กัลยาณมิตร กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัตินี้ อุปมาเหมือนแผ่นดินที่ไม่สะทกสะท้าน ไม้หวั่นไหวไม่ว่าจะมีของหอมหรือของสกปรกมาราดรดเพียงใด

6. คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา แปลว่า สามารถแปลงเรื่องที่ลึกลับ หมายถึง สามารถนำเรื่องที่ยากมาอธิบายให้เห็นภาพพจน์เข้าใจได้ง่าย ทำให้หมู่ญาติทั้งหลายสิ้นความเคลือบแคลงสงสัยในปัญหาเรื่องโลกและชีวิตหรือหัวข้อธรรมต่างๆ มีความเข้าใจจนสามารถนำไปแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ให้คลายทุกข์ความกังวลไปสู่ความสุขสบายได้โดยง่าย กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ แสดงว่าทุกลมหายใจจะต้องมีหมู่ญาติอยู่ในหัวใจ คิดแต่จะแสวงหาความรู้มาถ่ายทอดให้หมู่ญาติเข้าใจได้โดยง่าย นับว่ามีหัวใจของการเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง คุณสมบัติข้อนี้ ย่อมทำให้กัลยาณมิตรอยู่ในฐานะของผู้จุดประกายความสว่างทางปัญญาแก่หมู่ญาติทั้งหลาย กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัตินี้อุปมาเหมือนผู้จุดคลเพลิงในที่มืด หงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ให้สิ้นความเคลือบแคลงสงสัย พร้อมทั้งจะเดินไปสู่หนทางแห่งความสุขอย่างมั่นใจ

7. โย จัฏฐาเน นินโยชะเย แปลว่า ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม หมายถึง ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ยอมทำเรื่องที่เป็นความเสื่อม ทั้งในเรื่องการงานและครอบครัว และการทำหน้าที่กัลยาณมิตรและการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จนหมู่ญาติทั้งหลายถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ กัลยาณมิตรจะมีลักษณะอย่างนี้ได้ จะต้องมิปฏิบัติปัญญาที่จะแยกแยะออกได้ว่า สิ่งใดถูก ผิด สิ่งใดชั่ว ดี สิ่งใดควร ไม่ควร และเต็มเปี่ยมไปด้วยทริโธตปปะ คือความละเอียดรอบคอบ กลัวบาป ไม่ยกยอกกระทำ ความชั่วแม้มีโอกาสหรือในที่ลับตาคน กัลยาณมิตรที่มีสมบัติข้อนี้ อุปมาเหมือนเครื่องชั่งตวงวัดที่มีมาตรฐานคงเส้นคงวาไม่มีนอก ไม่มีใน ไม่มีเบื้องหน้า ไม่มีเบื้องหลัง³⁹

³⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538).

คุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้หากมีอยู่ในบุคคลใด ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ทรงคุณประโยชน์อันใหญ่แก่ชาวโลก เป็นคนศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้คนทั้งโลกรู้สึกเอ็นใจแม้อยู่ท่ามกลางแสงแดดอันแผดกล้า ทำให้เห็นความสว่างได้ทั้งๆ หลับตา

กัลยาณมิตรที่ดีต้องมีลักษณะ คือ น่ารัก น่าเคารพ น่าเทิดทูน ฉลาดสอน อดทนต่อถ้อยคำ อธิบายเรื่องยากได้ และไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย จากลักษณะดังกล่าวเราจะสามารถแบ่งประเภทของกัลยาณมิตรออกได้อีกเป็นหลายประเภท ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ประเภทกัลยาณมิตรมิได้จำกัดแต่เฉพาะผู้ที่อายุเสมอกันเท่านั้นแต่นับรวมไปถึงคนที่มีอายุมากกว่า หรือน้อยกว่าด้วยหากคนเหล่านั้นช่วยเหลือ แนะนำในสิ่งที่ดีด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจโดยมุ่งที่ ประโยชน์ของผู้รับเป็นสำคัญ ดังนั้นกัลยาณมิตรอาจเป็นเพื่อน บิดามารดาหรือครูอาจารย์ก็ได้ ด้วยเหตุ ดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมในการคบคนที่ควรคบหรือมิตรแท้ (สุหมิตร) และหลักปฏิบัติ ต่อบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว (ทศ 6) ดังนี้

1. มิตรแท้ (สุหมิตร) มิตรที่จริงใจ 4 ประเภทคือ มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ 4 คือ 1. เพื่อนประมาทช่วยรักษาเพื่อน 2. เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน 3. เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ 4. มีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์ให้เกิดนกว่าที่ออกปาก

2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ 4 ประการคือ 1. บอกความลับแก่เพื่อน 2. ปิดความลับของเพื่อน 3. มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง 4. แม้ชีวิตก็สละให้ได้

3. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ 4 ประการ คือ 1. จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้ 2. คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี 3. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง 4. บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

4. มิตรมีน้ำใจ มีลักษณะ 4 ประการคือ 1. เพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจ 2. เพื่อมีสุขพลอยแจ่มชื่นยินดี 3. เข้าดีเตือนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไข 4. เขาสรรเสริญเพื่อช่วยพูดเสริมสนับสนุน⁴⁰

การคบมิตรและปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่อง ทศ 6 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) หลักการปฏิบัติเพื่อการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ถูกต้องดีงามในสังคม ทั้งนี้เพราะว่า มนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวลำพังในโลก แต่ยังต้องติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ ต่างก็มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านนิสัย พื้นฐาน แม้กระทั่งมีสถานะที่แตกต่างกัน เช่น มีสถานะเป็นเพื่อน เป็นบิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ดังนั้น การที่บุคคลแต่ละคนจะกระทำ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นๆ ดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา และนำมาปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้างสิ่งสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีอีกด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แสดงหลักมีมนุษยสัมพันธ์ดังกล่าวไว้อย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งถือว่าเป็นการวางแผนของสังคมที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในทุกฐานะ และยังสามารถ นำความสงบสุข มาสู่สังคมได้ นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่า แม้พระพุทธเจ้าจะไม่ได้ประกาศ

⁴⁰สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท.

ต่นว่าเป็นนักปฏิวัติสังคมนแต่คำสอนของพระองค์ก็ทำให้เกิดความเป็นระเบียบและแสดงหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้อย่างดีงาม ดังปรากฏในสังคาลอวาทสูตร 1 ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เปรียบเสมือนเป็นวินัยของผู้ครองเรือนทั้งหลาย ทรงสั่งสอนถึงการบูชาทั้ง 6 ที่ถูกต้องนั้น เป็นเช่นไร โดยพระพุทธองค์ตรัสอธิบายความหมาย แต่ละทิศไว้ ดังนี้

1. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา
2. ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์
3. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา
4. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย
5. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ คนงานหรือบริวาร
6. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพรหมณ์ หรือพระภิกษุสงฆ์

หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับถึงปัจจุบัน 2561 กว่าปีแล้ว แต่ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริงสามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า สัจจะธรรม ปฏิบัติให้เห็นผล ได้อย่างแท้จริงอยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวเรามากที่สุด สำหรับนักบริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือและปฏิบัติอย่างมากมาย ซึ่งได้นำเสนอไว้บางเรื่อง เรื่องที่สำคัญดังต่อไปนี้

พรหมวิหาร 4 หลักธรรมของผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา ที่ควรถือปฏิบัติเป็นนิตยมี 4 ประการคือ

1. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข
2. กรุณา ความสงสารคิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
3. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
4. อุเบกขา วางตนเป็นกลางไม่ตีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงวิบัติมีทุกข์⁴¹

อคติ 4 หมายความว่า การกระทำอันทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี 4 ประการ คือ

1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่
2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ
3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา
4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว⁴²

⁴¹ พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541).

⁴² สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *นวโกวาท*; *ibid.*

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันเห็นเหตุให้ตนเอง และหมู่คณะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

1. ทาน ให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้
2. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน
3. อตถจริยา ประพฤติในสิ่งที่ประโยชน์
4. สมานัตตา วางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน⁴³

สำหรับนักบริหารจะพึงยึดถือปฏิบัติ มีอยู่ 6 ประการคือ

1. ทาน การให้เป็นสิ่งที่ดีควรให้
2. ศิล การประพฤติในทางที่ชอบ
3. ขันติ ความอดทนอดกลั้น
4. วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร
5. ฌาน การเพ่งพิจารณาให้เห็นของจริง
6. ปรัชญา ความมีปัญญารอบรู้⁴⁴

ขันติโสรัจจะ เป็นหลักธรรมอันทำให้บุคคลเป็นผู้งาม

1. ขันติ คือ ความอดทนได้ต่อกำลังความโกรธแค้นไม่แสดงอาการ กาย วาจา ที่ไม่น่ารัก ออกมาให้เป็นที่ปรากฏแก่ผู้อื่นอดทนได้ต่อความลำบากตรากตรำหรือความเหน็ดเหนื่อย
2. โสรัจจะ ความเสถียร ทำจิตใจให้เข้มแข็งไม่ขุ่นหมอง⁴⁵

ราชสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องช่วยในการวางนโยบายบริหารบ้านเมืองให้ดำเนินไปด้วยดี มี 4 ประการคือ

1. ลัสเมธัง ความเป็นผู้ฉลาดปรีชาในการพิจารณาถึงผลิตผลอันเกิดขึ้นในแผ่นดิน แล้วพิจารณาผ่อนผันจัดเอาแต่บางส่วนแห่งสิ่งนั้น
2. ปริสเมธัง ความเป็นผู้ฉลาดในการดูคนสามารถเลือกแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในความถูกต้องและเหมาะสม
3. สัมมาปาถัง การบริหารให้ต้องใจประชาชน

⁴³ พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน), *หลวงตามหาบัว มหัศจรรย์ มหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่* (กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์, 2546).

⁴⁴ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีในการบริหาร* (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549).

⁴⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *นวโกวาท*.

4. วาจาเปย์ยัง ความเป็นบุคคลมีวาจาไพเราะรู้จักผ่อนสั้นยาวตามเหตุการณ์ตามฐานะและตามความเป็นธรรมชาติ⁴⁶

สติสัมปชัญญะ เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์แก่ผู้ประพฤติเป็นอันมาก

1. สติ คือ ความระลึกได้ก่อนทำ ก่อนบูชา ก่อนคิด คนมีสติจะไม่เลินเล่อ เผลอตน
2. สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวในเวลากำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด

อริยทรัพย์ 7 ทรัพย์ที่อยู่ภายในตน เรียกว่าทรัพย์ภายใน

1. ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ
2. ศील ประพฤติกายวาจาเรียบร้อย
3. ทิธี ความละเอียดต่อบาป
4. โอตัมปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต
5. หาทุสัจจะ ความเป็นคนได้ยินได้ฟังมามาก
6. จาคะ การให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้
7. ปัญญา ความรอบรู้ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์⁴⁷

อิทธิบาท 4 หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการศึกษา

1. ฉันทะ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำให้ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นเสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป
2. วิริยะ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดถอย
3. จิตตะ ความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
4. วิมังสา ความไตร่ตรอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังยืงหย่อนที่เราทำ มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น⁴⁸

มรรคมงคล 8 มรรค หนทางสู่ความดับทุกข์เป็นหนึ่งในอริสัจ 4 จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ ประกอบไปด้วย 8 ประการ

⁴⁶พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ธรรมนุญชีวิต* (กรุงเทพฯ พิมพ์สวดย, 2550).

⁴⁷พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จันททีโป), *เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี ธรรมโอวาท ตอนอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายใน* (2559).

⁴⁸พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, 2553).

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง
2. สัมมาสังกัปปะ ความคิดที่ถูกต้อง
3. สัมมาวาจา วาจาที่ถูกต้อง
4. สัมมากัมมัตตะ การปฏิบัติที่ถูกต้อง
5. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง
6. สัมมาวายามะ ความเพียรที่ถูกต้อง
7. สัมมาสติ การมีสติที่ถูกต้อง
8. สัมมาสมาธิ การมีสมาธิที่ถูกต้อง⁴⁹

ไตรสิกขา 3 ประการ คือเพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดความตั้งใจดีและมีมือสะอาด นักบริหารต้องประกอบตนไว้ในไตรสิกขา 3 ประการ คือ

1. ศีล ความสำรวมกาย วาจา ใจ ให้สะอาด
2. สมาธิ ความเป็นเครื่องสนับสนุนให้ใจสงบ
3. ปัญญา เป็นเครื่องทำให้ใจสว่าง รู้ถูก รู้ผิด⁵⁰

โยนิมโนสิการในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับโยนิโสมนสิการมาก เพราะโยนิโสมนสิการเป็นความคิดเป็นเครื่องหมายนำทางให้เกิดความเห็นถูกดำเนินต่อไปจนประสบความสำเร็จระดับระยะต้น ระยะกลางและระยะปลายจนถึงบรรลุมรรคผลขั้นแกผู้ที่มีโยนิโสมนสิการดูแสงอรุณขึ้นมาก่อนเมื่อดวงอาทิตย์จะขึ้น และเมื่อดำรงตั้งมั่นอยู่กับโยนิโสมนสิการ สิ่งที่ดีงามย่อมเกิดขึ้นกับชีวิตยังสามารถดำรงตนด้วยกุศลธรรม ด้วยการลดละอกุศลธรรมได้เจริญซึ่ง อริยอัษฎางคิกมรรค โพชฌงค์ 7 บรรลุอนุตรวิมุติได้ อันเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาและสัมมาทิฐิปัญญาอันบริสุทธิ์ และยังเป็นพื้นฐานที่จะให้เกิดหลักธรรมที่ดีงาม เพื่อปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดความสุขสูงสุดในชีวิตและหลุดพ้นจากทุกข์ได้จนถึงบรรลุนิพพานนับว่าโยนิโสมนสิการเป็นยอดของธรรมมีความสำคัญจำเป็นมากตั้งพระพุทธเจ้าตรัสให้ความสำคัญของโยนิโสมนสิการดังนี้

“ภิกษุทั้งหลายเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทใดความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดของอริยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุเหล่านั้น

⁴⁹ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539).

⁵⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (กรุงเทพฯ เอส อาร์ ฟรีสตีลิ่ง แมส โปรดักส์, 2548).

ฉันทันนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ อัจฉริย จักทำให้มากซึ่งอริยอัชฌาติกมรรค”⁵¹

“ภิกษุทั้งหลายเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงทองเป็นบุพนิมิตมาก่อนฉันทันใด โยนิโสมนสิการก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดโพชฌงค์ 7 แก่ภิกษุฉันทันนั้นภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญจักทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ 7”⁵²

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะโยนิโสมนสิการ เพราะโยนิโสสมัมปธาน เราจึงด้วยบรรลุนุตตวิมุตติ จึงได้ประจักษ์แจ้งอนุตตวิมุตติ แม้เธอทั้งหลายก็จะบรรลุนุตตวิมุตติได้ประจักษ์แจ้งอนุตตวิมุตติได้ เพราะโยนิโสมนสิการ เพราะโยนิโสสมัมปธาน”⁵³

“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (ว่าสำเร็จได้) แก่ผู้รู้เห็นมีใจแก่ผู้ไม่รู้มีใจแก่ไม่เห็น เมื่อรู้ที่อยู่ เห็นอยู่อย่างไร จึงจะมีความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายเมื่อรู้เห็นโยนิโสมนสิการ และอโยนิโสมนสิการเมื่อมนสิการโดยไม่แยกคาย อาสวะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอาสวะที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญเพิ่มพูน เมื่อมนสิการโดยแยกคาย อาสวะที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้นและอาสวะที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถูกละได้”⁵⁴

“ภิกษุทั้งหลาย ร่างกายนี้ ดำรงอยู่ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ อะไรเล่าคืออาหาร ก็คือการกระทำให้มากขึ้นซึ่งโยนิโสมนสิการ”⁵⁵

“ดูกรมหาลิ โลกะ โทสะ โมหะ อโยนิโสมนสิการ จิตที่ตั้งไว้ผิดเป็นเหตุเป็นปัจจัยเพื่อการกระทำชั่ว เพื่อความเป็นไปแห่งกรรมชั่ว อโลกะ อโทสะ อโมหะ โยนิโสมนสิการ จิตที่ตั้งไว้ชอบ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเพื่อการกัลยาณกรรมเพื่อความเป็นไปแห่งกัลยาณกรรม”⁵⁶

⁵¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 113.

⁵² *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 15 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 153.

⁵³ *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 12.

⁵⁴ *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค*, 94-98.

⁵⁵ *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 24 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสกนินาต* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 90.

⁵⁶ *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอกกนินาต* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 15.

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นมั่นสักอย่าง ที่เป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการกุศลที่ไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป”⁵⁷

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นมั่นสักข้อ ซึ่งเป็นเหตุให้โพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น หรือให้โพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มบริบูรณ์ เหมือนโยนิโสมนสิการเลยเมื่อมีโยนิโสมนสิการโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้นและโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญเต็มบริบูรณ์”⁵⁸

“เมื่อใช้โยนิโสมนสิการ นิวรณ์ 5 ย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็ถูกกำจัดได้ในขณะเดียวกันก็เป็นเหตุให้โพชฌงค์ 7 เกิดขึ้นและเจริญเต็มบริบูรณ์”⁵⁹

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นมั่นสักข้อหนึ่ง ที่จะเป็เหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่ เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ถูกกำจัดได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”⁶⁰

“โยนิโสมนสิการในอสุภนิมิต เป็นเหตุให้ราคะไม่เกิด และราคะที่เกิดแล้วก็ถูกละได้ โยนิโสมนสิการในเมตตาคาเจโตวิมุตติ เป็นเหตุให้โทสะไม่เกิดและโทสะเกิดแล้วก็ถูกละได้ โยนิโสมนสิการ เป็นเหตุให้โมหะไม่เกิด และโมหะเกิดแล้วก็ถูกละได้”⁶¹

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นเหล่าใดก็ตาม ที่เป็นกุศลอยู่ในกุศล อยู่ในฝ่ายกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีโยนิโสมนสิการเป็นมูลรากประชุมลงในโยนิโสมนสิการ เรียกว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น”⁶²

⁵⁷ Ibid., 122.

⁵⁸ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 122.

⁵⁹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต, 5.

⁶⁰ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 285.

⁶¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, 129.

⁶² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 17.

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่งที่เป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”⁶³

“สำหรับภิกษุผู้เสาะ ยังไม่บรรลอรหัตผล บรรณาความเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอย่างอื่นแม้สักอย่าง ที่มีประโยชน์มากเหมือนโยนิโสมนสิการเลย ภิกษุผู้ใช้ โยนิโสมนสิการย่อมกำจัดอกุศลได้และบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น”⁶⁴

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือให้สัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญยิ่งขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการสัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้นและสัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญยิ่งขึ้น”⁶⁵

“ธรรม 9 อย่างที่มีอุปการะมาก ได้แก่ ธรรม 9 อย่างซึ่งมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล กล่าวคือ เมื่อโยนิโสมนสิการ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปิติย่อมเกิดเมื่อมีใจปิติ กายย่อมสงบระงับ ผู้มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมเห็นตามเป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริง ย่อมนิพพิทาเอง เมื่อนิพพิทาก็วิราคะเพราะวิราคะ ก็วิมุตติ”⁶⁶

การเกิดขึ้นของโยนิโสมนสิการ

สรรพสิ่งบนโลกเกิดขึ้นเพราะมีเหตุและปัจจัยทำให้เกิด หนูนเนื่องผลักดันให้เกิดมีเกิดเป็นโดยตัวเอง วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก็เช่นเดียวกันเกิดขึ้นได้เพราะปัจจัยทำ สิ่งที่เป็นปัจจัยให้เกิดโยนิโสมนสิการ เกิดขึ้นได้ อาจจะมีหลายสาเหตุ ผู้ศึกษากล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดโยนิโสมนสิการอันสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยภายนอก ประโตโฆสะและกัลยาณมิตรหรือการคบหาสัตบุรุษ
2. ปัจจัยภายในการฟังธรรมการพิจารณาปัจจัยภายนอกประโตโฆสะและกัลยาณมิตร หรือการคบหาสัตบุรุษ

ปัจจัยภายนอกประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ ประโตโฆสะและกัลยาณมิตรหรือการคบหาสัตบุรุษประโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอกได้แก่ สั่งสอน

⁶³ พระไตรปิฎกและอรรถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 236.

⁶⁴ พระไตรปิฎกและอรรถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอกกนิบาต, 22.

⁶⁵ พระไตรปิฎกและอรรถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค, 329.

⁶⁶ พระไตรปิฎกและอรรถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, 138.

แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น การเรียน เลียนแบบ จากแหล่งต่างๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอก แหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิด ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา บุคคลมีชื่อเสียง คนโด่งดัง คนผู้ได้รับความนิยมในด้านต่างๆ หนังสือ สื่อมวลชน สถาบันศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะที่แนะนำในทางที่ถูกต้องดีงาม ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเฉพาะที่สามารถช่วยนำไปสู่ปัจจัยที่ 2 ได้ ปัจจัยข้อนี้จัดองค์ประกอบฝ่ายภายนอกหรืออาจเรียกว่า ปัจจัยทางสังคม⁶⁷

กัลยาณมิตร มิตรดีงาม หมายถึง มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับเพื่อนที่ดี บุคคลที่ใกล้ชิดเป็นคนดี บางครั้งเรียกไปได้หลายชื่อได้แก่ สัตบุรุษ บัณฑิต คนดี มีปัญญา คนมีคุณธรรมที่ช่วยเหลือสั่งสอนผู้อื่นให้เดินทางไปสู่แนวทางปัจจุบันและอนาคตได้อย่างถูกต้องเพื่อนที่ดี มิตรผู้มีพระคุณ นานับถือ นำเจริญ รู้จักพูดคุ้ยได้ ผู้ทนต่อถ้อยคำ ผู้สามารถกล่าวถ้อยคำชี้แจงเรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจเป็นอย่างดี เป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น ผู้มีสาระในชีวิตเป็นอยู่ภายในและภายนอกเป็นคนดี มีปัญญา มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา โดยการใช้สติ พุทธิ เป็นผู้แนะนำสั่งสอน ชักนำให้เกิดสัมมาทิฐิ เป็นสัตตบุรุษ เป็นผู้รู้จักเหตุ ผู้รักผล ผู้รู้จักตนเอง ผู้รู้ประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักชุมชน รู้นิสัยของบุคคล ผู้ควรเข้าไปปรึกษา สดับฟัง ขอแนะนำสั่งสอน ศึกษาแบบอย่างแนวทางของการกระทำ ผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ที่จะสั่งสอน ชี้แนะ ชักจูง ช่วยบอกช่องทางเป็นตัวอย่าง จิตใจไปในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เป็นพหูสูตรทรงปัญญามีหลักการ วิธีการอุปกรณ์อุปบายหลายวิธี ในการดำเนินการ เพื่อให้เกิดผลในการอบรม เป็นผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรมผู้แนะนำตักเตือน พร่ำสอน ชี้โทษข่มขี้ ห้ามปรามจากความชั่ว⁶⁸

หลักการคิดตามแนวโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ เป็นการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการนำสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ การขจัดและขัดเกลากิเลสให้เบาบางลงหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีหลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้ง 2 อย่างคือ กำจัดอวิชชาและบรรเทาตัณหา

⁶⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค, 2546), 10.

⁶⁸ *ibid.*, 17-18.

นอกจากโยนิโสมนสิการจะเป็นวิธีคิดที่ถูกต้องแล้วพระพุทธศาสนายังถือว่ากระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมทั้งหมดอีกด้วย เป็นองค์ประกอบภายในที่เป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ เป็นตัวนำแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรค เป็นเหตุให้สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือให้สัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นแล้วเจริญยิ่งขึ้นเป็นตัวนำแห่งการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ 7 และโพชฌงค์ 7 เจริญยิ่งขึ้น โยนิโสมนสิการ พร้อมด้วยโยนิโสสัมมปธานทำให้ได้ประจักษ์แจ้งอนุตระวิมุตติ ทำให้อาสวะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้นแล้วย่อมถูกละได้ เป็นปัจจัยเพื่อการกระทำกัลยาณธรรม เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสังขาร โยนิโสมนสิการในอสุภนิมิตกัจจกราคะได้ ในเมตตาคาโถวิมุตติกัจจกราคะและได้โดยการใช้โยนิโสมนสิการกำจัดโมหะได้และโยนิโสมนสิการเป็นมูลรากทำให้เกิดธรรมที่สูงยิ่งขึ้นตามลำดับ คือ เมื่อมีโยนิโสมนสิการ ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้น เมื่อปราโมทย์ ปีติ ย่อมเกิด เมื่อมีปีติ ปัสสัทธิ คือ กายใจสงบระงับย่อมเกิด เมื่อปัสสัทธิ ย่อมมีสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิ ย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริง ย่อมเกิดนิพพิทา คือ ความเบื่อหน่าย เมื่อเกิดนิพพิทาย่อมวิราคะคือคลายความกำหนัด เมื่อวิราคะ ย่อมวิมุตติคือหลุดพ้น

โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ตามความหมายที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการ อยู่ในระดับเหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยเหลือตนเองได้และนำไปสู่จุดมุ่งหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง

โยนิโสมนสิการ (บาลี yonisomanasikara คำอ่าน โยนิโสมนะสิกาน) หมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีและเมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับที่เหนือศรัทธาเพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดตนเอง เป็นอิสระ เป็นการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน ทำให้ทุกคนช่วยเหลือตัวเองได้ ความหมายตามรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทางมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคำนึงถึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณาเมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลสั้นๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย คัมภีร์ชั้นนอร์ธฎีกาได้ไขความไว้โดยวิธีแสดงไว้พจน์ให้เป็นความหมายดังต่อไปนี้

1. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิด อย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธีหมายถึงคิดถูก วิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกับสัจจะ ทำให้ยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมี ลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิง สับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยวกเวียนติดพันเรื่องนี้ที่นี่เดียวเตลิด

ออกไปเรื่องนั้นที่โนน หรือกระโดดไปกระโดดมาต่อ เป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุคิดค้นเหตุคิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบ ค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุ ปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือ แหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4. อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์เล็งถึงการคิด อย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จัก คิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น⁶⁹

หลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ประการ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีนี้เป็นวิธีคิดตามหลักปฏิจสมุปบาท เป็นแบบพื้นฐาน โดยพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา แนวปฏิบัติของวิธีนี้มีอยู่ 2 แนว คือ 1. คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยถือหลักว่า สิ่งทั้งหลายย่อมต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นพร้อมกัน เช่น "เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ" 2. คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น อุปาทานมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย เมื่อคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า อุปาทานมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย ตัณหา มีเพราะอะไรเป็นปัจจัย เมื่อคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงรู้ด้วยปัญญาว่า ตัณหา มีเพราะเวทนาเป็นปัจจัย

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและรู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของตนเอง เป็นวิภาษวิธี หรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์เป็นการคิดพิจารณาที่แยกแยะโดยถือเอานามรูปเป็นหลัก คือไม่มองสัตว์บุคคลตามสมมุติบัญญัติ ว่าเป็นเขาเป็นเรา เป็นนายเป็นนายนี้ แต่มองตามสภาวะแยกออกไปว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรม กำหนดส่วนประกอบทั้งหลายที่รวมกันอยู่แต่ละอย่างว่า อย่างนั้นเป็นรูป อย่างนี้เป็นนาม เมื่อแยกแยะออกไปแล้วก็มีแต่นามกับรูป หรือนามธรรมกับรูปธรรม ในเวลาที่พบเห็นสัตว์ และสิ่งต่าง ๆ ก็จะมองว่าเป็นเพียงกองแห่งนามธรรมและรูปธรรมเป็นกระแสความคิดที่คอยช่วย ต้านทานไม่ให้หลงไหลติดยึดสมมุติบัญญัติมากเกินไป ให้มองเห็นเป็นเพียงสภาวะว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์เป็นคน พระพรหมคุณาภรณ์การใช้ความคิดแนวนั้น ดังต่อไปนี้ "ท่าน ผู้มีอายุทั้งหลาย ช่องว่างอาศัยเครื่องไม้ เถารัด ดินฉาบ และหม्यानุ่มลุ่มเข้าย้อม

⁶⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ประยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9 ed. (กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์, 2556).

ถึงความนับว่าเรือนฉันใด ช่องว่างอาศัยกระดุก เอ็น เนื้อ และหนังแวดล้อมแล้วย่อมถึงความนับว่ารูปฉันนั้น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ การคุมเข้าการประชุมกัน การประมวลเข้าด้วยกันแห่งอุปทานชั้น 5 เหล่านี้ เป็นอย่างนี้”

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา หมายถึงการรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย เช่น มีการเกิด เปลี่ยนแปลงและดับสลายไปในที่สุด เป็นต้น เป็นการรู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายที่เป็นธรรมชาติย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยและ ขึ้นต่อเหตุปัจจัย เช่นเดียวกัน วิธีคิดแบบนี้แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่หนึ่ง คือ รู้เท่าทันและยอมรับความจริง ขั้นที่สอง คือ การคิดแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญากล่าวคือ เมื่อรู้และเข้าใจเหตุปัจจัยแล้วก็จัดการที่ด้วยเหตุปัจจัยนั้น

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือ คิดแบบแก้ปัญหาเป็นวิธีคิดที่สามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด มีวิธีคิด 2 วิธี คือ

4.1 วิธีคิดตามเหตุผล เป็นการสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่เหตุ นั้น ตามปกติจะจัดเป็น 2 คู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คู่ที่ 1 ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหาเป็นสถานการณ์ที่ไม่ต้องการสมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่ต้องการแก้ไข

คู่ที่ 2 นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหาเป็นจุดหมายที่ต้องการจะเข้าถึงมรรคเป็นเหตุเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องการกระทำใน การแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

4.2 วิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง เป็นการคิดอย่างตรงไปตรงมา นำเอาสิ่งหรือเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องมาใช้ในการแก้ปัญหา ไม่นำสิ่งหรือเรื่องที่ใช้ปฏิบัติไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าว โดยสรุปหลักการหรือสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจก็คือการเริ่มต้นจากปัญหา หรือความทุกข์ที่ประสบ โดยกำหนดและทำความเข้าใจว่าปัญหาคือความทุกข์นั้นให้ชัดเจนแล้วสืบค้นหา สาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกันกำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา ให้สอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ นั้น ใน การคิดตามวิธีนี้ จะต้องตระหนักถึงกิจหรือหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่ออริยสัจแต่ละข้ออย่างถูก ต้องด้วย

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ) กับอรรถ (ความมุ่งหมาย) คำว่าหลักการในที่นี้ หมายถึงหลักความจริง หลักความดีงาม หลักการปฏิบัติ หรือหลักที่จะนำไปใช้ปฏิบัติรวมทั้งหลักคำสอนที่จะให้ประพฤติปฏิบัติและการ ทำการได้ถูกต้อง ส่วนความมุ่งหมายก็หมายถึงจุดหมายหรือประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องหลักการและความมุ่งหมายจะนำไปสู่การ

ปฏิบัติที่ถูก ต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้องนี้สำคัญมาก อาจกล่าวได้ว่า เป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้น ๆ จะสำเร็จผล บรรลุจุดมุ่งหมายได้หรือไม่

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบนี้เป็นการคิดที่ใช้หลักว่าจะต้องพิจารณาปัญหาให้ครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านดี (อัสสาหะ) ด้านเสีย (อทินนวะ) ต่อจากนั้นจึงหาทางออก (นิสสรหะ) หรือทางแก้ปัญหา พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า การคิดแบบนี้มีลักษณะที่พึงยำ 2 ประการ คือ

6.1 การที่จะใช้ชี้อามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดีและด้านเสียหรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้น ๆ ไม่ใช่มองเพียงด้านหนึ่งด้านใดด้านเดียว

6.2 เมื่อจะแก้ปัญหาหรือลงมือปฏิบัติจะต้องมองเห็นจุดหมายหรือทางออก นอกเหนือจากการที่รู้คุณและโทษของสิ่งนั้น ๆ การคิดหาทางออกด้วยวิธีการดังกล่าวต้องพิจารณาไปพร้อมๆ กับการพิจารณาผลดีผลเสียจะทำให้หาทางออกได้ดีที่สุดและปฏิบัติได้ถูกต้องที่สุด

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบนี้ใช้กันมากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวข้องกับ การบริโภคใช้สอย ปัจจัย 4 คำว่าคุณค่าแท้หมายถึงประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของ ชีวิตโดยตรงหรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนและของผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคาจะเรียกว่าคุณค่าที่สนอง ปัญญาก็ได้ เช่น คุณค่าของอาหารอยู่ที่ประโยชน์ของมันสำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิต อยู่ได้ มีสุขภาพดี เป็นอยู่อย่างผาสุก มีกำลังเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญกิจหน้าที่ เป็นต้น ส่วนคุณค่าเทียมนั้นหมายถึง ประโยชน์ในแง่การปรนเปรอ การเสพเสวยเวทนา อาศัยตัณหาเป็นเครื่องวัดคุณค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าตอบสนองตัณหาก็ได้ เช่น อาหารที่มีคุณค่าที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนานเป็นเครื่องแสดงฐานะความหรูหรา เป็นต้น วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของกุศลธรรม เช่น ความมีสติ เป็นต้น ต่างจากคุณค่าเทียมที่พอกเสริมด้วยตัณหา ซึ่งไม่มีใครเกื้อกูลแก่ชีวิต ทำให้กุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะ ทิฏฐิ เจริญขึ้นอย่างไม่มีขอบเขต

8. วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เป็นการขัดเกลาและบรรเทาปัญหา พระธรรมปิฎกอธิบายว่าในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกันคนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกฝนอบรม และประสบการณ์ที่ได้สะสมมา นอกจากนี้แม้แต่บุคคลเดียวกัน มองของอย่างเดียวกันหรือมีประสบการณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดแตกต่างออกไปครั้งละอย่างได้คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรมหรือโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลในที่นี้ จึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิมพร้อมกับสร้างนิสัยความ

เคยชินใหม่ที่ดั่งงามให้แก่ จิตไปในเวลาเดียวกัน ในกรณีที่ความคิดอกุศลเกิด ขึ้นแล้ว พระธรรมปิฎกได้ ยกตัวอย่างในวิถีสถิตฐานสูตรว่า พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิดอกุศลไว้เป็น 5 ขั้นคือ

8.1) คิดนึกใส่ใจเรื่องอื่นที่ดั่งงามเป็นกุศล เช่น นึกถึงเรื่องที่ทำให้เกิดเมตตา แทนเรื่องที่ทำให้เกิดโทสะ เป็นต้น ถ้ายังไม่หาย

8.2) พิจารณาโทษของความคิดที่เป็นอกุศลเหล่านั้นว่า ไม่ดีไม่งาม ก่อผลร้ายนำความทุกข์ อย่างไม่มาให้ ถ้ายังไม่หาย

8.3) พิจารณาวิธีต่อไปคือ ไม่คิดถึง ไม่ใส่ใจในความชั่วร้ายที่เป็นอกุศลนั้นเลย ถ้ายังไม่หาย

8.4) พิจารณาสังขารสัจฐานของความคิดเหล่านั้น ว่าความคิดนั้นเป็นอย่างไร เกิดจากเหตุปัจจัยอะไร ถ้ายังไม่หาย

8.5) พิจารณาเอาลึกลงไปหา อธิษฐานจิตคือตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว ช่มใจระงับความคิด นั้นเสีย

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน วิธีคิดแบบนี้บางที่เรียกว่า วิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็น อารมณ์ และมีข้อที่ต้องทำความเข้าใจเป็นพิเศษคือ การที่มีผู้เข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของการ เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ ความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหมายถึง การคิดใน แนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา การคิดแบบนี้ถือว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ใน ขณะนี้ หรือเป็นเรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าไปเป็นการปัจจุบัน ทั้งสิ้น ความ คิดถึงอดีตและอนาคต ตามแนวทางของปัญญาที่เป็นเรื่องของกิจในปัจจุบันจะช่วยให้ เกิดประโยชน์ในทาง ปฏิบัติ ช่วยให้การปฏิบัติในปัจจุบันถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น และสนับสนุนให้มีการ ตระเตรียมวางแผนล่วงหน้า นับว่าเป็นวิธีคิดที่มีประโยชน์มาก

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท มาจาก วิภาษวาท วิภาษแปลว่าแยกแยะ จำแนกหรือแจกแจง ไกล่เคียงคำที่ใช้ในปัจจุบันว่าวิเคราะห์วาท แปลว่า การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน วิภาษวาทจึง แปลว่า การพูด จำแนก พูดแยกแยะหรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะสำคัญของการคิดและ การพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้านครบทุกแง่ทุก ด้าน วิธีคิดแบบนี้สามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

10.1 จำแนกด้วยแง่ความจริง แบ่งซอยออกเป็น 2 อย่าง คือจำแนกตามแง่ด้านต่างๆ ตามที่ เป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ โดยมองทีละด้านอย่างหนึ่ง และจำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้น ๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้านอีกอย่างหนึ่ง

10.2 จำแนกส่วนประกอบ คือวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้รู้เท่าทัน ภาวะของสิ่งนั้น ๆ เป็นการคิดในแง่เดียวกันกับการคิดวิธีที่สอง (วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ) ที่ กล่าวมาแล้วในข้างต้น

10.3 จำแนกโดยลำดับขณะ คือแยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ซอยออกไปเป็นแต่ละขณะๆ ให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น เมื่อโจรขึ้นบ้านและฆ่าคนตายเพราะความโลภ คำพูดนี้ใช้ได้เพียงเป็นสำนวนพูดให้เข้าใจกันง่าย แต่เมื่อวิเคราะห์ทางด้านกระบวนการธรรมที่เป็นไปภายในจิตอย่างแท้จริง จะพบว่าความโลภเป็นเหตุของการฆ่าไม่ได้ โทสะต่างหากที่เป็นเหตุของการฆ่า ดังนี้ เป็นต้น

10.4 จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือสืบสาวว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจะเกิดขึ้นหรือดับลงได้ด้วยเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดที่ตรงกับวิธีที่ 1 ที่กล่าวแล้วข้างต้น ความคิดแบบจำแนกโดยสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยช่วยให้มองเห็นความจริงนั้น และตามแนวคิดนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรมอย่างที่เราเรียกว่าเป็นกลาง คือไม่กล่าวว่า สิ่งนี้มี หรือสิ่งนี้ไม่มี แต่ทรงกล่าวว่าเพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้ไม่มี เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีการแสดงความจริงอย่างนี้ นอกจากจะเรียกว่าอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจสมุปบาทแล้ว ยังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมนธรรมเทศนา หรือเรียกสั้นๆ ว่าวิธีคิดแบบมัชฌิมนธรรม

10.5 จำแนกโดยเงื่อนไข คือมองความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบด้วย เช่น ถ้ามีผู้กล่าวว่า บุคคลนี้ควรคบหรือไม่ หรือถิ่นสถานนี้ควรเกี่ยวข้องกับหรือไม่ ถ้าพระภิกษุเป็นผู้ตอบว่า ถ้าคบแล้วหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับแล้วอกุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อมก็ไม่ควรคบ ไม่ควรเกี่ยวข้อง แต่ถ้าอกุศลเสื่อม อกุศลธรรมเจริญจึงควรคบควรเกี่ยวข้อง

ถ้าถามในแง่ การศึกษาว่า ควรปล่อยให้เด็กพบเห็นสิ่งต่างๆ ในสังคมอย่างอิสระเสรีหรือไม่ ถ้าจะตอบก็ต้องวินิจฉัยโดยพิจารณาเงื่อนไขต่างๆ เช่น เด็กมีความพร้อมหรือไม่ ประสบการณ์เดิมเป็นอย่างไร เด็กรู้จักใช้โยนิโสมนสิการโดยปกติหรือไม่ มีบุคคลหรืออุปกรณ์คอยช่วยเหลือหรือไม่ สิ่งหรือเรื่องที่เด็กจะได้พบเห็นในประสบการณ์นั้น มีผลกระทบรุนแรงเพียงใด ดังนี้ เป็นต้น

10.6 จำแนกโดยวิภาษวาท คือใช้วิภาษวาทในรูปการตอบปัญหาในบรรดาวิธีตอบปัญหา 4 วิธี ซึ่งมีชื่อเฉพาะว่า วิภาษพยากรณ์ วิธีตอบปัญหาทั้ง 4 วิธีนั้น คือ

- ก. เอกังสพยากรณ์ การตอบแง่เดียว
- ข. วิภาษพยากรณ์ การแยกแยะตอบ
- ค. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ การตอบโดยย้อนถาม
- ง. ฐปนนะ การยั้งหรือหยุด พบปัญหาเสีย ไม่ตอบ

(1) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบเด็ดขาด เช่น ถามว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ได้แก่ จักขุไซ้ไหม พึงตอบได้ทีเดียวแน่นอนลงไปว่า ใช่

(2) วิภาษพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบเช่น ถามว่า สิ่งที่ได้มาไม่เที่ยงได้แก่จักขุไซ้ไหม พึงแยกแยะตอบว่า ไม่เฉพาะแต่จักขุเท่านั้น แม้โสตะ ฆานะ เป็นต้น ก็ไม่เที่ยง

(3) ปฏิรูปสุขภาพกรณียปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถามเช่น จักขุฉันใดโสตะก็ฉันนั้น โสตะฉันใดจักขุก็ฉันนั้น ไข้ไหม? พึงย้อนถามว่า มุ่งความหมายในแง่ใด ถ้าถามโดยหมายถึงแง่ไข้หรือเห็นก็ไม่ใช่ แต่ถ้ามุ่งความหมายในแง่ที่ว่าไม่เที่ยง ก็ใช่

(4) รูปนียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งหรือพบเสียไม่ควรตอบ เช่นถามว่า ชีวะกับสรีระคือสิ่งเดียวกันไข้ไหม พึงยับยั้งเสีย ไม่ต้องตอบ⁷⁰

สรุปวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวสรุปว่า วิธีคิดที่เป็นแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีนี้ มีขั้นตอนการทำงานที่แบ่งออกได้เป็นสองช่วง คือช่วงรับรู้อารมณ์ หรือประสบการณ์จากภายนอกและช่วงคิดค้นพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาภายในแล้ว วิธีคิดทั้ง 10 วิธีนี้ ต่างก็อาศัยกันและกัน รั้งกันและสัมพันธ์กัน ดังนั้นวิธีการศึกษา เผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาชีวิตจึงต้องบูรณาการความคิดเหล่านี้ รู้จักเลือกรูปแบบวิธีคิดมาผสมกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้องตรงกับความจริงในทางสายกลาง

อนึ่งเมื่อพูดเชิงวิชาการในแง่การทำหน้าที่ พระพรหมคุณาภรณ์ สรุปว่าวิธี โยนิโสมนสิการทั้งหมดสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

(1) โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เน้นที่การขจัดอวิชชาเป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่าง ทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรก ให้ผลไม่จำกัดกาล หรือเด็ดขาด นำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ

(2) โยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลุกเร้ากุศลธรรม เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นฝ่ายสมณะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากดข่มทับหรือบังคับฝ่าย ชั่วไว้ ให้ผลขึ้นแก่การชั่วคราวหรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและ สร้างนิสัยที่นำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ วิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่มีประโยชน์มาก เพราะสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกเวลา และจะเป็นเรื่องที่เราให้เกิดกุศลธรรม เช่นความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละ เป็นต้น อันจะเป็นผลดีแก่ความเจริญอกงามของตน ผู้ใดก็ตามเมื่อเข้าใจหลักการนี้แล้ว อาจใช้โยนิโสมนสิการก็ได้ แม้แต่ทัศนคติและจิตนิสัยไม่ดีที่สร้างมาเป็นเวลานานจนชิน⁷¹

⁷⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต), *พุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), 411.

⁷¹ *ibid.*

การคิด

ความหมายของการคิด

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของการคิดไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. การคิดเป็นกระบวนการทำงานของสมอง โดยใช้ประสบการณ์มาสัมพันธ์กับสิ่งเร้าและข้อมูล และสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ปัญหา แสวงหาคำตอบ ตัดสินใจ หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่

2. การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมอง เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า การที่จะรู้ว่ามนุษย์คิดอะไร อย่างไร จะต้องสังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออกหรือคำพูดที่พูดออกมา⁷²

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย การคิด หมายถึง พฤติกรรมภายในที่เกิดจากกระบวนการทำงานของสมอง ในการรวบรวมข้อมูลและประสบการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดรูปร่างหรือมโนภาพที่เป็นเรื่องราวขึ้นในใจและสื่อสารออกมาโดยใช้คำพูดการเขียนหรือแสดงออกมา

คิด แปลว่า ทำให้ปรากฏเป็นรูปหรือเป็นเรื่องขึ้นในหัวใจ ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คาคคเน คำนวน มุ่ง จงใจ ตั้งใจ นึก

บทสรุปการคิด มีดังนี้

1. การคิดเป็นกระบวนการทำงานของสมอง โดยใช้ประสบการณ์มาสัมพันธ์กับสิ่งเร้าและข้อมูลหรือสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ปัญหา แสวงหาคำตอบ ตัดสินใจหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่

2. การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมอง เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า การที่จะรู้ว่ามนุษย์คิดอะไร อย่างไร จะต้องสังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออกหรือคำพูดที่พูดออกมา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การรู้จักคิดหรือคิดเป็น เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของการดำเนินชีวิตที่ต้องการคิดเป็นช่วยให้ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น คบหาแสวงหาเป็น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตรัสว่า การคิดนั้นอาจคิดได้หลายอย่าง จะคิดให้วัฒนะคือคิดแล้วให้เจริญงอกงามก็ได้ จะคิดให้หายนะคือคิดแล้วทำให้พินาศเสียหายก็ได้ การคิดให้เจริญจึงต้องมีหลักอาศัย หมายความว่า เมื่อคิดเรื่องใด สิ่งใดต้องตั้งใจให้มั่นคงในความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้อคติอย่างหนึ่งอย่างใดครอบงำ ให้มีแต่ความจริงใจ ตรงตามเหตุตามผลที่ถูกแท้และเป็นธรรม⁷³

⁷² กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย ด้านการคิด* (กรุงเทพฯ: กองวิจัยทางการศึกษา, 2542).

⁷³ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, *การคิด*, ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2540).

หลวงวิจิตวาทการ กล่าวไว้ว่า ความคิดของมนุษย์เป็นส่วนสำคัญที่จะควบคุม บังคับให้เรา รับผิดชอบในความถูกต้อง ดี ชั่ว ที่เรากระทำทั้งกาย วาจา ใจ⁷⁴

ชาติ แจ่มนุช ได้ให้ความหมายของการคิดไว้ 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. การคิดเป็นกระบวนการทำงานของสมองโดยใช้ประสบการณ์มาสัมผัสกับหรือ สิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ปัญหาแสวงหาคำตอบตัดสินใจหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่

2. การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมองเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า การจะรู้ว่ามนุษย์คิดอะไร คิดอย่างไร จะต้องสังเกตพฤติกรรมที่แสดงและสามารถควบคุมให้คิดจน บรรลุเป้าหมายได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 63) ได้กล่าวไว้ว่า การคิด คือ การที่คนคนหนึ่งพยายามใช้ พลังทางสมองของตนในการนำเอาข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่มาจัดวางอย่างเหมาะสม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ เช่น การตัดสินใจที่ดีที่สุด

ลักษณะ สรวิวัฒน์ (2549) ได้ให้ความเห็นว่า ความคิด คือ พฤติกรรมภายในสมองที่อยู่ใน ลักษณะหรือรูปแบบของการปฏิบัติการทางสมองที่เป็นกระบวนการแห่งการคิด โดยเริ่มจากสภาพ หรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด วิตกกังวล อารมณ์ตึงเครียด ไม่สบายใจจึง ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้คลายความรู้สึกไม่สบาย หรือเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้สำเร็จ ลุล่วงไปและเกิดความสุขสบาย⁷⁵

วัชราน เล่าเรียนดี ได้กล่าวว่าการคิดวิเคราะห์ เป็นการแสดงออกคำพูด หรือพฤติกรรมที่บ่ง บอกถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดทุกมุม โดยบอกหรืออธิบายเหตุผลประกอบ เรื่องที่จะเรียนรู้ ระบุความคิดรวบยอด ระบุปัญหา ระบุความเชื่อมโยงของความคิดรวบยอดต่าง ๆ และรายละเอียดต่าง ๆ สามารถแจกแจงจำแนกองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ได้

ไบเออร์ (Beyer 1987) กล่าวว่า การคิดที่มีคุณค่า เพราะการคิดช่วยให้คนได้มองเห็นสภาพ ปัญหาต่าง ๆ ในอนาคตซึ่งจะช่วยให้บุคคลได้ค้นหาแนวทางในการคิดคือการค้นหาความหมาย ผู้ที่ คิดคือผู้ที่กำลังค้นหา ความหมายของอะไรบางอย่าง นั่นคือกำลังใช้สติปัญญาของตนทำความเข้าใจ กับความรู้ใหม่ ที่ได้เข้ามาพร้อมกับความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่มีอยู่เพื่อหาคำตอบว่าคืออะไร หรืออีก แบบหนึ่งว่าเป็นการนำเอา ข้อมูลที่เพิ่งเข้ารับใหม่ไปรวมเข้ากับข้อมูลเก่าที่ระลึกได้ เพื่อสร้างเป็น ความคิดอ่าน เหตุผล หรือข้อตัดสินใจ

ดิอูว์ (Dewey 1933) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการคิดว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเพราะการคิดช่วยให้ คนได้มองเห็นภาพปัญหาต่าง ๆ ในอนาคตซึ่งจะช่วยให้บุคคลได้ค้นหาแนวทางในการหลีกเลี่ยงหรือ

⁷⁴ หลวงวิจิตวาทการ, *กำลังความคิด* (กรุงเทพฯ สร้างสรรค์ บุ๊คส์ บจก, 2007).

⁷⁵ ลักษณะ สรวิวัฒน์, *การคิด*.

ป้องกันได้และการคิดช่วยขยายความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในโลกได้และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการคิดคือ คนจะมีการปฏิบัติหรือการกระทำตามที่เขาคิดถึงแม้ว่ามันจะถูกหรือผิดก็ตามเนื่องจากความคิดมีพลังอำนาจจึงต้องการควบคุมโดยได้แนะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการช่วยรักษาความคิดให้เป็นไปอย่างถูกต้องโดยมีการควบคุมเงื่อนไขภายใต้การสังเกต และการสรุปความคิดตามสิ่งที่เกิดขึ้น และได้มีการทบทวนแนวคิดโดยกล่าวว่าสิ่งที่บุคคลรู้จะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดครั้งแรกแล้วจึงนำไปสู่การคิดในสิ่งอื่นๆ ซึ่งก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของกระบวนการคิดนั้น

เอ็ดเวิร์ด เดอ บรูโน (Edward De Bono) กล่าวว่า การคิดเป็นกระบวนการทางสมองที่ใช้สัญลักษณ์จินตภาพ ความคิดเห็น และความคิดรวบยอดแทนประสบการณ์ในอดีต ความเป็นไปได้ในอนาคต และความจริงที่ปรากฏ การคิดจึงทำให้คนเรา มีกระบวนการทางสมองในระดับสูง กระบวนการเหล่านี้ได้แก่ ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา จินตนาการ ความใส่ใจ เซาน์ปัญญา ความคิดสร้างสรรค์และอื่นๆ

ศาสตราจารย์ เบนจามิน บลูม (Benjamin Bloom, 1956) ความคิดเป็นกระบวนการทางปัญญาที่มีระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การคิดที่เกิดจากความรู้ความจำ การนำไปใช้การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมิน การสร้างสรรค์ ที่ประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ การรับรู้ และความรู้ รวมทั้งการพัฒนาความสามารถ และทักษะทางด้านสติปัญญาซึ่งความหมายในเชิงปฏิบัติการที่ใช้ได้โดยทั่วไปของความสามารถและทักษะทางด้านสติปัญญา คือ บุคคลสามารถค้นหาข้อมูลและเทคนิคต่าง ๆ ได้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อนำมาใช้กับปัญหาและสถานการณ์ใหม่ โดยจำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์หรือความเข้าใจในสถานการณ์ใหม่และต้องใช้ความรู้พื้นฐานหรือวิธีการที่พร้อมในการใช้ประโยชน์ รวมทั้งสิ่งที่ช่วยให้มองเห็นความเหมาะสมระหว่างความสัมพันธ์ของประสบการณ์เก่ากับประสบการณ์ใหม่⁷⁶

คาววีย์ (Cowley) ได้กล่าวถึงความหายนะของการคิดว่า หมายถึง กระบวนการทำงานทางร่างกายอันประกอบด้วยเซลล์ประสาทนับพันล้านเซลล์ ซึ่งสามารถทำให้เราคิดและเรียนรู้ได้สมองมีการทำงานเป็นระบบเมื่อเราเจริญเติบโต และมีประสบการณ์ในโลกที่เราอาศัยอยู่ ข้อมูลดังกล่าวจะถูกบันทึกลงในเส้นใยประสาท⁷⁷

⁷⁶ B.S. Bloom, *Taxonomy of Educational Objectives* (New York: David McKay, 1956).

⁷⁷ Sue Cowley, *Getting the Buggers to Think* (United Kingdom: Continm International Publishing Group, 2004), 1.

ฟิชเชอร์ (Fisher) ให้คำนิยามของการคิดว่า หมายถึง การทำงานที่มีความสัมพันธ์ภายในสมอง การคิดมีความสอดคล้องกับข้อเท็จจริงบนโลกใบนี้ การคิดสามารถเห็นเป็นภาพ และการคิดยังสามารถสังเกตและแบ่งปันได้⁷⁸

กิลฟอร์ด (Guilford 1978) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การคิดเป็นการค้นหาหลักการโดยการแยกแยะคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ หรือข้อความจริงที่ได้รับแล้ว ทำการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปอันเป็นหลักการของข้อความจริงนั้นๆ รวมทั้งการนำหลักการดังกล่าวไปใช้สถานที่ที่ต่างไปจากเดิม⁷⁹

โจนส์ (Jones) นิยามความหมายการคิดว่าเป็นกระบวนการทางความคิดที่สลับซับซ้อนที่อยู่ภายใต้คำว่าความคิด ซึ่งมีมากกว่า 30 คำ การคิดจึงเป็นคำทั่ว ๆ ไปที่ประกอบไปด้วยกระบวนการที่แตกต่าง และหลากหลาย⁸⁰

ไบเออร์ (Beyer 1987) ได้กล่าวไว้ว่า การคิด คือ การที่ผู้ที่กำลังค้นหาความหมายของอะไรบางอย่าง และนั่นคือการใช้สติปัญญาตนทำความเข้าใจกับการนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้าร่วมกับความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่มีอยู่เพื่อหาคำตอบว่าคืออะไร หรืออาจกล่าวได้อีกลักษณะหนึ่งว่าเป็นการเอาข้อมูลที่เพิ่งรับเข้ามาใหม่ไปรวมกับข้อมูลเก่าที่ระลึกได้ เพื่อสร้างเป็นความคิดหรือชุดตัดสินใจ⁸¹

เดอ โบโน (De Bono 1973) การคิดเป็นการค้นหาประสบการณ์อย่างรอบคอบเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ได้แก่ ความเข้าใจ การตัดสินใจ การวางแผน การแก้ปัญหาและการกระทำอื่น ๆ นอกจากนี้ยังนำเสนออีกว่า การคิดเหมือนทักษะในการปฏิบัติซึ่งเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับเขาวัวปัญหาที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์⁸²

ฮิลการ์ด (Hilgard) กล่าวว่า การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมองอันเนื่องมาจากการใช้สัญลักษณ์ แทนสิ่งของ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

மாகาเรต ดับบลิว แมทลิน (Matlin) กล่าวว่าความคิดเป็นกิจกรรมทางสมอง เป็นกระบวนการทางปัญญาซึ่งประกอบด้วย การสัมผัส การรับรู้ การรวบรวม การจำ การรื้อฟื้นข้อมูลเก่าหรือ

⁷⁸ R Fisher, *Teaching Children to Think* (Great Britain: Simon and Schuster Education, 1992).

⁷⁹ J. P. Guilford, *Fundamental Statistics in Psychology and Education 6th Ed.* (Tokyo: n.p, 1978).

⁸⁰ Nelson-Jones Richard, *Effective Thinking Skill* (London: SAGE Publications Ltd, 1996), 4.

⁸¹ B. k Beyer, *Practical Strategies for the Teaching of Thinking* (Boston: Allyn and Bacon, 1987).

⁸² De Bono E CoRT, *Thinking Teacher Notes Nsw* (Preprimer Press, 1973).

ประสบการณ์โดยบุคคลนำข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เก็บไว้เป็นระบบ การคิดเป็นการจัดรูปแบบของข้อมูล ข่าวสารใหม่กับข้อมูลเก่า ผลจากการจัดสามารถแสดงออกมาภายนอกให้ผู้อื่นรับรู้ได้

รัสเซลล์ (Russel 1956) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาชนิดหนึ่งโดยผู้ที่คิดจะต้องใช้การพิจารณาตัดสินในเรื่องราวต่าง ๆ ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย การคิดวิเคราะห์จึงเป็นกระบวนการประเมินหรือจัดหมวดหมู่โดยอาศัยเกณฑ์ที่เคยยอมรับกันมาแต่ก่อนๆ แล้วสรุปหรือพิจารณาตัดสินใจ

เอนนิส (Ennis 1985) ได้ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์ว่า เป็นการประเมินข้อความได้ถูกต้องเป็นการคิดแบบตรรกะและมีเหตุผล เพื่อการตัดสินใจก่อนที่จะเชื่อหรือก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ

วัตสัน และ เกรเซอร์ (Watsan and Glaser 1964) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากส่วนประกอบของทัศนคติ ความรู้และทักษะ โดยทัศนคติเป็นการแสดงออกทางจิตใจ ต้องการสืบค้นปัญหาที่มีอยู่ ความรู้จะเกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลในการประเมินสถานการณ์การสรุปความอย่างเที่ยงตรงและการเข้าใจในความเป็นธรรม ส่วนทักษะจะประยุกต์รวมอยู่ในทัศนคติและความรู้

กู๊ด (Good 1973) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ เป็นการคิดอย่างรอบคอบตามหลักการประเมินและมีหลักฐานอ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าเป็นไปได้อย่างชัดเจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และใช้กระบวนการตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้อง

ลิปแมน (Lipman 1988) กล่าวว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ทำให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจเที่ยงตรงมากกว่าความคิดธรรมดาซึ่งประกอบไปด้วย การประเมินค่า การประเมินผล การวินิจฉัย การวางหลักการ การหาความสัมพันธ์ การตั้งสมมติฐาน การเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจ

จากความหมายข้างต้น สรุปความหมายของการคิดได้ว่า เป็นกระบวนการทำงานของสมองในการคิดแก้ปัญหาเพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์สิ่งใหม่โดยใช้ประสบการณ์มาสัมพันธ์กับสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อม โดยนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบสังเคราะห์และประเมินอย่างเป็นระบบและเหตุผล เพื่อสร้างเป็นความคิดหรือข้อตัดสินใจ

ความสำคัญของการคิด

ปัจจุบันเรื่องการคิดและการสอนคิดเป็นเรื่องที่จัดว่าสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้คุณภาพสูง ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหันมาศึกษาและเน้นในเรื่องการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรมและการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ การพัฒนาด้านสติปัญญาเป็นด้านที่มักได้รับความเอาใจใส่สูงสุดเนื่องจากเป็นด้านที่เห็นผลเด่นชัด ผู้เรียนที่เรียนรู้ความสามารถสูงมักจะได้รับการยอมรับและได้รับโอกาสที่ดีกว่าผู้มีความรู้ความสามารถที่ต่ำกว่าและ

เป็นที่เข้าใจกันว่า ความรู้ความสามารถนี้สามารถวัดและประเมินกันได้ด้วยปริมาณความรู้ที่ผู้เรียนสามารถตอบในการทดสอบต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในสองทศวรรษที่ผ่านมา วงการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างก็พบว่า การพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียนยังทำได้ในขอบเขตที่จำกัด และยังไม่ถึงเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการในประเทศอเมริกามีผลการวิจัยเป็นร้อย ๆ เรื่องบ่งชี้ว่า ในการสอบวิชาต่าง ๆ ผู้เรียนมักสามารถทำได้ดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะขั้นพื้นฐาน แต่เมื่อมาถึงส่วนที่ต้องใช้ความคิดและเหตุผล ผู้เรียนยังไม่สามารถทำได้ดี เช่น นักเรียนอเมริกันสามารถคิดคำนวณได้ แต่ไม่สามารถใช้เหตุผลในการแก้โจทย์ปัญหาได้ นักเรียนสามารถเขียนประโยคได้ถูกต้องแต่ไม่สามารถเขียนโต้แย้งได้ เช่นนี้เป็นต้น สำหรับในประเทศไทยนั้นก็เช่นกัน วงการศึกษาไทยได้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องของการคิดนี้มาหลายปีแล้ว ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดที่นำมาใช้การสอนหลายเรื่อง อาทิเช่น แนวความคิดเรื่องการสอนให้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งได้แก่ การคิดอย่างถูกวิธีตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นต้น แต่แนวคิดเหล่านั้นยังไม่ได้รับการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และปัญหาคุณภาพด้านการคิดขั้นสูง ก็ยังมีอยู่เรื่อยมา ดังนั้นเมื่อนโยบายการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้น มุ่งเน้นปฏิรูปการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพด้านกระบวนการคิด จึงนับเป็นกระบวนการสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งปรับปรุงและพัฒนากันอย่างจริงจัง

ความสำคัญของการคิด ความคิดนั้นเป็นแม่บทใหญ่ของคำพูดและการกระทำ เพราะกิจที่จะทำคำที่จะพูด ทุกอย่างสำเร็จมาจากความคิดการคิดก่อนพูดและคิดก่อนทำจึงช่วยให้บุคคลสามารถยับยั้งคำพูดที่ไม่สมควร หยุดยั้งการกระทำที่ไม่ถูกต้อง พูดและทำแต่สิ่งที่จะสัมฤทธิ์เป็นประโยชน์และเป็นความเจริญ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาประเทศ การที่จะสร้างและพัฒนาคนให้เกิดความเข้าใจต่อตนเองในความรับผิดชอบของตนเองเป็นเรื่องที่แต่ละองค์กรต้องบริหารจัดการให้เกิดความเรียบร้อย

เนื่องจากสภาพสังคมไทยและวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมเอื้ออาทรถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ยึดติดการปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนกลายเป็นสิ่งคุ้นชินจนเกิดการพัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรม (Culture) หรือเป็นกิจวัตรประจำวันต้องทำอยู่เป็นประจำจึงถือว่าเป็นเรื่องยากในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางแนวคิด (Thinking Process) ในการยอมรับสิ่งใหม่ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เพื่อให้พัฒนาตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์(Globalization)

หากบุคคลใดกระทำการนอกกรอบหรือแปลกแยกแตกต่างออกไปจากเดิม ไม่ว่าจะแนวทางนั้นจะดีหรือไม่ก็ตามสิ่งแรกที่จะพบนั้นคือการไม่ยอมรับ หรือการปฏิเสธแนวคิดนั้นๆ ก่อน โดยมีได้พิจารณาว่า เหมาะสมหรือถูกต้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันหรือไม่

ยกตัวอย่าง เช่น การเรียนการสอนในชั้นเรียน ครูหรืออาจารย์ให้แบบฝึกหัดให้นักเรียนทำหากนักเรียนผู้นั้นแสดงวิธีแตกต่างจากที่ครูสอนถึงแม้ว่าผลลัพธ์ที่ได้ จะถูกต้องก็ตาม นักเรียนจะถูกตำหนิ

ว่า ไม่ทำตามทีสอน แสดงวิธีทำนอกเหนือคำสั่ง และอาจจะถูกลงโทษได้ในที่สุด ทำให้นักเรียนผู้นั้น ไม่กล้าคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) หรือคิดแตกต่างเพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์นั้นๆ อันจะส่งผล ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต เพราะเท่ากับเป็นการปิดกั้นความคิดดีๆ หรือความคิด สร้างสรรค์ อันเป็นส่วนที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

นั่นเป็นเพียงปัญหาหนึ่งในระบบการเรียนการสอนของบางสถาน ซึ่งหากการเรียนการสอน เช่นนี้เกิดขึ้นกับเยาวชนของชาติเป็นจำนวนมากอนาคตของการพัฒนาประเทศชาติจะพัฒนาได้เท่า ทั่นต่างชาติได้อย่างไร

การที่ผู้สอนได้แสดงให้ผู้เรียนเห็นว่า สิ่งที่เขาคิดหรือตอบคำถามไม่เหมือนกับที่สอน ไม่ใช่สิ่ง ผิด แต่เป็นสิ่งที่ดี ในการคิดวิธีใหม่ๆ เพื่อไปถึงผลลัพธ์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนควรยกย่องชมเชยให้ ผู้เรียนเกิดกำลังใจกับวิธีการหรือสิ่งใหม่ๆ ที่คิดขึ้นมาได้ เพราะนั่นเท่ากับเป็นการเปิดกว้างทาง ความคิด มิใช่กลัวว่าผู้เรียนจะเก่งกว่าตนเอง กลัวว่าตนเองจะสู้เด็กๆ ไม่ได้ ตนเองไม่ได้รับการเคารพ นับถือนับว่าเป็นความคิดที่ผิดมาก

จึงไม่ใช่เรื่องแปลกใจว่า ทำไมประเทศซีกโลกตะวันตกจึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา ก็เพราะบุคลากรของประเทศ ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ ผลงานใหม่ๆ เรียกว่า เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการแสดงออกอย่างเต็มที่ แตกต่างจากประเทศไทย ที่มีได้ให้ความสำคัญกับ สิ่งเหล่านี้ ประเทศจึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร สอดคล้องกับคำกล่าวของ ร็อบ บีแวน 2551 ที่ได้ไว้ว่าคน ทั่วไปมักจะคิดว่า ไม่มีอะไรที่ต้องเรียนรู้จากคนที่อายุน้อยกว่า เรามักจะเชื่อว่าเด็กต้องเรียนรู้จาก ผู้ใหญ่ ไม่คิดบ้างหรือว่าแท้จริงแล้วหากเราเลือกที่จะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากทุกคนที่เราพบ ไม่ว่าจะ เขาจะอายุเท่าไร สีผิวใด ศาสนาใด หรือเชื้อชาติใด เราสามารถสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา ได้อย่างไม่มีวันหมด

ดังนั้นการปล่อยให้ได้ใช้แนวคิดวิธีการของตนเองในการค้นหาเหตุผลเพื่อให้บรรลุถึงผลลัพธ์ ถือเป็นความสำเร็จที่ถูกต้องเพราะเท่ากับเป็นการเคารพและให้เกียรติทางความคิดแก่บุคคลผู้นั้นอย่าง แท้จริง

ชาติ แจ่มนุช (2545) ได้สรุปความสำคัญของการคิด ไว้ดังนี้

1. เป็นภูมิคุ้มกันการดำรงชีวิตในข้อจำกัดที่บุคคลไม่สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมหรือข้อมูลที เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ตัวเองได้ มนุษย์ต้องรับรู้สิ่งเหล่านี้ทั้งดีและไม่ดี การรู้จักคิดหรือคิดเป็นจะเป็น องค์ประกอบที่สำคัญของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

2. เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต เมื่อมีปัญหา ข้อคำถาม หรือความสงสัย ใดๆ ที่ต้องการรู้หรือได้คำตอบ คนที่มีความสามารถในการคิดอาจจะใช้วิธีการสังเกตจำแนก แยกแยะ เปรียบเทียบ ให้เหตุผล ประเมิน สรุป เป็นต้น จนได้คำตอบ

3. เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและเผชิญสถานการณ์

4. เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับทำให้บุคคลต้องเผชิญ

5. เป็นเครื่องมือในการแข่งขัน บุคคลที่คิดแปลกแตกต่างจากเดิมหรือที่เรียกว่าคิดสร้างสรรค์ จะประสบความสำเร็จได้มากกว่า อะไรที่เป็นความแปลกใหม่หรือไม่เคยมีมาก่อนจะถูกคัดสรรหรือเลือกก่อนเสมอ⁸³

เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546-67-74) ได้ให้ความเห็นถึงความสำคัญของการคิดว่า ความสามารถในการคิดเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ประการหนึ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์อย่างชัดเจน สามารถแก้ปัญหาให้ตนเองได้ สามารถคิดสร้างสรรค์ สร้างเครื่องทุ่นแรงสร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ได้ สามารถสร้างความสุขให้แก่ตนเอง และสามารถปกป้องตนเองให้พ้นจากภัยธรรมชาติ ซึ่งสามารถประมวลความสำคัญของการคิดได้ดังนี้

1. การคิดกำหนดความเป็นตัวเรา การคิดเป็นตัวกำหนดสิ่งที่เรารู้ (Knowing) ความรู้ที่เราได้จากการคิดนั้นจะเป็นตัวกำหนดความเป็นตัวเรา (Being) เราคิดอย่างไร เรารู้อะไร เราจะเป็นเช่นนั้น และความเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของเรา (living) ซึ่งจะทำให้เราแสดงออก (manifesting) ทั้งคำพูด (speaking) และการกระทำโดยถ่ายทอดเป็นการเขียน (writing) การพูด (speaking) การกระทำ (doing) และแสดงออกปฏิบัติต่าง ๆ (behaving)

2. การคิดเป็นพื้นฐานของสติปัญญาและความเข้าใจความคิดจะช่วยให้เราสามารถปรับปรุงสิ่งเดิมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น และหากได้ทำหลายสิ่งหลายอย่างพร้อมกันไป จะเกิดความคิดที่หลากหลายมากมายทั้งยังสามารถนำความคิดเหล่านั้นมาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นความคิดใหม่ได้อีก

3. การคิดเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจ มีความคิดมากมายที่กระทบเข้ามาในสมองเราจึงเป็นเหตุให้ต้องมีการตัดสินใจเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการที่เราจะสามารถตัดสินใจ ได้ดีหรือไม่นั้นจะอาศัยความคิดของเราประการเดียวยังไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องมีข้อมูลและทางเลือกที่หลากหลายมากกว่าหนึ่งตัวเลือก โดยอาศัยข้อมูล ความรู้ประสบการณ์ การระดมความคิดการเปรียบเทียบตัวเลือกต่างๆ เราควรนำปัจจัยเหล่านี้มาใช้เป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจเพื่อพิจารณาว่าตัวเลือกใดเหมาะสมที่สุด

4. การคิดนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่างๆ ในโลก ธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการในการประสบความสำเร็จคนเราจึงไม่พอกจากที่เป็นอยู่ แต่จะพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการเสมอ โดยเริ่มต้นที่ความคิด และความคิดของมนุษย์นี้เอง ที่สร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงโลกปัจจุบันให้แตกต่างไปจากอดีต

⁸³ ขาติ แจ่มนุช, *สอนอย่างไรให้คิดเป็น* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2545).

5. การคิดสร้างความสามารถในการแข่งขันในสังคมแห่งความรู้ การที่ผู้คนมีระดับการศึกษา และความรู้เพิ่มจำนวนขึ้น เป็นผลให้เกิดการเพิ่มจำนวนของคู่แข่งที่เป็นผู้มีความรู้ที่ได้รับการสร้าง ผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบมากขึ้นมากขึ้นต้องใช้ความได้เปรียบเชิงการแข่งขันที่ใช้ ความรู้ในการสร้าง กลยุทธ์เหนือคู่แข่งเพื่อให้ลูกค้าซื้อสินค้าและบริการของตนซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้ ความรู้เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น⁸⁴

สรุปการคิดมีความสำคัญ เนื่องจากช่วยให้มนุษย์มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต เป็นเครื่องมือใน การแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต ช่วยในการแก้ปัญหาและเผชิญสถานการณ์ คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เลือกลง และตัดสินใจ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการแข่งขัน

ทักษะการคิด

ศรินธร วิทยะสิรินันท์ (2544) ได้อธิบายความหมายของทักษะการคิดไว้ว่า หมายถึง ความสามารถย่อย ๆ ในการคิดในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกระบวนการคิดที่ สลับซับซ้อน⁸⁵

วัชรมา เล่าเรียนดี (2548) ได้นิยามความหมายทักษะการคิดไว้ว่า หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการคิดทุกประเภท เริ่มตั้งแต่ความสามารถในการจัดการกับความรู้ และการนำ ความรู้ไปใช้

เดอ โบโน (De Bono 1980) ได้ให้ความหมายของทักษะการคิดไว้อย่างกว้างๆ ว่าหมายถึง การที่รู้ว่าจะทำอะไร เมื่อไร และทำได้อย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง และผลที่เกิดขึ้นคืออะไร ทักษะ การคิดแตกต่างจากความรู้และสติปัญญา เพราะคนที่มีความรู้และมีสติปัญญาไม่ได้หมายความว่า มี ทักษะการคิดหรือเป็นนักคิดที่มีประสิทธิภาพ (effective thinking)

ฟิชเชอร์ (Fisher 2005) ได้ให้แนวคิดว่า ทักษะการคิด หมายถึง รู้อะไรหรือจะรู้ได้อย่างไร หรือการรู้ว่าไม่ได้ทำอะไร อย่างไร นั่นเอง

สรุป ทักษะการคิด หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการคิดที่รู้จะทำอะไร ไม่ทำอะไร เมื่อไร และทำได้อย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง และผลที่เกิดขึ้นคืออะไร

⁸⁴ เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *ลายแทงนักคิด* (กรุงเทพฯ: บริษัท ชัคเชส มีเดียจำกัด, 2544), 67-75.

⁸⁵ ศรินธร วิทยะสิรินันท์, *วิทยาการด้านความคิด* (กรุงเทพฯ: บริษัทเดอร์มาสเตอร์ กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2544).

ประเภทของทักษะการคิด

ทัตสนา แคมมณี และคณะ (2544) กล่าวว่าทักษะการคิดเป็นความสามารถย่อยในการคิด ลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการบวนการคิดที่สลับซับซ้อน ทักษะการคิดอาจจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ประเภท คือ

- 1) ทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน (basic skills) ได้แก่
 - 1.1) ทักษะการสื่อความหมาย (Communication skills)
 - 1.2) ทักษะการคิดที่เป็นแกนหรือทักษะการคิดทั่วไป (core or general thinking skills)
- 2) ทักษะการคิดขั้นสูงหรือทักษะการคิดที่ซับซ้อน (higher order or more complexed thinking skills)

1) ทักษะการคิดพื้นฐาน (basic skills) หมายถึง ทักษะการคิดย่อย ที่เป็นพื้นฐานเบื้องต้นต่อการคิดในระดับสูงขึ้น หรือซับซ้อนขึ้น แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ 1.1 ทักษะการสื่อความหมาย หมายถึง ทักษะการรับสารที่แสดงถึงความคิดของผู้อื่นเข้ามาเพื่อรับรู้ ตีความ จดจำ และเมื่อต้องการจะระลึกเพื่อนำมาเรียบเรียงและถ่ายทอดความคิดของตนให้แก่ผู้อื่น โดยแปลงความคิดให้อยู่ในรูปของภาษาต่างๆ ทั้งที่เป็นข้อความ คำพูด ศิลปะ ดนตรี คณิตศาสตร์ ทักษะการสื่อความหมายประกอบด้วย ทักษะย่อยๆ ดังต่อไปนี้ 1. ทักษะการฟัง 2. ทักษะการใช้ข้อมูล 3. ทักษะการอ่าน 4. ทักษะการบรรยาย 5. ทักษะการรับรู้ 6. ทักษะการอธิบาย 7. ทักษะการจดจำ 8. ทักษะการทำให้กระจ่าง 9. ทักษะการคงสิ่งที่เรียนไว้ได้ภายหลังการเรียนนั้น 10. ทักษะการพูด 11. ทักษะการบอกความรู้ได้จากตัวเลือกที่กำหนดให้ 12. ทักษะการเขียน 13. ทักษะการบอกความรู้ออกมาด้วยตัวเอง 14. ทักษะการแสดงออกถึงความสามารถของตน 1.2 ทักษะการคิดที่เป็นแกนหรือทักษะการคิดทั่วไป หมายถึง ทักษะการคิดที่ต้องจำเป็นต้องใช้อยู่เสมอในการดำรงชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานของการคิดขั้นสูงที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งคนเราต้องใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ตลอดจนการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพประกอบด้วย 1. ทักษะการสังเกต 2. ทักษะการจัดหมวดหมู่ 3. ทักษะการสำรวจ 4. ทักษะการสรุปอ้างอิง 5. ทักษะการตั้งคำถาม 6. ทักษะการแปล 7. ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล 8. ทักษะการตีความ 9. ทักษะการระบุ 10. ทักษะการเชื่อมโยง 11. ทักษะการจำแนกแยกแยะ 12. ทักษะการขยายความ 13. ทักษะการจัดลำดับ 14. ทักษะการให้เหตุผล 15. ทักษะการเปรียบเทียบ 16. ทักษะการสรุปย่อ

2) ทักษะการคิดขั้นสูงหรือทักษะการคิดที่ซับซ้อน หมายถึง ทักษะที่มีขั้นตอนหลายขั้นตอน และต้องอาศัยทักษะการสื่อความหมาย และทักษะการคิดที่เป็นแกนหลายๆ ทักษะในแต่ละขั้น ทักษะการคิดขั้นสูงจึงจะพัฒนาได้ เมื่อเด็กได้พัฒนาทักษะการคิดขั้นพื้นฐานจนมีความชำนาญพอสมควรแล้ว มีดังนี้ 1. ทักษะการสรุปความ 2. ทักษะการค้นหาแบบแผน 3. ทักษะการให้คำจำกัดความ 4. ทักษะการหาความเชื่อพื้นฐาน 5. ทักษะการวิเคราะห์ 6. ทักษะการคาดคะเนและพยากรณ์ 7. ทักษะการผสมผสาน

ข้อมูล 8. ทักษะการทดสอบสมมุติฐาน 9. ทักษะการจัดระบบความคิด 10. ทักษะการตั้งสมมุติฐาน 11. ทักษะการสร้างองค์ความรู้ใหม่ 12. ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ 13. ทักษะการกำหนดโครงสร้างความรู้ 14. ทักษะการพิสูจน์ความจริง 15. ทักษะการแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างความรู้เสียใหม่ 16. ทักษะการตั้งเกณฑ์

สรุปได้ว่า ทักษะการคิดพื้นฐานเป็นความสามารถย่อย ๆ ของบุคคลในการแสดงพฤติกรรมความคิด ซึ่งประกอบไปด้วยการกระทำย่อย ๆ ที่เป็นไปตามลำดับเพื่อให้เกิดพฤติกรรมนั้น ทักษะการคิดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) ทักษะการคิดพื้นฐาน ประกอบด้วย ทักษะการสื่อความหมายและทักษะการคิดที่เป็นแกน 2) ทักษะการคิดขั้นสูงหรือทักษะการคิดที่ซับซ้อน แต่ในที่นี่จะมุ่งกล่าวถึงรายละเอียดทักษะการคิดพื้นฐานซึ่งเป็นทักษะย่อย ๆ ที่ต้องการพัฒนาการคิดระดับต่ำ โดยเน้นการใช้คำถามที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เนื่องจากวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องของการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมนุษย์ใช้กระบวนการสังเกต สำรวจตรวจสอบและทดลองเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและนำผลมาจัดระบบในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นที่จะพัฒนาทักษะการสังเกตทักษะการสำรวจ ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการใช้เหตุผล ซึ่งเป็นทักษะการคิดพื้นฐาน

หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวกับการคิดที่เป็นสากลจากประเทศซีกโลกตะวันตก

ทิสนา แคมมณี (2540) ได้สรุป ทฤษฎี หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการคิดจากทฤษฎีหลักการ และแนวคิดที่เป็นสากล ในช่วงศตวรรษที่ 20 จากประเทศทางซีกโลกตะวันตก มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการคิด ดังนี้

ธอร์นไดค์ (Thorndike) ไม่ได้กล่าวถึงกระบวนการทางสมองที่ใช้ในการคิดอย่างชัดเจน แต่เขาเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงระหว่างการรับรู้สิ่งเร้า และการตอบสนองแบบลองผิดลองถูก (trial anerror) จนกระทั่งได้รับผลอย่างเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งการตอบสนองสิ่งเร้า ย่อมต้องผ่านกระบวนการทางสมองคือ การคิด ซึ่งการคิดนี้จะมีลักษณะเป็นการคิดแบบลองไปเรื่อย ๆ ธอร์นไดค์ยังไม่ได้อธิบายถึงกระบวนการคิดในส่วนนี้อย่างชัดเจน แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์แสดงให้เห็นว่าการคิดหรือการเรียนรู้จะต้องพึงองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ความพร้อม การกระทำและผลที่ได้รับ

พาฟลอฟ (Pavlov) ให้ความสำคัญต่อเนื่องจากธอร์นไดค์ว่า การเรียนรู้ของมนุษย์อาจไม่จำเป็นต้องเกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้น แต่การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้จากการวางเงื่อนไขสิ่งเร้าให้เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าที่เป็นไปธรรมชาติ เพื่อให้บุคคลตอบสนองตามที่ต้องการ ทฤษฎีของพาฟลอฟนี้ แม้จะยังไม่ได้อธิบายถึงกระบวนการคิดที่แฝงอยู่ในคำว่า การเรียนรู้ อย่างชัดเจนก็ตาม แต่สามารถตีความได้ว่า ในกระบวนการเรียนรู้บุคคลจะมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่ง

เร้าตามธรรมชาติกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเกิดขึ้นในกระบวนการทางสมอง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการคิดคือกระบวนการเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ที่บุคคลรับรู้

สกินเนอร์ (Skinner) นักจิตวิทยาคนสำคัญในกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมจากผลการทดลองของเขาว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปรับพฤติกรรมของบุคคลได้ หากต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมใด ก็ควรให้การเสริมแรงทางบวกเมื่อบุคคลกระทำพฤติกรรมนั้น หากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ควรให้การเสริมแรงทางบวกเมื่อพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น แม้สกินเนอร์จะไม่ได้อธิบายถึงกระบวนการทางสมองหรือทางสติปัญญา เนื่องจากเขาให้ความสนใจกับพฤติกรรม ซึ่งมองเห็นและควบคุมได้มากกว่า แต่การทดลองและคำอธิบายของเขาก็มีนัยที่แสดง การเสริมแรงซึ่งบุคคลได้รับจากภายนอก มีผลต่อกระบวนการภายใน ซึ่งทำให้เขาเกิดความรู้ความคิดที่จะตอบสนองไปในทางใดทางหนึ่งหรือกล่าวโดยสรุปได้ว่า การเสริมแรงจากภายนอกเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีต่อการคิด

เลวิน (Lewin) นักทฤษฎีกลุ่มเกสตัท์ เน้นว่าการเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากการรับรู้สิ่งเร้าซึ่งเป็นภาพรวมมากกว่าส่วนย่อย และบุคคลยังสามารถเกิดหยั่งเห็น (insight) จากการพิจารณาปัญหาในภาพรวมแล้วเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม นอกจากนี้การเรียนรู้ยังเกี่ยวข้องกับ “life space” ของบุคคลนั้น ซึ่งหมายรวมถึง สภาพแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพ และทางจิตวิทยาอันได้แก่ แรงขับ (drive) แรงจูงใจ (motivation) เป้าหมาย (goal) และความสนใจ (interest) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เลวิน ได้เริ่มอธิบายการเรียนรู้ในแง่ของกระบวนการคิดทางสมอง ซึ่งสรุปได้ว่า การคิดจะเกิดผลได้ดีนั้น ต้องพึงสิ่งเร้าที่นำเสนอภาพได้ชัดเจน และหากมีการเชื่อมโยงกับความรู้ประสบการณ์เดิมก็จะเกิดการเรียนรู้แบบหยั่งเห็นขึ้น ซึ่งการเรียนรู้และการคิดโดยทั่วไปนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางจิตใจของบุคคลนั้น

บลูม (Bloom) จากแนวคิดในเรื่องการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของบลูม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (cognitive domain) ด้านความรู้สึกหรือเจตคติ (affective domain) และด้านทักษะ (psycho-motor domain) ซึ่งแต่ละด้านจะมีขั้นตอนของการเรียนรู้ย่อยๆ อีกจำนวนมากนั้น แสดงให้เห็นว่าบลูมได้ขยายแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ออกไปอย่างชัดเจนมากกว่าบุคคลมีการเรียนรู้ทั้งทางสติปัญญาหรือความคิด ทางด้านจิตใจและทางด้านกรกระทำ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการคิดนั้น บลูมได้ขยายความให้เห็นว่าการคิดของบุคคลนั้นมีเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการรู้ การเข้าใจ และพัฒนาต่อไปถึงขั้นการวิเคราะห์ และการประเมินนับได้ว่าบลูมได้ก้าวเข้าไปสู่กระบวนการทางสมองที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เพียเจต์ (Piaget) เป็นนักจิตวิทยาคนสำคัญที่พูดถึงกระบวนการทางสมองโดยตรง ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ให้คำอธิบายว่า พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลจะพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการดูดซึม

(assimilation) ความรู้ความคิดใหม่เข้าไปเชื่อมโยงกับความคิดเดิม ซึ่งหากไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้ บุคคลจะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (disequilibrium) และบุคคลจะพยายามใช้กระบวนการปรับให้เหมาะสม (accommodation) ปรับความรู้ความคิดใหม่กับความรู้ความคิดเดิมให้เข้ากันได้เกิดโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคลนั้น นับได้ว่าเป็นคำอธิบายถึงกระบวนการทำงานของสมองหรือการคิดโดยตรง

บรุนเนอร์ (Bruner) ได้อธิบายถึงการเรียนรู้ของบุคคลว่ามีเป็นลำดับขั้นตอนตามวัยคือเริ่มจากการเรียนรู้จากการกระทำ ต่อไปจึงจะสามารถจินตนาการหรือสร้างภาพในใจหรือในความคิดขึ้นได้ เมื่อสามารถจินตนาการหรือสร้างภาพในใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ การอธิบายนั้นนับเป็นการอธิบายในเรื่องของขบวนการทางสมองว่า การคิดของบุคคลขึ้นอยู่กับวัยและจะพัฒนาขึ้นตามลำดับหากได้รับประสบการณ์และการกระตุ้นอย่างเหมาะสม

กาเย่ (Gagne) ได้อธิบายว่า ผลการเรียนรู้ของบุคคลมี 5 ประเภท ซึ่งได้แก่ 1) ทักษะทางปัญญา (intellectual skill) ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อย 4 ระดับ ได้แก่ การจำแนกการสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎเกณฑ์ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้หรือกฎระดับสูง 2) กลวิธีในการเรียนรู้ (cognitive strategies) ซึ่งประกอบไปด้วยกลวิธีการใส่ใจ การรับแบบทำความเข้าใจข้อมูล การดึงความสนใจจากความทรงจำ การแก้ปัญหา และกลวิธีการคิด 3) ภาษาหรือคำพูด (verbal information) 4) ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skills) และ 5) เจตคติ (attitudes)

กิลฟอร์ด (Guilford) ได้อธิบายว่าความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วยมิติสามมิติ คือ

1) มิติด้านเนื้อหา (contents) หมายถึง วัตถุ/ข้อมูล ที่ใช้เป็นสื่อก่อให้เกิดความคิดซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น อาจเป็นภาพ เสียง สัญลักษณ์ ภาษา พฤติกรรม

2) มิติด้านปฏิบัติการ (Operations) หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการคิดซึ่งได้แก่ การรับรู้ และการเข้าใจ (cognition) การจำ การคิดแบบอเนกนัย การคิดแบบเอกนัยและประเมินค่า

3) มิติด้านผลผลิต (products) หมายถึง ผลของการคิด ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นหน่วย (units) เป็นกลุ่มหรือพวกของสิ่งต่าง ๆ (classes) เป็นความสัมพันธ์ (relations) เป็นระบบ (system) เป็นการแปลงรูป (transformation) และประยุกต์ (implication) ความสามารถในการคิดของบุคคลเป็นผลจากการผสมผสานมิติเนื้อหาและด้านปฏิบัติการเข้าด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า กิลฟอร์ด ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการทางสมองที่ละเอียดแตกย่อยออกไปอีกหลายมิติ กล่าวคือ การคิดต้องประกอบไปด้วยเนื้อหา และวิธีการที่ใช้ในการคิด ซึ่งจะทำให้ได้ผลของการคิดออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ กัน การแจกแจงรายละเอียดของกิลฟอร์ด นอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านของความรู้เกี่ยวกับการคิดแล้วยังทำให้สามารถวัดการคิดได้อย่างเป็นปรนัยมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าแนวคิด ทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ของนักคิด นักจิตวิทยา และนักการศึกษา ผู้มีชื่อเสียงที่ได้นำเสนอไว้นั้น เป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีใหม่ๆ ที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน และแม้แนวคิดหลายแนวอาจไม่ค่อยมีการกล่าวถึงในปัจจุบัน แต่ก็ได้กลายเป็นหลักปฏิบัติที่ทำกันอยู่จนเคยชิน

หลักการแนวคิดของไทยที่เกี่ยวกับการคิดและการพัฒนาการคิด

ทิตานา แชมมณี (อ้างถึงใน กัญญารัตน์ แสงสุข, 2544) ได้เสนอแนวคิดและการพัฒนาการคิด ได้เสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาที่สำคัญบางประการที่เกี่ยวข้องกับการคิด และพัฒนาการคิด คือหลักโยนิโสมนสิการ เป็นแนวคิดโดยแยกแยะ เป็นองค์ประกอบภายในที่มีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดอย่างวิเคราะห์ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้นๆ ผิดเพี้ยน เป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างปัญญา การทำให้บริสุทธิ์ และเป็นอิสระ จะนำไปสู่ความเป็นอิสระไร้ทุกข์พร้อมด้วยสันติสุขอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธธรรมมีวิธีหลักอยู่ 10 วิธี คือ

- 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
- 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
- 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์
- 4) วิธีคิดแบบอริยสัจ
- 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์
- 6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก
- 7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
- 8) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม
- 9) วิธีคิดแบบอยู่กับ
- 10) วิธีคิดแบบวิภาษวาท

สาโรจน์ บัวศรี (อ้างถึงใน ทิตานา แชมมณี, 2544) ได้เริ่มจุดประกายความคิดในการนำหลักธรรมอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการแก้ปัญหา โดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 ซึ่งได้แก่ 1) ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก ปัญหา ความปรารถนาหรือความไม่สมหวังต่าง ๆ 2) สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์หรือสาเหตุแห่งทุกข์ 3) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป และ 4) มรรค หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ สาโรจน์ บัวศรี ได้นำมาใช้ควบคู่แนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า “กิจในอริยสัจ 4” อันประกอบด้วย ปริยญา (การกำหนดรู้) ปหานะ (การละ) สัจฉิกิริยา (การทำให้แจ้ง) และภาวนา (การเจริญหรือการลงมือปฏิบัติ) จากหลักทั้งสอง ท่านได้กำหนดการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นตอนกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) คือ การให้ผู้เรียนระบุปัญหาที่ต้องการแก้ไข

2) **ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมมุติ)** คือ การให้ผู้เรียนวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและตั้งสมมติฐาน

3) **ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิรนัย)** คือ การให้ผู้เรียนกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการทดลองเพื่อพิสูจน์สมมติฐาน และเก็บรวบรวมข้อมูล

4) **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค)** คือการให้ผู้เรียนนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผล

โกวิท วรพิพัฒน์ (อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี และคณะ, 2544) ตามแนวคิดนี้เป็นการคิดเพื่อการ “คิดเป็น” เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา เนื่องจากการคิดมีจุดเริ่มต้นที่ตัวปัญหาแล้วพิจารณาย้อนไต่ตรองถึงข้อมูล 3 ประเภทคือ ข้อมูลด้านตนเอง ชุมชน สังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลทางวิชาการ ต่อจากนั้นจึงลงมือกระทำการ หากกระทำสามารถทำให้ปัญหา และความไม่พอใจของบุคคลหายไป กระบวนการคิดยุติลงแต่หากบุคคลยังรู้สึกไม่พอใจ ปัญหายังคงอยู่บุคคลก็เริ่มกระบวนการใหม่อีกครั้ง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2542, อ้างถึงใน กัญญารัตน์ แสงสุข, 2544) ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องของการคิดไว้ว่าการคิดของคนเรามีหลายรูปแบบ มิใช่ตายตัวว่าใครคิดแบบไหนแล้วจะคิดแบบอื่นไม่ได้ ที่ดีที่สุดคือ เราควรรู้ว่าในสถานการณ์ใดเราควรจะคิดอย่างไร ซึ่งท่านได้ยกตัวอย่างไว้ 4 แบบคือ

1) การคิดแบบนักวิเคราะห์ (analytical) ผู้คิดแบบวิเคราะห์จะต้องการความชัดเจนตรงไปตรงมา เขาจะแสวงหาข้อเท็จจริง (fact) ดูเหตุผล (logic) ทิศทาง (direction) หาเหตุผล (reason) และมุ่งแก้ปัญหา (problem solving)

2) การคิดแบบรวบยอด (conceptual) คือ การพยายามหาความคิดใหม่ขึ้นมา ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลที่แน่นอน การวาดภาพในสมอง การทำท่าย ไม่กลัวผิดและลงมือทำ นักคิดแบบนี้ต้องมีมุมมองใหม่

3) การคิดแบบโครงสร้าง (structural thinking) นักคิดแบบนี้มักจะชอบจัดการดูส่วนประกอบแล้วทำการเปรียบเทียบและเชื่อมโยงข้อมูล ซึ่งจะนำไปสู่ความคิดอย่างมีระบบและนำไปสู่การตัดสินใจว่าจะทำอะไรอย่างไร

4) การคิดแบบผู้นำทางสังคม (social thinking) คือนักคิดที่ชอบพูดคุยกับผู้อื่นมักทำตนเป็นผู้ประสานประโยชน์ (facilitator) และสนใจกระบวนการทำงานเป็นทีม (group process) นักคิดแบบนี้มักจะคิดทั้ง 3 ด้าน ที่เรียกว่า PMI คือ คิดทางบวก (plus) คิดทางด้านลบ (minus) และคิดในด้านที่ไม่บวก ไม่ลบ แต่เป็นด้านที่น่าสนใจ (interesting)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้เสนอแนะว่า ควรมีการพัฒนาความสามารถในการคิดใน 10 มิติ ดังต่อไปนี้ให้แก่คนไทย

มิติที่ 1 ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) หมายถึง ความสามารถในการท้าทาย และโต้แย้งข้อสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังเหตุผลที่โยงเหตุผลที่โยงกับความคิดเหล่านั้น เพื่อเปิดทางสู่แนวความคิดอื่นๆ ที่อาจเป็นไปได้

มิติที่ 2 ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (analytical thinking) หมายถึง ความสามารถในการสืบค้นข้อเท็จจริง เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง โดยการตีความ (interpretation) การจำแนกแยกแยะ (classification) และการทำความเข้าใจ (understanding) กับประกอบของสิ่งนั้นและองค์ประกอบอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน รวมทั้งเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (causal relationship) ที่ไม่ขัดแย้งกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นด้วยเหตุผลที่หนักแน่น น่าเชื่อถือ

มิติที่ 3 ความสามารถในการคิดเชิงสังเคราะห์ (synthesis type thinking) หมายถึง ความสามารถในการรวมองค์ประกอบที่แยกส่วนกันมาหลอมรวมภายใต้โครงร่างใหม่อย่างเหมาะสม

มิติที่ 4 ความสามารถในการคิดเชิงเปรียบเทียบ (comparative thinking) หมายถึง การค้นหาความเหมือนและหรือความแตกต่างขององค์ประกอบตั้งแต่ 2 องค์ประกอบขึ้นไป เพื่อใช้ในการอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งบนมาตรฐาน (criteria) เดียวกัน

มิติที่ 5 ความสามารถในการคิดเชิงมโนทัศน์ (conceptual thinking) หมายถึง ความสามารถในการนำข้อมูลทั้งหมดมาประสานกัน และสร้างเป็นกรอบความคิดใหม่ขึ้นมาใช้ในการตีความข้อมูลอื่นๆ ต่อไป

มิติที่ 6 ความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ (creative thinking) หมายถึง ความสามารถในการคิดออกนอกกรอบความคิดเดิมที่มีอยู่ ทำให้ได้แนวทางใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน

มิติที่ 7 ความสามารถในการคิดเชิงประยุกต์ (applicative thinking) หมายถึง ความสามารถในการนำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์ใหม่ได้ และสามารถปรับสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับบุคคล สถานที่ เวลา และเงื่อนไขใหม่ได้อย่างเหมาะสม

มิติที่ 8 ความสามารถในการคิดเชิงกลยุทธ์ (strategic thinking) หมายถึง ความสามารถในการกำหนดแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่ดีที่สุดภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

มิติที่ 9 ความสามารถในการคิดเชิงบูรณาการ (integrative thinking) หมายถึง ความสามารถในการคิดเชื่อมโยงในมุมต่าง ๆ เข้ากับเรื่องหลักๆ ได้เหมาะสม

มิติที่ 10 ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต (futuristic thinking) หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการใช้เหตุผลทางตรรกวิทยา สมมติฐาน ข้อมูลและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของในอดีตและปัจจุบัน เพื่อคาดการณ์ทิศทางหรือขอบเขตทางเลือกที่เหมาะสม อีกทั้งมีพลวัตสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

กรมวิชาการ (2543) ได้สรุปการคิดเป็นมิติ และได้จัดมิติของการคิดไว้ 6 ด้าน เพื่อใช้เป็นกรอบความคิดในการพัฒนาความสามารถทางการคิดของเด็กและเยาวชนที่มีมิติของการคิด มี 6 ด้าน ดังนี้ 1) มิติด้านข้อมูลหรือเนื้อหาในการคิด 2) มิติด้านคุณสมบัติที่เอื้ออำนวยต่อการคิด 3) มิติด้านทักษะการคิด 4) มิติด้านลักษณะการคิด 5) มิติด้านกระบวนการคิด 6) มิติด้านการควบคุมและประเมินการคิดของตน

มิติด้านข้อมูลหรือเนื้อหาในการคิด บุคคลไม่สามารถคิดโดยไม่มีเนื้อหาของการคิดได้ เพราะการคิดเป็นกระบวนการ ดังนั้นในการคิด จึงต้องมีการคิดอะไรควบคู่กับการคิดอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่มีมนุษย์ใช้ในการคิดพิจารณาแก้ปัญหาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ด้วยกันคือ

- (1) ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง
- (2) ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม
- (3) ข้อมูลวิชาการ

ในการพิจารณาหาทางแก้ปัญหา บุคคลจะต้องพิจารณาข้อมูลทั้ง 3 ส่วนนี้ ควบคู่ไปอย่างผสมกลมกลืน จนกระทั่งพบทางออกหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม

มิติด้านคุณสมบัติที่เอื้ออำนวยต่อการคิด ในการคิดพิจารณาเรื่องใด ๆ โดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ นั้น คุณสมบัติส่วนตัวบางประการมีผลต่อการคิดและคุณภาพของการคิด เช่น คนที่มีใจกว้าง ย่อมยินดีที่จะรับฟังข้อมูลจากหลายฝ่าย จึงอาจจะได้ข้อมูลมากกว่าคนที่ไม่รับฟัง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะมีผลต่อการคิด ช่วยให้การคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ มีความรอบคอบมากขึ้น หรือผู้ที่ช่างสงสัยอยากรู้อยากเห็น มีความใฝ่รู้ ย่อมมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาข้อมูล และค้นหาคำตอบ ซึ่งคุณสมบัตินี้มักจะช่วยส่งเสริมการคิดให้มีคุณภาพขึ้น ดังนั้น คุณภาพของการคิด ส่วนหนึ่งจึงยังต้องอาศัยคุณสมบัติส่วนตัวบางประการ แต่ในทำนองเดียวกัน พัฒนาด้านการคิดของบุคคล ก็มักจะมีส่วนน้อยกลับไปพัฒนาคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลนั้นด้วย

ในการคิด บุคคลจำเป็นต้องมีทักษะพื้นฐานหลายประการในการดำเนินการคิด เช่น ความสามารถในการจำแนกความเหมือน และความแตกต่างของ 2 สิ่ง หรือมากกว่า และความสามารถในการจัดกลุ่มของที่มีลักษณะเหมือนกัน ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานในการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งนั้น ความสามารถในการสังเกต การรวบรวมข้อมูลและการตั้งสมมุติฐาน เป็นทักษะพื้นฐานในกระบวนการคิดแก้ปัญหา ทักษะที่นับว่าเป็นทักษะย่อย ซึ่งมีกระบวนการหรือขั้นตอนในการคิดไม่มาก ทักษะที่มีกระบวนการหรือขั้นตอนมากและซับซ้อน ส่วนใหญ่จะต้องใช้ทักษะผสมผสานกันซึ่งเราจะเรียกว่า “ทักษะกระบวนการคิด”

ทักษะการคิดพื้นฐานที่สำคัญในการคิด บุคคลจะคิดได้ดี จำเป็นต้องมีทักษะการคิดที่จำเป็นมาบ้างแล้ว และเช่นเดียวกับการคิดของบุคคลก็จะมีส่วนส่งผลไปถึงการพัฒนาทักษะการคิดของบุคคลนั้นด้วยและจากการวิเคราะห์ทักษะต่าง ๆ

ทักษะการคิดพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้

1. ทักษะการสื่อสาร เช่น ทักษะการฟัง ทักษะการใช้ความรู้ทักษะการจำ
2. ทักษะที่เป็นแกนหรือทักษะขั้นพื้นฐานทั่วไป เช่น ทักษะการสังเกต ทักษะการสำรวจ ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการจัดหมวดหมู่

3. ทักษะการคิดขั้นสูงที่สำคัญ เช่น ทักษะการนิยาม ทักษะการวิเคราะห์ทักษะการผสมผสาน

มิติด้านลักษณะการคิดลักษณะการคิด เป็นคำที่แสดงลักษณะของการคิดซึ่งใช้ในลักษณะเป็นคำวิเศษณ์ เช่น คิดละเอียด คิดกว้าง คิดถูกทาง คิดชัดเจน ซึ่งคำไม่ได้แสดงออกถึงพฤติกรรมหรือการกระทำโดยตรง แต่สามารถแปลความไปถึงพฤติกรรมหรือการกระทำประการใดประการหนึ่งหรือหลายประการรวมกันเช่นคิดคล่องมีความหมายถึงพฤติกรรมการบอกความคิดที่มีลักษณะรูปแบบ ประเภท ที่หลากหลายซึ่งลักษณะการคิด หมายถึง การคิดที่มีลักษณะพิเศษเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการคิดนั้นๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่ได้บ่งชี้พฤติกรรมหรือการกระทำที่ชัดเจน ต้องอาศัยการแปลความและตีความไปถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เมื่อประกอบกันเป็นลำดับขั้นตอนแล้วจะช่วยให้เกิดเป็นลักษณะการคิดนั้นๆ จัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

ลักษณะการคิดทั่วไปที่จำเป็น ได้แก่ การคิดคล่อง การคิดละเอียด การคิดที่หลากหลาย การคิดชัดเจน ลักษณะการคิดที่เป็นแกนสำคัญ ได้แก่ การคิดถูกทาง การคิดไกล การคิดกว้าง การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดลึกซึ้ง

มิติด้านกระบวนการคิด กระบวนการคิด เป็นการคิดที่ประกอบไปด้วยลำดับขั้นตอนในการคิด ซึ่งมีมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความจำเป็นของการคิดแต่ละลักษณะ และในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการคิดแต่ละลักษณะ และในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการคิด จำเป็นต้องอาศัยทักษะการคิดทั้งขั้นพื้นฐานและขั้นสูงตามความเหมาะสม

กระบวนการคิดที่จำเป็นคือ กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเนื่องจากกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ต้องนำไปใช้กระบวนการ หรือสถานการณ์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น กระบวนการคิดแก้ปัญหา กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระบวนการวิจัย เป็นต้น

มิติด้านการควบคุมและประเมินการคิดของตนเองการควบคุมการรู้คิดของตนเอง หมายถึง การรู้ตัวถึงความคิดของตนเองในการกระทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือการประเมินการคิดของตนเอง และใช้ความรู้ที่ควบคุม หรือปรับการกระทำของตนเองเรียกว่า การคิดอย่างมียุทธศาสตร์ (strategic thinking) ซึ่งควบคุมการวางแผน การควบคุมกำกับกับการกระทำของตนเอง การตรวจสอบความก้าวหน้า และการประเมินผล

มิติด้านการควบคุมและประเมินการคิดของตนเองนี้ นับว่าเป็นมิติที่มีความสำคัญของการคิด บุคคลที่มีการตระหนักรู้และประเมินการคิดของตนเองได้ จะสามารถปรับปรุงกระบวนการคิดของตน

ให้ดีขึ้นเรื่อย การพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในมิตินี้ จะส่งผลต่อความสามารถทางการคิดของผู้เรียนในภาพรวมคือ จะส่งผลต่อความสามารถทางการคิดของผู้เรียนใน

คุณสมบัตินี้ของมนุษย์ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการคิดอยู่หลายประการ อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะนิสัยที่ต้องสะสมมานานสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ 6 กลุ่ม คือ (1) ใจกว้างและเป็นรูปธรรม (2) กระตือรือร้น ใฝ่รู้ (3) ช่างวิเคราะห์และผสมผสาน (4) ขยันต่อสู้และอดทน (5) มั่นใจใจตนเอง (6) น่ารัก น่าคบ

ในลักษณะนิสัยทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ถือเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล ซึ่งจะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ข้อมูลที่ใช้ในการคิดด้วย

ชาติ แจ่มนุช (2545) แบ่งการคิดออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
2. การคิดอย่างสร้างสรรค์
3. การคิดวิเคราะห์
4. การคิดสังเคราะห์

เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 :206 ;2549) ได้แบ่งประเภทของทักษะการคิดออกเป็น 10 ประเภท คือ

1. การคิดเชิงวิเคราะห์ (analytical thinking)
2. การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking)
3. การคิดเชิงสร้างสรรค์ (creative thinking)
4. การคิดเชิงสังเคราะห์ (synthesis-type thinking)
5. การคิดเชิงเปรียบเทียบ (comparative thinking)
6. การคิดเชิงมโนทัศน์ (conceptual thinking)
7. การคิดเชิงประยุกต์ (applicative thinking)
8. การคิดเชิงกลยุทธ์ (strategic thinking)
9. การคิดแบบบูรณาการ (Integrative Thinking)
10. การคิดเชิงอนาคต (futuristic thinking)⁸⁶

วัชราน เล่าเรียนดี (2548) แบ่งทักษะการคิดออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. การคิดวิเคราะห์
2. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

⁸⁶ เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *ผู้ชนะ 10 คิด*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ซัคเซสมิเดีย , 2546).

3. การคิดสร้างสรรค์
4. การคิดประเมินผล
5. การคิดแก้ปัญหา
6. การคิดแบบบูรณาการ
7. การคิดไตร่ตรองและสะท้อนความคิด⁸⁷

ลักขณา สริวัฒน์ ได้ศึกษาการแบ่งประเภทของทักษะการคิดไว้ว่า การแบ่งประเภททักษะการคิดขึ้นอยู่กับว่าจะยึดลักษณะใดเป็นหลักในการแบ่ง ดังนี้

1. แบ่งตามขอบเขตของการคิด จำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 การคิดในระบบปิด หมายถึง การคิดที่อยู่ในขอบเขต จำกัดแนวความคิดจะไม่มีเปลี่ยนแปลง มีการคิดอย่างไรก็จะคิดเหมือนกันๆ เช่น การคิดทางคณิตศาสตร์ การคิดทางตรรกศาสตร์ เป็นต้น

1.2 การคิดในระบบเปิด หมายถึง การคิดที่เป็นไปตามความรู้ความสามารถหรือตามประสบการณ์ของแต่ละคนในแต่ละสิ่งแวดล้อม

2. แบ่งตามความแตกต่างของเพศ จำแนกได้ 2 ประเภท

2.1 การคิดแบบวิเคราะห์ (analytical thinking) เป็นการคิดโดยอาศัยสิ่งเราที่เป็นจริงเป็นเกณฑ์ เป็นการคิดของผู้มีอารมณ์ เป็นการคิดที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแบบวิทยาศาสตร์ เป็นลักษณะการคิดของเพศชายเป็นส่วนใหญ่

2.2 การคิดแบบเชื่อมโยงสัมพันธ์ (relational style) เป็นการคิดที่สัมพันธ์กับอารมณ์ซึ่งมักยึดตนเองเป็นใหญ่ เกิดจากการมองหาความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป เช่น ความสัมพันธ์ทางด้านหน้าที่ สถานที่หรือกาลเวลา การคิดแบบนี้มักจะเป็นการคิดของเพศหญิง

3. แบ่งตามความสนใจของนักจิตวิทยา จำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

3.1 การคิดรวบยอด (concept) เป็นการคิดที่ได้จากการรับรู้ โดยมีการเปรียบเทียบทั้งในลักษณะเหมือนและแตกต่างกัน ด้วยอาศัยประสบการณ์เดิม

3.2 การคิดหาเหตุผล (reasoning) การคิดประเภทนี้เริ่มจากการตั้งสมมติฐานแล้วดำเนินการทดสอบสมมติฐานที่ตั้งขึ้น เช่น ขับรถมอเตอร์ไซด์ไปต่ายกลางถนน ต้องเริ่มหาสาเหตุโดยตั้งสมมติฐานว่า อาจเป็นเพราะน้ำมันหมด หัวเทียนบอด ท่อไอเสียตัน สายไฟหลุด เป็นต้น เมื่อทดสอบดูปรากฏว่าน้ำมันยังมี ไฟเดินปกติ ลองเปลี่ยนหัวเทียนดูรถวิ่งได้อย่างปกติ จึงทราบสามเหตุ

⁸⁷ วุฒรา เล่าเรียนดี, *เทคนิคและยุทธวิธีพัฒนาความคิด การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ* (นครปฐม: โรงพิมพ์ศิลปากร, 2548).

3.3 การคิดสร้างสรรค์ (creative thinking) เป็นความคิดที่อาศัยการคิดที่แก้ปัญหาใหม่ๆ ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเกี่ยวกับวิวัฒนาการใหม่ๆ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ และการออกแบบสิ่งใหม่ๆ นั้น เป็นเรื่องที่น่าศึกษาถึงวิธีการแก้ปัญหาและได้ความรู้ขึ้นมาอย่างไร สิ่งที่น่าคิดในการแก้ปัญหาเพื่อจะได้สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ การค้นพบเกณฑ์ และการแก้ปัญหาแนวใหม่ การออกแบบทางศิลปะและทางดนตรีเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น⁸⁸

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ได้แบ่งการคิดออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การคิดวิเคราะห์
2. การคิดสังเคราะห์
3. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
4. การคิดสร้างสรรค์⁸⁹

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะความคิดระดับสูง ผศ.ดร.อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์ ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดของคนจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางความคิดว่าประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. พื้นฐานทางครอบครัว (Family Background) พื้นฐานทางครอบครัวถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาความคิด เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นแหล่งแรกที่เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการสื่อสารและการเรียนรู้เกี่ยวกับโลก โดยการซึมซับจากสิ่งรอบตัว นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นพื้นฐานสำคัญของวิถีคิดจากอิทธิพลของวิธีอบรมเลี้ยงดูที่อาจทำให้เด็กกล้าคิด กล้าทดลองรวมทั้งประสบการณ์จากกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตัวของคนในครอบครัวส่งผลที่เป็นรากฐานทั้งความคิดและจิตใจ เด็กจะคิดได้ คิดดีในทางบอกยอมมาจากรากฐานสำคัญคือครอบครัว

2. พื้นฐานความรู้ (Background of Knowledge) การเรียนรู้ที่ได้มาจากการกลั่นกรองและเก็บในรูปแบบความรู้ด้านต่าง ๆ จะส่งผลต่อวิถีคิด วิธีปฏิบัติ ความเชื่อ บุคลิกภาพทางความคิดตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาต่าง ๆ เพราะความรู้ที่ได้มีหลายรูปแบบมีหลายขั้นตอนในการฝึกฝนแต่ถ้าจะเน้นให้ชัดเจน ผู้ที่มีการศึกษาสูงกับผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา จะมีวิธีการคิดแตกต่างกับคนและแนวคนละความเชื่อทั้งนี้เนื่องจากฝึกฝนของแต่ละสาขา

⁸⁸ ลักษณะ สรวิวัฒน์, *การคิด*.

⁸⁹ สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), *มาตรฐานเกณฑ์บ่งชี้ และเกณฑ์พิจารณา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบ 2 2549-2553* (กรุงเทพฯ บริษัทจุฑาทอง จำกัด, 2549), 70.

3. ประสบการณ์ชีวิต (Experiences of Life) บทเรียนต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิตเราทุกวันนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นข้อมูลที่มีผลโดยตรงที่ทำให้การเรียนรู้บรรลุในความทรงจำระยะยาว คนที่มีโอกาสเรียนรู้โลกกว้างได้เห็นหลากหลายประสบการณ์ย่อมมีวิธีการคิดที่หลากหลายกว่าและมีข้อมูล ที่นำมาใช้ในชีวิตจริงได้มากกว่า ประสบการณ์จึงมีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของมนุษย์ รวมทั้งวิธีแก้ปัญหาและการคิดของเรา

4. การทำงานของสมอง (Brain Functioning) สมองของแต่ละคนที่เกิดมามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ละเอียดอ่อนซึ่งทำให้ทุกคนมีเอกลักษณ์ทางความรู้สึกนึกคิดและบุคลิกภาพรวมทั้งศักยภาพด้านต่าง ๆ ไม่เท่ากันตั้งแต่เกิดจนถึงโต เช่น คนที่มีความถนัดในการใช้สมองซีกซ้ายก็จะเป็นคนทำงานโดยเหตุผล ทำงานอย่างมีระบบ มีขั้นตอน ในขณะที่คนที่มีความถนัดในการใช้สมองซีกขวา อาจเป็นคนที่ใช้จินตนาการสร้างสรรค์ มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในภาพรวมได้ดีกว่าการทำงานของสมองที่แตกต่างกันทำให้คนมีวิธีคิดแตกต่างกัน การทำงานของสมองซึ่งประกอบไปด้วยสมองส่วนต่าง ๆ หลายส่วน หลายชั้น แต่ละส่วนแต่ละชั้นก็ทำหน้าที่ไม่เหมือนกัน สิ่งนี้ส่งผลถึงลีลาการเรียนรู้ (Learning Style) ของคนแต่ละคนให้ต่างกัน บางคนชอบการเรียนรู้จากการอ่านการเห็น บางคนเรียนได้ดีหากได้เรียนด้วยเสียง บางคนชอบเรียนด้วยการใช้ร่างกายเคลื่อนไหวนอกจากนี้ การที่สมองแต่ละส่วนของคนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทำให้เด็กบางคนมีศักยภาพบางด้านสูงกว่าเด็กคนอื่น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเด็กคนนั้นจะมีความสามารถด้านอื่น ๆ เก่งกว่าเด็กคนอื่น ส่วนเด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสมองเองไม่สามารถคิดหรือดำเนินการใด ๆ ในสมองส่วนที่บกพร่องนั้น ภาวะบกพร่องทางสมองนั้นก่อให้เกิดอาการต่าง ๆ ที่เราอาจรู้จักกันดี เช่น เด็กออทิสซึม เด็กสมาธิสั้นและภาวะบกพร่องทางประสาทรับรู้ใด ๆ ก็ทำให้วิธีการประมวลผลข้อมูลของสมองเปลี่ยนหรือหยุดทำงาน เนื่องจากไม่มีข้อมูลส่งมา

5. วัฒนธรรม (Culture) เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้นทำต่อเนื่องเป็นเวลานาน และเป็นสิ่งที่สังคมนั้นให้คุณค่าและยอมรับว่าแนวปฏิบัตินั้น ๆ เป็นสิ่งที่คนในสังคมควรปฏิบัติ เพื่อความดีงาม วัฒนธรรมจึงเป็นวิธีชีวิตที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของคนอย่างมาก นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมยังมีอิทธิพลต่อการทำงานของสมอง จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญด้านหนึ่ง

6. จริยธรรม (Morality) ระดับจริยธรรมที่มีอยู่แตกต่างกัน ทำให้คนมีการคิดการตัดสินใจแตกต่างกัน ผู้ที่มีจริยธรรมสูงย่อมมีกรอบในการคิด การตัดสินใจ การหาแนวทางแก้ปัญหาและการประมวลผลความคิดแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับผู้ที่มีจริยธรรม

7. การรับรู้ (Perception) การรับรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาขั้นแรกที่เกิดขึ้นเมื่อข้อมูลกระทบมาถึงประสาทการรับรู้ของมนุษย์ ที่เป็นประจักษ์ข้อมูลต้นต่าง ๆ เช่น ทางเสียง ทางภาพ ทางสัมผัส ทางกลิ่น ทางรส และความรู้สึก ส่งไปสู่ประสาทสมองส่วนที่ประมวลผลข้อมูล จากสิ่งที่มีอยู่เดิม

และสิ่งที่เข้ามาใหม่ มาแปลความหมายแล้วตอบสนองต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดภายใต้กลไกของสมอง จิตใจ กระบวนการแปลความหมายนี้เองที่มีผลต่อวิธีการคิดของคนเป็นอย่างมาก เพราะการแปลความหมายมีปัจจัยหลายประการ

8. สิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นตัวกระตุ้นสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ และวิธีการคิดของเด็กแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ

8.1 สิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ (Physical Environment) เป็นสิ่งที่เรามองเห็นได้จับต้องได้ เช่น สถานศึกษา ชุมชน ห้องเรียน แสง สี เสียง อุณหภูมิ สื่อการเรียนรู้ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ตลอดจนวิธีคิดของมนุษย์อย่างคาดไม่ถึง เป็นการเรียนรู้ที่เป็นไปด้วยกลไกการเรียนรู้ทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจิตใต้สำนึก สิ่งนี้อาจช่วยอธิบายให้เราเข้าใจได้ว่า ทำไมการเรียนรู้ที่ได้จากโรงเรียนไม่ได้ทำให้เด็ก “คิดได้” หรือ “คิดเป็น” เสมอไป เพราะการคิดของคนมีกลไกที่ซับซ้อนกว่าที่จะ “พิมพ์” ให้อยู่เป่าหาลอมที่กำหนดได้โดยเฉพาะความคิด สร้างสรรค์ที่ต้องอาศัยการ “ถักทอ” ความคิดหลายๆ มติโยงใยเข้าหากัน

8.2 สิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัต (Dynamic Environment) ถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดและจิตใจของมนุษย์ไม่แพ้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การอบรมเลี้ยงดู ระบบการศึกษา การปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการให้รางวัล การลงโทษ ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา สิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมีอิทธิพลสำคัญอย่างที่คนคาดไม่ถึง เพราะมันเป็นกลไกที่มนุษย์เรียนรู้และสร้างข้อมูลจากการรับรู้สู่การเรียนรู้ นำไปสู่การขาดคุณภาวะทางการคิด ในขณะที่สิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นให้เกิดการคิดในทางไม่ดี เช่น การที่คนในครอบครัวมีความก้าวร้าวรุนแรง ย่อมนำเด็กไปสู่การเจริญเติบโตที่มีความก้าวร้าวเป็นพื้นฐานดังที่นักจิตวิทยามักกล่าวว่า “พฤติกรรมของเด็กคือกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของพ่อแม่” การฝึกกลยุทธ์ทางความคิดให้เด็กถือว่าเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมทางพลวัตที่สำคัญ

9. ศักยภาพทางการเรียนรู้ (Learning Potential) เด็กแต่ละคนมีศักยภาพทางการรับรู้การประมวลผลข้อมูลในอัตราที่ต่างกัน ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งด้านความรวดเร็ว และลุ่มลึก ส่งผลให้แต่ละคนคิดไม่เท่ากัน คิดไม่เหมือนกัน แม้ว่าจะมีประสบการณ์เหมือนกันก็ตาม

10. ประสาทรับรู้ (Sensory Motors) ภาวะประสาทรับรู้ที่แตกต่างจากปกติ เช่น หูพิการ ตาพิการ หรือการรับรู้ผิดปกติ ทำให้วิธีคิดแตกต่างกันไป และในทางตรงกันข้าม หากมีประสาทรับรู้ที่ฉับไวก็สามารถรับรู้ข้อมูลได้รวดเร็วและละเอียดกว่าเด็กอื่น ๆ⁹⁰

⁹⁰ อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์, *การพัฒนาทักษะการคิดระดับสูง* (นครปฐม: สำนักพิมพ์ ไอ.คิว.บุ๊ค เซ็นเตอร์, 2554).

ฮิลการ์ด (Hilgard 1975) ได้แบ่งประเภทของการคิดตามลักษณะของการคิดออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่

1. การคิดโดยไม่มีจุดหมาย (undirected thinking) เป็นวิธีการคิดจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่งอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงถึงกัน จนเหมือนว่าความคิดเชื่อมโยงนี้ไม่มีจุดหมายและควบคุมไม่ได้แต่ก็มีทิศทาง การคิดชนิดนี้ยังแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ดังต่อไปนี้

- 1.1 การคิดต่อเนื่องอย่างอิสระ (free association)
- 1.2 การคิดต่อเนื่องไม่มีอิสระ (controlled association)
- 1.3 การฝันกลางวัน (day dreaming)
- 1.4 การฝันกลางคืน (night dreaming)
- 1.5 การคิดตามความเชื่อของผู้คิด (autistic thinking)

2. การคิดอย่างมีจุดหมาย (the directed thinking) เป็นการคิดที่มักจะมีจุดหมายในสิ่งที่คิดว่าอย่างไร สั้นสุดตรงไหน และจะทำให้เกิดความสำเร็จได้อย่างไร นอกจากนี้ยังเป็นการสรุปหลักจากที่คิดเสร็จสิ้น ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 การคิดหาเหตุผล
- 2.2 การคิดตัดสินใจ
- 2.3 การคิดแก้ปัญหา
- 2.4 การคิดสร้างสรรค์
- 2.5 การคิดวิพากษ์วิจารณ์

ไบเออร์ (Beyer 1991) ได้แบ่งการคิดออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. การคิดสร้างสรรค์
2. การคิดอย่างวิจารณ์ญาณ
3. การคิดประเมินผล
4. การคิดตัดสินใจ
5. การคิดแก้ปัญหา⁹¹

สเตอร์เบอร์กและกริโกเรโนโก (Stemberg and Grigorenko 2002) ได้แบ่งทักษะการคิดออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์
2. ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์

⁹¹ Barry K Beyer, *Practical Strategies for the Teaching of Thinking* (London: Allyn and Bacon inc, 1991), 108.

3. ทักษะการคิดเชิงปฏิบัติ

สรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของการคิดขึ้นอยู่กับว่าจะยึดลักษณะใดเป็นหลักในการแบ่ง ได้แก่ แบ่งตามขอบเขตของการคิด ตามความแตกต่างของเพศ ตามความสนใจ และตามลักษณะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการคิดวิจารณ์ เป็นต้น⁹²

ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดเกี่ยวกับการคิดของต่างประเทศ (ทศนา เขมมณี 2544 : 9-31)

บลูม (Bloom 1961) ได้จำแนกการรู้ (cognition) ออกเป็น 5 ชั้นได้แก่ การรู้ชั้นความรู้ การรู้ชั้นเข้าใจ การรู้ชั้นวิเคราะห์ การรู้ชั้นสังเคราะห์ และการรู้ชั้นประเมิน⁹³

ทอเรนซ์ (Torrance 1962) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบความคิดสร้างสรรค์ว่า ประกอบไปด้วยความคล่องแคล่วในการคิด (fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (flexibility) และความคิดริเริ่มในการคิด (originality)⁹⁴

เปียเจต์ (Piaget 1964) ได้อธิบายว่า พัฒนาการทางเขาว์ปัญญาของบุคคลมีการปรับตัวผ่านทางกระบวนการการซึมซาบ (accommodation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา (accommodation) พัฒนาการเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับและซึมซาบข้อมูลหรือประสบการณ์ใหม่เข้าไปสัมพันธ์กับความรู้หรือโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิมหากไม่สามารถสัมพันธ์ได้จะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (disequilibrium) บุคคลจะพยายามปรับสภาวะให้อยู่ในภาวะสมดุล (equilibrium) โดยใช้กระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา (accommodation)⁹⁵

ปรัชญาการสร้างองค์ความรู้ (Constructivism 1964) อธิบายว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในบุคคล บุคคลเป็นผู้สร้าง (construct) ความรู้จากการสัมพันธ์สิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิมเกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญา (cognitive structure)

บรูเนอร์ (Bruner 1965) กล่าวว่า เด็กเริ่มต้นเรียนรู้จากการกระทำต่อไปจึงจะสามารถจินตนาการ สร้างภาพในใจหรือในความคิดขึ้นได้ แล้วจึงถึงขั้นการคิดและเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรม

⁹²Robert J. and Grigorenko Sternberg, Elena L, *Teaching for Successful Intelligence* (Auckland: Penguin Books, 2002), 17.

⁹³ B.S Bloom, *Taxonomy of Educational Objectives* (New York: David Mckay company, 1961).

⁹⁴ E. P Torrence, *Guiding Creative Talent Englewood Cliffs* (NJ: Prentice - Hall, 1962).

⁹⁵ J. and Inhelder Piaget, B, *The Psychology of the Child* (New York: Basic Book, 1964)., 64-66.

กิลฟอร์ด (Guilford 1967) ได้อธิบายว่าความสามารถทางสมองมนุษย์ประกอบด้วยมิติ 3 มิติ คือ

1. ด้านเนื้อหา (contentents) หมายถึง วัตถุข้อมูลที่ใช้เป็นสื่อก่อให้เกิดความคิด ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น อาจเป็นภาพ เสียง สัญลักษณ์ ภาษา และพฤติกรรม

2. มิติด้านปฏิบัติการ (operation) หมายถึง การบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการคิดซึ่งได้แก่ การรับรู้และเข้าใจ (cognition) การจำ การคิดแบบอเอกนัย การคิดแบบเอกนัย และการประเมินเมินค่า

3. มิติด้านผลผลิต (products) หมายถึง ผลของการคิด ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นหน่วย (unit) เป็นกลุ่มหรือพวกของสิ่งต่างๆ (classes) เป็นความสัมพันธ์ (relation) เป็นระบบ (system) เป็นการแปลงรูป (transformation) และการประยุกต์ (implication) ความสามารถทางการคิดของบุคคลเป็นผลจากการผสมผสานมิติด้านเนื้อหาและด้านปฏิบัติการเข้าด้วยกัน

ออสูเบล (Ausubel 1968) ได้อธิบายพัฒนาการทางสติปัญญาว่าเป็นผลเนื่องมาจากการปะทะสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการดูดซึม (assimilation) และกระบวนการปรับให้เหมาะสม (accommodation) โดยการพยายามปรับความรู้ ความคิดเดิมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ซึ่งทำให้บุคคลอยู่ในภาวะสมดุลสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคล⁹⁶

เป็ยเจต์ (Piaget 1973) ได้อธิบายว่าการเรียนแบบสร้างองค์ความรู้ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือ ความรู้เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้เป็นการตีความหมายของบุคคลต่อโลกรอบตัว การเรียนเป็นกระบวนการตีความหมายของสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้โดยขึ้นกับประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ควรจะเกิดจากประสบการณ์ตรง และการประเมินผลถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ไม่ใช่กิจกรรมซึ่งแยกจากการเรียนสอน⁹⁷

เป็ยเจต์ (Piaget quoting waite-Stupiansky 1977:282) กล่าวถึงแนวคิด 3 ประการซึ่งส่งผลต่อวิธีที่มนุษย์คิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน แนวคิดดังกล่าว ได้แก่ 1) เด็กในฐานะนักคิดเชิงนามธรรม (children as operational thinkers) 2) เด็กในฐานะผู้สร้างองค์ความรู้ (children as constructors of knowledge และ 3) เด็กในฐานะผู้ลงมือปฏิบัติจริง (children as active learners)

กาเย่ (Gagne 1985) ได้อธิบายว่าผลการเรียนรู้ของมนุษย์มี 5 ประเภท ได้แก่ คือ

⁹⁶ Ausubel, *Educational Psychology a Cognitive View*.

⁹⁷ J Piaget, *To Understand Is to Invent : The Future of Education* (New York Grossman, 1973), 87.

1. ทักษะทางปัญญา (intellectual skills) ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อย 4 ระดับคือ การจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ และการสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง
2. กลวิธีในการเรียนรู้ (cognitive strategies) ซึ่งประกอบด้วยกลวิธีการใส่ใจ การรับและทำความเข้าใจข้อมูล การดึงความรู้จากความทรงจำ การแก้ปัญหา และกลวิธีการคิด
3. ภาษา (verbal information)
4. ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skills)
5. เจตคติ (attitude)⁹⁸

คอสไมเออร์ (Klausmeier 1985) ได้อธิบายกระบวนการคิดโดยใช้ทฤษฎีการประมวลข้อมูล (information processing) ว่าการคิดมีลักษณะเหมือนการทำงานของคอมพิวเตอร์ คือ มีการนำข้อมูลเข้าไป (input) ผ่านตัวปฏิบัติการ (processor) แล้วจึงส่งผลออกมา (output) กระบวนการคิดของมนุษย์มีการรับข้อมูล มีการจัดกระทำและแปลงข้อมูลที่ได้รับมา มีการเก็บรักษาข้อมูลและมีการนำข้อมูลออกมาใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ กระบวนการเกิดขึ้นในสมองไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่สามารถศึกษาได้จากอ้างอิงหรือการคาดคะเนกระบวนการนั้น⁹⁹

สเตอร์นเบิร์ก (Sternberg 1985) ได้เสนอทฤษฎีสามคร (Triarchich Theory) ซึ่งประกอบไปด้วยทฤษฎีย่อย 3 ส่วน คือ ทฤษฎีย่อยด้านบริบทสังคม (Contextual Subtheory) ซึ่งอธิบายถึงความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคล และทฤษฎีย่อยด้านประสบการณ์ (Experiential Subtheory) ซึ่งอธิบายถึงผลของประสบการณ์ที่มีต่อความสามารถทางปัญญารวมทั้งทฤษฎีย่อยด้านกระบวนการคิด (Componential Subtheory) ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด

สลาวิน เดวิส จอห์นสัน และรอเจอร์ จอห์นสัน (Slavin Johnson and Johnson 1989) ได้อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบพื้นฐานของการเรียนโดยการร่วมมือ ประกอบด้วย 1) การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกันด้วยอัธยาศัยอันดี 2) การมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในระหว่างการทำงานกลุ่ม 3) การมีความรับชอบของสมาชิกแต่ละคน 4) การใช้ทักษะระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อยอย่างเหมาะสม และ 5) การมีกระบวนการในการทำงานเป็นกลุ่ม¹⁰⁰

⁹⁸ R. M Gagne, *The Conditions of Learning and Theory of Instruction* (Japan: CBS college : Publishing, 1985).

⁹⁹ H.J Klausmeier, *Education Psychology* (New York: Harper Row, 1985).

¹⁰⁰ Robert E Slavin, "Research on Cooperative Learning : Consensus and Controversy," *Education Leadership* (1989).

ไวทือทสกี้ (Vygotsky 1978) ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคมมาก ได้อธิบายว่ามนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งนอกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้วก็ยังมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่แต่ละสังคมสร้างขึ้น ดังนั้นสถาบันทางสังคมต่างๆ เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางเขาวนปัญญาของแต่ละบุคคล และไวทือทสกี้มีความเชื่อว่า การให้ความช่วยเหลือชี้แนะแก่เด็ก ซึ่งอยู่ในลักษณะของ “assisted learning” หรือ “scaffolding” เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะสามารถช่วยพัฒนาเด็กให้ไปถึงระดับที่อยู่ในศักยภาพของเด็กได้¹⁰¹

เพเพอร์ (Papert 1993) เจ้าของทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยแนวคิดทฤษฎีนี้ คือ การเรียนรู้ที่ตีเกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และเมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลก หมายถึง การสร้างความรู้ขึ้นในตนเองนั่นเอง ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นในตนเองนี้ จะมีความหมายต่อผู้เรียนจะคงทน ผู้เรียนจะไม่ลืมง่ายและจะสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนได้ดี นอกจากนั้นความรู้ที่สร้างขึ้นเองนี้ ยังจะเป็นฐานให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ใหม่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (ทศนา แคมมณี 2547 : 96-98)¹⁰²

การ์ดเนอร์ (Gardner 1983) เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสติปัญญาของมนุษย์ คือ ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ซึ่งแต่เดิม ทฤษฎีทางสติปัญญามักกล่าวถึงความสามารถเพียงหนึ่งหรือสองด้าน แต่การ์ดเนอร์เสนอไว้ถึง 8 ด้าน ได้แก่ ด้านดนตรี ด้านความเคลื่อนไหว ร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้านการใช้เหตุเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ ด้านภาษา ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านการเข้าใจตนเอง และด้านการเข้าใจธรรมชาติ¹⁰³

สรุปในปัจจุบันความรู้และทฤษฎีต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการคิด และการส่งเสริมกระบวนการคิดมีอยู่มากมาย แต่ละทฤษฎีมีความซับซ้อนแตกต่างกัน และดูเหมือนว่าจะยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากการคิดไม่ใช่สิ่งที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยตาหรือเป็นกระบวนการที่เป็นเส้นตรง และเกิดขึ้นตามลำดับขั้น อย่างไรก็ตามทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมาล้วนมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการคิดเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ ทั้งนี้ขึ้นกับการจัด

¹⁰¹ L. S Vygotsky, *Mind in Society the Development of Higher Psychological Funeltions* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1978).

¹⁰² Seymour Paperts, *The Childrens Machine Rethinking School in the Age of the Computer* (New York: Harvester Wheatshea, 1993).

¹⁰³ Gardner, *Frames of Mind*.

กระบวนการคิด

กระบวนการคิดของบุคคล เริ่มจากการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอาจเป็นข้อมูลหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าซึ่งบุคคลรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 การคิดในวัยทารกอาศัยวัตถุที่ทารกคุ้นเคยเป็นสื่อ ต่อมาเมื่อบุคคลเติบโตขึ้นก็ใช้สัญลักษณ์และภาษาเป็นสื่อนำไปสู่ความคิดทำให้คิดได้หลากหลายและทำได้ดียิ่งขึ้น การคิดเกิดขึ้นก่อนการแสดงออกด้วยการพูด หรือการกระทำ หากสิ่งเร้าใดทำให้บุคคลเกิดข้อสงสัย ข้อขัดแย้งหรือปัญหาจะทำให้บุคคลเกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เกิดความทุกข์ หรือเรียกว่าอยู่ในภาวะความไม่สมดุล จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลต้องปรับให้เกิดภาวะสมดุลโดยทำให้เกิดกระบวนการคิด พยายามหาหนทางแก้ปัญหา หรือตอบข้อสงสัย เพื่อให้มีความทุกข์หมดไป ก่อให้เกิดภาวะที่สมดุลการคิดของบุคคลมีการพัฒนาจากความคิดแบบไม่มีทิศทางหรือฝืนกลางวันซึ่งไม่อยู่ในขอบเขตของความเป็นจริง หรือไม่อยู่ในความควบคุมให้ไปสู่การคิดที่มีทิศทาง มีขอบเขตควบคุมได้ มีเหตุมีผลมากขึ้น และบุคคลจะสามารถมีความคิดที่ดี สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ก็ต่อเมื่อไม่ถูกกดดันจากความเครียดหรือความหวาดกลัว ดังนั้น การคิดแก้ปัญหาใดควรมีการพักสมองเพื่อให้เกิดความปลอดโปร่งซึ่งย่อมดีกว่าการเร่งคิดให้เสร็จสิ้นโดยทันที

ในกระบวนการคิดของบุคคลต้องอาศัยเครื่องมือเพื่อให้การคิดบรรลุวัตถุประสงค์อย่างน้อย 3 ชนิด คือ ถ้อยคำ มโนภาพ และมโนทัศน์

การคิดเป็นถ้อยคำภาษาและคิดเป็นมโนภาพ ส่วนมากของการคิดของบุคคลมักจะคิดเป็นถ้อยคำและเป็นมโนภาพ สมมติว่าบุคคลพยายามคิดถามว่าตนเองมีเงินเพียงพอที่จะซื้อกระเป๋าถือหรือไม่ หรือจะบอกพนักงานขายอย่างไรว่ากระเป๋าใบนั้นยังไม่ถูกใจ การคิดเช่นนั้นจึงเป็นการคิดแบบถ้อยคำ นอกจากนี้บุคคลอาจใช้เวลาอีกส่วนหนึ่งในการคิดเป็นมโนภาพ เช่น การคิดมโนภาพถนนที่จะใช้การเดินทางว่าจะไปเส้นทางไหนเป็นต้น เมื่อก่อนหน้านี้มีนักจิตวิทยาเคยมีข้อขัดแย้งว่าบุคคลนั้นแท้จริง คิดภาพได้หรือไม่ หรือได้มีการแปลงการคิดเป็นภาพให้เป็นการคิดเป็นถ้อยคำก่อนเพื่อจะได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ข้อขัดแย้งในประเด็นต่อไปนี้เพื่อให้เห็นได้ชัดขึ้นว่า เมื่อบุคคลต้องยกโต๊ะขนาดใหญ่ผ่านประตูแคบๆ บุคคลนั้นควรคิดอย่างไร ระหว่างการคิดเป็นภาพในสมองว่าควรหมุนโต๊ะอย่างไรให้ผ่านประตูแคบๆ บุคคลผู้นั้นควรคิดอย่างไร ระหว่างการคิดภาพในสมองในสมองว่าควรหมุนโต๊ะอย่างไรให้ผ่านประตูได้ ถ้าไม่หมุนเอาด้านข้างเข้าไปตั้งนั้น จะพิจารณาได้ว่าบุคคลสามารถคิดเป็นภาพได้ บุคคลสามารถสร้างมโนภาพมีความสำคัญต่อการคิดของบุคคลเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามรูปแบบการคิด ที่เกิดขึ้นในสมองของบุคคลอาจเป็นรูปแบบง่ายๆ หรือซับซ้อนก็ได้แต่ในรูปแบบการคิดดังกล่าวนี้ ยังมีทั้งการคิดที่เป็นภาพ และการคิดเป็นถ้อยคำอธิบายความสัมพันธ์อยู่ด้วยเสมอ ผู้ที่สามารถใช้ถ้อยคำภาษาก็มีความสัมพันธ์กับการคิดเพราะมีการนำถ้อยคำมาเรียบเรียงอย่างเป็นเหตุเป็นผล ในขณะที่คิดมีการสร้างระบบถ้อยคำภาษาไว้ในกลุ่มความคิดนั่นเอง สำหรับมโน

ภาพเป็นภาพตัวแทนของความคิดเกี่ยวกับวัตถุหรือเหตุการณ์ใดๆ ซึ่งมีใช่แสดงตัวแทนที่เป็นภาพเท่านั้นแต่ยังรวมถึงเสียงหรือสิ่งที่เกิดจากประสาทสัมผัสทำให้เกิดภาพการคิดในสมองขึ้นได้

มโนทัศน์ (Concepts) ก่อนที่บุคคลจะสามารถคิดถึงวัตถุใดนั้นโดยปกติบุคคลต้องมีการจัดหมวดหมู่ วัตถุนั้นเสียก่อนว่าเป็นสิ่งที่ตนรู้จักอยู่แล้วหรือไม่ สิ่งนั้นคืออะไร ใช่ว่าอะไร โดยมีการจัดกลุ่มตามคุณสมบัติทั่วไปของสิ่งนั้น เรียกว่าการจัดประเภท ซึ่งมีการพิจารณาจากความคล้ายกันและความแตกต่างกันการจัดประเภทนี้มีความสำคัญต่อการคิดของบุคคลมาก เพราะทำให้บุคคลคิดอ้างอิงจากวัตถุหรือสิ่งของนั้นต่อไปได้อีก ตัวอย่างเช่น ถ้าบุคคลสามารถจัดประเภทของเครื่องดื่มในแก้วของตนได้ว่ามีแอลกอฮอล์บุคคลนั้นจะมีการกำหนดข้อตกลงให้ตนเองว่าเขาควรดื่มได้สักเท่าไร และตนจะเป็นอย่างไรหลังจากนั้นหากไม่ทำตามข้อตกลง การจัดประเภทนี้ทำให้เกิดมโนทัศน์ของสิ่งต่างๆ ที่ได้มีการจัดหมวดหมู่ไว้ต่อไป

ความหมายของมโนทัศน์ ได้มีการให้ความหมายไว้ดังนี้

มโนทัศน์ เป็นการจัดประเภทวัตถุ สิ่งของ เหตุการณ์ หรือบุคคลที่มีคุณสมบัติร่วมกัน

มโนทัศน์ เป็นภาพในความคิดที่เปรียบเสมือนตัวแทน หมวดหมู่ของวัตถุ สิ่งของ แนวคิดหรือปรากฏการณ์ ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ไปคล้ายกัน

สรุปได้ว่า มโนทัศน์เป็นตัวแทนความคิดชนิดหนึ่งที่เกิดจากการจัดหมวดหมู่วัตถุ สิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ ให้อยู่ในกลุ่มที่มีคุณสมบัติร่วมกันนั่นเอง สำหรับคำปรึกษาที่ไข่มโนทัศน์ มีได้หลายอย่าง เช่น แนวคิด สังกัป เป็นต้น

ลักษณะของมโนทัศน์ มโนทัศน์ มีลักษณะเป็นความคิดรวบยอดที่เป็นการสรุปความเป็นหมวดหมู่ของวัตถุ สิ่งของ บุคคล สัตว์ หลักการและแนวคิดต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการทำความเข้าใจข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเข้ามาว่าเป็นอะไร ตัวอย่างเช่น แอปเปิลและส้มล้วนเป็นผลไม้ แม้ว่าจะมีความแตกต่างของรสชาติ และสีส้ม การที่บุคคลทราบว่าเป็นอะไรนั้น เมื่อพิจารณารถยนต์ รถบรรทุก รถประจำทางจักรยาน รถไฟ รถยนต์ยานยนต์ เกวียน เครื่องบิน เรือ รถไฟ สามารถพบสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันคือ การขนส่ง และด้วยลักษณะที่มีร่วมกันนี้บุคคลจะทราบว่าสิ่งเหล่านี้ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า ยานพาหนะ หรือกล่าวได้อีกแบบหนึ่งว่าบุคคลเกิดมโนทัศน์ว่ายานพาหนะคืออะไรนั่นเอง

มโนทัศน์เกิดขึ้นได้กับแทบทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลก แต่ละสิ่งล้วนมีมโนทัศน์ที่บ่งบอก ลักษณะร่วมหรือสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสิ่งอื่นๆ หมวดหมู่อื่นๆ ประเภทอื่นๆ การมีสิ่งที่ร่วมกันแม้ไม่ทั้งหมดแต่ก็มีสิ่งที่ร่วมกันเป็นแกนหลักทำให้อยู่ในหมวดเดียวกัน มโนทัศน์อาจเป็นหลักการ กฎเกณฑ์หรือแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ หากสามารถกฎเกณฑ์เบื้องหลังได้ บุคคลจะเกิดมโนทัศน์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ เช่น การมีความเข้าใจในกฎของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ว่าเป็นกฎธรรมชาติ มโนทัศน์เกี่ยวกับกฎนี้ทำให้บุคคลไม่ตกใจหรือประหลาดใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากนี้หากบุคคลสามารถพิจารณาลักษณะร่วมที่เป็นแก่น ได้มากก็เพียงพอที่จะบอกได้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร แต่ละมโนทัศน์ยังมีมโนทัศน์อยู่ภายใต้ได้ด้วย เช่น สุข ยังแบ่งเป็นหลายพันธุ์ หรือสุขเป็นมโนทัศน์ย่อยของคำว่า สัตว์เลี้ยง มโนทัศน์ต่างๆ จึงมีความเชื่อมโยงกัน หากสามารถเชื่อมโยงได้มากก็ จะทำให้บุคคลเข้าใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว แม่นยำ และชัดเจน มโนทัศน์ของหมวดหมู่แต่ละหมวดหมู่จะมีลักษณะร่วมกันบางลักษณะที่ทำให้มโนทัศน์หนึ่งสามารถเชื่อมโยงเข้ากับมโนทัศน์หนึ่งได้

มโนทัศน์เกิดขึ้นเพื่อให้บุคคลเข้าใจว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในภาพรวม เมื่อกล่าวถึง คำว่า เกลือ น้ำ สามเหลี่ยม คำเหล่านี้สามารถเข้าใจได้ทันทีว่าสิ่งเหล่านี้มีลักษณะอย่างไร อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ก็เป็นเพียงแนวคิดหรือกรอบคิดที่สมองคิดขึ้นหรือทำความเข้าใจเท่านั้น เมื่อกล่าวถึง โด๊ะ มโนทัศน์ของบุคคลย่อมเข้าใจได้ว่าเป็นอะไร แต่ถ้ามีการให้นิยามมโนทัศน์ด้วย คำ หรือ ข้อความ จะช่วยให้การสื่อสารมโนทัศน์ชัดเจน มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น โด๊ะ คือสิ่งที่ทำด้วยวัสดุที่มีความแข็งและเรียบ มีขาตั้ง ใช้สำหรับวางสิ่งของต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นหากต้องการมีมโนทัศน์ที่แจ่มชัด ซึ่งการที่มีบุคคลมีมโนทัศน์หรือเข้าใจเรื่องต่างๆ มากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้บุคคลที่เสถียรภาพมากขึ้นเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับสังคมแวดล้อม ช่วยให้บุคคลเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ อย่างชัดเจนและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์บางอย่างเท่านั้นที่สามารถกำหนดนิยามได้แจ่มชัดเนื่องจากมีลักษณะชัดเจนไม่ซับซ้อน ทำให้จำแนกออกจากมโนทัศน์สิ่งอื่นได้ง่าย บ่อยครั้งที่สิ่งที่บุคคลได้พบเห็นในการดำรงชีวิตประจำวันกลายเป็นสิ่งที่ความคลุมเครือและยากที่จะนิยาม บุคคลจะสร้างมโนทัศน์ของคำเหล่านั้นตามความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากบริบททางสังคมและประสบการณ์การรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นสิ่งที่เกิดขึ้น คือ มโนทัศน์ของสิ่งต่างๆ จำนวนมากที่คลุมเครือ ตัวอย่างเช่น คำว่า ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น จะมีความคลุมเครือในขอบเขตของมโนทัศน์ดังกล่าว ทั้งนี้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วการก่อรูปมโนทัศน์ของบุคคลไม่ได้เริ่มจากการนิยาม หรือให้รายละเอียดของเกณฑ์การจัดหมวดหมู่ที่ใช้แยกประเภทไว้อย่างชัดเจน มโนทัศน์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติจึงมักมีขอบเขตคลุมเครือ การมีลักษณะต้นแบบตามธรรมชาติที่จดจำไว้ในสมองจึงอาจไม่ใช่ต้นแบบที่ดีที่สุด สิ่งนี้จึงอาจทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน เพราะลักษณะมโนทัศน์ของแต่ละบุคคลไม่ชัดเจนหรือไม่ตรงกันในสิ่งต่างๆ เช่น ห้วยหนอง บึง เป็นต้น ในชีวิตประจำวันบุคคลใช้มโนทัศน์ในกิจกรรมชีวิตประจำวันมากมาย เช่น จัดสิ่งของเข้าตู้ตามประเภทการใช้งาน การจัดหนังสือเป็นหมวดหมู่ เป็นต้น และใช้มโนทัศน์ในการดำเนินชีวิตเพราะสามารถนำมโนทัศน์มาสร้างเป็นหลักการ กฎเกณฑ์ และเกิดโครงสร้างทางปัญญาในสมองขึ้น

นอกจากนี้ มโนทัศน์ของบุคคลยังแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมและบริบทแวดล้อม เช่น คำว่า ผู้หญิง เป็นต้น ในสังคมทั่วไปหมายถึงบุคคลที่มีเพศหญิง แต่ชนเผ่าอะบอริจินในออสเตรเลียจัดผู้หญิง

ไว้ในกลุ่มเดียวกับไฟ และสิ่งอันตราย เพราะเชื่อถือเทพนิยายซึ่งมีดวงอาทิตย์เป็นผู้หญิง ดวงอาทิตย์ให้ความร้อนทำให้เกิดไฟอันตราย นอกจากนี้เมื่อนำ ถ้วย รูปร่างต่างๆ มาใช้ใส่ของถ้าใส่เครื่องดื่มยังเรียกว่า ถ้วย กับชาม บุคคลในแต่ละสังคมมีความชัดเจนในมโนทัศน์เรื่องเดียวกันแตกต่างกันได้ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดในสิ่งที่ตนรับรู้ คนไทยในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะแตกต่างกันเพราะมีลักษณะเด่นบางอย่างที่สังเกตได้ ซึ่งคนไทยอยู่ด้วยกันก็สามารถสังเกตแยกแยะได้ แต่ถ้าคนไทยแยกแยะคนที่มาจากรัสเซีย ยุโรป อังกฤษ อเมริกา อาจไม่แยกแยะได้ชัดเจนว่ามาจากประเทศใด มโนทัศน์จึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทวัฒนธรรมและค่านิยม การได้รับความรู้ได้รับประสบการณ์ทำให้เกิดการพัฒนา มโนทัศน์ใหม่ๆ ได้ การทำความเข้าใจลักษณะของมโนทัศน์นี้จะช่วยให้บุคคลเข้าใจตนเอง และผู้อื่น เข้าใจว่าบุคคลคิดสิ่งต่างๆ ได้อย่างไร ทำไมจึงแตกต่างกับผู้อื่น

สมองกับมโนทัศน์ มโนทัศน์เกิดขึ้นจากประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคลตั้งแต่วัยเด็กเมื่อประสาทสัมผัสรับข้อมูลบางอย่างเข้ามาจะถูกแปลความหมายโดยสมอง สมองจะเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้รับกับกรอบมโนทัศน์ต้นแบบ หรือหมวดหมู่ใกล้เคียงที่เก็บไว้ในความทรงจำระยะยาว บุคคลสร้างมโนทัศน์โดยพิจารณาจากต้นแบบหรือตัวแทนที่ดีที่สุดของหมวดหมู่นั้นซึ่งเก็บไว้ในความทรงจำและเลือกตัวแทนที่ดีที่สุดของหมวดหมู่ไว้เป็นต้นแบบเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบ และจัดหมวดหมู่ข้อมูลใหม่ๆ ที่เข้ามาในสมอง ถ้าภาพต้นแบบมีความใกล้เคียงอยู่แล้วก็จะตอบสนองได้ทันที แต่ถ้ายังไม่มีมโนทัศน์อยู่ บุคคลก็อาจไม่เข้าใจข้อมูลที่ได้รับ และจะเกิดความพยายามทำความเข้าใจกับแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้น เมื่อเข้าใจแล้วจะนำไปบันทึกจัดแยกประเภทเก็บไว้ในหมวดหมู่ลึ้นชักอย่างมีระบบ และสามารถดึงลึ้นชักรุ่นมาใช้ได้ต่อไป ต้นแบบเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของมโนทัศน์ที่เป็นภาพอยู่ในสมองของบุคคลระหว่าง นกนางเขน และ นกกระจอกเทศ เป็นตัวอย่างของนกทั้งคู่ แต่นกนางเขนจะเป็นตัวอย่างของ นก ที่เข้ามาอยู่ในสมองของบุคคลได้มากกว่าดังนั้น นกนางเขนจะเป็นต้นแบบมโนทัศน์ของ นก ที่เข้ามาอยู่ในสมองของบุคคลได้มากกว่าดังนั้น นกนางเขนจะเป็นต้นแบบมโนทัศน์ของ นก ทำนองเดียวกันเมื่อเราคิดถึงมโนทัศน์ โต๊ะ บุคคลจะคิดถึงโต๊ะกาแฟได้ก่อนที่จะไปคิดถึง โต๊ะเขียนแบบ ดังนั้น โต๊ะกาแฟจึงเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับต้นแบบของมโนทัศน์ โต๊ะ

จะพิจารณาได้ว่าการสร้างมโนทัศน์ในสมองนั้นแม้ว่าบุคคลจะมีการกำหนดรายการลักษณะร่วมไว้อย่างชัดเจน แต่ก็ยังเป็นกระบวนการใช้เวลาในการสร้างมโนทัศน์โดยการพิจารณาผ่านแต่รายการลักษณะที่กำหนดไว้นั้น แต่การที่บุคคลสร้างภาพของต้นแบบไว้ในสมองและระลึกถึงภาพต่างๆ ที่มีอยู่โดยพิจารณาตัดสินใจจัดประเภทสิ่งที่รับเข้ามาด้วยการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกับภาพที่เก็บไว้ในความทรงจำก็จะสามารถสร้างมโนทัศน์ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งนักวิจัยหลายคนได้มีการศึกษาพบว่าการสร้างมโนทัศน์ด้วยต้นแบบสามารถดำเนินได้มีประสิทธิภาพมากกว่า และเป็นที่ยอมรับมากกว่า

มโนทัศน์หลายมโนทัศน์มีการจัดเรียงเป็นลำดับขั้นโดยมีมโนทัศน์ย่อยในแต่ละระดับ สมองสามารถเรียนรู้การจัดประเภทและหมวดหมู่สิ่งต่าง ๆ ยิ่งสมองสามารถจัดระเบียบสิ่งต่าง ๆ ที่มีความคล้ายกันไว้ในประเภทเดียวกันและแยกแยะความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้ดีมากเท่าใดก็ยิ่งช่วยให้บุคคลรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น การที่สมองจัดหมวดหมู่มโนทัศน์ได้เป็นลำดับขั้นจะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของแต่ละระดับได้ มโนทัศน์ในระดับที่บุคคลทั่วไปใช้ในการจัดสิ่งประเภทสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกระทำได้อย่างรวดเร็วตามธรรมชาตินั้นเรียกว่าระดับพื้นฐาน หรือมโนทัศน์ตามธรรมชาติ นั้นมโนทัศน์ดังกล่าว ได้แก่ ผู้หญิง รถยนต์ นก ส่วนในระดับอื่น ๆ นั้นได้แบ่งกว้างๆ เป็น 2 ระดับ คือ

1. การจัดหมวดหมู่ระดับสูง ลักษณะของมโนทัศน์เป็นลักษณะทั่วไปมากกว่า เช่น เฟอร์นิเจอร์ ผลไม้ เป็นต้น ภายใต้มโนทัศน์นี้จะมโนทัศน์ย่อยในระดับรองอยู่ภายใต้ได้อีกมาก การจัดหมวดหมู่ในขั้นนี้เหมือนพิจารณาภาพระยะไกลที่เห็นองค์ประกอบหลายอย่างแต่ให้รายละเอียดได้เพียงคร่าว ๆ

2. การจัดหมวดหมู่ระดับรอง ลักษณะของมโนทัศน์มีลักษณะเหมือนกันเฉพาะเจาะจงในหมวดหมู่เดียวกันมากขึ้น ให้ความละเอียดมากขึ้น แจ่มชัดมากขึ้น เหมือนพิจารณาภาพระยะใกล้ที่เห็นรายละเอียดได้ชัดเจนแม้ไม่เห็นภาพกว้างทั้งหมด

ดังนั้น จะพิจารณาได้ว่าความสามารถของสมองในการสร้างมโนทัศน์ทำให้สมองเปรียบเทียบเหมือนศูนย์สารสนเทศที่มีการจัดระเบียบหมวดหมู่ข้อมูลต่าง ๆ ไว้อย่างเป็นระบบและเป็นลำดับขั้น นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยง หรือประสาน หรือนำมาประกอบกันได้อย่างรวดเร็วของมโนทัศน์มีการรวมกันในลักษณะมโนทัศน์กลุ่มย่อยในกลุ่มใหญ่ ทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพความสามารถของบุคคลในการประสานข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้อย่างไม่ขัดแย้งเพื่อสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องนั้น แสดงว่าบุคคลนั้นมีความคิดเชิงมโนทัศน์

หน้าที่ของมโนทัศน์ ถ้าสมองของบุคคลไม่สามารถสร้างมโนทัศน์ก็จะพิจารณาได้ว่าบุคคลผู้นั้นสูญเสียศูนย์สารสนเทศที่ต้องนำมาใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการคิดและการใช้เหตุผลต่อไป เนื่องจากสิ่งต่าง ๆ ที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสจะไม่สามารถแปลความหมายได้ทำให้ยากต่อความเข้าใจสิ่งที่รับรู้ และต้องเรียนรู้ใหม่ทุกครั้ง เนื่องจากไม่มีภาพของต้นแบบไว้เทียบเคียงเพราะไม่มีบันทึกไว้ในความทรงจำ มโนทัศน์จึงมีความสำคัญมากในหน้าที่การทำความเข้าใจและใช้เหตุผลดังต่อไปนี้

1. มโนทัศน์ทำให้บุคคลสามารถสรุปรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ว่าคืออะไรประกอบด้วยอะไร เกิดความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ จากกรอบต้นแบบหรือโครงร่างของสิ่งนั้นกรอบต้นแบบนี้จะทำให้บุคคลสามารถคาดเดาในสิ่งต่าง ๆ ได้ แม้ว่าจะไม่ได้รับรู้ส่วนสำคัญของโครงร่างต้นแบบไว้อย่าง

ครบถ้วน สมองจะเชื่อมโยงสิ่งที่รับรู้มาบางส่วนกับมโนทัศน์ต้นแบบแล้วคาดเดาว่าจะมีส่วนอื่นตามมาด้วยและจะคาดเดาได้อย่างแม่นยำถ้าสิ่งที่รับรู้บางส่วนนั้น แสดงลักษณะมโนทัศน์แต่ถ้าส่วนที่รับรู้ไม่เด่นชัดก็อาจคาดเดาผิดได้

อย่างไรก็ตาม การคิดตามกรอบต้นแบบนี้เป็นการอาศัยประสบการณ์เดิมในการทำความเข้าใจสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้เข้าไป ซึ่งอาจมีประสบการณ์บางอย่างไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ได้รับรู้เข้าไปทำให้เกิดการคิดผิด หรือเดาผิด หรือผิดคาด หรือคาดไม่ถึง ตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นชายคนหนึ่งแต่ตัวภูมิฐานขับรถเก๋งคันหรูมาจอดหน้าบ้านหลังงามหลังหนึ่ง บุคคลอาจคิดว่าชายคนนี้คงเป็นเจ้าของบ้าน เนื่องจากมโนทัศน์ตามประสบการณ์คือ บ้านหลังงามเป็นบ้านของผู้มีฐานะ แต่ช่วงเวลาต่อมาชายผู้นี้กับปิ่นก่าแพงเข้าบ้านแทนการเข้าประตูบ้าน

2. มโนทัศน์ยอมให้บุคคลเชื่อมโยงมโนทัศน์ต้นแบบเข้ากับสิ่งที่รับรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ที่เป็นนามธรรม ตัวอย่างเช่น มโนทัศน์ว่า ภูเขา ยังสามารถเชื่อมโยงกับ ความมั่นคงไม่หวั่นไหวหรือความสูงส่ง ก็ได้ เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรมได้

3. มโนทัศน์ที่เกิดขึ้นมากมายมีการสะสมต้นแบบไว้ในความทรงจำ เมื่อมีข้อมูลผ่านประสาทสัมผัสเข้ามาความทรงจำในตัวแบบมโนทัศน์ที่มีอยู่จะทำการเปรียบเทียบกับข้อมูลใหม่นั้นว่าเหมือนหรือแตกต่างจากตัวแบบที่มีอยู่อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพมากขึ้นไม่ต้องสร้างมโนทัศน์ใหม่ทุกครั้ง มโนทัศน์ที่เก็บไว้ในความทรงจำเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องต่าง ๆ นี้ในบุคคลแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน จึงทำให้การคิดของคนเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นได้ ขึ้นอยู่กับมโนทัศน์ต้นแบบที่เก็บไว้ความทรงจำ

4. มโนทัศน์ทำหน้าที่ประเมินคุณค่าที่รับรู้และแสดงแนวทางที่ควรปฏิบัตินั้นการประเมินคุณค่าที่รับรู้ขึ้นกับกรอบมโนทัศน์ของบุคคลเกี่ยวกับเรื่องนั้น ดังนั้น การวินิจฉัยได้อย่างสมเหตุสมผลเพียงใดขึ้นอยู่กับความชัดเจนของกรอบมโนทัศน์ซึ่งบุคคลจะตีความโดยใช้เหตุผลที่ตนมีอยู่ในกรอบมโนทัศน์ การได้รับข้อมูลใหม่เข้ามาเมื่อเกิดการเปรียบเทียบกับต้นแบบที่มีอยู่ถ้าเหมือนกันย่อมเป็นการย้ำต้นแบบเดิมให้แน่นหนาขึ้น แต่ถ้าไม่เหมือนสิ่งที่รู้นั้นอาจเป็นความรู้ใหม่บุคคลบางคนอาจปฏิเสธโดยยึดมโนทัศน์หรือบางคนอาจขยายกรอบมโนทัศน์เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น¹⁰⁴

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคิด บุคคลมีการคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งได้แสดงให้เห็นได้ว่ามีปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการคิดของบุคคล ปัจจัยที่สำคัญมีดังนี้

¹⁰⁴ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *การคิดเชิงมโนทัศน์* (กรุงเทพฯ บริษัท ชัคเชส มีเดีย, 2545).

1. จิตใจ จิตใจความรู้สึก ความสำนึก ความมีสติ เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความคิดเหตุผล ตรรกะ แต่ความคิดก็เป็นการตอบสนองของจิตใจต่อสิ่งเร้า การคิดเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน ระหว่างจิตใจกับสมอง โดยจิตใจทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดและควบคุมกระบวนการทางสมอง เสมือนการใช้โปรแกรมควบคุมการทำงานของคอมพิวเตอร์ จิตใจจึงมีอิทธิพลสูงต่อการคิดของมนุษย์ นอกจากนี้ จิตยังกำหนดความต้องการและรับรู้อารมณ์หรือความรู้สึกที่กระทบอีกด้วย ซึ่งการมีความต้องการ การรับรู้อารมณ์หรือความรู้สึกยังสามารถส่งผลต่อการคิดของคุณคน เช่น ได้ยินเสียงเพลงเพราะของนักร้องคนหนึ่งบ่อย ทำให้มีความคิดอยากไปชมการแสดงคอนเสิร์ต ของนักร้องผู้นั้น เป็นต้น จิตใจที่อ่อนไหวไปตามความต้องการที่ไม่ถูกต้องจะควบคุมการคิดให้อยู่ในลักษณะสร้างประโยชน์ให้กับตนเอง แต่ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาจะควบคุมการคิดให้อยู่ในลักษณะสร้างประโยชน์ให้กับสังคมมากกว่า อารมณ์ความรู้สึกมีบทบาทต่อการคิดในชีวิตประจำวันมาก บางครั้งสามารถทำให้ลดสมรรถภาพในการคิดลงได้ โดยการคิดให้เหตุผลของคุณคนทำได้น้อยเพราะอารมณ์ เช่น การตัดสินใจซื้อเสื้อตามที่คนสนับสนุนให้ซื้อและชื่นชมว่าสวยแต่ไม่เหมาะกับบุคลิกของตนเอง เป็นต้น จึงเป็นการคิดที่ใช้อารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล

ลักษณะของคุณคน ลักษณะของคุณคนที่มีอิทธิพลต่อการคิด แบ่งเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม และลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม

1. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม ลักษณะของคุณคนที่ได้รับพันธุกรรมที่สำคัญมาก ได้แก่ สติปัญญา เนื่องจากสติปัญญาเป็นสิ่งที่กำหนดประสิทธิภาพของกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคิด เช่น การรับรู้ การจำ การใช้เหตุผล เป็นต้น ความแตกต่างของประสิทธิภาพกระบวนการดังกล่าวส่งผลให้ความคิดของคุณคนแตกต่างกัน

2. ลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม วัฒนธรรมกับความเชื่อ ค่านิยม ทำให้คุณคนมีวิธีคิดในบางเรื่องแตกต่างกันเมื่ออยู่ในกลุ่มที่ต่างวัฒนธรรม การกำหนดบทบาทหรือสถานภาพในสังคม ได้แก่ อาชีพ วุฒิการศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ส่วนมากเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม นอกจากนี้การเรียนรู้ทางสังคมที่สะสมเอาไว้จนเกิดเป็นประสบการณ์ของคุณคนยังมีอิทธิพลต่อการคิด ในการคิดของคุณคนจะมีการจัดระบบประสบการณ์ชีวิตที่เรียนรู้มาและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ คุณคนส่วนมากจึงมีการนำเอาประสบการณ์เข้าเกี่ยวข้องจนได้ผลการคิดออกมา

สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้า สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัวคุณคน ได้แก่ คน สัตว์ พืช ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมในสังคมที่คุณคนเกี่ยวข้อง จะเป็นสิ่งที่ทำให้คุณคนเกิดการรับรู้และนำไปสู่การคิด ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่คุณคนอยู่ในเมืองที่มีความคิดแตกต่างจากคุณคนที่อยู่ในชนบท คุณคนที่อาศัยอยู่บนภูเขาคิดเรื่องอาหารแตกต่างจากคุณคนที่อยู่ในพื้นราบ สภาพแวดล้อมในสังคม ได้แก่ เสียงเพลง ภาพ ภาษา คำพูด ข้อเขียน การแสดง เหล่านี้เป็นสิ่งที่กระตุ้นความคิดของคุณคนโดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตใจ คุณลักษณะของบุคคลสิ่งแวดล้อม ความคิดของบุคคลอาจเกิดจากอิทธิพลร่วมจากจิตใจ ลักษณะบุคคลและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น บุคคลที่จิตใจดี สติปัญญาดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมดี จะทำให้บุคคลมีความคิดในทางสร้างสรรค์ได้

การส่งเสริมการคิด

จะพิจารณาได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคิดของบุคคลมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการคิดของบุคคล การเปลี่ยนวิธีการคิดต้องเริ่มต้นที่จิตใจด้วยการปลูกฝังคุณธรรมหรือการพัฒนาจิตใจ มีการเพิ่มพูนลักษณะของบุคคลไปในทางที่เหมาะสมโดยเฉพาะการเพิ่มพูนศักยภาพทางสติปัญญาด้วยการฝึกอบรมหรือให้การศึกษาที่ถูกต้อง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีการกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าที่เหมาะสม บุคคลจึงจะเปลี่ยนวิธีคิด ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความคิดไปในลักษณะที่ถูกต้อง สร้างสรรค์ และมีคุณค่า การส่งเสริมการคิดมีความสำคัญมาก การฝึกอบรมหรือการสอนคิดมิได้เนื้อหาปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน จึงต้องทำความเข้าใจวิธีการสอนการคิดให้เด็กเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเป็น การสอนเพื่อพัฒนาการคิดเป็นการสอนที่มีการใช้ทักษะการคิดเพื่อค้นหาคำตอบในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยประสบการณ์การฝึกปฏิบัติจริงให้เผชิญปัญหาและจัดการกับปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การคิดจึงเป็นการแสดงศักยภาพในการใช้สมองของบุคคลในการจัดการศึกษา และสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ซึ่งต้องเป็นการคิดถูกและคิดดีด้วย

ความสนใจการพัฒนาการคิดของบุคคลมีมากขึ้นเป็นลำดับ และได้มีการส่งเสริมให้พัฒนาบุคคลในเรื่องการคิดเพิ่มมากขึ้นด้วย โดยพิจารณาว่าความคิดของบุคคลเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาและฝึกฝนได้โดยใช้สิ่งแวดล้อมจากภายนอก ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดนั้น ทั้งโรงเรียนและครอบครัวต่างมีส่วนในการพัฒนาความคิดให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมบริหารสมอง กิจกรรมการคิดสอดแทรกในการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะการคิด การจัดอาหารบำรุงสมอง การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการคิด และการสร้างนิสัยการเป็นนักคิด นอกจากนี้ การให้เด็กได้ซึมซับจากบุคคลที่เป็นแบบอย่างก็ช่วยพัฒนาการคิดด้วย สำหรับการพัฒนาการคิดผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นจะพิจารณาได้ว่าสามารถเกิดขึ้นได้ 2 แนวทาง คือ การสอนโดยตรง และการสอนโดยอ้อม การสอนโดยตรงมุ่งพัฒนาการคิดด้วย โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหาสาระ ส่วนการสอนโดยอ้อมเน้นการสอดแทรกในเนื้อหาสาระ การทำตนเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ออกจากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในสังคม อย่างไรก็ตามในการพัฒนาความคิดเด็ก ควรมีการกระตุ้นให้เด็กเกิดสมาธิและมีความพร้อมที่จะรับการสอนก่อนจะเกิดประสิทธิผล

แนวทางส่งเสริมการคิด วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีคุณภาพควรดำเนินการใน

3 แนวทาง

1. การสอนให้รู้จักคิด เป็นการสอนให้เด็กรู้จักคิด เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการคิดโดยการสอดแทรกสอนคิดเข้าไปในการสอนเนื้อหาวิชา เป็นการกระตุ้นช่วยให้เด็กอยากแสดงการคิดหาความรู้ด้วยตนเอง มีการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการให้เด็กคิดค้นแสวงหาความรู้และคำตอบด้วยตนเอง โดยเป็นคำตอบที่เกิดจากการวิเคราะห์ การจัดหมวดหมู่ การประมวลข้อมูล

2. การสอนการคิด เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกการเรียนรู้วิธีคิดต่าง ๆ โดยตรงนอกเหนือจากการให้ความรู้เนื้อหาวิชาเพื่อให้เด็กได้หลักการของการคิดและทักษะการคิดที่นำมาประยุกต์ใช้ในกาเรียนเนื้อหาวิชา

3. การสอนเกี่ยวกับการคิด เป็นการสอนที่เน้นให้เด็กได้ตระหนักถึงกระบวนการคิดของตนเองและบุคคลอื่น ได้เรียนรู้ผลจากการคิดและวิธีการคิดของบุคคลอื่นเพื่อให้เกิดทักษะการคิด และวิธีการคิดแบบต่าง ๆ เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการคิดที่หลากหลายและมีการศึกษาเพิ่มเติมจนได้การคิดในแนวทางที่สร้างสรรค์ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้ต่อไปจึงเป็นการสอนเน้นให้วางแผนเกี่ยวกับการคิด สามารถตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมในความคิดของตนเอง

การส่งเสริมการคิดตามลักษณะคิด

การส่งเสริมการคิดไม่ว่าจะใช้แนวทางใดควรให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติและทำให้เด็กค่อยๆ เกิดความคิดได้ โดยเฉพาะการปฏิบัติกิจกรรมที่เลือกสรรมาอย่างสนุกสนาน ไร้ใจ และเพลิดเพลินการคิดที่สำคัญที่นิยมส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาให้เด็กและบุคคลต่าง ๆ มีดังนี้

1. การคิดเชิงมโนทัศน์ เป็นการคิดที่เกิดจากการพยายามจัดวัตถุ สิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ แนวคิด และอื่น ๆ เข้าเป็นกลุ่มหรือประเภทตามคุณสมบัติที่มีร่วมกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วการคิดเชิงมโนทัศน์ช่วยให้การปฏิสัมพันธ์ต่อกันเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ในลักษณะเดียวกันได้ การคิดเชิงมโนทัศน์เป็นการคิดที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าใจชีวิตโลก สิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ หากไม่มีตัวแบบมโนทัศน์ในสมองจะทำให้บุคคลไม่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ การมีมโนทัศน์ช่วยให้บุคคลเข้าใจ แก่น หรือตัวแบบของสิ่งนั้น การคิดเชิงมโนทัศน์เป็นการดึงโครงร่างของสิ่งต่าง ๆ ออกมา บุคคลสามารถเพิ่มมโนทัศน์ในเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้นไว้ในความทรงจำจึงทำให้มีข้อมูลที่สมเหตุสมผลในการทำความเข้าใจโลกรอบตัวได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง การคิดเชิงมโนทัศน์จึงเป็นพื้นฐานของกาคิดประเภทอื่น ๆ

การส่งเสริมการคิดเชิงมโนทัศน์เพื่อช่วยให้บุคคลเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ตามสภาพที่ปรากฏจริงนั้นต้องมีการพัฒนาลักษณะนิสัยบางประการของบุคคลดังนี้

1. ฝึกเป็นคนช่างสังเกต การรับรู้สิ่งใดบุคคลใดไม่ควรด่วนสรุปหรือตีความตามกรอบมโนทัศน์ที่ตนเองมีอยู่ทันที แต่ควรเป็นนักสังเกตทำความเข้าใจที่รับรู้และค้นหา แก่น ของสิ่งนั้นไม่พิจารณาแต่เพียงผิวเผิน

2. มีการทบทวนซ้ำ เพื่อตรวจสอบให้แน่ใจว่ามโนทัศน์ที่คิดไว้นั้นถูกต้อง

3. ฝึกทำความเข้าใจมโนทัศน์ในบริบทที่แตกต่างกัน บุคคลควรฝึกการรับรู้สิ่งที่เป็นแก่นมโนทัศน์ว่าสามารถนำไปใช้ในบริบทอื่นได้อย่างไร จึงต้องมีความยืดหยุ่นในกรอบความคิดมีใจเปิดกว้างในการรับรู้ ได้รับความคิดใหม่ๆ และมุ่งพิจารณาโครงสร้างทำความเข้าใจภายใต้บริบทที่เกิดขึ้นโดยมองเห็นรายละเอียดปลีกย่อยที่สะท้อนความแตกต่าง

4. ฝึกคิดเชิงวิพากษ์ บุคคลหากมีความเชื่อในเรื่องใดก็มีแนวโน้มความเป็นไปได้ที่จะตีความสิ่งที่รับรู้ตามกรอบมโนทัศน์ที่ตนมีความเชื่อได้ง่าย การคิดเชิงมโนทัศน์ต้องระมัดระวังไม่ให้สรุปสิ่งที่รับรู้โดยง่าย จึงควรฝึกวิพากษ์ด้วยการตั้งคำถามว่า ความเป็นจริงของสิ่งที่รับรู้ นั้นเป็นอย่างไรรวมทั้งเป็นการทำให้มโนทัศน์เกิดความแจ่มชัดไม่ถูกหลอกด้วยข้อมูลเสมือนจริง

5. สะสมคลังความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อใช้ในการปรับมโนทัศน์ให้ชัดเจนมีความสมเหตุสมผล ช่วยให้บุคคลสามารถทำความเข้าใจ วินิจฉัย ตีความได้แม่นยำมากขึ้น บุคคลจึงควรมีความสะสมความรู้ใหม่ๆ หาตัวอย่างใหม่ๆ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มพูนเข้ากับมโนทัศน์เดิมให้มากขึ้นการคิดแก้ปัญหา เป็นการคิดที่พยายามคลี่คลายปัญหาความแตกต่างระหว่างสภาพจริงที่เกิดขึ้นกับสภาพความต้องการของบุคคลโดยใช้วิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม มีการคิดพิจารณาหาประเด็นสำคัญหรือสิ่งที่ก่อความลำบากยุ่งยากสับสนและความวิตกกังวลเพื่อหาทางคลี่คลายและขจัดสิ่งที่เป็นปัญหานั้นให้หมดไป การคิดแก้ปัญหาต้องใช้ความสามารถในการคิดเชิงมโนทัศน์ โดยเฉพาะความเป็นเหตุเป็นผลในการทำความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญ

การส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาควรใช้วิธีการที่หลากหลายอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา แนวทางในการส่งเสริมการคิดแก้ปัญหา มีดังนี้

1. การให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก ทำให้เด็กรู้สึกมั่นคงปลอดภัยมีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักมองโลกอย่างเหมาะสม
2. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเองเพื่อให้เด็กกล้าแสดงออกและมีความเชื่อมั่น
3. ฝึกให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต มีการจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้มีประสบการณ์ต่างๆ โดยมีการใช้ประสาทสัมผัสเพื่อการรับรู้ในทุกด้าน และมีผู้ที่มีประสบการณ์หรือผู้ใหญ่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
4. จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาการคิดแก้ปัญหาของเด็กซึ่งไม่เคร่งเครียดมาก เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาต่อไป
5. ฝึกทักษะคิดแก้ปัญหาให้เด็กในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้เด็กวิเคราะห์จากบทความ ภาพสื่อต่าง ๆ สถานการณ์ที่กำหนดโดยเฉพาะสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับความจริง การฝึกแก้ปัญหาการ

ทำงานจากการปฏิบัติจริง ฝึกใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา ฝึกวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหา เป็นต้น

การคิดวิเคราะห์ เป็นการคิดที่เกิดจากการแยกองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ เรียงราวเหตุการณ์ และจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อค้นหาความสำคัญ หลักการที่เป็นแก่นของสิ่งเหล่านั้น รวมทั้งหาความสัมพันธ์ ความเป็นเหตุเป็นผล ความเกี่ยวข้องต่อกันหรือความแตกต่างจนทำให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้อง สามารถนำไปทำนายหรือคาดการณ์สิ่งต่างๆ ได้ การคิดวิเคราะห์อาศัยความรู้ที่มีอยู่ในกรอบมโนทัศน์ของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญ หากบุคคลมีการสะสมคลังความรู้ไว้ในมโนทัศน์มากย่อมทำให้สามารถคิดวิเคราะห์ได้ดี

การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ต้องมีการฝึกทักษะพื้นฐานเพื่อช่วยการคิดวิเคราะห์ ได้แก่ การอ่าน การเขียน การฟังให้มาก เพราะจะช่วยให้วิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ได้ดี แนวทางในการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ มีดังนี้

1. ฝึกคิดวิเคราะห์เรื่องราวหรือเหตุการณ์ว่าวิเคราะห์อะไร เพื่ออะไรหลักการใดและสังเคราะห์ผลที่ได้รับจากการฝึก
2. จัดประสบการณ์หลากหลายในการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ ได้แก่ การตั้งคำถาม การสังเกตการสืบค้น การใช้ผังมโนทัศน์ การใช้แบบฝึก เทคนิคต่าง ๆ

การคิดสร้างสรรค์ เป็นการคิดที่เกิดจากการทำงานของสมองซีกขวาซึ่งอาศัยจินตนาการเป็นพื้นฐานสำคัญ เป็นความคิดที่มีลักษณะแตกต่างไปจากความคิดของบุคคลอื่นโดยอาศัยพื้นฐานจากประสบการณ์เดิมและปัญญาในการจัดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นรูปแบบใหม่ เกิดสิ่งที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์แปลกใหม่และมีคุณค่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อยไปในการดำเนินชีวิตประจำวันบุคคลต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงที่ต้องหาแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาชีวิตและการทำงานอยู่เสมอ ซึ่งทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้น และชีวิตไม่จำเจการพัฒนาเรื่องการคิดในเรื่องแปลกใหม่เป็นประจำทำให้บุคคลเกิดความแหลมคมในการคิดแก้ปัญหาต่างๆ การส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

การส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น บุคคลต้องมีความเป็นอิสระในการคิด มีเสรีภาพการแสดงออก และได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือให้รู้สึกว่าตนเองมีค่า แนวทางในการส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ มีดังนี้

1. สร้างบรรยากาศที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ บรรยากาศที่ควรจัดคือ การให้การยอมรับ และกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ให้เด็กแสดงความคิดเห็นของตนเองและกล้าแสดงความคิดเห็น และให้ความสนใจในสิ่งที่เด็กทำ
2. จัดกิจกรรมระดมสมอง เพื่อรวบรวมความคิดโดยให้โอกาสในการคิดอย่างอิสระที่สุด ไม่วิพากษ์วิจารณ์ระหว่างการคิด เพราะเป็นการขัดขวางความคิดสร้างสรรค์
3. ปลุกฝังให้กล้าที่จะทำสิ่งสร้างสรรค์ เมื่อฝึกฝนบ่อยเข้าก็ทำให้ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้มากขึ้น
4. ฝึกการสร้างความคิดใหม่ เป็นการสร้างความคิดใหม่จากการแยกแยะส่วนประกอบต่าง ๆ มาสังเคราะห์ให้เป็นรูปแบบใหม่ที่ต่างจากเดิม ตัวอย่างเช่น ให้เด็กทำการแจกแจงวิธีการแก้ปัญหา ปัญหาหนึ่งมาให้ได้ 10 วิธี และระบุว่าแต่ละวิธียังสามารถแบ่งเป็นวิธีย่อย ๆ อะไรได้อีกเพื่อให้ได้ทางเลือกในการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหาที่คิดได้จึงอาจเป็นวิธีการใหม่ๆ สำหรับการแก้ปัญหา
5. ตรวจสอบความคิด เป็นเทคนิคที่มีการค้นหาความคิดดี ๆ หรือแนวทางที่ใช้แก้ปัญหาซึ่งเคยมีผู้ใช้แก้ปัญหาแล้ว ให้ลองตรวจสอบความคิดที่ใช้ในการแก้ปัญหานั้นว่ามีความเหมาะสมเพียงใด มีข้อดีข้อเสียอย่างไร

จะพิจารณาได้ว่าการส่งเสริมการคิดประเภทต่าง ๆ นั้น ควรต้องมีการบูรณาการฝึกทักษะการคิดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมส่งเสริมการคิดด้วยและควรมุ่งให้เกิดการพัฒนาการทำงานของสมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาไปพร้อม ๆ กัน¹⁰⁵

ความหมายและประเภทของปัญหา

ในชีวิตประจำวันของบุคคลแต่ละวันต้องเผชิญปัญหามากมายประการ นับตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอนอีกครั้งโดยอาจเป็นปัญหาว่าจะตื่นนอนทันไปทำงานไหม จะทานอะไรดี จะเดินทางอย่างไร ซึ่งหลายครั้งต้องมีการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน และอาจมีปัญหาใหม่ๆ ซึ่งต้องการวิธีการแก้ปัญหาใหม่ๆ เพื่อคลี่คลายปัญหานั้น

ความหมายของปัญหา ปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีเป้าหมายหนึ่งที่มีมุ่งไปสู่ แต่ไม่ทราบว่าจะก้าวไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้อย่างไร หากบุคคลนั้นสามารถทราบได้อย่างชัดเจนว่าต้องกระทำอย่างไรบ้างจึงจะไปสู่สถานการณ์ที่ต้องการได้ ถือว่าบุคคลนั้นได้เกิดปัญหาอย่างแท้จริง

ปัญหา เป็นสิ่งที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วนดังนี้

¹⁰⁵ วณิช สุธารัตน์, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์ (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์, 2547).

1. สภาวะเริ่มต้น เป็นสถานการณ์ไม่เป็นที่พึงพอใจซึ่งบุคคลเผชิญหรือสถานการณ์ที่สารสนเทศไม่เพียงพอ
2. สภาวะเป้าหมาย เป็นสภาวะหรือการมีสารสนเทศที่บุคคลคาดหวังจะได้รับ
3. ชุดของการปฏิบัติ เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ที่บุคคลอาจนำไปใช้ในการเคลื่อนย้ายจากสภาวะที่เริ่มต้นไปสู่สภาวะเป้าหมาย

ส่วนประกอบสามส่วนนี้เรียกว่า มิติของปัญหา ปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมีอุปสรรคบางสิ่งมาขัดขวางระหว่างสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันกับเป้าหมายที่ต้องการและไม่สามารถก้าวไปสู่อุปสรรคนั้นอย่างชัดเจนโดยเร็วได้

ปัญหาเป็นสภาวะหรือสถานการณ์ที่ทำให้บุคคลไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ไม่สนองความต้องการจำเป็นพื้นฐานของบุคคล มนุษย์ทุกคนต้องการมีความสุข ความสุขของมนุษย์และสังคมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น ถ้าทำไม่ได้จะมีสภาวะที่เรียกว่าปัญหา เกิดขึ้นมนุษย์ใช้กระบวนการคิดจัดปัญหานั้นให้หมดไปจะได้มีความสุข

ปัญหาเป็นเหตุการณ์ที่ยุ่งยากที่ต้องการการแก้ไข หรือเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่ไม่คาดหวังว่าจะให้เกิดขึ้นและเมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

สรุปได้ว่า ปัญหาเป็นความแตกต่างระหว่างสภาวะที่เกิดขึ้นของบุคคลในปัจจุบันกับสภาวะตามเป้าหมาย ทำให้บุคคลไม่พึงพอใจ ต้องมีการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้สามารถก้าวไปสู่สภาวะตามเป้าหมายได้ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน คือ สภาวะเริ่มต้น สภาวะเป้าหมาย ชุดของปฏิบัติการ โดยทั้งหมดนี้เรียกว่า มิติของปัญหา (problem space)¹⁰⁶

ประเภทของปัญหา

จากการที่มีการแบ่งประเภทการคิดออกเป็น การคิดโดยตรงและการคิดโดยอ้อม ซึ่งจะพิจารณาได้ว่า การคิดโดยตรงต้องการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน บุคคลมุ่งค้นหาทางเพื่อไปสู่เป้าหมายและมีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ส่วนการคิดโดยอ้อมซึ่งเป็นการคิดอย่างไรเหตุผล และเป้าหมาย ย่อมส่งผลให้แก้ปัญหาได้ไม่ชัดเจนนั้น ทำให้สามารถแบ่งประเภทของปัญหาออกเป็น 2 ประเภทได้ ดังนี้

1. ปัญหาที่กำหนดได้ชัดเจน
2. ปัญหาที่กำหนดโดยไม่ชัดเจน

¹⁰⁶ สุวิทย์ มูลคำ, *กลยุทธ์การสอนคิดแก้ปัญหา* (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2547).

1. ปัญหาที่กำหนดได้ชัดเจน ปัญหาลักษณะนี้สามารถอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนจากสภาวะต่าง ๆ ของปัญหา ตั้งแต่สภาวะเริ่มต้น สภาวะตามเป้าหมายสุดท้าย และเป้าหมายย่อย ซึ่งสภาวะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสภาวะที่ทำให้บุคคลสามารถเคลื่อนย้ายจากสภาวะหนึ่งไปยังสภาวะหนึ่งด้วยการใช้ชุดการปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะมาปฏิบัติประกอบกันเป็นมิติของปัญหา ลักษณะของปัญหาที่กำหนดได้ชัดเจนนี้โดยปกติจะให้คำตอบของปัญหาได้อย่างถูกต้อง และมีกระบวนการที่แน่นอนซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ เช่น การแก้สมการ การวิเคราะห์โจทย์ปัญหาคณิตศาสตร์ต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นจากการที่ปัญหามีแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างชัดเจนนี้ จึงมีชื่อเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า ปัญหาที่มีโครงสร้างชัดเจนตัวอย่างที่เห็นได้ในชีวิตประจำวัน สมมติว่า ในกรณีที่บุคคลต้องการทานอาหารเย็นหนึ่งเป็นอาหารฝรั่งประเภทสเต็ก บุคคลผู้นั้นต้องวางแผนการปฏิบัติว่าจะไปซื้อของมาทำหรือใช้บริการร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด หรือไปภัตตาคารชั้นดี ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายของการวางแผนคือการได้ทานสเต็ก และแนวทางไปสู่เป้าหมายสุดท้ายสามารถทำได้หลายแนวทางในแต่ละแนวทางยังมีขั้นตอนอีกหลายขั้นตอนที่จะนำไปสู่เป้าหมายย่อย เช่น ถ้าการทำสเต็กเองซึ่งวิธีอย่างด้วยถ่าน การย่างด้วยถ่านที่บ้านคือ เป้าหมายย่อยซึ่งการย่างด้วยถ่านนี้ยังมีขั้นตอนอีกหลายขั้นตอน ได้แก่ การจัดหาบริเวณสำหรับปิ้งย่าง การจัดซื้อถ่านสำหรับย่างมา การนำถ่านมาใส่เตาปิ้งย่าง จุดไฟในเตา และอื่นๆ หากขั้นตอนใดไม่สามารถทำได้สำเร็จก็สามารถทำได้สำเร็จก็สามารถเปลี่ยนไปสู่แนวทางใกล้เคียงเพื่อบรรลุเป้าหมายย่อยได้ เป็นต้นว่าหากไม่มีอุปกรณ์จุดไฟก็ไปขอยืมไม้ขีดจากเพื่อนบ้านมาการเคลื่อนย้ายจากสภาวะเริ่มต้นไปยังสภาวะเป้าหมายสุดท้ายจะพิจารณาว่าต้องมีชุดของการปฏิบัติหลายอย่างกว่าจะได้ทานสเต็ก สภาวะต่าง ๆ และชุดปฏิบัติที่มารวมอยู่ด้วยกันนี้เองที่เรียกว่า มิติของปัญหา อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตว่า มิติของปัญหาอาจมีความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นได้บ้าง ปัญหาหลายประการที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวันอาจแตกต่างกันไปจากกรณีต้องการทานสเต็กที่กล่าวมาแล้ว เพราะอาจมีสภาวะเริ่มต้นของปัญหาได้ชัดเจน แต่สภาวะตามเป้าหมายสุดท้ายอาจกำหนดได้ไม่ชัดเจน ดังกรณีที่นักศึกษาแต่ละคนต้องการประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งโดยมีเป้าหมายสุดท้าย คือ ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวนี้มีแนวทางได้อย่างมากมาย บุคคลสามารถจะพยายามกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าอะไรคือความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เช่น ประธานบริษัท เป็นนายกรัฐมนตรีนี เป็นต้น ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายลักษณะนี้อาจหาชุดของการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายได้ยาก

2. ปัญหาที่กำหนดได้ไม่ชัดเจน ปัญหาลักษณะนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้บ่อยครั้งในชีวิตประจำวัน ไม่จำเป็นต้องมีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียวและแนะแนวทางไปสู่การแก้ปัญหาไม่ชัดเจน ลักษณะปัญหาลักษณะนี้คล้ายกับการออกแบบบ้าน หรือการแตงนวนนิยายความเรียงหรือวาดภาพ หรือการค้นหาวิธีการรักษาโรคเอดส์ ซึ่งสภาวะเริ่มต้น สภาวะตามเป้าหมายสุดท้าย และหรือชุดของการปฏิบัติ อาจไม่มีความชัดเจน และกำหนดให้เฉพาะเจาะจงได้น้อย งานที่ต้องพยายามทำให้ได้มากที่สุด คือ การทำความเข้าใจว่าปัญหาอะไร เพื่อให้การเริ่มต้นง่ายขึ้น สามารถคาดคะเนผลลัพธ์การแก้ปัญหาที่

มุ่งหวัง และคาดคะเนวิธีการที่เป็นไปได้ที่จะประสบผลสำเร็จ เพราะปัญหาประเภทนี้ไม่สามารถกำหนดผลลัพธ์การแก้ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาไว้ได้ล่วงหน้า จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัญหาที่มีโครงสร้างไม่ชัดเจน

แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแก้ปัญหาและกระบวนการคิดแก้ปัญหา

บุคคลจำเป็นต้องคิดหาวิธีแก้ปัญหาอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน การคิดแก้ปัญหาของบุคคลแต่ละคนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการจดจำยิ่ง โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาโดยกลุ่มหรือคณะนั้นมักพบว่ามีความรู้มากกว่าการคิดแก้ปัญหาของบุคคลแต่ละคนเสียอีก และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มยังสามารถนำไปพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาของบุคคลแต่ละคนเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาของตนเองได้ด้วย

1. ความหมายของการคิดแก้ปัญหา

ความหมายของการคิดแก้ปัญหา มีได้หลายอย่างดังนี้

การคิดแก้ปัญหา เป็นการปฏิบัติการคิดตามลำดับที่มุ่งไปสู่เป้าหมายใด ๆ

การคิดแก้ปัญหา เป็นความพยายามในการค้นหาแนวทางที่เหมาะสมที่จะทำให้สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย เมื่อเป้าหมายนั้นไม่สามารถได้มาโดยง่าย

การคิดแก้ปัญหา เป็นกระบวนการแปลงสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเคลื่อนย้ายจากสภาพปัจจุบันซึ่งเป็นสถานะที่ไม่น่าพอใจ ไปยังสถานะที่ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไข โดยใช้ปฏิบัติต่าง ๆ

การคิดแก้ปัญหา เป็นความสามารถทางสมองในการจัดสถานะความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นโดยพยายามปรับตัวเองและสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกลับเข้าสู่สถานะสมดุลหรือสถานะที่บุคคลคาดหวัง

การคิดแก้ปัญหา เป็นกระบวนการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างพินิจพิเคราะห์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญของเรื่องหรือสิ่งต่าง ๆ ที่คอยก่อกวน สร้างความรำคาญ สร้างความยุ่งยากสับสน และความวิตกกังวล และพยายามหาหนทางคลี่คลายสิ่งเหล่านั้นให้ราบรื่น และหนทางขจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นปัญหาก่อความรำคาญ ความวิตกกังวล ความยุ่งยากสับสนให้หมดไป

สรุปได้ว่า การคิดแก้ปัญหา เป็นการคิดค้นหาแนวทางต่าง ๆ ไตร่ตรอง เพื่อให้ได้การปฏิบัติที่เหมาะสมที่จะทำให้บุคคลนั้นเคลื่อนย้ายจากสถานะปัจจุบันที่ไม่พึงพอใจไปยังสถานะที่ทำให้บรรลุผลตามเป้าหมายได้

รูปแบบวิธีการคิดแก้ปัญหา

นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ ได้มีการจำแนกรูปแบบการคิดแก้ปัญหาไว้ ดังนี้

การคิดแบบ เป็นการนำมาซึ่งการประยุกต์ใช้ความพยายามและวิถีทางแห่งความจริงในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ผู้คิดแก้ปัญหานั้นจะต้องมีชุดของขั้นตอนที่สามารถนำไปสู่คำตอบได้ โดยอาศัยการ

ใช้ความทรงจำที่มีอยู่มาช่วย ส่วน การคิดบวก จะมีลักษณะการคิดในแบบตรงกันข้าม อาศัยความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และการหยั่งรู้เข้ามาช่วยแก้ปัญหา ผู้คิดแก้ปัญหาต้องมองเห็นแนวทางใหม่ๆ ในการจัดการกับปัญหานั้น ซึ่งนั่นก็คือการมีแนวทางใหม่ๆ ในการสร้างส่วนประกอบต่าง ๆ ของความคิดและการรับรู้ที่มีอยู่

การคิดแบบหยั่งรู้และลองผิดลองถูก รูปแบบการคิดแก้ปัญหา เช่นนี้ เป็นแนวคิดของโคห์เลอร์ (Kohler) นักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ที่จำแนกไว้ให้แตกต่างออกไปจากกลุ่ม อธิบายว่า การลองผิดลองถูก สามารถจัดได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการทดลองของธอร์นไดค์ (Thorndike) นั่นถือว่าการลองผิดลองถูก โดยมีการนำแมวมาวางไว้ในกล่อง แมวจะตะปบไปที่กล่องโดยเป็นการกระทำแบบสุ่ม และรู้สึกหงุดหงิดที่ถูกกักขัง การตะปบของแมวในระยะแรกเป็นพฤติกรรมของการลองผิดลองถูก แต่ทันทีที่ตะปบแล้วพบว่าสามารถง้างกล่องให้เปิดทางออกได้ เมื่อถูกจับใส่ลงในกล่องใบนั้นอีก แมวนั้นจะแก้ปัญหาด้วยวิธีการคิดแบบ...อย่างรวดเร็วทันที ส่วนการคิดแบบหยั่งรู้ โคห์เลอร์ได้ออกแบบโดยจัดให้ลิงในห้องๆ หนึ่งที่มีลังหลายใบวางอยู่ แล้วแขวนกล้วยไว้ข้างบนที่ลิงไม่สามารถเอื้อมถึง โคห์เลอร์ได้รายงานไว้ว่าการจัดสภาวะเช่นนี้ทำให้ลิงดังกล่าวดูเหมือนสิ้นความคิดที่จะหยิบกล้วย แต่ในทันใดนั้นเสมือนมีประกายแห่งแสงสว่างของการหยั่งรู้เกิดขึ้น ลิงนั้นเดินไปเอาลังมาวางซ้อนในลักษณะของบันไดเพื่อให้สามารถหยิบกล้วยถึงได้

ในกรณีที่ไม่สามารถใช้วิธีการคิดแบบมีขั้นตอนวิธีที่แน่นอนได้ ผู้ที่ทำหน้าที่คิดแก้ปัญหา มักให้ความเชื่อมั่นกับวิธีการที่เรียกว่า การแก้ปัญหาแบบใช้สามัญสำนึกแทน ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่เป็นประโยชน์ในการแนะแนวทางค้นหาคำตอบของปัญหาการแก้ปัญหาแบบนี้เป็นสิ่งที่ช่วยบอกให้ทราบว่าต้องให้ความสนใจในสิ่งใด สิ่งใดควรละเลย สิ่งใดควรทำ เช่น ในขณะที่อ่านหนังสือพบว่าการใช้ถ้อยคำที่ไม่ค่อยเคย บุคคลก็จะพยายามหาความหมายของถ้อยคำนั้นจากบริบทที่ให้มาแทนที่จะเปิดพจนานุกรม เป็นต้น อย่างไรก็ตามวิธีการแก้ปัญหาแบบใช้สามัญสำนึกยังสามารถทำให้บุคคลสรุปการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่านี้ได้ อีกทั้งยังมีการใช้วิธีการดังกล่าวได้อีกหลายลักษณะ เช่น การคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีอุปมา เป็นต้น ซึ่งวิธีนี้บุคคลจะมองหาความคล้ายคลึงของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กับปัญหาที่บุคคลเคยสามารถแก้ไขได้ในอดีตมาใช้ในการสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาตนเอง

กระบวนการคิดแก้ปัญหา

บุคคลจะเข้าสู่การคิดแก้ปัญหา ก็ต่อเมื่อบุคคลต้องการเปลี่ยนอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้ได้คำตอบหรือให้ได้แนวทางในการบรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ถ้าบุคคลสามารถหาคำตอบได้โดยรวดเร็วทันทีจากความทรงจำที่มีอยู่ ถือว่าบุคคลนั้นมีปัญหาที่ต้องคิดแก้ปัญหา นักจิตวิทยาได้ใช้ความพยายามอย่างหนักในการกำหนดกระบวนการคิดที่บุคคลแต่ละบุคคลใช้ในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาของ สเตอร์นเบิร์ก¹⁰⁷ ได้เสนอกระบวนการคิดแก้ปัญหาไว้ 7 ขั้นตอนเป็นวงจร กระบวนการคิดแก้ปัญหาอาจไม่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนดังกล่าวก็ได้ โดยอาจทำขั้นตอนก่อนหน้าหรือย้อนหลัง หรือข้ามขั้นบางขั้นก็ได้หากมีความเหมาะสม การคิดแก้ปัญหายังขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ปัญหาอารมณ์และแรงจูงใจซึ่งมีผลในขณะคิดแก้ปัญหาได้ นอกจากนี้การคิดแก้ปัญหาที่ประสบผลสำเร็จอาจเกี่ยวข้องกับความอดทนในการแก้ปัญหาของบุคคลอีกด้วย

ขั้นตอนการคิดแก้ปัญหา 7 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นระบุปัญหา ก่อนที่จะดำเนินการแก้ปัญหา บุคคลควรเริ่มด้วยการกำหนดว่าปัญหาใดเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไข เพราะเมื่อรู้สึกว่ามีสิ่งที่เป็นปัญหาเกิดขึ้น และอาจมีหลายเรื่องที่เราสัมผัสเป็นปัญหาเกิดขึ้นพร้อมกัน บุคคลควรมองปัญหาแยกแยะแต่ละเรื่องได้ และสามารถระบุได้ว่าปัญหาใดสำคัญเป็นสิ่งที่ต้องคิดแก้ปัญหาต่อไป และปัญหาใดที่สามารถปล่อยผ่านไป

2. ขั้นตอนกำหนดความชัดเจนของปัญหา เมื่อบุคคลตระหนักถึงความมีอยู่ของปัญหาแล้ว บุคคลควรมีความพยายามปัญหาให้ชัดเจนเพียงพอที่จะทำความเข้าใจแนวทางแก้ปัญหาได้ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าวลง ดังตัวอย่างการหาคำตอบในการแก้ปัญหาคำตอบในการจัดปลายเชือก 2 เส้นมาผูกเข้าด้วยกัน โดยที่บุคคลไม่สามารถเอื้อมถึงเชือกอีกเส้นหนึ่งได้ ซึ่งการแก้ปัญหานี้บุคคลไม่ได้จำกัดการแก้ปัญหาโดยอาศัยเพียงข้อจำกัดตามความสามารถของบุคคลเท่านั้น แต่ต้องมองสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ พยายามค้นหาสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหามาให้ได้มากที่สุด จัดสภาพขอบเขตของปัญหาเรียบเรียงข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เพื่ออธิบายสภาพปัญหาทำให้มองเห็นปัญหาได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นไม่มองภาพอย่างกว้างๆ และผลิผลกำหนดปัญหาแต่ควรค้นหาสาเหตุปัญหา และตอบคำถามเกี่ยวกับปัญหานั้นให้ได้ว่า ทำไม อะไร เมื่อไร ที่ไหน ใคร อย่างไร

3. ขั้นกำหนดกลยุทธ์การแก้ปัญหา เมื่อสามารถนิยามปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขั้นตอนที่ต่อไปคือ การวางแผนกลยุทธ์ในการแก้ปัญหากกลยุทธ์ที่สำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา ก็คือ ทักษะการวิเคราะห์ และทักษะการสังเคราะห์ กลยุทธ์ที่ช่วยเสริมการวิเคราะห์ และสังเคราะห์อีกส่วนหนึ่ง คือการคิดแบบอนกนัยและเอกนัย โดยการคิดแบบอนกนัย เป็นการพยายามคิดหาทางเลือกในการแก้ปัญหาอย่างการคิดแบบเอกนัย เป็นการรวบรวมผสมผสานความคิดต่าง ๆ ที่คิดไว้หลากหลายนั้นให้กลายเป็นแนวทางที่ดีที่สุด ซึ่งในบางกรณีบุคคลอาจทำได้แต่เพียงการค้นพบคำตอบในการแก้ปัญหาในสิ่งที่บุคคลนั้นเชื่อว่าดูเหมือนจะเป็นคำตอบของปัญหา การแก้ปัญหาในชีวิตจริงบุคคลต้องใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ และทั้งการคิดแบบอนกนัยและเอกนัย ไม่มีกลยุทธ์ใดที่

¹⁰⁷ Robert J Sternberg, *Cognitive Psychology* (California: Thomson and Wadsworth, 2006). 393-397.

ยงกลยุทธ์หนึ่งที่สามารถจัดการกับปัญหาได้ทุกปัญหา กลยุทธ์ที่ใช้อยู่กับลักษณะของปัญหาและความซับซ้อนในวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ ของผู้แก้ปัญหานั้นด้วย

นอกจากนี้กลยุทธ์การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพนั้น แซนรอก (Santrack 2003 PP 357-358) ยังได้เสนอให้ใช้วิธีการกำหนดเป้าหมายย่อยกับการแก้ปัญหาที่มีขั้นตอนแน่นอนชัดเจน และการแก้ปัญหาแบบใช้สามัญสำนึก สำหรับวิธีการกำหนดเป้าหมายย่อย นั้นเกี่ยวข้องกับกำหนดย่อยก่อนถึงเป้าหมายสุดท้ายในการแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลมีปัญหาในการเขียนบทความซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้ายซึ่งต้องดำเนินการ คือ การสามารถเลือกหนังสือ และวารสารที่ถูกต้องและกำหนดเป้าหมายย่อยตามกรอบเวลาที่จะทำให้งานแล้วเสร็จสมบูรณ์ ถ้าบทความนี้ต้องเสร็จภายในสองเดือนก็อาจกำหนดเป้าหมายย่อยว่าบทความฉบับร่างต้องเสร็จล่วงหน้า 2 สัปดาห์ก่อนครบกำหนดและกำหนดเป้าหมายย่อยอีกเป้าหมายหนึ่งโดยให้อ่านหนังสือและวารสารต่าง ๆ ให้เสร็จล่วงหน้า 1 เดือนก่อนครบกำหนด แล้วสร้างเป้าหมายย่อยอีกอันหนึ่งในการเริ่มต้น จากนั้นจึงเข้าศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดในวันถัดไป ซึ่งจะพิจารณาได้ว่าการกำหนดเป้าหมายเป็นการดำเนินการแบบย่อยหลัง

4. การจัดระบบสารสนเทศเพื่อการแก้ปัญหา เมื่อกำหนดกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาแล้วบุคคลควรจัดระบบสารสนเทศที่หามาได้ให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กลยุทธ์ได้มากที่สุด ตัวอย่างเช่น ปัญหาการเขียนบทความที่กล่าวมาแล้ว บุคคลต้องนำสารสนเทศที่ค้นคว้าได้มานำมาเรียงจัดระบบความคิดเขียนร่างเป็นโครงสร้างของความคิดขึ้น เป็นต้น ขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นตอนที่บุคคลพยายามบูรณาการสารสนเทศที่มีอยู่ทั้งหมด ซึ่งบุคคลเชื่อว่าสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

5. ทำการจัดสรรทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหา นอกจากปัญหาที่ต้องแก้ไขแล้วบุคคลส่วนมากยังต้องเผชิญกับการมีทรัพยากรจำกัดในการแก้ปัญหาอีกด้วย ทรัพยากรดังกล่าวอาจหมายถึง เวลา เงิน เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ บางปัญหาอาจมีเวลาและทรัพยากรเพียงพอ แต่บางปัญหาทรัพยากรในการแก้ปัญหาน้อยมาก จึงต้องมีการพิจารณาว่าเมื่อใดควรมีการจัดทรัพยากรในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม

6. การกำกับติดตามผลการแก้ปัญหา นักแก้ปัญหาที่ดีจะไม่เพียงแต่กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและรอคอยจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง จึงคอยตรวจสอบว่าผลไม่ถึงไหน เป็นอย่างไร แต่จะมีการตรวจสอบตลอดเวลาที่ปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่าสามารถไปสู่เป้าหมายได้ แต่ถ้าตรวจสอบแล้วไม่เข้าสู่เป้าหมายยอมทำให้ผู้แก้ปัญหามองย้อนพิจารณาแนวทางแก้ปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้น และค้นหาสาเหตุของความผิดพลาดและกำหนดแนวทางแก้ปัญหาใหม่

7. การประเมินผลการแก้ปัญหา ขั้นตอนสุดท้ายของการแก้ปัญหาก็คือ การประเมินผลการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจประเมินทันทีที่แก้ปัญหาเสร็จสิ้น หรือที่ระยะหนึ่งแล้วค่อยประเมินผลการ

แก้ปัญหาก็ได้ ผลจากการประเมินอาจทำให้ต้องมีการกำหนดปัญหาใหม่ กลยุทธ์ใหม่ในการแก้ปัญหา มีการจัดสรรทรัพยากรใหม่ในการแก้ปัญหา ดังนั้น จึงพิจารณาได้ว่าเมื่อกระบวนการคิดแก้ปัญหาครบวงจรอาจนำไปสู่การหยั่งรู้ในเรื่องใหม่ๆ และมีการเริ่มต้นสิ่งใหม่ๆ

อย่างไรก็ตาม กระบวนการคิดแก้ปัญหาที่นักวิชาการมีการกำหนดขั้นตอนนี้แตกต่างกัน แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันในแนวทางการดำเนินการ การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันบางครั้งซึ่งอาจพบว่าไม่ได้มีการใช้กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาแต่อย่างใด แต่มีการใช้วิธีการลองผิดลองถูกเป็นวิธีพื้นฐานง่าย ๆ ของการแก้ปัญหาได้ และเกิดการเรียนรู้ขึ้นจากการลองผิดถูก แต่ถ้าบุคคลแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูกตลอดเวลา ย่อมไม่ต้องใช้ การคิด ดังนั้น การแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูกจึงใช้ได้สำหรับบางคนและบางปัญหาเท่านั้น การแก้ปัญหาจึงต้องอาศัยการคิดแก้ปัญหาด้วย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคิดแก้ปัญหา

โดยทั่วไปบุคคลย่อมปรารถนาให้กระบวนการคิดแก้ปัญหาเป็นไปด้วยดี อย่างไรก็ตาม การคิด แก้ปัญหาของบุคคลก็อาจห่างไกลไปจากความสำเร็จที่สมบูรณ์แบบได้ ปัจจัยที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการคิดแก้ปัญหา มีดังนี้

1. ประสบการณ์เดิม ประสบการณ์เดิมทำให้บุคคลเกิดชุดการแก้ปัญหาหนึ่งๆ ขึ้นภายในสมอง ของตนและเกิดความตึงมั่นกับสิ่งนั้น ทำให้ผูกพันยึดติด ซึ่งลักษณะของการยึดติดมีสองลักษณะ

1.1 ยึดติดกับการใช้วิธีการเดิมในการแก้ปัญหาจนเกิดเป็นนิสัย การคิดแก้ปัญหาของบุคคล อาจเป็นผลมาจากวิธีการเดิมในการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถส่งผลทั้งทางบวกและทางลบต่อการคิดแก้ปัญหาถ้าส่งผลทางบวกก็จะทำให้สามารถคิดแก้ปัญหาได้รวดเร็วขึ้น แต่ถ้าส่งผลทางลบก็จะไปขัดขวางการคิดแก้ปัญหา โดยเฉพาะการคิดแก้ปัญหาในแนวทางใหม่หรือทางเลือกอื่นๆ ที่อาจเหมาะสมกว่า หรือวิธีการที่ทำได้ง่ายกว่าก็ไม่ทำและคิดว่าวิธีเดิมดีอยู่แล้ว ซึ่งปัจจัยนี้อาจต้องใช้เวลาในการแก้ไขกลยุทธ์ที่ดีในเรื่องนี้ คือ การที่บุคคลนั้นต้องเปิดใจรับและคอยตรวจสอบความคิดในการแก้ปัญหาของตนว่า ได้ทำให้บุคคลนั้นสามารถทำในสิ่งใหม่ๆ หรือไม่

1.2 ยึดติดกับหน้าที่การใช้งานสิ่งต่าง ๆ ที่ต้นคั้นเคย บุคคลมีแนวโน้มที่จะละเลยหน้าที่การใช้งานอื่น ๆ ที่เป็นไปได้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเมื่อบุคคลนั้นยึดติดกับหน้าที่การใช้งานของสิ่งนั้นไว้ในจิตใจของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้นคั้นเคย เช่น บุคคลจะคุ้นกับการใช้ค้อนตอกตะปู แต่ถ้าไม่มีค้อนแก้ปัญหาไม่ได้ หากบุคคลไม่ยึดติดกับการใช้ค้อนตอกตะปูก็สามารถใช้สิ่งอื่นตอกตะปูแทนได้ เป็นต้น การยึดติดกับหน้าที่การใช้งานนี้ ทำให้บุคคลไม่สามารถนึกถึงหน้าที่การใช้งานอื่น และทำให้ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาโดยใช้ของสิ่งนั้นเพื่อทำหน้าที่อื่น ๆ ได้

ตัวอย่างอีกประการหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัด คือ ตัวอย่างของปัญหาการให้บุคคลยืนอยู่ที่จุดหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างเชือกสองเส้นที่กล่าวมาแล้ว และกำหนดให้ผูกปลายเชือกทั้งสองเข้าด้วยกัน แต่บุคคลนั้นไม่

สามารถเอื้อมถึงปลายเชือกทั้งสองในเวลาเดียวกันได้ หากบุคคลนั้นยึดติดกับหน้าที่การใช้งานของคีม จะทำให้ไม่สามารถนำคีมนั้นมาใช้เป็นน้ำหนักถ่วงปลายเชือกข้างหนึ่งให้แกว่งเข้ามาถึงมือได้ การยึดติดกับหน้าที่การใช้งานของคีมย่อมทำให้ปัญหานี้ยากที่จะแก้ไข การคิดแก้ปัญหาจึงเป็นการหาหนทางที่ใช้งานคีมในรูปแบบที่ไม่เหมือนเดิมโดยคีมทำหน้าที่เป็นตุ้มน้ำหนักแทน

2. แรงจูงใจและอารมณ์ บุคคลหลายคนมีความสามารถหรือทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย รู้ว่าตนเองควรทำอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่นั้น แต่ความสามารถหรือทักษะดังกล่าวก็หาได้มีประโยชน์ต่ออย่างไรไม่ถ้าบุคคลเหล่านั้นไม่มีแรงจูงใจที่จะทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญคือ แรงจูงใจจากภายในของบุคคลเหล่านั้นที่จะคิดแก้ปัญหาหรือมีความพยายามบรรเทาให้บุคคลนั้นคิดแก้ปัญหา บางคนก็จะเลยความคิดที่จะทำไปอย่างง่ายดาย อารมณ์ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดความคิดที่จะแก้ปัญหาใด ๆ ในขณะที่นักแก้ปัญหาได้รับการจูงใจให้คิดแก้ปัญหา บุคคลเหล่านี้ยังต้องควบคุมอารมณ์ของตนและใส่ใจไปที่การหาคำตอบของปัญหานั้น และไม่เกรงกลัวต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น

3. ความเชี่ยวชาญ ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาหระหวางผู้ที่มีความเชี่ยวชาญกับผู้ที่เริ่มคิดแก้ปัญหา มีความแตกต่าง ทั้งในแนวทางที่ใช้ในการคิด และลักษณะของปัญหาที่ทำการคิดแก้ปัญหา นักวิจัยพบว่า ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมีความแตกต่างในแนวทางดังนี้

3.1 พื้นฐานความรู้ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมีความสามารถสูงและกว้างขวางในการจัดระบบความรู้ในสาขาวิชาที่ตนมี บ่อยครั้งจึงทำให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถคิดแก้ปัญหาจากความทรงจำที่ตนมี โดยไม่ต้องใช้ความพยายามมากนัก เพราะในสมองของผู้เชี่ยวชาญนั้น ความรู้ต่าง ๆ ได้ถูกจัดเรียงเป็นระบบอย่างมีขั้นตอน มีการจัดหมวดหมู่ประเด็นต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดีและสามารถเชื่อมต่อกันได้อย่างดี ในขณะที่นักแก้ปัญหามือใหม่มีความสามารถจัดประเด็นต่าง ๆ และความสามารถในการเชื่อมต่อกันความรู้ได้ไม่มากนัก

3.2 ความทรงจำหลัก ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญย่อมมีข้อมูลในความทรงจำมากกว่านักแก้ปัญหามือใหม่ และมีทักษะในการจำได้ดีกว่า ผู้เชี่ยวชาญจึงสามารถใช้คลังความรู้ที่ตนมีมาใช้ในการคิดแก้ปัญหา ยังมีความทรงจำสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับปัญหามากเท่าใด ยิ่งช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้มากขึ้น

3.3 กลยุทธ์ ผู้เชี่ยวชาญมีกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากกว่านักแก้ปัญหามือใหม่ในการคิดแก้ปัญหา และมีความยืดหยุ่นในการปรับใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ

3.4 การฝึกฝน การเป็นผู้เชี่ยวชาญได้ต้องได้รับการฝึกฝนมานานหลายปี สะสมประสบการณ์มาเป็นอันมาก ต้องใช้ความพยายามและเวลาในการพัฒนาทักษะ

อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่าผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการคิดแก้ปัญหาในสาขาที่ตนถนัดเท่านั้น ไม่สามารถเชี่ยวชาญได้ทุกเรื่อง

4. ความสามารถในการคิดแบบอเนกนัย ในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันนั้น ส่วนหนึ่งสามารถอาศัยความเคยชินของวิธีแก้ปัญหาจากประสบการณ์เดิมแล้วนำมาใช้แก้ปัญหาแบบที่เคย โดยมองปัญหาว่าเหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องเผชิญปัญหาใหม่ การคิดแก้ปัญหาด้วยการใช้ประสบการณ์เดิมอาจไม่ได้ผลและอาจเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาได้ เพราะไม่มองหาวิธีการคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีอื่น ทั้งที่อาจทำให้ได้วิธีการใหม่ที่สามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่า บุคคลที่มีความสามารถในการคิดแบบอเนกนัยจะมีส่วนช่วยให้ค้นพบวิธีการแก้ปัญหาใหม่ๆ หรือคิดได้หลายทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปลายทางได้นักจิตวิทยาได้คิดวิธีการคิดแบบอเนกนัย เพื่อให้มองเห็นวิธีการคิดแก้ปัญหาแบบอื่น ๆ ไว้หลายวิธี วิธีที่สำคัญมีดังนี้

4.1 การระดมสมอง เป็นการระดับความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาเท่าที่คิดได้อย่างเสรี นิยมทำเป็นกลุ่ม เพราะเชื่อว่าการแสดงความคิดอย่างเสรีของคนหนึ่งจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นในกลุ่มเกิดความคิดอย่างเสรีได้ต่อไป โดยต้องมีบรรยากาศความเป็นกันเอง ยอมรับความคิดอย่างที่สมาชิกคิดได้ ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ที่จำทำให้ความคิดหยุดชะงัก ทำให้ไม่กล้าคิดแบบแปลกๆ คิดได้มากเท่าใดก็ยิ่งดี และหากมีการนำความคิดของสมาชิกมาขยายให้ดีขึ้น หรือนำเอาความคิดต่าง ๆ มารวมกันเพื่อให้เกิดความคิดใหม่ๆ ก็ยิ่งดี ความคิดทั้งหมดที่ได้มาแล้วต้องนำมาประเมินต่อไปว่าความคิดใดบ้างสามารถนำไปใช้ หรือนำไปพัฒนาเพื่อใช้แก้ปัญหาได้หรือนำมารวมกันเพื่อใช้แก้ปัญหา

4.2 ซีเน็คติกส์ (Synectics) เป็นการนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวพันกันมาเชื่อมโยงกัน เป็นการสร้างสรรค์วิธีแก้ปัญหาขึ้น วิธีซีเน็คติกส์ ประกอบด้วยการอุปมา (Analogy) แบบต่าง ๆ ดังนี้

4.1 การอุปมาโดยตรง ผู้แก้ปัญหาพยายามนึกถึงสิ่งมีชีวิตอื่นรอบตัวว่า มีสิ่งมีชีวิตอะไรบ้างที่มีปัญหาคล้ายกับที่กำลังประสบอยู่ สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นแก้ปัญหาด้วยวิธีใด เช่น การประดิษฐ์เครื่องบิน เป็นต้น เพื่อให้สามารถเดินทางได้อย่างรวดเร็วโดยอุปมากับการบินของนก

4.2 การอุปมาตนเอง โดยจินตนาการว่าตนเองเป็นผู้มีปัญหา จะเกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างไร คิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร

4.3 การอุปมาแบบคิดฝัน โดยคิดฝันในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา เช่น คิดแก้ปัญหาคาไรเซียงรถยนต์ไม่มีลมรั่วออกไป โดยฝันว่ายางรถยนต์นั้นสามารถอุดรูรั่วได้เอง เป็นต้น

ดังนั้น ความสามารถในการคิดแบบอเนกนัยของบุคคลจึงช่วยให้เกิดวิธีการใหม่ ๆ ในการคิดแก้ปัญหาขึ้นได้

การใช้เหตุผล

การใช้เหตุผลเป็นการคิดแบบหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อย่างชัดเจน อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องกับการวัดและมีการผสมผสานมโนทัศน์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้บุคคลเกิดความรู้ นำไปสู่การตัดสินใจและแก้ปัญหา ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตรายหรือใช้เวลาไปกับการลองผิดลอง

ถูกบุคคลมักคิดแก้ปัญหาโดยการคิดหาคำตอบหรือแนวทางแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลไว้ในสมองล่วงหน้าก่อนนำไปใช้จริงในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

1. ความหมายการให้เหตุผล (Reasoning)

มีการให้ความหมายของการให้เหตุผลไว้ ดังนี้

การให้เหตุผลเป็นกิจกรรมทางสมองในการเปลี่ยนรูปสารสนเทศไปสู่ข้อสรุป เป็นทักษะที่มีความใกล้เคียงกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) (Hunt 2002 citing Santrack 2003 p363)

การใช้เหตุผลเป็นการบวนการคิดที่บุคคลเริ่มจากสารสนเทศต่าง ๆ และมาสู่ข้อสรุปที่หากไปจากสารสนเทศ (Kurtz et al 1999 citing Goldstein 2008 p 435)

การใช้เหตุผลเป็นกระบวนการที่บุคคลสร้างและประเมินข้อโต้แย้งความเชื่อต่าง ๆ (Kowalski and Westen 2009 p 232)

สรุปได้ว่า การให้เหตุผลเป็นกระบวนการคิดที่ต้องอาศัยสารสนเทศและหลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ในการหาคำตอบ หรือข้อสรุปในการแก้ปัญหาที่ตนเอง

2. ลักษณะการให้เหตุผลการให้เหตุผล ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาสามารถแบ่งได้เป็นสองลักษณะ ดังนี้

2.1 การให้เหตุผลแบบนิรนัย เป็นกระบวนการให้เหตุผลโดยคิดจากข้อความหนึ่งหรือหลายข้อความที่เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป แล้วนำไปสู่ข้อสรุปเฉพาะของกรณีใดกรณีหนึ่ง ลักษณะการให้เหตุผลตามข้อสรุปนี้เกิดจากชุดของข้อตกลงหรือข้ออ้าง ซึ่งเรียกว่า ตรรกบทประกอบด้วยข้ออ้างสองข้อความและข้อสรุป อย่างเป็นเหตุเป็นผลอีกหนึ่งข้อความ ดังตัวอย่างตรรกบทที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลไปรับประทานอาหารที่ภัตตาคาร ดังนี้

ข้ออ้างที่ 1 ภัตตาคารยอมรับบัตรเครดิตหลักทุกแห่งจากลูกค้า

ข้ออ้างที่ 2 บัตรเครดิตอเมริกันเอ็กซ์เพรสเป็นบัตรเครดิตหลักประเภทหนึ่ง

ข้อสรุป ภัตตาคารยอมรับบัตรเครดิตอเมริกันเอ็กซ์เพรส

ลักษณะการให้เหตุผลแบบนิรนัยนี้จะพิจารณาได้ว่า เมื่อบุคคลมีปัญหาและต้องการข้อสรุปที่เป็นคำตอบของปัญหานั้น จะเริ่มจากการศึกษากฎเกณฑ์ทั่วไป แล้วพยายามทำความเข้าใจว่าสามารถใช้กฎเกณฑ์ทั่วไปนั้น มาประยุกต์ใช้กับบางกรณีได้เพียงใด หากบุคคลปฏิบัติเช่นนี้ก็แสดงว่ากำลังใช้การให้เหตุผลแบบนิรนัย การที่นักวิทยาศาสตร์นำทฤษฎีใดขึ้นมาใช้คาดคะเนสถานการณ์บางอย่างโดยมีการประเมินการคาดคะเน ด้วยการทำสังเกตเพิ่มเติมประกอบ ถือได้ว่าเป็นการให้เหตุผลแบบนิรนัยเช่นเดียวกัน การให้เหตุผลแบบนิรนัยสามารถให้ความหมายได้แน่นอน ถ้ากฎเกณฑ์ทั่วไปที่

นำมาใช้เริ่มต้นในข้ออ้างที่ 1 เป็นจริง เพราะนั่นย่อมทำให้ข้อสรุปที่ตามมามีความเป็นเหตุเป็นผลไปด้วย ดังนั้น การคิดให้เหตุผลแบบนิรนัยจึงมีประโยชน์เพราะช่วยให้บุคคลสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อสรุปต่างๆ ได้อย่างไรก็ตามก็มีความยากในการให้เหตุผลแบบนิรนัยที่เกิดขึ้นจากการทำความเข้าใจภาษาที่ใช้ในปัญหานั้นอยู่ด้วย

เมื่อการให้เหตุผลแบบนิรนัยเกี่ยวข้องกับความต้องการของการเลือกใช้กฎเกณฑ์ทั่วไปที่มีความเป็นเหตุเป็นผล แต่ในโลกของความเป็นจริงนั้น การให้เหตุผลแบบนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถเฉพาะของบุคคลว่า เข้าใจเกี่ยวกับโลกมากน้อยเพียงใด สามารถหาแหล่งความรู้มาได้หรือไม่ ดังตัวอย่างตรรกะต่อไปนี้

ข้ออ้าง 1 ทุกสิ่งที่มีเครื่องยนต์ต้องใช้น้ำมัน

ข้ออ้าง 2 รถยนต์ต้องใช้น้ำมัน

ข้อสรุป รถยนต์ต้องมีเครื่องยนต์

ข้อสรุปนี้เป็นข้อสรุปที่มีความตรงเพียงใด คำตอบก็คือไม่ตรง เพราะในข้ออ้าง 1 ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปนั้น ยังละข้อความสามารถที่เกิดขึ้นได้คือ บางสิ่งที่ไม่ใช่เครื่องยนต์ก็ใช้น้ำมัน ซึ่งนั่นย่อมหมายความว่าต้องมีความรู้ในข้ออ้าง 1 อย่างเพียงพอนั่นเอง

ดังนั้น ประสิทธิภาพด้านความรู้จึงเป็นสิ่งที่สามารถปรับปรุงความสามารถในการให้เหตุผลของบุคคลได้ สำหรับตรรกบท (syllogism) ที่สำคัญในการให้เหตุผลแบบนิรนัยมีดังนี้

ตรรกบทแบบจัดประเภท ตรรกบทแบบนี้จะมีข้ออ้าง ของแต่ละข้อความ และข้อสรุป อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเภท โดยมีการใช้ถ้อยคำในข้อความที่ขึ้นต้นด้วย ทุกสิ่ง (all) ไม่มีสิ่งใด (no) หรือบางสิ่ง (some) ดังตัวอย่าง

ตรรกบทที่ 1 ข้ออ้าง 1 นกทุกตัวเป็นสัตว์

ข้ออ้าง 2 สัตว์ทุกตัวกินอาหาร

ข้อสรุป ดังนั้น นกทุกตัวกินอาหาร

อย่างไรก็ตาม ได้กล่าวมาแล้วว่าตรรกบทหนึ่งๆ จะให้ความตรง (valid) หรือไม่ตรง (invalid) ในข้อสรุปนั้นไม่ใช่เรื่องที่ทำไ้ได้ง่าย เนื่องจากในตรรกบทนั้นอาจเกิดจากการผสมผสานข้ออ้างที่แตกต่างกัน และทำให้เกิดข้อสรุป ซึ่งมีการใช้คำว่า ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าข้อสรุปเกิดจากข้ออ้างที่กล่าวมา แต่เพื่อให้กระชับขึ้นบางครั้งก็คำนี้เอาไว้

หลักการพื้นฐานประการหนึ่งของการให้เหตุผลแบบนิรนัยกล่าวว่า ถ้าข้ออ้างทั้งสองของตรรกบทเป็นจริง ข้อสรุปต้องเป็นตรงด้วย ซึ่งตรรกบทที่ 1 เป็นไปตามหลักนี้ แต่ถ้าข้ออ้างข้อหนึ่งหรือมากกว่าไม่เป็นจริง ข้อสรุปก็ไม่เป็นจริง ดังตรรกบทที่ 2

ตรรกบทที่ 2 ข้ออ้าง 1 นกทุกตัวเป็นสัตว์

ข้ออ้าง 2 สัตว์ทุกตัวมีสี่ขา

ข้อสรุป นกทุกตัวมีสี่ขา

อย่างไรก็ตาม อาจพบว่าตรรกบทนี้ยังคงมีความตรงอยู่ได้ อันเนื่องมาจากความตรงขึ้นอยู่กับรูปแบบ (form) มากกว่าเนื้อหา (content) ซึ่งทำให้รู้สึกสับสนระหว่าง ความตรง กับ ความจริง ความตรง หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงเหตุผลของข้ออ้างและข้อสรุปเท่านั้น ดังตัวอย่างตรรกบทต่อไปนี้

ตรรกบทที่ 3 ข้ออ้าง 1 นักศึกษาทุกคนเหนื่อย

ข้ออ้าง 2 คนที่เหนื่อยบางคนหงุดหงิด

ข้อสรุป นักศึกษาบางคนหงุดหงิด

จะพิจารณาได้ว่า ตรรกบทที่ 3 นี้มีความตรง แต่ถ้าเราเปลี่ยนคำว่า นักศึกษา เป็น ผู้ชาย และคำว่า หงุดหงิด เป็น ผู้หญิง ตรรกบทจะกลายเป็น ดังนี้

ตรรกบทที่ 4 ข้ออ้าง 1 ผู้ชายทุกคนเหนื่อย

ข้ออ้าง 2 คนที่เหนื่อยบางคนเป็นผู้หญิง

ข้อสรุป ผู้ชายบางคนเป็นผู้หญิง

จึงเห็นได้ชัดเจนในตรรกบทที่ 4 นี้ไม่มีความตรง แม้ว่าข้ออ้างทั้งสองสามารถจะเป็นจริงได้ แต่ข้อสรุปกลับไม่เป็นจริง ดังนั้น การพิจารณาความตรงของตรรกบทบางครั้งก็เห็นได้ง่ายแต่บางครั้งก็ไม่ง่ายนัก การที่นักจิตวิทยาให้ความสนใจในการพิจารณาความตรงของตรรกบทก็เพื่อสรุปว่า มนุษย์มีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลเพียงใด นักปรัชญาในสมัยก่อนกล่าวว่า สมอมนุษย์มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลแต่การที่มีความผิดพลาดในเรื่องความตรงนั้น แสดงว่าขาดความระมัดระวัง และการใส่ใจเท่าที่ควร แต่นักจิตวิทยาเกี่ยวกับการคิดให้ความเห็นว่า ความเป็น

เหตุเป็นผลไม่จำเป็นต้องสร้างขึ้นในสมองของมนุษย์ เมื่อมนุษย์เกิดข้อผิดพลาดขึ้น ย่อมแสดงให้เห็นการทำงานบางอย่างของสมองและได้ศึกษาความผิดพลาดที่เกิดขึ้นของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งพบว่า การให้เหตุผลที่ผิดพลาดที่สำคัญของบุคคลมาจาก 2 แหล่งคือ ผลของบรรยากาศแวดล้อมและความลำเอียงจากความเชื่อ

ผลของบรรยากาศแวดล้อม เนื่องจากในข้ออ้างนั้น มักมีคำว่า ทุกสิ่ง บางสิ่ง และไม่มีสิ่งใด ซึ่งทำให้เกิดการสร้าง อารมณ์ หรือ บรรยากาศแวดล้อมที่สามารถมีอิทธิพลต่อการประเมินข้อสรุป เนื่องจากถ้าข้ออ้างมีการใช้คำว่า ทุกสิ่ง ทั้งสองข้ออ้างแล้วก็ย่อมชี้แนะว่าข้อสรุปที่มีคำว่า ไม่มีสิ่งใดด้วย และถ้าใช้คำว่า บางสิ่ง ก็ชี้แนะว่าต้องมีข้อสรุปที่มีคำว่า บางสิ่ง ด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างในตรรกบทที่ 2 ที่มีการใช้คำว่า ทุกตัว ในข้ออ้างและมีการใช้คำว่า ทุกตัว ในข้อสรุป ซึ่งก็เป็นตรรกบทที่มีความตรง อย่างไรก็ตาม ในตรรกบทที่ 3 มีคำว่า บางคน ในข้ออ้างข้อหนึ่ง และข้อสรุป ซึ่งผลจากบรรยากาศแวดล้อมเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่ข้อสรุปที่ไม่ถูกต้องที่เห็นว่าตรรกบทที่ไม่มีความตรงนี้เป็นตรรกบทที่มีความตรง

ความลำเอียงจากความเชื่อ ในกรณีที่มีข้อสรุปของตรรกบทเป็นความจริงหรือสอดคล้องกับความเชื่อของบุคคล ก็มีแนวโน้มที่จะตัดสินว่าตรรกบทนั้นไม่ถูกต้องหรือไม่มีความตรง ความลำเอียงจากความเชื่อนี้สามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่มีความคลาดเคลื่อนโดยพิจารณาว่าตรรกบทที่ 3 มีความตรงเนื่องจากดูเหมือนมีความเป็นไปได้ที่ว่า นักศึกษาบางคนหงุดหงิด สามารถเป็นจริงได้

ตรรกบทแบบมีเงื่อนไข ตรรกบทแบบนี้มีสองข้ออ้าง และหนึ่งข้อสรุปเช่นเดียวกับแบบแรก แต่ข้ออ้างแรกจะอยู่ในรูปของ ถ้า แล้ว (if then) การให้เหตุผลแบบนี้เรียกว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน ดังตัวอย่าง

ข้ออ้างที่ 1 ถ้าฉันให้พินิจยืมเงินไปสองพันบาทแล้วฉันจะไม่ได้เงินคืน

ข้ออ้างที่ 2 ฉันให้พินิจยืมเงินไปสองพันบาท

ข้อสรุป ดังนั้น ฉันเลยไม่เงินสองพันบาทคน

อย่างไรก็ตามตรรกบทนี้หลายรูปแบบ บางแบบสามารถให้ข้อสรุปที่มีความตรงแต่บางแบบก็ให้ข้อสรุปที่ไม่มีความตรง

การให้เหตุผลแบบอุปนัย เป็นกระบวนการให้เหตุผลที่ได้จากผลการสังเกตหรือการได้มาซึ่งหลักฐานที่ทำให้ได้ข้อสรุปที่เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป ดังนั้น การให้เหตุผลอุปนัยจึงยึดถือความเป็นไปได้

จริงของสิ่งที่เกิดขึ้นและหลักฐานที่มี และการได้ข้อสรุปในลักษณะนี้จึงไม่จำเป็นต้องเป็นความจริง เนื่องจากข้ออ้างที่นำมาใช้เป็นเพียงความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นไม่ใช่ความแน่นอน ข้อสรุปที่ได้กล่าว เป็นเพียงข้อเสนอแนะ ซึ่งเปลี่ยนแปลงความแน่นอนได้ ดังตัวอย่างเช่น การชิมส้มในกระเจาดิบหนึ่ง โดยสุ่มชิมไป 5 ผล แล้วพบว่าเปรี้ยวทั้ง 5 ผล ก็มีข้อสรุปว่าส้มทั้งกระเจาดิบนี้ทั้งหมดมีรสเปรี้ยว เป็นต้น ข้อสรุปนี้อาศัยความน่าจะเป็นหลังจากชิมแล้วก็ให้ข้อสรุปว่าส้มทั้งกระเจาดิบมีรสเปรี้ยว ซึ่งอาจเป็นความจริงหรือไม่ก็ได้ในชีวิตประจำวันการคิดแก้ปัญหาส่วนมากยึดการให้เหตุผลแบบอุปนัยนี้

สมมติว่าท่านลืมนกุญแจไว้ในบ้านแล้ว เมื่อออกจากบ้านได้ลืดอกประตูบ้านไว้ ไม่สามารถเข้าบ้านได้ ท่านจะแก้ปัญหาอย่างไร ขั้นตอนแรกที่ท่านทำได้ก็คือ การทบทวนการแก้ปัญหาที่จำได้ว่าทำได้สำเร็จมาแล้วอย่างไร ซึ่งเรียกว่าการแก้ปัญหาแบบอุปมา ในกรณีนี้ประสบการณ์ในอดีตที่ท่านลืมนกุญแจในบ้านและลืดอกบ้านเอาไว้ อาจทำให้ท่านสร้างข้อสรุปเป็นหลักเกณฑ์ได้ขึ้นมาว่า ต้องไปหาคนที่มกุญแจสามารถไขได้มา และคิดต่อไปว่า ใครมีกุญแจและจะค้นหาคนผู้นั้นได้ที่ไหน การแก้ปัญหาสามารถทำได้ง่ายตายเพราะคุ้นเคยกับข้อมูลที่มีอยู่ในอดีตนั่นเองอย่างไรก็ตาม การใช้ข้อมูลในอดีตก็อาจขัดขวางความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้เมื่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตแตกต่างอย่างมากกับสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ชุดของการคิดในสมองซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่มาก่อนอันเนื่องจากจิตใจ นิสัย หรือเจตคติของบุคคลยังส่งผลต่อคุณภาพและความเร็วในการรับรู้ และการแก้ปัญหาภายใต้สถานการณ์บางอย่างอีกด้วย ดังนั้น บางครั้งการแก้ปัญหาจึงไม่ควรยึดถือความสำเร็จของการแก้ปัญหาในอดีตมากเกินไป แต่ควรคิดแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยพิจารณาสถานการณ์ในอดีตแต่เพียงภาพกว้างเท่านั้น

สำหรับการอ้างเหตุผล เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการให้เหตุผลแบบอุปนัยนั้นอยู่ที่การใช้ข้ออ้างที่มีพลังได้แตกต่างกัน ในการประเมินการให้เหตุผลแบบอุปนัย เราไม่สามารถพิจารณาความตรงได้ดังเช่นการให้เหตุผลแบบนิรนัย แต่จะประเมินจากความแข็งแกร่งหรือพลังในการอ้างเหตุผลว่า เป็นอย่างไรแทนการพิจารณาความตรง ข้ออ้างที่มีพลังมากดูเหมือนจะมีผลให้ข้อสรุปเป็นจริง ส่วนข้ออ้างที่มีพลังน้อยทำให้ข้อสรุปดูเหมือนไม่เป็นความจริงและพึงระลึกไว้เสมอว่าการอ้างเหตุผลแบบอุปนัยเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งทีอาจเป็นจริงได้ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริงอย่างแน่นอน

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพลังในการให้เหตุผลแบบอุปนัย มีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลต่อพลังในการอ้างเหตุผลแบบอุปนัย

1. ความเป็นตัวแทนของการสังเกต ผลการสังเกตเกี่ยวกับสิ่งใดๆ ก็ตาม สามารถเป็นตัวแทนของสมาชิกได้ดีเพียงใด เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง จากตัวอย่างที่หนึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า ผงว้าว ที่เป็นผลจากการสังเกตนั้น ยังขาดความเป็นตัวแทนเพราะยังไม่ได้มีการพิจารณาผงว้าวจากส่วนอื่นของประเทศ ซึ่งอาจทำให้พบผงว้าวส่วนอื่นของประเทศ ซึ่งอาจทำให้พบผงว้าวที่มีสีอื่นได้ ดังนั้น ข้อสรุปนี้จึงไม่เป็นจริง

2. จำนวนผลการสังเกต ข้ออ้างในตัวอย่างที่ 1 มีการเพิ่มความแข็งแกร่งในสรุปของสีว โดยมีการสังเกตทั้งที่จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดขอนแก่นซึ่งเป็นการเพิ่มพลังการสังเกตให้มากขึ้น แต่การที่ยังเพิ่มผลการสังเกตให้มากขึ้นได้เท่าไร ก็จะต้องเพิ่มพลังได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น ข้อสรุปในตัวอย่างที่สองเป็นข้อสรุปที่ถือได้ว่ามีพลังแข็งแกร่งอย่างเต็มที่เพราะได้รับการสนับสนุนจากการสังเกต คำว่า ทุกเช้า ที่กระทำเป็นจำนวนมาก

3. คุณภาพของหลักฐาน การสังเกตจากหลักฐานที่มีพลังย่อมส่งผลต่อข้อสรุปที่ทรงพลังด้วย ดังตัวอย่างที่สองนั้น แม้ข้อสรุปได้ว่า ดวงอาทิตย์จะขึ้นที่อุบลราชธานี เป็นข้อสรุปที่มีพลังที่ เพราะมีจำนวนการสังเกตมาก แต่มันจะยังมีพลังมากขึ้นเมื่อข้ออ้างนั้นมีการอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ ถึงการหมุนเวียนรอบแกนของโลกและการหมุนรอบดวงอาทิตย์ไว้ด้วย

การให้เหตุผลแบบอุปนัยในทางวิทยาศาสตร์ การให้เหตุผลแบบอุปนัยเป็นกระบวนการพื้นฐานที่ใช้ในการค้นพบทางวิทยาศาสตร์เป้าหมายทางวิทยาศาสตร์เป็นไปเพื่อการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ซึ่ง จะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อนักวิทยาศาสตร์ทำการสังเกตอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ ที่อาจได้มา จากการสำรวจการสังเกตพฤติกรรม การทดลองให้ห้องปฏิบัติการก็ได้ ถ้าทำการสังเกตสิ่งที่น่าสนใจ ผลการสังเกตเหล่านี้ย่อมสามารถสรุปอ้างอิงไปยังประชากรได้ และบางครั้งยังสามารถนำไปใช้ในการ สร้างทฤษฎีซึ่งให้ผลได้มากยิ่งขึ้น ในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ส่วนมาก โดยเฉพาะในทางจิตวิทยา อาศัยพื้นฐานการลงสรุปต่างๆ โดยอาศัยผลการสังเกตที่มากกว่าหนึ่งผลการสังเกตมีการทดสอบจำนวนมากและมีการใช้วิธีการทดลองต่างๆ การเพิ่มเติมการทดสอบและการได้ผลการทดสอบที่คล้ายกันใน วิธีการทดลองต่างๆ ทั้งหมดนี้ ช่วยเพิ่มพลังให้แก่การสรุปได้ นอกจากนี้ พลังในการสรุปทาง วิทยาศาสตร์ยังขึ้นอยู่กับความเป็นตัวแทนของการสังเกตอีกด้วย

ดังนั้น การให้เหตุผลแบบอุปนัยจึงเป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้ในการลงสรุปทั่วไป และ ตั้งสมมติฐานเพื่อการศึกษาต่อไป

การให้เหตุผลแบบอุปนัยในชีวิตประจำวัน การให้เหตุผลแบบอุปนัย นำมาใช้ไม่เพียงแต่ การดำเนินการทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังใช้ในการพิจารณาทางเลือกต่างๆ ของบุคคลใน ชีวิตประจำวัน

ตัวอย่างที่ 1 นักศึกษาคนหนึ่งได้ทำการสังเกตในขณะที่เรียนกับอาจารย์ท่านหนึ่งว่า อาจารย์ท่านนี้ส่วนมากจะถามคำถามเกี่ยวกับกระบวนการทดลองในช่วงที่มีการสอบ ต่อมาเมื่อนักศึกษาคนนี้ต้องเรียนกับอาจารย์คนเดิมในวิชาอื่น นักศึกษาก็สรุปจากการใช้ข้อสังเกตเดิมว่า ข้อสอบในวิชาใหม่อาจารย์อาจออกข้อสอบในแนวทางที่คล้ายกัน

ตัวอย่างที่ 2 สุนทรเคยซื้อสินค้าโดยสั่งซื้อจากบริษัท ก. ผ่านอีเมลมาก่อน ซึ่งบริษัท ก. ก็ให้บริการที่ดี ดังนั้น สุนทรจึงสั่งซื้อสินค้าใหม่โดยคาดว่าจะยังคงได้รับบริการที่ดีอีกเช่นเคย

ดังนั้น ในชีวิตประจำวันเรานั้น เมื่อใดก็ตามที่บุคคลคาดคะเนว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นโดยอาศัยพื้นฐานข้อมูลจากผลการสังเกตเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เคยเกิดขึ้น ย่อมแสดงว่าบุคคลนั้นกำลังใช้การให้เหตุผลแบบอุปนัยนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม บุคคลมีการตั้งสมมติฐานได้มากมายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลกโดยอาศัยประสบการณ์ในอดีต ซึ่งก็เป็นการให้เหตุผลแบบอุปนัย แต่วิธีนี้ก็ทำให้ต้องใช้เวลามากในการระลึกถึงประสบการณ์ในอดีตเหมือนกัน ถ้าบุคคลนั้นเพิ่งเผชิญปัญหานั้นเป็นครั้งแรก การให้เหตุผลแบบอุปนัยจึงมีการให้กลไกในการใช้ประสบการณ์ในอดีตเพื่อให้แนวทางแก่พฤติกรรมในปัจจุบัน โดยบ่อยครั้งบุคคลมีการใช้ทางลัดที่ช่วยให้สามารถลงสรุปได้รวดเร็ว ทางลัดเหล่านี้อยู่ในรูปของการแก้ปัญหาแบบสามัญสำนึกที่ต้องค้นหาทางเลือกเอง ซึ่งใช้กันเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป ที่ดูเหมือนสามารถให้คำตอบที่ถูกต้องของปัญหา แต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ การใช้การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้อาจฟังดูคุ้นเคยก็ได้ เช่น เคยพบว่าบุคคลใช้วิธีแก้ปัญหาแบบสามัญสำนึกที่ต้องค้นหาทางเลือกเอง เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจความหมายของข้อความ โดยการพิจารณาจากบริบทของข้อความนั้น เป็นต้น และบุคคลก็มีการใช้เหตุผลแก้ปัญหาด้วยวิธีนี้จำนวนมาก ซึ่งบ่อยครั้งก็สามารถนำไปสู่การลงสรุปที่ถูกต้อง แต่บางครั้งก็ไม่ถูกต้อง

แนวคิดและทฤษฎีการตัดสินใจ

บุคคลต้องทำการตัดสินใจอยู่ทุกวัน ทั้งในเรื่องที่ไม่สำคัญมากนักและหรือทำได้รวดเร็ว เช่น วันนี้จะใส่เสื้อตัวไหนดี จะดูหนังเรื่องอะไร เป็นต้น ไปจนถึงเรื่องที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อชีวิตของผู้นั้น เช่น จะเลือกเรียนที่ไหน จะแต่งงานกับใคร จะเลือกทำงานอะไร เป็นต้น การตัดสินใจประเภทนี้จึงมักใช้เวลานานและบางครั้งต้องปรึกษาผู้อื่นก่อน

ความหมายของการตัดสินใจ

(Goldstein 2008) มีการให้ความหมายของการตัดสินใจไว้ ดังนี้ การตัดสินใจเป็นการพิจารณาเลือกทางเลือกต่างๆ ของบุคคลที่ต้องปฏิบัติในลักษณะที่แตกต่างกัน¹⁰⁸

¹⁰⁸ E Bruce Goldstein, *Cognitive Development* (California: Thomson and Wadsworth, 2008), 466.

(Santrock 2003) การตัดสินใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประเมินทางเลือกต่างๆ และทางเลือกจากทางเลือกเหล่านั้น¹⁰⁹

(Kowalski and Westeb) การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่บุคคลให้น้ำหนักเชิงบวกและเชิงลบแก่ทางเลือกต่างๆ เพื่อเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง¹¹⁰

สรุปได้ว่า การตัดสินใจเป็นการพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ให้ผลเชิงบวกและเชิงลบแล้วเลือกทางใดทางเลือกหนึ่ง

หลักในการตัดสินใจ การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับทั้งการให้เหตุผลแบบนิรนัยและการให้เหตุผลแบบอุปนัย ซึ่งหลักพื้นฐานที่บุคคลใช้ในการพิจารณาตัดสินใจเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์ ที่จะได้รับ และ ต้นทุน ที่เกิดจากการตัดสินใจนั้น ซึ่งรวมเรียกว่า อรรถประโยชน์ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับ ความน่าจะเป็น ที่จะเกิดผลลัพธ์ในแต่ละทางเลือก กล่าวคือ

อรรถประโยชน์ เป็นหลักที่ใช้ในการตัดสินใจซึ่งอาศัยทฤษฎีอรรถประโยชน์ในทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีข้อตกลงว่า บุคคลและคนเป็นผู้ที่มีเหตุผลเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ถ้าบุคคลมีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องทั้งหมดแล้ว ก็จะสามารถทำการตัดสินใจโดยคาดว่าผลที่ได้จะให้อรรถประโยชน์สูงสุด อรรถประโยชน์จึงเป็นการพิจารณาคูณค่าที่ได้รับจากทางเลือกที่เลือกหรือเป็นผลลัพธ์ที่ดีที่สุดที่บุคคลต้องการนักเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความสนใจศึกษาการคิดตัดสินใจเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ในรูปแบบของคูณค่า อธิบายว่า เป็นการหาทางเลือกที่ทำให้เกิดผลตอบแทนที่ให้คูณค่าสูงสุด

ความน่าจะเป็น เป็นเรื่องของการประมาณค่าสิ่งที่จะเป็นหรือโอกาสที่จะเกิดผลลัพธ์ในแต่ละทางเลือกว่า จะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดหากมีโอกาสที่จะเกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่มีอรรถประโยชน์ด้วยก็ควรเลือกทางเลือกนั้น

ดังนั้น หลักพื้นฐานที่บุคคลใช้ในการพิจารณาตัดสินใจ จึงมีทั้งการพิจารณา อรรถประโยชน์ และความน่าจะเป็น ของทางเลือกนั้นประกอบกัน

ทฤษฎีการตัดสินใจ (Decision theory)

ทฤษฎีการตัดสินใจของบุคคล มีดังนี้

1. ทฤษฎีพรรณนา เป็นกระบวนการตัดสินใจของมนุษย์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป โดยเฉพาะการตัดสินใจชีวิตประจำวันซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญนัก โดยการพรรณนาให้เหตุผลในการจำแนกทางเลือก

¹⁰⁹ John W Santrack, *Psycholgy* (New York: Mcgraw Hill Inc, 2003), 365.

¹¹⁰ Robin M and Westen Kowalski, Drew, *Psychology Denvers* (John Wiley and Sons, 2009), 238.

ต่าง ๆ ที่มีอยู่หลายทางเลือก แล้วตัดให้ลดน้อยลง อาจเหลือเพียงทางเลือกเดียวหรือสองทางเลือกที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย แผนงาน หรือความสามารถปฏิบัติได้ของผู้ตัดสินใจ

2. ทฤษฎีบรรทัดฐาน เป็นกระบวนการตัดสินใจที่มนุษย์ควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ บุคคลพยายามที่จะตัดสินใจตามทฤษฎีบรรทัดฐาน เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดซึ่งจะไม่ใช่ที่ยอมรับตามบรรทัดฐานทางสังคม การตัดสินใจในหลายอย่างโดยเฉพาะทางธุรกิจส่วนมากอยู่ภายใต้สถานการณ์ 2 ลักษณะ คือ การตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง ซึ่งทราบความน่าจะเป็นของผลลัพธ์ และการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน ซึ่งไม่ทราบความน่าจะเป็นของผลลัพธ์ การตัดสินใจในชีวิตประจำวันในเรื่องที่สำคัญหลายเรื่องพบว่า เป็นการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน แม้ว่าบ่อยครั้งบุคคลมีความคาดหวังว่าผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นน่าจะเป็นไปได้ที่จะได้รับผลลัพธ์เชิงบวก แต่บุคคลก็ไม่ทราบค่าความน่าจะเป็นที่แน่นอน

ทฤษฎีอรรถประโยชน์คาดหวังตามความรู้สึกตน จากทฤษฎีการตัดสินใจข้างต้น บุคคลจะใช้หลักพื้นฐานเกี่ยวกับ ความน่าจะเป็น เพื่อหาค่าคาดหวัง ของทางเลือกในการตัดสินใจ หากได้ค่าเป็นบวกก็ตัดสินใจเลือกทางเลือกนั้น แต่ถ้าคาดหวังของทางเลือกนั้นมีค่าเป็นลบ ก็จะไม่เลือกทางเลือกนั้น หรือเลือกทางเลือกที่มีค่าบวกสูงกว่าทางเลือกอื่น ตัวอย่างเช่น สมมติว่า มีทางเลือก 2 ทางเลือก ที่นายสุขจะสมัครเข้าทำงาน ดังนี้บริษัท A ให้โอกาสผู้เข้าทำงานร้อยละ 50 ได้เลื่อนขั้นเงินเดือนเพิ่มร้อยละ 20 ในปีแรก บริษัท B ให้โอกาสผู้เข้าทำงานร้อยละ 90 ได้เลื่อนขั้นเงินเดือนเพิ่มร้อยละ 10 ในปีแรก นายสุขจึงคำนวณค่าคาดหวังของแต่ละทางเลือก คือ ค่าคาดหวัง A = $0.50 \times 0.20 = 0.10$ ค่าคาดหวัง B = $0.90 \times 0.10 = 0.09$ ดังนั้น นายสุขจึงเลือกทางเลือกที่ให้ค่าคาดหวังที่มีค่าบวกสูงกว่า คือ ทางเลือก A

อย่างไรก็ตาม ค่าของผลที่เกิดขึ้น อาจไม่ใช่สิ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของบุคคลได้เสมอไป เพราะบุคคลอาจพิจารณาคุณค่าของผลที่เกิดขึ้นตามความรู้สึกของตนซึ่งเรียกว่า อรรถประโยชน์ตามความรู้สึก กล่าวคือ เงินจำนวน 100 บาท อาจมีคุณค่ามากสำหรับเด็กชายหนึ่งสี่พิมพ์ตามท้องถนนเมื่อธนบัตร 100 บาท ปลิวหล่น จะวิ่งตามเก็บซึ่งเสี่ยงต่ออันตรายจากการถูกรถชน แต่สำหรับผู้มีฐานะดีมีเงินมาก หากเงิน 100 บาทปลิวหล่น อาจไม่รู้สึกเสียดาย ดังนั้น คุณค่าของผลที่เกิดขึ้นจึงสำคัญสำหรับการตัดสินใจ นอกจากค่าตามตามความรู้สึกแล้ว การตัดสินใจของบุคคลยังขึ้นอยู่กับความน่าจะเป็นตามความรู้สึก โดยมองความน่าจะเป็นที่เกิดผลขึ้นตามความรู้สึกของตนด้วย กรณีนายสุข หากเป็นคนขยันทำงาน นายสุขก็จะคิดว่าตนมีความน่าจะเป็นที่จะได้เลื่อนขั้นขึ้นมาก จึงเกิดทฤษฎีการตัดสินใจที่คำนึงถึงทั้งค่าตามความรู้สึกหรืออรรถประโยชน์ตามความรู้สึกและค่าความน่าจะเป็นตามความรู้สึกนี้ขึ้น การตัดสินใจตามทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับการตัดสินใจของมนุษย์มาก หากทราบค่าอรรถประโยชน์ของทางเลือกใดที่มีผลต่อบุคคลนั้น และทราบค่าความน่าจะเป็นตามความรู้สึกของบุคคลนั้น ก็สามารถคำนวณหาค่าอรรถประโยชน์คาดหวังตามความรู้สึกของบุคคลนั้น

ได้ ทำให้สามารถพยากรณ์ได้ว่า บุคคลนั้นจะตัดสินใจอย่างไร อย่างไรก็ตามไม่มีทางเลือกใดเพียง ทางเลือกเดียวที่สามารถจะนำมาใช้ได้กับทุกคน

แนวทางในการตัดสินใจ

การตัดสินใจส่วนมากเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ทำให้การตัดสินใจบางเรื่องมี ลักษณะเหมือนหนีเสือปะจระเข้ และหลายครั้งก็กลายเป็นสิ่งที่บุคคลคุ้นเคย โดยเฉพาะการที่ต้อง เลือกตัดสินใจในเรื่องที่ยากๆ ระดับความไม่แน่นอนนี้กลายเป็นสิ่งที่เข้ามาบรบกวนการตัดสินใจของ บุคคลได้ เช่นเดียวกับการที่บุคคลมีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายที่ขัดแย้งกันเอง นอกจากนี้ สิ่งที่เข้ามา ทำให้เกิดความซับซ้อนในการตัดสินใจก็คือ การมีทางเลือกจำนวนมากหรือการที่จำนวนสารสนเทศที่ เกี่ยวข้องมากเกินไปก็สามารถทำให้เกิดความวุ่นวายในการตัดสินใจได้มากขึ้นซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ทำ การตัดสินใจควรมีการจัดระเบียบสารสนเทศทั้งหมดก่อน ดังนั้น การตัดสินใจที่มักเกิดขึ้นภายใต้ สถานการณ์ที่ไม่แน่นอนนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหวังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าจะได้ใช้การตัดสินใจ อย่างรอบคอบไม่มีความลำเอียงก็ตาม การตัดสินใจที่ดีจึงไม่สามารถวัดได้จากผลความสำเร็จของการ ตัดสินใจซึ่งมิได้เกิดจากความคิดแวบแรกที่เข้ามาในสมอง แต่มีการพิจารณาเป้าหมายและสิ่งที่มีความ เกี่ยวข้องทั้งหมด

กิจกรรมในการตัดสินใจ 5 กิจกรรมดังนี้

1. การกำหนดเป้าหมาย (setting goals) เมื่อเราพยายามทำความเข้าใจ ทำไมบุคคลหนึ่ง ทำการตัดสินใจได้ดีกว่าการตัดสินใจบุคคลอื่น ก็พบได้บ่อยว่าการที่บุคคลมีเหตุผลเป็นสิ่งที่ทำให้ บุคคลไปสู่เป้าหมายได้ดีกว่านั่นเอง ตัวอย่างเช่น นักศึกษาวางแผนเลือกวิชาเอกชีววิทยาเพราะมี เป้าหมายจะไปศึกษาด้านแพทยศาสตร์ ส่วนนักศึกษาบางคนคาดว่าจะเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ เพราะ ต้องการไปทำงานด้านธุรกิจของบริษัท ดังนั้น แนวคิดในการกำหนดเป้าหมายก็คือ ผู้ทำการตัดสินใจ ต้องทำแผนสำหรับอนาคตของตนที่แสดงให้เห็นหลักเกณฑ์และคุณค่า และมีการลำดับก่อนหลัง นั่น คือ ผู้ทำการตัดสินใจต้องพัฒนาคำตอบของปัญหาว่า ตนกำลังพยายามไปสู่ความสำเร็จในเรื่องใด คำตอบเหล่านี้เองที่เป็นเป้าหมายของนักตัดสินใจ และเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจแนวทาง ต่าง ๆ

2. การรวบรวมสารสนเทศ (Gathering information) ก่อนทำการตัดสินใจ ผู้ทำการตัดสินใจ จำเป็นต้องมีสารสนเทศละจำเป็นต้องทราบว่ามีทางเลือกต่าง ๆ อะไรบ้าง ผลที่จะเกิดขึ้นของแต่ละ ทางเลือกมีอะไรบ้างทั้งระยะสั้นและระยะยาว ใครบ้างที่จะได้รับผลจากแต่ละทางเลือก ผลนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร สารสนเทศที่รวบรวมมาควรตรวจสอบว่า ถ้านำมาปฏิบัติหรือไม่นำมา ปฏิบัติจะส่งผลต่อการตัดสินใจอื่นการวางแผนงานต่าง ๆ หรือไม่ การตัดสินใจในบางเรื่องมีความ ซับซ้อนสูง เช่น การพิจารณาตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น จะพิจารณาได้ว่าในช่วย

เวลาที่ผ่านมามีรูปแบบคอมพิวเตอร์มากมายหลายลักษณะให้เลือกซื้อ ถ้าบุคคลนั้นพิจารณาสารสนเทศเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในทุกรูปแบบที่แตกต่างกัน การเลือกซื้อ ถ้าบุคคลนั้นพิจารณาสารสนเทศเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในทุกรูปแบบที่แตกต่างกัน การเลือกซื้อคอมพิวเตอร์นั้นก็สามารถเป็นไปตามความประสงค์ได้ โดยมีทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย ดังนั้น ไม่ว่าจะเลือกด้วยเหตุทางเลือกใดก็ตาม ผู้ตัดสินใจก็จำเป็นต้องทำการรวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับทางเลือกนั้น

นอกเหนือจากสารสนเทศในแต่ละทางเลือกแล้ว ผู้ตัดสินใจอาจจำเป็นต้องหาหรือต้องการที่จะรวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับเกณฑ์ในการตัดสินใจที่มีความเป็นไปได้ในการเลือกทางเลือกที่มีอยู่ ในกรณีที่ผู้ตัดสินใจไม่เคยซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ อาจต้องปรึกษากับผู้ที่มีความรู้เพื่อให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญที่ต้องใช้การพิจารณาหรืออาจใช้การศึกษาคุณลักษณะเครื่องที่ตนปรารถนาตามเป้าหมายแล้วจัดทำรายการออกมา

3. การทำโครงสร้างการตัดสินใจ (Structuring the decision) หลังการรวบรวมสารสนเทศและมีการตรวจสอบกับการวางแผนงานต่าง ๆ แล้ว ในกรณีที่มีความซับซ้อนของการตัดสินใจ ผู้ตัดสินใจจำเป็นต้องมีแนวทางในการจัดโครงสร้างของสารสนเทศทั้งหมดที่มีอยู่ไม่ว่าจะมีจำนวนทางเลือกมากมายเพียงใดให้พิจารณา จากตัวอย่างกรณีในการตัดสินใจเลือกวิชาเอกในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษานั้น เมื่อได้ทำการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการตัดสินใจของนักศึกษาปีที่หนึ่งพบว่า นักศึกษามีการกำหนดเกณฑ์การเลือกวิชาเอกอย่างหลากหลาย เกณฑ์การเลือกที่มี ได้แก่ เรียนแล้วสนุก เรียนแล้วสามารถนำไปใช้ในอาชีพที่ตนสนใจ ชอบคณะที่เข้าศึกษา จึงมีการกำหนดรายการเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกวิชาเอกต่าง ๆ ที่สนใจ ซึ่งปรากฏว่ามีสารสนเทศจำนวนมากทำให้ผู้ตัดสินใจต้องพิจารณาหรือหาหนทางในการจัดการสารสนเทศที่ได้มา ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่าการจัดการโครงสร้างในการตัดสินใจ¹¹¹

4. การเลือกทางเลือกสุดท้าย (Making a final choice) ภายหลังจากการรวบรวมสารสนเทศทั้งหมดแล้ว ผู้ทำการตัดสินใจจำเป็นต้องเลือกจากชุดทางเลือกสุดท้ายที่ดีที่สุด ซึ่งอาจง่ายหรือมีความซับซ้อนก็ได้ กระบวนการในช่วยนี้อาจมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เมื่อใดสารสนเทศที่รวบรวมได้จึงเพียงพอ สารสนเทศใดมีความเกี่ยวข้องมากที่สุดหรือน่าเชื่อถือได้ เป็นต้น เพื่อใช้ประกอบการเลือกทางเลือกสุดท้าย การตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลมีความเกี่ยวข้องกับการรวบรวมสารสนเทศด้วยความระมัดระวัง และเป็นธรรมชาติสภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีการตรวจสอบหลักฐานต่าง ๆ อย่างเพียงพอ

¹¹¹ Kathleen M Golotti, *Cognitive Development* (California: Sage Publication Inc, 2011), 296.

5. การประเมินการตัดสินใจ (Evaluating) ในช่วงระยะสุดท้ายการตัดสินใจซึ่งเป็นประโยชน์มากก็คือ การประเมินตลอดกระบวนการว่ากระบวนการเป็นไปด้วยดีเพียงใด หรือไม่เป็นไปด้วยดี จุดมุ่งหมายในขั้นตอนนี้ก็เพื่อสะท้อนกระบวนการและค้นหาสิ่งที่ต้องปรับปรุง เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อีกในการตัดสินใจสถานการณ์ที่คล้ายกันในอนาคต¹¹²

ความเข้าใจผิดในการตัดสินใจ

บุคคลมีการรวบรวมสารสนเทศเพื่อใช้ในการตัดสินใจ และบ่อยครั้งที่สารสนเทศเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มาจากความทรงจำของผู้ตัดสินใจ สมมติว่า นักศึกษาที่ต้องเลือกวิชาเอกก็อาจคิดถึงประสบการณ์ของตนในการเรียนรายวิชาต่าง ๆ หรือคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เคยได้ฟังจากรุ่นพี่มาจากวิชาเอกต่าง ๆ ทั้งนี้ที่รวบรวมสารสนเทศมาได้ ผู้ตัดสินใจในต้องพิจารณาว่าสารสนเทศนั้นสำคัญและหรือพิจารณาความเกี่ยวข้องของสารสนเทศแต่ละชิ้น ถ้านักศึกษาผู้นั้นไม่ใส่ใจจะเป็นนักชีววิทยา การได้สารสนเทศเกี่ยวกับรายวิชาต่าง ๆ ของสาขาวิชาชีววิทยาก็ย่อมดูเหมือนไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญสำหรับนักศึกษาผู้นั้น ดังนั้น จึงควรพิจารณาแนวทางของการรวบรวมสารสนเทศและประเมินความเกี่ยวข้องของสารสนเทศต่าง ๆ ด้วย

ในการศึกษาเกี่ยวกับทักษะในการตัดสินใจของบุคคลและแบบต่าง ๆ ของการตัดสินใจ ซึ่งได้แสดงให้เห็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีวิธีขั้นตอนที่เป็นระบบแน่นอนและการใช้สามัญสำนึก หรือความลำเอียงนั้นยังเป็นแนวทางของการคิดที่นำไปสู่ความคลาดเคลื่อนอย่างเป็นระบบให้เกิดขึ้นได้ เมื่อมีการนำไปใช้อย่างเข้าใจผิด การทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ย่อมช่วยให้บุคคลสามารถออกแบบหรือปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจ สำหรับการใช้สามัญสำนึกในการตัดสินใจที่สำคัญมีดังนี้

1. การแก้ปัญหาแบบสามัญสำนึกโดยความเข้าถึงได้ง่าย (Availability heuristic) การคิดแก้ปัญหาหลายอย่าง อาศัยวิธีลัดในการแก้ปัญหาด้วยการคิดถึงตัวอย่างประสบการณ์ต่าง ๆ ที่นึกถึงได้อย่างแรก วิธีแก้ปัญหาด้วยสามัญสำนึกแบบนี้อาศัยแนวคิดที่ว่า การที่บุคคลสามารถระลึกถึงสิ่งใดได้โดยง่าย แสดงว่าสิ่งนั้นจะต้องมีความสำคัญ และก็มีมักจะให้น้ำหนักกับข้อมูลที่เข้ามาใหม่ล่าสุดจึงทำให้บุคคลมีความคิดเอนเอียงไปกับข้อมูลใหม่ล่าสุด นอกจากนี้สิ่งที่คุณนึกถึงได้โดยง่ายนี้ยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับความสำคัญของผลที่เกิดขึ้น กล่าวอีกอย่างก็คือ ถ้าบุคคลสามารถเลือกระลึกถึงผลของการกระทำได้ง่ายเพียงใด บุคคลนั้นก็จะมีรู้สึกว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นมีความสำคัญยิ่งขึ้น พิจารณาได้ว่า การพิจารณาสารสนเทศลักษณะนี้จึงไม่ใช่เป็นเพียงพิจารณาสารสนเทศที่ระลึกได้เพื่อทำการตัดสินใจเท่านั้น แต่มีการใช้เรื่องความยากง่ายในการนึกถึงหรือ มี

¹¹² ทิพย์วัลย์ สีจันทร์และคณะ, *การคิดและการตัดสินใจ* (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549).

ความเข้าถึงได้ง่าย ในการนึกถึงสิ่งนั้น ๆ และนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจ การตัดสินใจแก้ปัญหาแบบสำนึกโดยความเข้าถึงได้ง่ายๆ นี้บางครั้งอาจใช้ได้ผลดี อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วการมีความง่ายในการนึกถึงสิ่งหนึ่งๆ ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นได้ดีพอว่าจะมีความน่าจะเป็นจริงได้เพียงใด เช่น ถ้าถามนักศึกษาว่า มาจากจังหวัดเลยหรือจังหวัดตากมากกว่ากัน คำตอบที่นักศึกษาให้อาจเป็นเพียงสารสนเทศที่นักศึกษานึกถึงได้หรือระลึกได้ ซึ่งก็อาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริง เป็นต้น

2. การแก้ปัญหาแบบสามัญสำนึกโดยความเป็นตัวแทน (Representativeness heuristic) ในการตัดสินใจผู้ตัดสินใจจะประเมินความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ว่ามีโอกาสเป็นไปได้ของเหตุการณ์หรือไม่ หรือการคาดคะเนคำตอบมีความคล้ายคลึงกับสารสนเทศที่มีอยู่ได้มากน้อยเพียงใดนั่นเองซึ่งวิธีนี้จะทำให้การตัดสินใจสามารถบรรลุเป้าหมายได้และเป็นไปอย่างรวดเร็ว สามารถตัดสินใจได้ง่ายขึ้นอย่างไรก็ตาม การประเมินจากความน่าจะเป็นหรือความเป็นไปได้นี้ อาจเกิดความผิดพลาดได้ เพราะการมีสิ่งที่เป็นตัวแทนจำนวนมากไม่ได้หมายความว่าความน่าจะเป็นมากจะเกิดขึ้นก็ได้

ดังนั้น ผู้ตัดสินใจพึงระมัดระวังความเข้าใจผิดของการแก้ปัญหาแบบสามัญสำนึกทั้งสองลักษณะประกอบการตัดสินใจด้วย

คุณลักษณะของผู้บริหาร

การจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มีมาตรฐานคุณภาพดี บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำขององค์กรเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา การศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานและพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้

ความหมายของคุณลักษณะ

คำว่า “trait” หรือ “คุณลักษณะ” หมายถึงคุณลักษณะปรุ่่งแต่่ง (individual attributes) ต่าง ๆ เฉพาะรายบุคคลซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งที่เป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพ ภาวะด้านอารมณ์และจิตใจ (temperament) ความต้องการ (needs) แรงขับ (motives) ค่านิยม (values) คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพเป็นสิ่งค่อนข้างถาวรที่บุคคลนั้นแสดงออกมาในรูปแบบเฉพาะในแต่ละสถานการณ์ ตัวอย่างดังกล่าวรวมถึงความมั่นใจในตัวเอง (self-confidence) วุฒิภาวะด้านอารมณ์ (emotion maturity) ความมั่นคงด้านอารมณ์ (emotion stability) ระดับความมีพลัง (energy level) และความสามารถทนต่อความเครียด (stress tolerance) เป็นต้น ปัจจุบันมีหลักฐานที่บ่งชี้ชัดเจน ขึ้นว่าคุณลักษณะ (traits) เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ และเป็นความสามารถที่ถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรมเพื่อ

ใช้ตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือประสบการณ์เฉพาะนั้น ๆ คุณลักษณะบางอย่าง เช่น ค่านิยมและความต้องการต่าง ๆ ทางสังคมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้มากกว่าคุณลักษณะอื่น ๆ เช่นภาวะทางอารมณ์ และจิตใจและความต้องการทางร่างกาย¹¹³

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหาร

ผู้บริหารจะบริหารงานในสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการเป็นผู้บริหาร ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารได้อย่างหลากหลาย ดังเช่น สโตกคิลล์ (Stogdill) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหารและแนวทางด้านวิธีการไว้มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้คือ เริ่มต้นศตวรรษปัจจุบันผู้นำเปรียบเสมือนผู้อยู่เหนือผู้อื่น ทั้งนี้จากการที่ได้รับจากวัฒนธรรมทางด้านสังคมพบว่าผู้นำเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะที่แตกต่างจากผู้อื่นโดยทั่วไป ได้มีการค้นคว้าสำรวจคุณลักษณะสองรูปแบบ คือนักการสื่อสาร (communicators) และนักค้นคว้าวิจัย (researchers) แต่ก็ได้มีการทบทวนในปี ค.ศ.1940 โดย เบิร์ด (Bird) เจนคินส์ (Jenkins) และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สโตกคิลล์ (Stogdill) แรกๆ นั้นเป็นการรื้อฟื้นคุณลักษณะภาวะผู้นำโดยทั่วไป เบิร์ด (Bird) ได้วิเคราะห์การวิจัยกว่า 20 ชิ้นประกอบไปด้วยคุณลักษณะ 79 ประการ ซึ่งมีการวิจัยกว่า 65 เปอร์เซนต์ที่กล่าวถึงคุณลักษณะเหล่านี้นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะอีก 4 ประการปรากฏในงานวิจัยมากกว่า 5 ชิ้นงาน คุณลักษณะเหล่านั้นได้แก่ การเปิดเผย (extroverted) มีอารมณ์ดี (humor) ความฉลาด (intelligent) และความริเริ่ม (initiative) เป็นต้น สำหรับเจนคินส์ (Jenkins) นั้นนำเสนอคุณลักษณะ 74 ประการที่เป็นแบบทหาร แม้ว่าพวกเขาจะแสดงความเป็นผู้นำเหนือกว่าผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งเป็นความสามารถที่หลากหลายก็ตาม แต่คนก็ให้การยอมรับน้อยมากและสโตกคิลล์ (Stogdill) นำเสนอคุณลักษณะกว่า 124 แบบที่พบในผู้นำอย่างหลากหลาย อาชีพจัดเป็นกลุ่มประเภทต่างๆ เช่น ความสามารถ (capacity) การบรรลุความสำเร็จ (achievement) ความรับผิดชอบ (responsibility) การมีส่วนร่วม (participation) และสถานะ (status) สโตกคิลล์ได้บันทึกไว้ว่าคุณลักษณะของผู้นำนั้นมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่าง ๆ ผลงานเหล่านี้ได้นำสู่สายตาสาธารณชนที่ให้การสนับสนุนอยู่ตลอดเวลาในด้านภาวะผู้นำ ซึ่งเริ่มจากสถานการณ์มากกว่าด้านบุคคลเป็นการส่วนตัวทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างทักษะและคุณลักษณะที่แตกต่างกัน พฤติกรรมและคุณลักษณะที่แสดงออกจากรวมทั้งผู้ร้าย หรือผู้นำทางศาสนาได้แก่ คุณลักษณะโดยทั่วไป เช่น ความกล้าหาญ (courage) แรงบันดาลใจ (fottitude) และ

¹¹³ สุเทพ พงษ์ศรีวัฒน์, *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและการปฏิบัติ* (เชียงใหม่: ราชภัฏเชียงใหม่, 2549), 93-94.

จุดยืน (conviction) ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทุกกลุ่ม อย่างไรก็ตามผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องมีสมรรถนะมากกว่าผู้ตามจากการทบทวนของ อาร์ ดี แมน (R.D Maan) ได้สรุปจากงานวิจัยด้านความสัมพันธ์ในการปฏิบัติของกลุ่มเล็ก ๆ พบว่ามีความสัมพันธ์ เชิงบวก 71-80 เปอร์เซ็น จากศึกษาในเรื่องความฉลาด (intelligence) การปรับตัว (adjustment) การเปิดเผย (extroverted) การโน้มน้าว (dominance) ความเป็นชาย (masculinity) และการมีความรู้สึกไว (sensitivity) เป็นต้น แนวทางด้านวิธีการ ระหว่างปี ค.ศ. 1984 จนกระทั่งปี ค.ศ. 1970 นั้นมีความเปลี่ยนแปลงในวิธีการและการวัดตัวแปรตัวเดียวกันในการทดลองเป็นตัวประกอบและเป็นตัวแปรที่หลากหลายได้ในการทดลองเกิดผลลัพธ์ขึ้นมากมายสืบเนื่องจากการทดลองเพียงวิธีเดียว ทฤษฎีต่าง ๆ ได้สะสมด้วยข้อมูลด้วยวิธีการสอบถามซึ่งเริ่มใช้เทคนิคใหม่ๆ เพื่อลดการหลอกล่อ การพ้อนผิ้น และความต้องการทางสังคม เป็นต้น เป็นการเพิ่มความเกี่ยวข้องกันและนำเชื่อถือผลลัพธ์ แม้ว่าได้พยายามทดลองในข้อจำกัดต่าง ๆ ที่คอยขัดขวางกตามจากเทคนิคการใช้เหตุการณ์ที่วิกฤติ การตรวจสอบรายการระดับพฤติกรรม ความแปลกแยกทางภาษา และนำเสนอวิธีการใหม่ๆ จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ตัวประกอบนั้นเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการวิจัยและความถูกต้องของคุณลักษณะซึ่งจะเป็นสิ่งที่ตามมาขั้นตอนการทดลองตัวแปรหลายตัวแปรกลับเป็นเรื่องธรรมดาในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะสำคัญกับภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ความพยายามนี้กลับเป็นเรื่องง่ายคุณลักษณะเดียวกันได้รับการส่งเสริมในการบริหาร จัดการที่นอร์เวย์ ชิลี อิตาลี และญี่ปุ่น เป็นหัวข้อที่ต้องตรวจสอบกันเกือบศตวรรษ ส่วนในสหรัฐอเมริกาช่วงปี ค.ศ.1960 และปี ค.ศ.1970 เกิดคุณลักษณะขึ้นสำหรับผู้นำผิวดำ และผู้นำสตรีซึ่งเป็นเรื่องพิเศษและให้ความสนใจเช่นกันในการสำรวจด้านบวกหรือความแตกต่าง หรือสัมพันธ์นั้น หมายถึง 1) คุณลักษณะที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับการวัดผู้นำที่มีประสิทธิผล 2) ตัวอย่างผู้นำที่พบแตกต่างกันจากตัวอย่างคุณลักษณะของผู้ตาม 3) ตัวอย่างผู้นำที่มีประสิทธิผลแตกต่างจากตัวอย่างคุณลักษณะผู้นำที่ไม่มีประสิทธิผล 4) ตัวอย่างสถานะผู้นำที่ดีนั้นแตกต่างจากสถานะผู้นำที่ต่ำกว่าตัวอย่างเช่น ผู้จัดการระดับสูงแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากผู้ช่วยหรือผู้มีตำแหน่งที่ต่ำกว่าทั้งนี้ สโตกดิลล์ (Stogdill) ได้จัดกลุ่มคุณลักษณะบุคคล¹¹⁴ (individual traits) ออกเป็น 6 ประการ ได้แก่ ลักษณะทางกาย (Physical Characteristics) ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) ความฉลาดและความสามารถ (Intelligence and Ability) บุคลิกภาพ (Personality) คุณลักษณะที่เกี่ยวกับงาน (Task-Related Characteristics) คุณลักษณะทางสังคม (Social Characteristics) เป็นต้นมีรายละเอียดดังนี้

¹¹⁴ Ralph M Stogdill, *Handbook of Leadership : A Servay of Theory and Research* (New York: The Free Press, 1981), 72-76.

1. ลักษณะทางกาย (Physical Characteristics) เป็นผู้นำเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง ทรงพลัง (energy) มีวัยอันเหมาะสม (age) มีลักษณะท่าทางที่ดี (appearance) ส่วนสูง (height) และน้ำหนัก (weight) มีความสัมพันธ์กัน

2. ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) ผู้นำเป็นผู้ที่มีการศึกษา (education) สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจดี (social status, mobility)

3.สติปัญญา และความสามารถ (Intelligence and Ability) ผู้นำเป็นผู้มีสติปัญญาดี (Intelligence) มีความรู้ดี (Knowledge) มีดุลยพินิจและการตัดสินใจที่ดี (judgment decisiveness) มีทักษะในการเจรจาอย่างคล่องแคล่ว (fluency of speech)

4. บุคลิกภาพ (Personality) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) และการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย (adjustment normality) มองโลกในแง่ดี (aggressiveness) มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา (alertness) มีอำนาจในตนเอง (ascendance dominance) มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ให้คงที่ (emotional balance control) มีความเป็นอิสระ (Independence) มีจิตใจที่เข้มแข็ง (objectivity tough-mindedness) มีความคิดสร้างสรรค์ (creativity) มีความซื่อสัตย์ มีจริยธรรม (ethical conduct) มีไหวพริบ (resourcefulness) มีความมั่นใจในตัวเอง (self confidence) มีอารมณ์มั่นคง (strength of conviction) มีความสามารถในการกำจัดความเครียด (tolerance of stress)

5. ลักษณะเกี่ยวกับงาน (Task-Related Characteristics) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ (achievement drive desire to excel) มีความรับผิดชอบสูง (drive for responsibility) มีความริเริ่ม (enterprise initiative) มีความมุ่งมั่นในการกำจัดอุปสรรค (persistence against obstacles) และมุ่งมั่นให้ถึงเป้าหมาย (responsible in pursuit of objectives) รวมถึงยังมีความสามารถในการนิเทศงาน (task orientation)

6. ลักษณะทางสังคม (social Characteristics) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประสานงาน (ability to enlist cooperation) มีความสามารถในการบริหาร (administrative) มีเสน่ห์ (attractiveness) มีความใส่ใจผู้อื่น (nurturance) เป็นที่ชื่นชอบและกว้างขวาง (popularity, prestige) มีมนุษยสัมพันธ์ (interpersonal skills) เป็นที่ยอมรับของสมาชิกและคนอื่นๆ เข้าสังคมได้เก่ง (social participation tact diplomacy)

นอกจากคุณลักษณะของผู้บริหารของสตีวาร์ด ดั้งที่กล่าวมาแล้วนั้นยังมีนักการศึกษาที่กล่าวถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้บริหารอีก ดังนี้

บาร์นาร์ด (Barnard) ได้ให้ความเห็นว่าผู้นำที่ดีควรมีคุณลักษณะดังนี้

1. ความมีชีวิตและทนทาน (vitality and induration) ความมีชีวิตชีวาหมายถึง ความคล่องแคล่วว่องไว ตื่นตัวอยู่เสมอที่จะรับสถานการณ์ทุกชนิด ปรับตัวได้ ร่าเริงแจ่มใสอยู่เสมอความ

ทนทานคือ ความสามารถในการทำงานต่อเนื่องกันได้ โดยไม่ต้องหยุดพักเป็นเวลานาน ๆ ทนต่อความลำบากได้ เจ็บซ้ำได้ หรือแสดงอาการท้อแท้ให้ผู้ใดพบเห็น ส่วนความมีชีวิตชีวา ความคล่องตัวว่องไว ร่าเริงแจ่มใส ทำให้ผู้นำน่าสนใจคน ความทนทานทำให้ผู้นำนมีโอกาสหาประสบการณ์ได้มาก เรียนรู้ได้ตลอดเวลาไม่หยุดยั้ง ทำให้เป็นคนทันสมัย ทันทเหตุการณ์และทำให้ได้รับความสำเร็จได้ง่าย เพราะงานบางอย่างไม่อาจหยุดชะงักหรือทิ้งระยะเวลาพักผ่อนได้ความร่วมมือของบุคลากรอื่นขึ้นอยู่กับความจริงของผู้นำในการทำงานเหมือนกัน

2. ความสามารถในการตัดสินใจ (decisiveness) ผู้นำที่ดีต้องตัดสินใจได้เร็ว และเต็มใจเสมอที่จะเป็นผู้ตัดสินใจในด้วยตนเองเมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น การรู้จักตัดสินใจเป็นลักษณะหนึ่งของความเชื่อมั่นเป็นของตัวเอง ถ้าผู้นำมีความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะตัดสินใจได้ดี การตัดสินใจได้ถูกต้องและรวดเร็วทำให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กระทำได้ดีทันเวลาที่ ความล่าช้าไม่ว่าในเชิงตอบรับเห็นด้วย หรือปฏิเสธไม่เห็นด้วย อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่งาน และอาจทำให้ผู้ปฏิบัติหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ยุ่งยากใจ

3. ความสามารถในการจูงใจ (persuasiveness) ความสามารถในการจูงใจนี้ ถ้าขาดผู้นำขาดเสียแล้ว แม้จะเก่งมากเพียงใดก็ตาม ยากที่จะนำคนจำนวนมาก ๆ ยากที่จะทำงานได้สำเร็จ เพราะการดำเนินงานนั้นต้องได้รับความร่วมมือจากคนหมู่มาก ผู้นำที่มีการจูงใจที่ดีหมายถึง มีความสามารถในการสนทนา ความสามารถในการเป็นนักพูด สามารถในการจัดจุดสนใจในคนอื่นได้ รู้จักเอาใจคนอื่นถูกจังหวะโดยไม่เสียงงานและรู้จักขัดใจที่อันควร นอกจากนี้ ยังต้องมีความสามารถการใช้ภาษาได้ดี ผู้อื่นเข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา แสดงความสุจริตใจของตนเองออกมาเพื่อให้ผู้อื่นเห็นได้ชัด

4. ความรับผิดชอบ (responsibility) หมายถึง สภาพของอารมณ์ของบุคคลที่มีความรู้สึกเสียใจ ไม่พอใจ เมื่อไม่ได้ทำในสิ่งอันควรทำ หรือไม่ได้ ละเว้นในสิ่งที่ละเว้น เป็นความรู้สึกด้วยตนเองว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดควร ในเชิงศีลธรรมและคุณธรรมตามสภาพสังคมที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ผู้นำที่ดีย่อมยินดีรับผิดชอบและเต็มใจยอมรับ ขณะเดียวกันเมื่อรับหน้าที่ได้มาแล้วจะบากบั่นทำหน้าที่อย่างดีที่สุด โดยไม่ทอดทิ้งแม้จะมีอุปสรรคบางประการมาเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบเป็นลักษณะที่จำเป็นต่อทุกคน

5. ความฉลาดมีไหวพริบ (Intellectual capacity) สมองเฉียบแหลม เต็มไปด้วยความรู้ ทันทโลก ทันทเหตุการณ์ เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับผู้นำ คนจำนวนมาก ๆ ไม่มีใครอยากได้เป็นผู้นำที่เสียที่ผู้อื่นเสมอ ความฉลาด มีไหวพริบ จำเป็นที่สุดสำหรับผู้นำทุกประการ ความฉลาดมีไหวพริบ จะมีได้ก็ต่อเมื่อผู้นำเป็นคนมีความรู้ดี ฐานะ มีความสามารถในการวินิจฉัยสั่งการ เป็นคนพหุสูต คือรอบรู้และสนใจในเรื่องต่าง ๆ รอบด้าน มีความคิดริเริ่ม ละที่สำคัญที่สุดคือ ร่างกาย จิตใจ และอารมณ์สมบูรณ์

เพาะถั่วงอกอ่อนแอ จิตใจอ่อนแอ อารมณ์ไม่มั่นคง ไม่ว่าจะมึระดับสมองหรือเชาว์ปัญญาสูง เพียงใดการใช้สมองและเชาว์ปัญญาอย่างอมบกร่องผิดพลาดได้เสมอ¹¹⁵

ซาเลส (Sayless) กล่าวว่า ผู้บริหารโดยทั่วไปควรมีลักษณะ ดังนี้ 1) มีความสามารถเหนือผู้อื่น 2) เป็นผู้ที่สามารถเชื่อถือและไว้วางใจได้ 3) มีความกระตือรือร้น¹¹⁶

สแตท (stadt) ได้ให้ความเห็นว่าคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารที่ดีควรมีดังนี้ 1) คำนึงถึงมาตรฐานในการทำงาน 2) เป็นที่พึ่งของคนอื่นหรือพึ่งพาอาศัยได้ 3) มีความกล้า กล้าที่จะคิด กล้าที่จะเสี่ยง 4) มีความรับผิดชอบ 4) มีความสามารถที่จะแบ่งงานให้ผู้อื่นช่วยปฏิบัติ 6) มีวินัยในตนเอง 7) มีมโนภาพ 8) มีมนุษยสัมพันธ์ดี 9) มีความสามารถในการสื่อความคิด 10) สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี 11) สติปัญญา 12) มีความสามารถในการจัดรูปงาน 13) มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล¹¹⁷

ดรัคเกอร์ (Druker) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ ดังนี้ 1) มีความพร้อมทั้งกาย วาจาใจ สมอง (weathy) 2) มีความชำนาญเป็นพิเศษ (skills) 3) มีอำนาจในตัวเอง (power) 4) รอบรู้ทุกอย่างที่สามารถทำได้ (enlightenment) 5) แสวงหาสิ่งที่ดี (will belong) 6) ตรงต่อระเบียบ (rectitude) 7) รู้จักที่ต่ำที่สูง (respect) 8) การแสดงท่าทางไม่ขัดตา (affection)¹¹⁸

เคลมเมนต์และริชาร์ด (Clement Richard) ได้เสนอแนะว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องพิจารณาเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพได้แก่ การมีทัศนคติที่ดีของผู้นำในงานต้องมีคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต เฉลียวฉลาดมีความพร้อมและเต็มใจที่จะรับผิดชอบงาน มีทักษะ มีความยืดหยุ่นและมีความเชื่อมั่นในตนเอง¹¹⁹

ควิเบิล (Quible) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของผู้นำว่า ต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้ 1) ศิลปะในการทำงาน 2) ฉลาดรอบรู้ กล้าตัดสินใจ 3) ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและใส่ใจปรับปรุงงาน 4)

¹¹⁵ Chester I Barnard, *Organization and Management* (Cambridge: Harvard University Press, 1969), 93-100.

¹¹⁶ Leonerd R. Sayles, *Leadership : What Effective Manager Really Do and How They Do Lt* (USA: McGraw - Hill Inc, 1979), 32.

¹¹⁷ Ronald W and others Stadt, *Managing Career Education Programs Eaglewood Cliffs* (New Jersey: Prentice - Hall Inc, 1973), 49-53.

¹¹⁸ Pertter F Drucker, *The Practice of Management* (New York: harper, 1985), 150.

¹¹⁹ L.M. Clement and S.T. Richard, *Effective Leadership in Student Service* (Sanfransisco: Josep-Bass Publishers, 1992), 24.

มีความซื่อสัตย์ ขยันและมีความคิดริเริ่ม 5) มีความยุติธรรม 6) สุขภาพแข็งแรง 7) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี

เบนนิส (Bennis) แสดงแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำไว้ สรุปได้ว่า ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีคุณลักษณะและบุคลิกภาพพิเศษกว่าคนทั่ว ๆ ไป ได้แก่ มีความเฉลียวฉลาด มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะท่าทางที่ดี สง่า น่าเลื่อมใส มีความยุติธรรม ฯลฯ ทั้งนี้ ผู้นำจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทั่วไปเช่นเดียวกับผู้อื่น ได้แก่ จะต้องมีความซื่อสัตย์ การอุทิศตน ความไม่พยายาพามาตราย มีความถ่อมตน ใจกว้าง และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ กล่าวถึงคุณลักษณะและคุณสมบัติผู้นำที่ดีได้แก่ 1.คุณสมบัติด้านวิชาการ 1.1) มีความรู้ด้านวิชาชีพเป็นอย่างดี 1.2) มีความรู้ด้านความรู้ทั่ว ๆ ไปดี 1.3) มีประสบการณ์ในการบริหารและการนำองค์การ 2. มีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ 2.1) มีบุคลิกภาพด้านร่างกายที่ดี บุคลิกลักษณะดี แต่งกายดี มีชีวิตชีวา วางตนเหมาะสม 2.2) มีบุคลิกภาพด้านจิตใจดี มีความเชื่อมั่นศรัทธาผู้อื่น มีความอดทน กล้าหาญ มีเมตตาจิต มีวินัย มีใจเป็นธรรม และมีอารมณ์ขัน 2.3) มีบุคลิกภาพด้านสังคมดี มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ช่วยเหลือสังคม เห็นประโยชน์ส่วนร่วมเหนือประโยชน์ตน 3. คุณลักษณะด้านความสามารถในการปฏิบัติงานสติปัญญาฉลาด (Intelligence) รู้บทบาทตน รับผิดชอบ (Responsibility) มีความกล้า (Courage) แบนเนียง (Tact) เด็ดขาด (Decisiveness) กระตือรือร้น (Enthusiasm) บังคับใจตนเองได้ (Self) รวมทั้งมีความสามารถในการตัดสินใจ (Decision-Making) การจูงใจ (Motivation) การประสานงาน (Co-ordination) มีผลงานที่ประสบความสำเร็จ¹²⁰

กฤตยา อารยะศิริ กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารองค์การที่มีประสิทธิผลได้แก่ 1) มีสติปัญญาค่อนข้างสูง 2) มีการศึกษาและใฝ่หาความรู้ 3) มีความสนใจในวงกว้าง 4) มีวิสัยทัศน์ 5) มีศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 6) มีความฉลาดทางอารมณ์ 7) มีความเฉลียวฉลาดในการเผชิญและตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่ทุกข์ยากลำบาก 8) มีความฉลาดทางคุณธรรม 9) มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เหมาะสม¹²¹

กิติ ตย์คานนท์ สรุปลักษณะของผู้บริหารว่าควรมีลักษณะดังนี้ มีสุขภาพแข็งแรง มีความรู้ดี มีบุคลิกดี มีความคิดริเริ่ม มีการตัดสินใจกับการใช้ดุลยพินิจดี มีความกล้าหาญมีศิลปะในการทำงานเสียสละไม่ไขว่โอกาสในทางที่ผิด ยกย่อง ให้เกียรติ ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา มีความสงบ

¹²⁰ ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, *องค์กรและการจัดการ* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2540), 198.

¹²¹ กฤตยา อารยะศิริ, *จิตวิทยาประยุกต์เพื่อองค์การ* (กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, 2543), 50-51.

เสถียร มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน มีการสังคมดี มีความตื่นตัวทันต่อเหตุการณ์มีการวางแผนงาน และการดำเนินงานตามแผน นอกจากนี้ยังต้องมีศีล สมาธิ ปัญญาอีกด้วย¹²²

สุภรณ์ สุภาพงศ์ ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) วิสัยทัศน์ กว้างไกล 2) มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยใช้หลักเหตุผลในการบริหารงาน 3) มีจิตสำนึกในความมุ่งมั่น 4) ใจกว้าง เปิดโอกาสให้ครูมีเสรีภาพในการคิด 5) ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ให้เกิดผล ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา 6) มีศักยภาพในการจัดการระบบบริหารของโรงเรียน โดยนำระบบ คุณธรรมมาใช้พัฒนาโดยองค์รวม 7) สร้างขวัญกำลังใจให้ครูมีกำลังใจที่จะเป็นครูดี ครูเด่น และครูที่ปรึกษา (Mentor) 8) ตระหนักในการพัฒนาโรงเรียนสู่ระบบคุณภาพ 9) มุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ตาม แนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และเข้าใจหลักสูตรและแนวการจัดการ เรียนรู้ 10) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้¹²³

สุรศักดิ์ ปาเฮ ให้ความคิดเห็นกับคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) คุณลักษณะพื้นฐาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ความรู้ความสามารถด้านสารสนเทศ และความรู้ทางวิชาชีพ 2) คุณลักษณะเฉพาะความสามารถทักษะเฉพาะตัว คือ ภาวะผู้นำ ความรู้เท่า ทันสถานการณ์ ทักษะทางสังคม ทักษะการวิเคราะห์ปัญหา การควบคุมอารมณ์ พฤติกรรมกล้าเสี่ยง การเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและการมีวิสัยทัศน์ 3) คุณลักษณะเชิงบูรณาการ คือความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ความรู้สึกไวต่อบุคคลอื่นและความใฝ่รู้¹²⁴

จันทราณี สงวนนาม ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่พึง ประสงค์ ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี มีคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติที่ดีในการบริหารและการจัด การศึกษา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการครองตน ครองคน ครองงาน และยึดมั่นใน จรรยาบรรณวิชาชีพ 2) เป็นผู้นำที่ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมี ภาวะผู้นำผู้ตามที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความคิดเป็น ประชาธิปไตย และมีการทำงานเป็นทีม 3) เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารการศึกษาได้แก่ ความรู้ทั่วไป ในกาบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และความรู้เฉพาะตำแหน่งตามภารกิจของสถานศึกษา 4)

¹²² กิติ ตยัคคานนท์, *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แปลอักษร, 2543), 27-28.

¹²³ สุภรณ์ สุภาพงศ์, "กรอบแนวคิดและข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ของ สังคมไทย," วารสารวิชาการ 3, no. 7 (2543): 9.

¹²⁴ สุรศักดิ์ ปาเฮ, "สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ," วารสารข้าราชการครู 21, no. 1 (2543): 27-33.

เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการบริหารและจัดการศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสร้าง ความมุ่งหวังในอนาคตมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และแนวทางการศึกษา¹²⁵

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารไว้ว่า ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำ และผู้ปกครองรัฐ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครอง ทั่วไป มีหลักธรรม ที่เป็นคุณสมบัติและเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

1. ทรงศัพทราชาธรรม คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครอง หรือ ราชาธรรม (ธรรมของพระราชา) 10 ประการดังนี้ (1) ทาน ให้ปันช่วยประชา คือบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อเข้า ได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่ในการบริหาร จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์และ ให้ความสนับสนุนแก่คนที่ทำความดี (1) ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงามสำรวมกายและวจี ทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาเกื้อกูล ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของ ประชากร มีให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน (3) บริจาค บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละคือ ความสามารถสละ ความสำราญเป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนเองได้เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อย ของบ้านเมือง (4) อาชชวะ ปฏิบัติภารกิจโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ใ้มารยาปฏิบัติภาพกิจโดย สุจริต มีความความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน (5) มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มี อหยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือองค์ มีความสง่าเกิดแต่ท่วงที กิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดีแต่มีขาดยาเกรง (6) ตปะ พันมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผลเผากิเลสมิ ให้เข้ามาครอบงำจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ และการปรนเปรอ มี ความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่บริบูรณ์ (7) อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยและกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มี เมตตาประจำไว้ระงับความเคืองขุ่นวินิจฉัยและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบธรรม (8) อวิหิงสา มือหิงสานำร่วมเย็น คือ ไม่หลงระเริง ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา มาหาเหตุเบียดเบียน ลงโทษ อาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง (9) ชันติ ชำนาญเชื่องด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ ท้อถอย ถึงจะถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจไม่ยอมละทิ้งกิจกรรมที่ บำเพ็ญโดยชอบธรรม (10) อวิโรธนะ มีปฏิภาณจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากศาสนธรรมอันถือ ประโยชน์ ความดีงามของรัฐและราษฎร์เป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ยึด ขึ้น การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม คงที่ไม่เอนเอียง ห้วนไหวเพราะถ้อยคำดีร้ายลากสักการะ หรือ

¹²⁵ จันทรานี สงวนนาม, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา* (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, 2545), 27-30.

อิฏฐารมณฺ์ อนิฏฐารมณฺ์ใด ๆ สถิตมฺันในธรรม ทั้งส่วนยุดิธรรม คือ ความเที่ยงธรรมกิตฺติ นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กิตฺติ ไม่ประพฤดิให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

2. บำเพ็ญกรณียะของจักรพรรดิ คือ ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร (ธรรมนิยมหรือหน้าที่ประจำจักรพรรดิ) 5 ประการ (1) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิญชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง (2) ธรรมมิการักขา ให้ความคุ้มครองโดยธรรมคือ จัดอำนวยการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร เกษตรกร ชวานิคมนชนบทและชนชายชายแดน พระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมตลอดจนสัตว์เ้าสัตว์ปีก อันควรสงวนพันธ์ทั้งหลาย (3) มาอธรรม การห้ามกั้นการอาธรรม คือ จัดการป้องกันแก้ไขมิให้การกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง และความผิดชั่วร้ายเดือนร้อน เกิดมีขึ้นในบ้านเมืองชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตและนิยมธรรม รวมทั้งจัดวางระบบที่กันคนร้ายให้โอกาสคนดี (4) ธนานุประทาน ปันทรัพย์แด่ชนผู้ยากไร้ มิให้มีคนขัดสนยากในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต (5) ปริบุจฉา ไม่ขาดการสอบถามปรึกษา แสวงปัญหาและความดีงามยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมาที่จะช่วยให้เจริญปัญญาและกุศลธรรม หมั่นพบปะ พระสงฆ์และนักปราชญ์ ใถ่ถามหาความรู้หาความดีงามหาความจริง และถกข้อปัญหาต่างๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันสมควรเพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้เจริญก้าวหน้าและดำเนินกิจการในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ดีงาม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

3. ประกอบราชสัคคะ คือ ทำนุบำรุงทวยราษฎรให้ประชาชนชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคี ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคัตถุ (หลักสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา) 4 ประการ คือ (1) สัสสมะระ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ (2) ปรีสมะระ ฉลาดบำรุงข้าราชการ คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงข้าราชการ ด้วยการส่งเสริมคนดีความสามารถ และจัดสวัสดิการให้ดี เป็นต้น (3) สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา คือ ผดุงสานประชาชนไว้ด้วยนโยบายส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจน ยืมไปสร้างตนในพานิชยกรรม หรือดำเนินกิจการต่าง ๆ มิให้ฐานะเหลื่อมล้ำห่างเหินจนแตกแยกกัน (4) วาชไปยะ มีวาหะตุดตัมใจ คือ รู้จักชี้แจงและแนะนำ รู้จักทักทายเป็นถ่ถามทุกข์สุขราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค้แก้ไขปัญหา เสริมความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ

4. ละเว้นอคติ นักปกครอง เมื่อปฏิบัติหน้าที่ พึงเว้นความลำเอียง หรือความประพฤติที่คลาดเคลื่อนจากธรรม 4 ประการ (1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ (2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง (3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงรักหรือชลา (4) ภยากติ ลำเอียงเพราะชลาตกแล้ว¹²⁶

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สรุปลักษณะของผู้บริหารที่มีประสิทธิผลได้แก่ 1) รู้จักปรับตัวเข้าสถานการณ์ต่าง ๆ 2) มีความตื่นตัวต่อสภาวะแวดล้อมทางสังคม 3) มีความทะเยอทะยานสูง 4) มีความเชื่อถือและสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ 5) มีลักษณะประนีประนอม 6) มีความเด็ดขาด 7) ลูกน้องสามารถพึ่งพาได้ 8) เป็นผู้ทรงอำนาจ 9) มีความสามารถในการทำงานที่ต้องใช้ความคิด 10) มีความมั่นใจในตัวเองสูง 11) เผชิญหน้ากับเหตุการณ์ซึ่งมีความยุ่งยาก 12) มีความรับผิดชอบสูง¹²⁷

เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฎ์ ได้สรุปลักษณะ และทัศนคติพิเศษที่ผู้บริหารต้องมีได้แก่ 1) เป็นนักบุกเบิก ผู้บริหารมีอาชีพควรมีจิตใจชอบค้นหาสิ่งใหม่ ๆ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เพื่อให้องค์กรก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง 2) มีวิสัยทัศน์ ในการบริหารงานผู้บริหารมีอาชีพต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทิศทางการดำเนินงานขององค์กร ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยน 3) มีความทันสมัย โดยเป็นผู้ก้าวทันโลก ทันเหตุการณ์ 4) เป็นนักพัฒนาผู้บริหารมีอาชีพควรมุ่งคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาวขององค์กรให้ความสำคัญแก่การวิจัยและพัฒนา เพื่อปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 5) เป็นนักต่อสู้เพราะโลกยุคไร้พรมแดนเช่นนี้แม้จะมีการพึ่งพาอาศัยกันแต่มีการแข่งขันในระดับนานาชาติประเทศทุกรูปแบบผู้บริหารจะต้องสามารถปรับตัวและแก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ 6) เป็นนักประสานงาน ผู้บริหารมีอาชีพจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีสามารถประสานทุกฝ่ายเข้าหากันได้ 7) มีจรรยาบรรณ จริยธรรมและคุณธรรม ผู้บริหารมีอาชีพควรมีความรับผิดชอบ ในวิชาชีพและมีจริยธรรม คุณธรรมสำหรับใช้เป็นกรอบแนวคิดในทางปฏิบัติ¹²⁸

อุทัย บุญประเสริฐ กล่าวว่าผู้บริหารควรมีลักษณะสำคัญดังนี้ 1) ความสามารถเชิงวิชาการที่เป็นที่ยอมรับของคนในวงการบริหารโรงเรียน 2) ความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม 3) การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เห็นการณ์ไกล มองอนาคตขององค์กร และวางแผนสำหรับวันข้างหน้าเป็นหลัก 4) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา 5) ความสามารถในการบริหารจัดการ 6) ความรู้ความเข้าใจใน

¹²⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ธรรมบุญญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม*. พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค, 2545), 27-30.

¹²⁷ ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, *องค์กรและการจัดการฉบับสมบูรณ์* (กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสารจำกัด, 2545), 283.

¹²⁸ เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฎ์ อ้างถึงใน ทองพิมพ์ภา วิริยพันธ์, มนุษย์สัมพันธ์กับการบริหาร, (กรุงเทพฯ อินฟอร์มีเดียบุ๊กส์, 2546), 88-90.

เรื่องหลักสูตร ศาสตร์การสอน รูปแบบการเรียนการสอน ความก้าวหน้าทางวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ 7) ความรู้ความสามารถทางด้านเทคโนโลยีในระดับที่เพียงพอ 8) ความสามารถในการแสวงหาทุน แหล่งทุน งบประมาณการบริหารงบประมาณของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ 9) การเป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทย¹²⁹

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารควรจะประกอบด้วย 1) การเป็นผู้นำทางวิชาการ (Academic Leadership) คือ เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ใหม่ เป็นสร้างสรรค์วิชาการมากกว่าเป็นผู้บริโภควิชาการ มีความสำนึกในวิชาการ เน้นการค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างความรู้ แล้วนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปสอน ไปบริการวิชาการแก่สังคม ต้องเป็นผู้นำและต้องปกครองดูแลนักวิชาการ เป็นต้น 2) วิสัยทัศน์และศักยภาพ (Vision and potentiality) คือ จะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทั้งต่อเป้าหมายขององค์กร วิชาการ การบริหารวิชาการ และการบริหารองค์กรพร้อมกันนั้นก็ต้องมีศักยภาพสูงในการบริหารที่จะพัฒนาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ 3) จิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) คือ การเสียสละเพื่อคนอื่น มีสัมพันธภาพกับบุคลากรในองค์กรและบุคคลในชุมชน 4) จิตสำนึกจริยธรรม (Ethic Mind) คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเปิดเผย โปร่งใส บริสุทธิ์ยุติธรรม กล้าตัดสินใจเพื่อรักษาความชอบธรรม 5) การมีแนวคิดในการบริหาร (Administration Concept) คือ มีแนวคิดในการบริหารที่เด่นชัดในการพัฒนาองค์กร ต้องมีความคมชัดในการพัฒนาระบบ พัฒนาวิชาการ พัฒนาวิชาชีพ พัฒนาบุคคล พัฒนาระบบการเรียนรู้อื่นๆ และพัฒนาศักดิ์ศรีขององค์กร 6) การทำงานเป็นกลุ่ม (Team working) คือ มีความสามารถในการเป็นผู้นำและการยอมรับนับถือ การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การมีความสามารถในการเป็นผู้นำและการยอมรับนับถือ การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การร่วมกันปฏิบัติ ปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม เป็นต้น¹³⁰

เกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารการศึกษาและระดับคุณภาพของผู้บริหารของคุรุสภา พ.ศ.2540 กำหนดไว้ 12 มาตรฐาน คือ 1.ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพบริหารการศึกษา 2.ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากรผู้เรียนและชุมชน 3.มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ 4.พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง 5.พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ 6.ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร 7.มีการรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ 8.ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 9.ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์

¹²⁹ อุทัย บุญประเสริฐ, *เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการบริหารการศึกษา โรงเรียนนิติบุคคล* (นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2547), 46.

¹³⁰ วิรุณ ตั้งเจริญ อ้างถึงใน หวน พินธุพันธ์, *การบริหารการศึกษานักบริหารมืออาชีพ*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2548), 53-58.

10.แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา 11.เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ 12.สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

ธีระ รุญเจริญ ได้เสนอคุณลักษณะนักบริหารมืออาชีพที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารและการจัดการศึกษาตามแนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ลักษณะประกอบไปด้วย 1) ลักษณะพื้นฐานเป็นทุน 2) การศึกษา 3) บุคลิกภาพ 4) คุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ 5) ความสามารถ ทักษะในการบริหาร 6) ความรู้ลึกและการรอบรู้ 7) การมีใบประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่ดีของผู้นำที่ดีหมายถึงคุณลักษณะบุคลิกภาพที่พิเศษกว่าคนทั่วไป ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางกาย ภูมิหลังทางสังคมมีสติปัญญา มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นผู้มีคามมุ่งมั่น เป็นผู้มีความสามารถในการประสานงานจากคุณลักษณะผู้บริหารคุณลักษณะผู้บริหารที่ได้กล่าวมาแล้วช่วยชี้ให้เห็นว่าเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารซึ่งจะเป็นส่วนสนับสนุนให้หน่วยงานประสบความสำเร็จซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่าง ๆ หน่วยงานใดผู้บริหารมีคุณลักษณะของผู้บริหารอย่างครบถ้วน หน่วยงานนั้นจะประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานในทุก ๆ ด้านอย่างแน่นอน¹³¹

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ประวัติความเป็นมา

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ ป.ธ.๙) ว่า “การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรม ก็จำเป็นต้องอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้างจึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” ซึ่ง กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกฎกระทรวง ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ขึ้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นแนวทางดำเนินการจัดการศึกษาและส่งเสริมสนับสนุนของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ในสมัยนั้น

¹³¹ กระทรวงศึกษาธิการ, *เอกสารประกอบการศึกษด้วยตนเอง หลักสูตรผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545), 79.

ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ทำให้หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบงานคณะสงฆ์และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาโดยตรง คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งแยกมาจากกรมการศาสนา ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีระเบียบควบคุมการดำเนินงานที่ชัดเจน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ออกระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือ ทางฝ่ายศาสนจักร ก็จะได้ศาสนทายาทที่ดี ดำรงอยู่ในสมณธรรม สมควรแก่ภาวะ สามารถธำรงและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และถ้าหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ลาสิกขาไปแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับราชการสร้างประโยชน์ให้ก้าวหน้าแก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไปด้วยเช่นกัน

ต่อมา โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไข (เพิ่มเติม) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้ในหมวดที่ 2 มาตรา 12 ว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง” และมาตรา 18 (2) กำหนดว่า “โรงเรียนได้แก่โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนสังกัดสถาบันพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น” ดังนั้น จึงถือได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งหนึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ในการนี้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในมาตรา 12 และมาตรา 18 (2) แห่งพระราชบัญญัตินี้ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 เพื่อให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ

กาลต่อมา เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและกฎกระทรวงดังกล่าว โดยมุ่งเน้นให้วัดที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดำเนินการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับนโยบายคณะสงฆ์เป็นสำคัญ มหาเถรสมาคม จึงได้ออกประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 โดยกำหนดให้มีการบริหารจัดการตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนดซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบาย มาตรฐาน แผนการจัดการศึกษา ให้คำแนะนำ ส่งเสริมการจัดการศึกษา และพิจารณาวินิจฉัย ชี้ขาดปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ มี สมเด็จพระวันรัต เป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นรองประธานกรรมการ มีผู้แทนจากบุคคลและหน่วยงานสำคัญต่าง ๆ อาทิ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้อำนวยการ

สำนักงานงบประมาณ เลขาธิการสภาการศึกษา เป็นกรรมการ โดยมีผู้อำนวยการกองพุทธศาสนา ศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ

รูปแบบการศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ช่วงชั้น คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดเป็นโรงเรียนในระบบเช่นเดียวกับรูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 8 กลุ่มสาระ คือ 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 5) สุขศึกษา และพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี 8) ภาษาต่างประเทศและมีวิชาเฉพาะ ที่กำหนดให้นักเรียนคือพระภิกษุสามเณรต้องเรียนตามนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม คือ วิชาภาษาบาลี และ วิชาพระพุทธศาสนา (อันประกอบด้วยวิชาพระพุทธประวัติ วิชาธรรมวินัย และวิชาศาสนปฏิบัติ) เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก สามารถนำไปเป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่สำคัญของพระภิกษุสามเณร ในฐานะที่เป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งอยู่ในวัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา จัดการศึกษาเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณรเท่านั้น โรงเรียนจะได้รับการจัดตั้งได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตหรือเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ออกใบอนุญาต แก่เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียน

การบริหารจัดการโรงเรียน เจ้าอาวาสวัดหรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นผู้จัดการ และคัดเลือกพระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการหรือผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และพระภิกษุที่ได้รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการหรือผู้บริหารซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการคัดเลือกพระภิกษุและคฤหัสถ์เพื่อเสนอแต่งตั้งเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน

โครงสร้างบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การบริหารงานวิชาการ ถือเป็นงานที่สำคัญที่สุด เป็นหัวใจของการจัดการศึกษาซึ่งผู้บริหารโรงเรียนครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีความรู้ความเข้าใจ ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแนวทางปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบและ

ต่อเนื้องานวิชาการของโรงเรียนประกอบด้วย หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก ซึ่งโรงเรียนจะต้องสร้างหลักสูตรของตนเอง เรียกว่า หลักสูตรสถานศึกษา ดังนั้น ครูจะต้องทำหน้าที่ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การบริหารงานวิชาการมีดังนี้ 1. การพัฒนาหรือการดำเนินการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น 2. การวางแผนงานวิชาการ 3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 4. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา 5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 6. การวัดผลประเมินผลและการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนรู้ 7. การวิจัยพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 8. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ 9. การนิเทศการศึกษา 10. การแนะแนว 11. การประกันคุณภาพการศึกษา 12. การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ 13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น 14. ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา 15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา 16. การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา 17. การพัฒนาและใช้สื่อในการพัฒนาเพื่อการศึกษา

การบริหารงบประมาณ งบประมาณและงบอุดหนุนที่ได้รับ ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 3 มาตรา 49 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 2 มาตรา 10 “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และหมวด 8 มาตรา 60 (1) “ให้รัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา ในลักษณะเงินอุดหนุนทั้งไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐและเอกชนให้เท่าเทียมกัน” จากบทบัญญัติดังกล่าว รัฐบาลได้จัดสรรเงินงบประมาณเพื่อเป็นเงินอุดหนุนให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหน่วยงานอื่นที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การบริหารและการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีวัตถุประสงค์ให้โรงเรียนจัดการอย่างเป็นอิสระ คล่องตัว สามารถบริหารจัดการศึกษาได้สะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบของโรงเรียน การบริหารงานงบประมาณมีดังนี้ 1. การจัดทำแผนงบประมาณและจัดทำแผนงบประมาณ 2. การจัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายตามที่ได้จัดสรรงบประมาณ 3. การอนุมัติการเบิกจ่ายงบอุดหนุนที่ได้จัดสรร 4. การจัดทำบัญชีการเงิน 5. การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศเพื่อจัดทำและ 6. จัดหาวัสดุ

การบริหารงานบุคคล การหาทางให้คนที่อยู่รวมกันในองค์กรนั้น ๆ ให้ทำงานได้ผลดีที่สุด สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็สามารถทำให้ผู้ร่วมงานมีความสุขมีความพอใจที่จะให้ความร่วมมือและทำงานกับผู้บริหารเพื่อให้งานขององค์กรนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การบริหารงาน

บุคคลมีดังนี้ 1. การวางแผนอัตรากำลัง 2. การสรรหาแต่งตั้งครูและบุคลากรทางการศึกษา 3. การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนเงินเดือน 4. การลาทุกประเภทของครูและบุคลากรทางการศึกษา 5. การประเมินผลการปฏิบัติงาน 6. การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ 7. การอุทธรณ์และการร้องทุกข์ 8. การออกจากราชการ 9. การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ 10. การส่งเสริมและการยกย่องเชิดชูเกียรติ 11. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ 12. การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต 13. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาการดำเนินการที่เกี่ยวกับการบริหารบุคคลให้เป็นไปตามกฎหมายที่ว่าด้วยการนั้น

การบริหารงานทั่วไป เป็นภารกิจหนึ่งของโรงเรียนในการสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติงานของโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบาย และมาตรฐานการศึกษาที่โรงเรียนกำหนดให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การดำเนินงานธุรการ งานเลขานุการคณะกรรมการโรงเรียนชั้นพื้นฐานงานพัฒนาระบบและเครือข่าย ข้อมูลสารสนเทศการประสานและพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาการจัดการระบบการบริหารและพัฒนาองค์รงานเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไป การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน งานส่งเสริมกิจการนักเรียน ประชาสัมพันธ์ งานการศึกษา การส่งเสริม สนับสนุน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาการจัดการควบคุมภายในหน่วยงานงานบริการสาธารณะซึ่งควรที่จะได้รับรู้แนวปฏิบัติ การบริหารงานบุคคลมีดังนี้ 1. การจัดระบบสารสนเทศภายในโรงเรียน 2. การประสานงานและเครือข่ายการศึกษา 3. การวางแผนการบริหารงานการศึกษา 4. การจัดระบบการบริหารการศึกษาและการพัฒนาองค์กร 5. การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน 6. การดำเนินงานธุรการ 7. การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 8. การจัดทำสำมะโนครวั่นักเรียน 9. การจัดการเรียนรู้นอกสถานที่ 10. งานกิจการนักเรียน 11. การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา 12. การรายงานผลการปฏิบัติงาน 13. แนวการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน

อัตลักษณ์ของโรงเรียน

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา นอกจากจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ ยังสนองงานคณะสงฆ์ด้านการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและบาลี โดยได้จัดให้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรนักธรรมบาลีเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์ โดยในการประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2555 ที่ประชุมมหาเถรสมาคมมีมติเห็นชอบให้ปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียนและเกณฑ์การจบการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามคำสั่งประธานคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ 1/2555 ลงวันที่ 19 เมษายน 2555 เรื่องการปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียนและเกณฑ์การจบการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก

สามัญศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสอบผ่านธรรมสนามหลวงได้ โดยเพิ่มหน่วยกิตวิชาภาษาบาลี และวิชาพระพุทธศาสนา (วิชาพุทธประวัติและธรรมวินัยและวิชาศาสนปฏิบัติ) และมีข้อบังคับสำหรับผู้ที่จะสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (มติมหาเถรสมาคมที่ 388/2555) ดังนี้

1. ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรีเป็นอย่างต่ำ
2. ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จะต้องสอบได้นักธรรมชั้นโทเป็นอย่างต่ำ

นอกจากนี้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ.ได้ปรับตัวบ่งชี้และเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกกรอบสาม (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๘) ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยให้ใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามเป้าหมายเฉพาะของสถานศึกษา (วิชาพุทธประวัติและธรรมวินัย วิชาศาสนปฏิบัติ และวิชาภาษาบาลี) นอกจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานอีกด้วย ในการนี้ เพื่อดำเนินการดังกล่าว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ร่วมกับสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ สทศ. จัดให้มีการสอบวัดผลทางการศึกษาระดับชาติด้านพระพุทธศาสนา หรือ B-NET (Buddhism National Educational Test) โดยนัยนี้ จึงถือได้ว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่มีอัตลักษณ์ วัตถุประสงค์พิเศษในการจัดการศึกษา กล่าวคือ เป็นโรงเรียนเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างศาสนทายาทที่ดีเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา¹³²

สถิติข้อมูลปัจจุบัน

ในปีการศึกษา 2561 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีสถิติข้อมูล ดังนี้

1. โรงเรียน จำนวน 406 โรง จำแนกเป็น 3 ขนาด ดังนี้
 1. โรงเรียนขนาดเล็ก (นักเรียนต่ำกว่า 120 รูป) จำนวน 323 โรง
 2. โรงเรียนขนาดกลาง (นักเรียนตั้งแต่ 121-300) จำนวน 76 โรง
 3. โรงเรียนขนาดใหญ่ (นักเรียนตั้งแต่ 301 รูปขึ้นไป) จำนวน 7 โรง
2. นักเรียน จำนวน 36,057 รูป จำแนกเป็น

มัธยมศึกษาตอนต้น	
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	8,773 รูป
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	8,731 รูป
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	7,247 รูป
รวม	24,751 รูป

¹³² คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2557).

มัธยมศึกษาตอนปลาย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	4,413 รูป
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	3,821 รูป
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	3,072 รูป
รวม	11,306 รูป

3. จำนวนครูประจำ จำนวน 2092 รูป/คน จำแนกเป็น

พระภิกษุ	จำนวน 642 รูป
คฤหัสถ์	จำนวน 1,450 คน
ชาย	จำนวน 859 คน
หญิง	จำนวน 591 คน

4. จำนวนครูพิเศษ จำนวน 1914 รูป/คน จำแนกเป็น

พระภิกษุ	จำนวน 687 รูป
ชาย	จำนวน 629 คน
หญิง	จำนวน 598 คน
จำนวนครูสอนบาลี	จำนวน 395 รูป/คน
รวมครูประจำ,ครูสอนพิเศษและครูสอนบาลี	จำนวน 4,398 รูป/คน

5. จำนวนห้องเรียน จำนวน 2,389 ห้อง จำแนกเป็น

มัธยมศึกษาตอนต้น	
มัธยมศึกษาปีที่ 1	จำนวน 470 ห้อง
มัธยมศึกษาปีที่ 2	จำนวน 463 ห้อง
มัธยมศึกษาปีที่ 3	จำนวน 447 ห้อง
รวม	1,380 ห้อง
มัธยมศึกษาตอนปลาย	
มัธยมศึกษาปีที่ 4	จำนวน 343 ห้อง
มัธยมศึกษาปีที่ 5	จำนวน 336 ห้อง
มัธยมศึกษาปีที่ 6	จำนวน 330 ห้อง
รวม	1009 ห้อง ¹³³

¹³³ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สถิติข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาปีการศึกษา 2561 ครั้งที่ 2 (นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา, 2561).

ใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ใบอนุญาตเลขที่ 5/2535 กรมการศาสนา วันที่ 31 เดือน มกราคม พุทธศักราช 2535 อาศัยอำนาจตามความในข้อ 4 แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 โดยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ วัดเสนาหา โดย พระวิสุททธิคุณภรณ์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเสนาหา อายุ 62 ปี พรรษา 42 จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณร ขึ้นที่วัดที่วัดเสนาหา ถนน เหนือวัง หมู่ที่ 7 ตำบล พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ตามรายการที่ได้แสดงความจำนงไว้คือ

1. ชื่อโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
 2. เวลาเปิดทำการสอน ตั้งแต่เวลา 13.00 นาฬิกา ถึง 18.10 นาฬิกา หยุดพักใหญ่ หยุดพักน้อย 10 นาที รวมเรียนเวลาเรียนวันละ 5 ชั่วโมง 10 นาที
 3. วิชาที่สอน ตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
 4. หลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
 5. ชั้นเรียน ตั้งแต่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 6
 6. ภาคเรียนในปีหนึ่งแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคต้น ตั้งแต่ พฤษภาคม ถึง ตุลาคม ภาคปลาย ตั้งแต่ พฤศจิกายน ถึง มีนาคม
 7. วันหยุดประจำสัปดาห์ วันพระ 15 ค่า
- โรงเรียนนี้รับนักเรียนไม่ต่ำกว่า 80 รูป

6. การสนับสนุนการจัดการศึกษาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

6.1 การสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่ไม่แสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ดังนั้น งบประมาณที่โรงเรียนได้รับ จึงมาจากการอุดหนุนของรัฐเป็นส่วนใหญ่ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่ขอตั้งและเบิกจ่ายงบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียน และงบประมาณอีกส่วนหนึ่งได้มาจากกองทุน มูลนิธิของวัด การบริจาคของชุมชน องค์กรต่าง ๆ โดยไม่มีการเรียกเก็บค่าใช้จ่ายจากผู้สมัครเข้าเรียนแต่อย่างใด

6.2 การปรับเพิ่มเงินเดือนครูและบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายปรับเงินเพิ่มการครอบครองชีพชั่วคราว (พ.ช.ค) ให้ข้าราชการและลูกจ้างประจำได้รับเงินเดือนใหม่เป็น ๑๕,๐๐๐ บาท ตั้งแต่ ๑ มกราคม ๒๕๕๖ นั้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาเห็นว่าครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรได้รับการช่วยเหลือค่าครองชีพในภาวะที่ค่าครองชีพปรับเพิ่มสูงขึ้น เพื่อให้มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติ

หน้าที่ จึงได้นำเสนอขอความเห็นชอบในหลักการให้การอุดหนุนเงินเพิ่มการครองชีพชั่วคราวแก่ครู และบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ กล่าวคือให้ได้รับเดือนละ ๑๕,๐๐๐ บาท โดยในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ปรับเพิ่มเงินอุดหนุนครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นเดือนละ ๑๕,๐๐๐ บาท รวม ๑,๖๕๙ รูป/คน และในปีงบประมาณ ๒๕๕๗ ได้จัดสรรเพิ่มลงในส่วนของค่าสมทบตอบแทนครู (เดือนละ ๑๕,๐๐๐ x ๑๒ เดือน เป็นเงิน ๑๘๐,๐๐๐ บาท/ปี โดยจัดสรรอุดหนุนรายรูป คือ ครู ๑ รูป/คน ต่อนักเรียน ๒๐ รูป ดังนั้น จึงจัดสรรค่าสมทบตอบแทนครูต่อนักเรียนรายรูปเป็นเงิน ๙,๐๐๐ บาท)

ตามประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๕ ซึ่งกำหนดให้กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๑ ประกอบด้วยโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใน กรุงเทพมหานคร นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม ซึ่งมีโรงเรียนดังนี้

๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา วัดเสนาหาพระอารามหลวง ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

ใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ใบอนุญาตเลขที่ ๕/๒๕๓๕ กรมการศาสนา วันที่ ๓๑ เดือน มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๔ แห่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ วัดเสนาหา โดย พระวิสุทธินิคมภรณ์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเสนาหา อายุ ๖๒ ปี พรรษา ๔๒ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณร ชั้นที่วัดที่วัดเสนาหา ถนน เหนือวัง หมู่ที่ ๗ ตำบล พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ตามรายการที่ได้แสดงความจำนงไว้คือ (๑) ชื่อโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (๒) เวลาเปิดทำการสอน ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ นาฬิกา ถึง ๑๘.๑๐ นาฬิกา หยุดพักใหญ่ หยุดพักน้อย ๑๐ นาที รวมเรียนเวลาเรียนวันละ ๕ ชั่วโมง ๑๐ นาที (๓) วิชาที่สอน ตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (๔) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (๕) ชั้นเรียน ตั้งแต่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๖

(6) ภาคเรียนในปีหนึ่งแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคต้น ตั้งแต่ พฤษภาคม ถึง ตุลาคม ภาคปลาย ตั้งแต่ พฤศจิกายน ถึง มีนาคม (7) วันหยุดประจำสัปดาห์ วันพระ 15 ค่ำ โรงเรียนนี้รับนักเรียนไม่ต่ำกว่า 80 รูป¹³⁴

2. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดมหาสวัสดิ์วิทยา วัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม ตำบลหมอเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม
3. โรงเรียนวชิรมกุฏ วัดมกุฏกษัตริยาราม แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
4. โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
5. โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
6. โรงเรียนวัดศรีบุญเรือง วัดศรีบุญเรือง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
7. โรงเรียนพุทธศาสตร์วิทยา วัดสุทธาวาส แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
8. โรงเรียนวัดกาญจนสิงหาสน์วิทยา วัดกาญจนสิงหาสน์ แขวงคลองชักพระ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร
9. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมมงคล วัดธรรมมงคล แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร
10. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเวตวันธรรมवास วัดเวตวันธรรมवास แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร
11. โรงเรียนวัดผ่องพลอยวิริยาราม วัดผ่องพลอยวิริยาราม แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร
12. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพรหมวชิรญาณ วัดยานนาวา แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
13. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโกเมศรัตนาราม วัดโกเมศรัตนาราม ตำบลเชียยปรากน้อย อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

¹³⁴ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ, ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2535 ใบนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ใบนุญาตเลขที่ 5/2535 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา (นครปฐม: โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดเสนาหา, 2535).

14. โรงเรียนเตรียมพุทธศาสตร์ ตำบลกบิลทร์บุรี อำเภอโกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

15. โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระราชกุล วัดปัญญาบันฑิตาราม ตำบลคลองหก อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ประกาศคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555 ข้อ (4) ให้มีกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม ปทุมธานี สมุทรปราการ นนทบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา กระบี่ ตรัง ระนอง พังงา ภูเก็ต พัทลุง สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่จังหวัดนครศรีธรรมราช

กลุ่ม 3 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี ชัยนาท อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมตั้งอยู่ในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา

กลุ่ม 4 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก อุตรดิตถ์ พิจิตร ตาก และเพชรบูรณ์ ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก

กลุ่ม 5 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่ม 6 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัด แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย และลำปาง ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่จังหวัดลำปาง

กลุ่ม 7 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัด ขอนแก่น เลย และหนองบัวลำภู ให้สำนักงานกลุ่มตั้งอยู่ในจังหวัดขอนแก่น

กลุ่ม 8 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดหนองคาย อุดรธานี และสกลนคร ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดหนองคาย

กลุ่ม 9 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ และมุกดาหาร ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่ม 10 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และนครพนม ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่ม 11 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และชัยภูมิ ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มที่ 12 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก ชลบุรี จันทบุรี และตราด ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มที่ 13 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งผู้ได้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนเป็นวัดในคณะสงฆ์จีนนิกาย ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 14 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งผู้ได้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนเป็นวัดในคณะสงฆ์อนัมนิกาย ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเทพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

กัญญาบุตร ล้อมสาย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลวิจัยพบว่า 1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบไปด้วย 6 ปัจจัย คือ 1) การจัดการเรียนการสอน 2) คุณลักษณะของผู้เรียนที่ส่งเสริมความสามารถทางความคิด 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน 4) ภาวะผู้นำของผู้บริหารและการบริหารจัดการ 5) การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว 6) ภาวะผู้นำครู 2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 6 ปัจจัยมีความถูกต้องครบถ้วน เหมาะสมกับบริบทเป็นไปต่อการนำไปปรับใช้และประโยชน์ต่อการพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน¹³⁵

พรศักดิ์ สุจริตรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ตัวบ่งชี้การบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า เรื่อง ตัวบ่งชี้การบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของนักเรียนประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน องค์ประกอบย่อย 28 องค์ประกอบ และมี 151 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ด้านการบริหารวิชาการ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 11 องค์ประกอบ มี 84 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีการเรียงลำดับ ซึ่งมีการเรียงลำดับ องค์ประกอบย่อยจากมากไปน้อย ดังนี้ การพัฒนาการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนา แหล่งเรียนรู้ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา การส่งเสริมความรู้ ด้านวิชาการแก่ครอบครัวและชุมชน การพัฒนาสื่อวัฒนธรรมและเทคโนโลยี การแนะแนว การวัด ประเมินผลและการเทียบโอน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการประสานความร่วมมือในการ พัฒนาศึกษากับสถานศึกษาอื่น 2) การบริหารงบประมาณ

¹³⁵ กัญญาบุตร ล้อมสาย, "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน" (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552).

ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 6 องค์ประกอบ มี 17 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีการเรียงลำดับองค์ประกอบย่อยจากมากไปน้อย ดังนี้ การจัดสรรงบประมาณเพื่อ ส่งเสริมทักษะการคิด การจัดตั้งและเสนองบประมาณเพื่อส่งเสริมทักษะการคิด การบริหารการเงินเพื่อ ส่งเสริมทักษะการคิด การบริหารพัสดุ และทรัพย์สินเพื่อส่งเสริมทักษะการคิด การตรวจสอบติดตาม ประเมินผลรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน และการระดมทรัพยากรและ ลงทุนเพื่อส่งเสริม ทักษะการคิด 3) ด้านการบริหารงานบุคคล ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ มี 16 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีการเรียงลำดับองค์ประกอบย่อยจากมากไปน้อย ดังนี้ การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่งเพื่อ ส่งเสริมทักษะการคิด การเสริมสร้างในการปฏิบัติราชการเพื่อส่งเสริมทักษะการคิด และการสรรหาและ การบรรจุแต่งตั้งเพื่อส่งเสริมทักษะการคิด และ 4) ด้านการบริหารทั่วไป ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 8 องค์ประกอบ มี 34 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีการเรียงลำดับองค์ประกอบย่อยจากมากไปน้อย ดังนี้ การจัดระบบ การบริหารและพัฒนาองค์กรที่ส่งเสริมทักษะการคิด การวางแผนการบริหารการศึกษา การส่งเสริมงานกิจการ นักเรียน องค์ประกอบย่อยการพัฒนาระบบและเครือข่ายระบบข้อมูลสารสนเทศ การประชาสัมพันธ์การศึกษา การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และการประสานงานและ พัฒนาเครือข่ายการศึกษา¹³⁶

ธีรพงษ์ แก่นอินทร์ ได้ศึกษาวิจัย ผลการบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณกับการเรียนการสอนปกติ ต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า 1. ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณของนักศึกษาระดับปริญญาตรีก่อนและหลังได้รับการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณโดยบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณกับการสอนปกติ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 2. ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณของนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ได้รับการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณโดยการบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณกับการสอนปกติเปรียบเทียบกับนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ได้รับการสอนตามปกติแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3. ความพึงพอใจต่อการบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณกับการสอนปกติของนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยรวมอยู่ในระดับมาก 4. ปัญหาการบูรณาการตามรายวิชาการสอนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณกับการสอนปกติมี 2 ประการ ดังนี้ 4.1 เนื้อหาสาระที่สอนตามรายวิชาปกติไม่ครอบคลุม

¹³⁶ พรศักดิ์ สุจริตรักษ์, "ตัวบ่งชี้การบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของนักเรียน" (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551).

ทุกประเด็นที่จะใช้เพื่อการบูรณาการการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 4.2 มีเวลาจำกัด ทำให้การเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณขาดความเข้มข้น¹³⁷

วัลนิกา ฉลากบาง ได้ศึกษาวิจัย การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการ และการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร ผลการวิจัย 1. ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม รูปแบบคิด ระดับการมีกัลยาณมิตรและครั้งของการวัดที่มีต่อความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญา ดังนั้นจึงสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาทั้งระยะหลังการทำแบบฝึกหัดสิ้นสุดการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้างและมีกัลยาณมิตรน้อย 2. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังการทำแบบฝึกหัดสิ้นสุดการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบเดียวกัน แต่มีพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลังการทำแบบฝึกหัดและหลังสิ้นสุดการทดลองไม่แตกต่างกับกลุ่มดังกล่าว 3. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังทำแบบฝึกหัดสูงกว่ากลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง 4. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบนี้กับสิ่งรอบข้างที่มีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลักงานทำแบบฝึกหัดสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบเดียวกัน 5. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างบ้างมีพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลักการทำแบบฝึกหัดไม่แตกต่างกับกลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง 6. เมื่อพิจารณารูปแบบการคิดนักศึกษาได้รับผลดีจากการทดลองเพื่อพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาคือนักศึกษาในกลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง 7. การมีกัลยาณมิตรต่างกันไม่ได้ทำให้กลุ่มที่ต่างกันมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาในระยะต่าง ๆ ของการวัดแตกต่างกัน¹³⁸

พระมหาธีรเพชร มาตพงษ์ ได้ศึกษาวิจัย การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่ควรจะเป็นเป็น

¹³⁷ อีรพงษ์ แก่นอินทร์, "ผลการบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับการเรียนการสอนปกติต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาระดับปริญญาตรี" (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2557).

¹³⁸ วัลนิกา ฉลากบาง, "การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร" (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548).

รูปแบบทางการ ส่วนรูปแบบการบริหารวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่าเป็นรูปแบบการบริหารในลักษณะการผสมผสานระหว่างรูปแบบเป็นทางการและรูปแบบเป็นเพื่อนร่วมงานโดยพบว่าองค์ประกอบ ด้านการวางแผนงานวิชาการ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านวิชาการ ด้านการวัดผลประเมินผล เป็นรูปแบบทางการ เพราะต้องเป็นไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม ด้านการบริหารหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการจัดสื่อการเรียนรู้เป็นรูปแบบเพื่อนร่วมงาน¹³⁹

จินตนา ศักดิ์ภู่อารัม ได้ศึกษาวิจัย การนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารและกรณีศึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำผลที่ได้ไปร่างรูปแบบ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อร่างรูปแบบ ปรับรูปแบบ และตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบครั้งสุดท้าย โดยการประชุมสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ รูปแบบที่นำเสนอประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ความนำ เน้นบริบทและความเป็นมาของแนวคิด ส่วนที่ 2 รูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย มีองค์ประกอบ 5 ส่วน ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิดในการกำหนดรูปแบบ ได้แก่ หลักการกระจายอำนาจโดยเน้นการมีส่วนร่วมหลักสิทธิและสิทธิประโยชน์ของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรในการรับและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักความเป็นอิสระจากกฎระเบียบที่ใช้บังคับกับโรงเรียนทั่วไป หลักการมีกฎหมายรองรับสถานะของโรงเรียน หลักความพร้อมที่ให้ตรวจสอบได้และหลักการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพเป็นหลัก 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ร่วมกันจัดตั้งหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในกำกับของรัฐ 3) ลักษณะเฉพาะของโรงเรียนในกำกับของรัฐประกอบด้วย ความหมาย กฎบัตร ผู้จัดตั้ง ผู้สนับสนุนผู้อนุมัติการจัดตั้ง ประเภทของโรงเรียน จำนวนโรงเรียน การรับนักเรียน การมีอิสระในการบริหาร การได้รับเงินอุดหนุนรายหัวจากรัฐ และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ 4) กฎบัตรของโรงเรียนในกำกับของรัฐ 5) การบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐ ประกอบด้วยการบริหารโดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน และการบริหารงานโรงเรียนในกำกับของรัฐ 4 ด้าน ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคคล งานการเงิน และงานบริหารทั่วไป ส่วนที่ 3 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ มุ่งเน้นการเร่งดำเนินการให้มีกฎหมายรองรับการดำเนินงานของโรงเรียนในกำกับของรัฐ และมีโครงการนำร่อง ส่วนที่ 4 เงื่อนไขหรือข้อจำกัดของ

¹³⁹ พระมหาธีรเพชร มาตพงษ์, "การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา" (มหาวิทยาลัยสยาม, 2561).

รูปแบบ ที่สำคัญคือ ต้องมีกฎหมายรองรับและการคัดเลือกผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการบริหารโรงเรียนที่มีความสามารถตรงความต้องการ¹⁴⁰

ฉัตรรัตน์ อุทโท ได้ศึกษาวิจัย รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1. ขั้นตอนที่ 1 สภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนพบว่า สภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านอยู่ในระดับมาก 6 ด้าน เรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อม และด้านการนิเทศกำกับติดตามและประเมินผล ด้านกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์พัฒนาการคิด ด้านการสนับสนุนทรัพยากร และด้านการพัฒนาบุคลากรตามลำดับ 2. ขั้นตอนที่ 2 สรุปรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนประถมศึกษาพบว่า 2.1 องค์ประกอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) โครงการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นรูปธรรม 2) การพัฒนาสาระของหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ชุมชน และท้องถิ่น 3) การสนับสนุนส่งเสริมให้ครูมีความรู้ และทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านเครือข่าย และกระตุ้นให้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน 5) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนกับ ครูและนักเรียนกับนักเรียน 6) การประกันคุณภาพการศึกษาโดยเน้นการคิดวิเคราะห์ 2.2 ความคิดเห็นที่มีองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ร้อยละ 97.00 ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนประถมศึกษา 2.3 ความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3. ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลประสิทธิภาพของรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษาในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้โดยผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของ

¹⁴⁰ จินตนา ศักดิ์ภู่อารัม, "การนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก¹⁴¹

นิยม กิमानุวัฒน์ ได้ศึกษาวิจัย การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1. ได้รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ที่มีองค์ประกอบ 4. องค์ประกอบ คือ 1. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม นำเสนอเป็น 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 นำเสนอสถานการณ์ ขั้นที่ 2 พัฒนาแนวทางการคิด ขั้นที่ 3 พิจารณาปัญหา ขั้นที่ 4 สนทนาแลกเปลี่ยน ขั้นที่ 5 เรียนรู้ผลงานกลุ่ม ขั้นที่ 6 สรุปพร้อมกัน 2. ระบบทางสังคม 3. หลักการตอบสนอง 4. ระบบที่นำมาสนับสนุน 2. รูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพ 81.15/85.95 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 3. กระบวนการคิดเชิงระบบของนักเรียนหลังใช้รูปแบบการสอนมีคะแนนสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05¹⁴²

ดิลก บุญอ้อม ได้ศึกษาวิจัย การใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสังข์เป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิตผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเองโดยมีการกำหนดประเด็นที่จะเรียนรู้ เลือกเป้าหมาย แสวงหาแหล่งทรัพยากรและสื่อต่าง ๆ เลือกใช้ยุทธวิธีและประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง บุคคลที่เรียนรู้ด้วยตนเอง จะเรียนอย่างตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจสูง มีความเป็นตัวของตัวเองเพิ่มขึ้น สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง และชี้นำตนเองได้ โยนิโสมนสิการแนวอริยสังข์ หมายถึง วิธีคิดที่เป็นไปตามเหตุผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุที่ตรงจุดตรงเรื่อง โดยมุ่งตรงต่อสิ่งที่จะทำ ต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีความสำคัญ คือช่วยให้เห็นจุดเด่น จุดด้อยหรือส่วนดี และส่วนที่ต้องแก้ไขของภารกิจต่างๆ ที่ดำเนินการให้อยู่ได้ชัดเจน รูปแบบการใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสังข์เป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิต ควรเริ่มด้วยการกำหนดและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อใช้เป็นฐานการเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ โดยวิธีการทำความเข้าใจปัญหา การดำรงชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจลักษณะปัญหาแต่ละอย่าง จากนั้น วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาแต่ละอย่าง เพื่อใช้เป็นฐานการแสวงหาและใช้ข้อมูลหลายๆ ด้านในการคิดแก้ปัญหา จนเต็มความสามารถ โดยวิธีการศึกษาสาเหตุปัญหา ซึ่งจะช่วยให้รู้ชัดเกี่ยวกับต้นเหตุของปัญหาแต่ละอย่าง จากนั้น

¹⁴¹ ธัญวรรณ์ อุทโท, "รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา" (มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, 2559).

¹⁴² นิยม กิमानุวัฒน์, "การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา" (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559).

ตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาแต่ละอย่างไว้ชัดเจนเพื่อใช้เป็นฐานการประเมินคุณค่าและตัดสินใจในทางเลือกให้สอดคล้องกับความสามารถและสถานการณ์ปัจจุบัน โดยวิธีการกำหนดเป้าหมายในการแก้ไขที่ตรงกับสาเหตุ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายการแก้ปัญหาแต่ละอย่าง จากนั้น เลือกแนวทางและปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อเป็นฐานการตัดสินใจที่จะเรียนรู้กิจกรรมเฉพาะ โดยวิธีการปฏิบัติตามแนวทางที่วางแผนไว้ ซึ่งจะช่วยให้ปฏิบัติตนให้บรรลุเป้าหมายนั้นๆ ได้¹⁴³

พระมหาธีรวัฒน์ พันธุ์ศรี ได้ศึกษาวิจัย การนำเสนอรูปแบบการบริหารทรัพยากรการเงิน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความเพียงพอด้านเงินงบประมาณที่จัดสรรตามงบประมาณตามรายหัวสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาส่งผลกระทบต่อบุคลากรทางการศึกษาเนื่องจากไม่มั่นคงในอาชีพและคุณภาพการศึกษา รวมถึงสื่อการเรียนการสอน นวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ๆ ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องสมุดที่ไม่ได้การพัฒนาและไม่เพียงพอ ปัจจัยที่มีผลต่อทรัพยากรการเงิน พบว่า ด้านภาวะผู้นำ โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.27 รองลงมาคือโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.09 โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ย 3.25 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 2.92 รองลงมาคือโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.73 โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ย 2.12 ด้านการกระจายอำนาจการบริหารเงินงบประมาณ โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.15 รองลงมาคือโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.94 โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ย 2.32 ด้านอิสระคล่องในการตัดสินใจ โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.17 รองลงมาคือโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.06 โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ย 2.39 จากค่าเฉลี่ยจึงสรุปได้ว่า โรงเรียนทั้งสามขนาด พบว่า ปัจจัยด้านภาวะผู้นำมีความเด่นชัดมากที่สุด และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเด่นชัดน้อยที่สุดสำหรับรูปแบบการบริหารทรัพยากรการเงินโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นรูปแบบการบริหารทรัพยากรการเงินแบบผสมผสานระหว่างภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของชุมชน¹⁴⁴

กองพุทธศาสนศึกษา ได้ศึกษาวิจัย การคิดต่อประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่เป็นอยู่ปัจจุบัน พบว่า มีประเด็นที่ยังต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วน ดังต่อไปนี้ 1) ระบบการจัดการศึกษายังไม่เข้มแข็งไม่เป็นระบบผู้บริหารยังไม่ได้

¹⁴³ ดิลก บุญอิม, "การใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสัจเป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิต," มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 77, no. 2 (2560).

¹⁴⁴ พระมหาธีรวัฒน์ พันธุ์ศรี, "การนำเสนอรูปแบบการบริหารทรัพยากรการเงินโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555).

เป็นนักจัดการศึกษามีอาชีพทำให้เกิดช่องว่างในระยะยาว 2) บุคลากรขาดความชำนาญในวิชาที่สอนอีกทั้งการพัฒนาบุคลากรยังไม่ต่อเนื่องขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานและความมั่นคงในอาชีพมีน้อย 3) ขาดระบบการนิเทศและการติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียนที่มีมาตรฐานพอที่จะเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ 4) การจัดการศึกษาในระบบประกันคุณภาพต้องมีมาตรการเชิงรุกในการจัดการศึกษา 5) ขาดยุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว และการบูรณาการกับทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษา 6) อัตราส่วนของผู้เรียนจบมัธยมศึกษาที่มีน้อยซึ่งไม่สอดคล้องกับปรัชญาของโรงเรียนที่เน้นสร้างศาสนทายาท 7) หลักสูตรการเรียนการสอนขาดความเป็นเอกลักษณ์ของปรีดีสามัญ 8) อัตราการเรียนต่อด้านสามัญศึกษาของผู้เรียนมีน้อย การลาออกระหว่างเรียนมีสูง ขาดมาตรการในการส่งเสริมจิตใจและสร้างทัศนคติใหม่แก่ผู้เรียนในการครองตนเป็นเพศบรรชิตเพื่อเป็นศาสนทายาทที่ดี 9) ระบบการบริหารจัดการบุคลากรไม่เป็นมาตรฐาน 10) ระบบฐานข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศ ความพร้อมของอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนยังไม่มีประสิทธิภาพ 11) ผลงานทางวิชาการงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการศึกษายังมีน้อยทำให้ขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ในการพัฒนาโรงเรียน¹⁴⁵

งานวิจัยต่างประเทศ

วัตสัน (Waston) ได้ศึกษาวิจัย ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ตามการรับรู้ของผู้นำในภาคเอกชน ประเทศแคนาดา ผลการศึกษาพบว่าผู้นำในภาคเอกชน รับรู้ถึงความสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ การมีวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม ความสามารถในการเรียนรู้ ทักษะการสอน การเจรจาต่อรอง ทักษะระหว่างบุคคลจริยธรรม ทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ การแก้ปัญหา ความริเริ่ม ความอดทน การใช้เทคโนโลยีและการตื่นตัวกับกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นความสามารถที่สำคัญของผู้นำ การปรับวิธีการลดขนาดกำลังคนในการทำงานและยอมรับในความหลากหลายของสังคมที่มีความสำคัญเช่นกันนอกจากนี้ผู้นำให้ความสำคัญในการผลักดันให้วิสัยทัศน์มีการนำไปปฏิบัติขยายแนวคิดสู่บริบทโลกอย่างมีคุณภาพ โดยพิจารณาเห็นความสำคัญของโปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำ ควรเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำที่มุ่งสอนอนาคตอย่างมีวิสัยทัศน์ใน

¹⁴⁵ กองพุทธศาสนศึกษา, *แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2553-2562* (นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553).

โลกาภิวัตน์และความสามารถในด้านอื่นๆ เช่น การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม เพื่อก้าวเข้าสู่ผู้นำในศตวรรษที่ 21¹⁴⁶

ครอว์ฟอร์ด (Crawford) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาการฝึกปฏิบัติและความเชื่อในองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อสำรวจการฝึกปฏิบัติและความเชื่อด้านภาวะผู้นำที่ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาใช้ เพื่อสร้างโรงเรียนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามกรอบพฤติกรรมกรรมการบริหารและความเชื่อของคูดส์และโพเนอร์ การศึกษาสร้างกรอบแนวคิดวัฒนธรรมสังคมแห่งการเรียนรู้พื้นฐานด้านภาวะผู้นำ 5 ประการ ได้แก่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมการใช้แบบจำลองการทำงาน การเพิ่มอำนาจ ภาระงานการทำหาย การกระตุ้นการตัดสินใจ การวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีความเชื่อในหลักการฝึกปฏิบัติ 5 ข้อ ซึ่งฝึกภาวะผู้นำทำให้เกิดการพัฒนาและความยั่งยืนขององค์กรแห่งการเรียนรู้ การใช้ข้อมูลแข็ง นำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง ความต้องการทีมภาวะผู้นำของโรงเรียนสนับสนุนให้เกิดการปฏิรูปครูและวิสัยทัศน์ร่วมเป็นจุดรวมของการเปลี่ยนแปลงการเผชิญหน้ากับปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ การขาดแคลนเวลา ขนาดของ การควบคุมและความสามารถด้านสติปัญญาไม่เป็นไปตามกรอบแนวคิดแห่งการเรียนรู้¹⁴⁷

เชียน (Chien) ได้ศึกษาวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนประสบความสำเร็จ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโรงเรียนในชุมชนเมืองส่วนใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกา มักพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับกลาง แต่อย่างไรก็ตาม บางโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ในการทำให้ผลสัมฤทธิ์ ในการเรียนของเด็กอยู่ในระดับดีงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษาในด้านนี้ พบว่า มีหลายปัจจัยที่มีส่วนทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จแต่ยังไม่มีการศึกษาลึกซึ้งลงไปในด้านต่อไปนี้ การจัดทำโครงการต่างๆ ในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียน มีความคาดหวังสูงที่จะต้องส่งเสริมด้วยการเรียนการสอนของโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพจางจากนี้ ผู้ที่มีส่วนได้เสีย ยังสนับสนุนให้โรงเรียนจัดทำโครงการสอนภาษา สำหรับนักเรียน เพราะต้องการให้นักเรียนมีความสามารถ ในด้านภาษามากกว่าหนึ่งภาษานอกจากนี้ผู้มีส่วนได้เสียของโรงเรียนยังเข้ามามีส่วนร่วม ในด้านต่างๆ เพื่อให้โรงเรียนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

¹⁴⁶ S.H. Waston, *Leadership in Organization* (New York: Tperceptions of Canadian private sector leaders. n.p., 2000).

¹⁴⁷ L.M Cramford, *"High School Principl Leadership : Practices and Beliefs within the Learnig Organization"* (Northern Illinois University, 2004).

เช่น การเลือกจ้างครู และนักเรียนจำนวนมาก แต่ทุกคนในโรงเรียนต่างก็มีความสามัคคีและทำงานร่วมกันได้¹⁴⁸

แซร์แมน (Sharman) ได้ศึกษาวิจัย ภาวะผู้นำและองค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นการสำรวจธรรมชาติและคุณลักษณะขององค์กรแห่งการเรียนรู้การศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัยและการสำรวจการเปลี่ยนด้านภาวะผู้นำแบบดั้งเดิมในประเด็นความเป็นครูฝึกสอนและความเป็นศูนย์กลางของผู้นำ สิ่งที่เป็นจุดเด่นเฉพาะ คือ ตามความต้องการแบบแผนความคิดใหม่สำหรับภาวะผู้นำภายใต้องค์กรแห่งการเรียนรู้ การสำรวจคำจำกัดความของผู้นำแบบดั้งเดิม พบว่าปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ สามารถค้นหาได้เหมือนกับขั้นตอนซึ่งใช้เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้¹⁴⁹

โคลแมน (Coleman) ได้ศึกษาวิจัย บทบาทผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดการความรู้และกระบวนการปรับปรุงโรงเรียน ความสามารถในการสร้างองค์กรมีความสำคัญต่อผู้บริหารโรงเรียนที่อยู่ในความท้าทายของการปรับปรุงโรงเรียน เป้าหมายของการปรับปรุง คือ การปรับปรุงการเรียนการสอนและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน การใช้ประโยชน์จากข้อมูลและความรู้ที่เข้าร่วมกันผ่านการจัดการความรู้และกลายเป็นเครื่องมือในการจัดการประสิทธิภาพการทำงาน ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาวิชาชีพที่เหมาะสมและทั่วถึงในการจัดการความรู้และกลยุทธ์จะตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งซึ่งมีความสามารถที่ดีที่สุดในการปรับปรุงข้อมูลโรงเรียน การปฏิรูปกระบวนการ และผู้บริหารโรงเรียนที่ใช้กลยุทธ์การจัดการความรู้ในการตัดสินใจ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเพิ่มขึ้น¹⁵⁰

กริฟฟิตส์ (Griffitts) ได้ศึกษาการสอนด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์ ที่มีต่อการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยการทดลองสอนด้วยวิธีวิทยาศาสตร์แบบปฏิบัติเป็นหลักและแบบเน้นตำรา แล้วนำคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์มาเปรียบเทียบกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การทดสอบวัดความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการสอนทั้งสองแบบในการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แต่พบว่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างผลสัมฤทธิ์

¹⁴⁸ J.C Chien, *Examining a Successful Urban Elementary School : Putting the Pieces for School Improvement* (New Jersey: Princeton University Press, 2004).

¹⁴⁹ C.C. Shaman, *"Leadership and the Learning Organization,"*
<http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/1426664>.

¹⁵⁰ L.A Coleman, *The Role of School Administrator as Knowledge Manager : A Prosess for School Improvement* (New jersey: Princeton University Press, 2008).

ทางการเรียน โดยนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปฏิบัติเป็นหลักมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ สูงกว่ากลุ่มผู้เรียนโดยเน้นตำรา¹⁵¹

จอลลี่ (Jolly) ได้ทำการศึกษาผลการใช้แผนผังมโนคติที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหา ทางวิทยาศาสตร์กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 6 แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยกลุ่ม ควบคุมโดยกลุ่มทดลองจะได้รับการสอนโดยแผนผังมโนคติกลุ่มควบคุมได้รับการสอนปกติ ทำการ ทดสอบก่อนเรียนและใช้เวลาในการทดลอง 4 สัปดาห์ ทำการทดสอบหลังเรียนผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม¹⁵²

แมคคริง (McCrink) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนครู และรูปแบบการเรียนของนักเรียนที่ส่ง ผลต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งศึกษากับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 79 คน ในเมืองไมอามี ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า วิธีการสอนของครูส่งต่อการคิดอย่างมี วิจารณญาณของนักเรียนโดยเฉพาะครูที่สอนโดยใช้นวัตกรรมทางการศึกษาประกอบการสอนจะทำให้ นักเรียนมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่านักเรียนที่เรียนกับครูสอนตามปกติ¹⁵³

บอลกา (Balca) ได้ทำการศึกษาความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์โดยการ สสำรวจเกณฑ์ที่จะนำมาสร้างแบบทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน 80 % ขึ้นไป มา สร้างเป็นแบบทดสอบอัตนัยซึ่งมีทั้งหมด 6 ด้าน แล้วนำไปทดสอบกับนักเรียนเกรด 6 เกรด 7 และ เกรด 8 จำนวน 500 คน แล้วนำให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ 3 องค์ประกอบคือ ความคล่องตัวใน การคิด ความยืดหยุ่นในความคิด และความคิดริเริ่ม แล้วนำคะแนนมาวิเคราะห์ผล โดยการแบ่งกลุ่ม ตัวอย่างออกเป็นกลุ่มๆ โดยใช้คะแนนวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และคะแนนจากแบบวัด เชาวน์ปัญญาของทางโรงเรียนเป็นเกณฑ์ผลการวิจัยพบว่า แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิด สร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ดังกล่าวประกอบด้วย ความคิด 2 ลักษณะคือ การคิดแบบเอกลัษณ์ และ

¹⁵¹ D.C Griffiths, "The Effect of Activity-Oriented Science Instruction on the Development," *Dissertation Abstracts International* 5, no. 11 (1987)., 1102-A.

¹⁵² A.B Jolly, "The Effectiveness of Learning with Concept Mapping on the Science Problem-Solving of Sixth-Grade Children," <http://www.lib.umi.com/dissertation/fullcit/MO89930>.

¹⁵³ Carmen and Suarez McCrink, Lourdes, "The Role of Innovation Teaching Methodology and Learning Styles on Critical Thinking," *Dissertation Abstracts International* 59, no. 9 (1999).,3420.

ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ดังกล่าว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์เซวาร์ปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ทั่วไป¹⁵⁴

มาร์รา (Marra) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รูปแบบการเรียนและความเชื่ออำนาจภายในอำนาจภายนอกของตน โดยใช้การประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณของวัตสันและเกลเซอร์ (Watson and Glaser critical thinking appraisal) ในการวัดความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณใช้แบบสำรวจรูปแบบเรียนของกอลป์ (Kolb learning style inventory) ในการวัดรูปแบบการเรียนและการใช้มาตราวัดความเชื่ออำนาจภายในของและภายนอกของตน นอวิกกี สตรีคและสตรีคแลนด์ (Adult Nowicki - Strickland internal external scale) ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่ออำนาจภายในของตนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายในตนจะมีความสามารถในการคิดสูงกว่าผู้ที่มีความเชื่ออำนาจนอกตน¹⁵⁵

อับดุลลาซิส, ฮูมูด และ โมฮัมหมัด (Abdulaziz al-Muqate, Humood and Mohammad) ได้ศึกษาวิจัย บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมทักษะการคิดของโรงเรียนในคูเวต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อทักษะการคิดและบทบาทผู้บริหารที่ส่งเสริมทักษะการคิดของนักเรียนซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีความเข้าใจในทักษะการคิดของนักเรียนในแง่กิจกรรมการคิดระดับสูง ซึ่งผู้บริหารสามารถมีบทบาทสำคัญในความพยายามเปิดโอกาสให้ครูมีความคิดริเริ่มและสนับสนุน ส่งเสริมและช่วยเหลือครูที่อาจถูกบังคับขัดขวางจากระเบียบข้อบังคับอำนาจในการบริหารและด้านเวลาที่จะต้องสอนให้จบตามหลักสูตรที่กำหนดไว้¹⁵⁶

¹⁵⁴ D.S Balka, "*Creative Ability in Mathematics*," *Arithmetic Teacher* 21, no. 7 (1974): 633-36.

¹⁵⁵ S.E Marra, "*Exploration of Critical Learning Style Locus of Control and Environmental Perception in Baccalaureate Nursing Student*," *Dissertation Abstracts Interaction* (1997).

¹⁵⁶ Al-Mhelby Humood Abdulaziz, Abdulaziz and Mohamma, al-DhaFlri, "*The Role and School Administrations in Promoting Student Thinking*," http://findarticles.com/articles/mi_qa3852/is_200401/ai_n9403929/pp_1.

สรุป

โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยวัตถุประสงค์ เพื่อทราบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อทราบผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งบทนี้เป็นการนำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบไปด้วย 2 ส่วนหลักๆ ส่วนที่ 1 เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการ ความหมายของโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการในพระไตรปิฎก หลักคิดตามแนวโยนิโสมนสิการ ส่วนที่ 2 เกี่ยวข้องกับการคิด ความสำคัญของการคิด ทักษะการคิด มิติการคิด กระบวนการคิด การส่งเสริมการคิด การคิดวิเคราะห์ กระบวนการคิดในการแก้ปัญหา และคุณลักษณะของผู้บริหาร ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหาร และการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

บทที่ 3

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” นี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และเพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างมีระบบและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยนี้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงได้วางแผนลำดับขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมโครงการวิจัย

ผู้วิจัยจัดเตรียมโครงการวิจัยอย่างเป็นระบบตามระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย โดยเริ่มต้นด้วยการศึกษาสภาพปัญหาโยนิโสมนสิการของผู้บริหารด้วยการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จากตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศจากสื่อหลากหลายทั่วไป และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย จัดทำโครงร่างการวิจัย นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา และสอบปกป้องโครงร่างการวิจัยโดยขั้นสุดท้ายนี้เป็นการปรับแก้ไขโครงร่างการวิจัยตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสอบปกป้องโครงร่างการวิจัย และขออนุมัติบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อดำเนินการทำวิจัยต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนการศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อใช้ในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือ นำไปทดลองใช้ปรับปรุงเครื่องมือ นำเครื่องมือที่พัฒนาแล้วไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจากนั้นนำข้อมูลที่ได้ออกมาทดสอบความถูกต้อง วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.1 ศึกษา วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารที่เกี่ยวกับความคิดของผู้บริหาร และการบริหารจัดการความคิดของผู้บริหารในประเทศไทยและต่างประเทศจากนั้นสรุปข้อมูลตัวแปรที่ได้จากการศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกรอบการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructure Interview)

1.2 นำแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructure Interview) ที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ แก้ไขตามคำแนะนำ และนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจาก 1. ประธานคณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 3. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 4. ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนาศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 5. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม แล้วสรุปข้อมูลตัวแปรที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิแบบ (Purposive Method) จำนวน 5 ท่าน

1.3 รวบรวมข้อมูลตัวแปรที่ได้จากการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมาทำการสังเคราะห์ (Content Synthesis) เพื่อเป็นตัวแปรนำไปสร้างเป็นข้อคำถามในเครื่องมือการวิจัยต่อไป

ขั้นที่ 2 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

2.1 นำตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาพัฒนาเป็นเครื่องมือการวิจัยในลักษณะแบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่สร้างขึ้นเสน้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบและแก้ไขตามคำแนะนำ

2.2 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย โดยนำเสนอแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการพิจารณาดัชนีความสอดคล้องที่เรียกว่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) ซึ่งพิจารณาค่า IOC ที่มากกว่า 0.6 ขึ้นไป และปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษาตามข้อเสนอแนะ

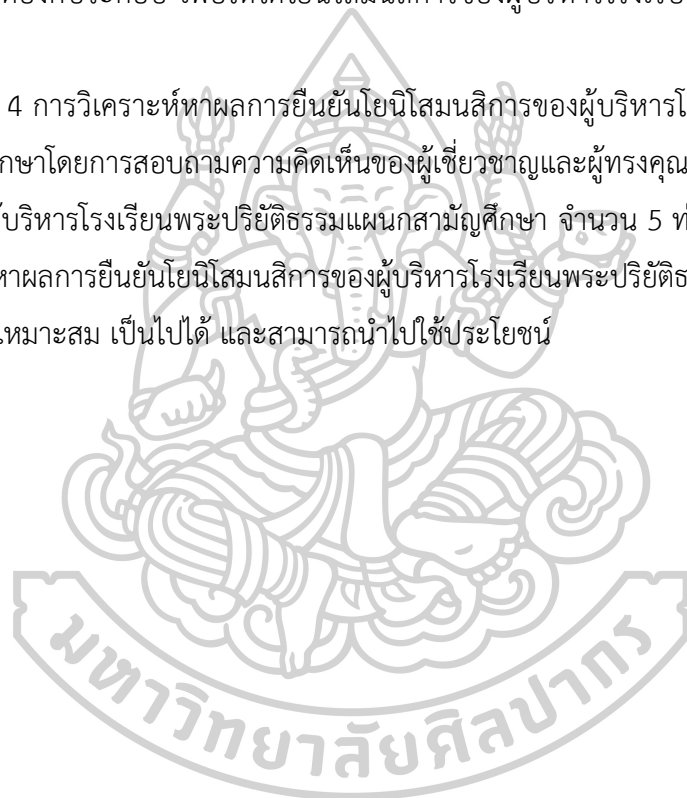
2.3 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยด้านความเชื่อมั่นโดยนำไปทดลอง (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเดียวกับการวิจัย แต่มีคุณสมบัติเหมือนกลุ่มตัวอย่างทุกประการ จำนวน 15 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวนโรงเรียนละ 2 รูป/คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 30 รูป/คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

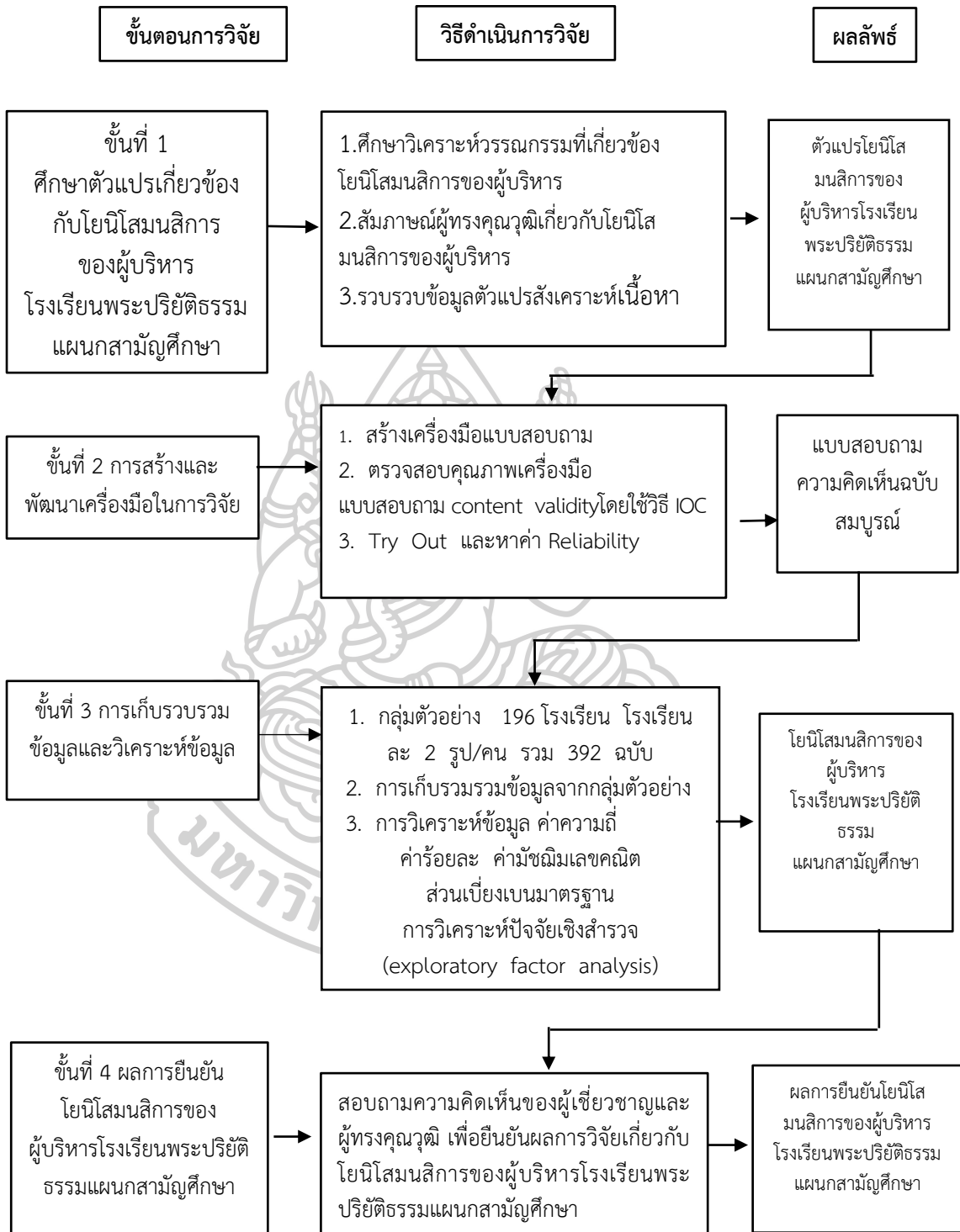
3.1 นำแบบสอบถามที่จัดสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จำนวน 196 โรงเรียน โดยมีผู้ให้ข้อมูลโรงเรียน จำนวน 2 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 392 คน

3.2 นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) โดยวิธีการสกัดองค์ประกอบ เพื่อให้ได้โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์หาผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จำนวน 5 ท่าน โดยใช้แบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์หาผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

แผนภูมิที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

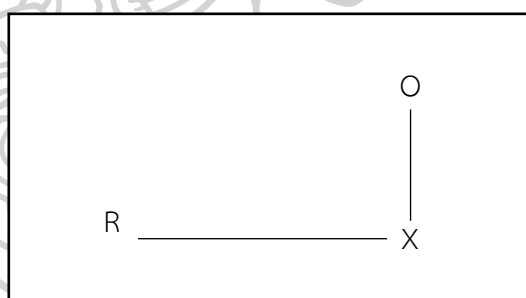
ผู้วิจัยรวบรวมผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อค้นพบจากงานวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นทำรายงานผลการวิจัยสมบูรณ์ นำเสนอคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงตามที่คณะกรรมการเสนอแนะ จัดพิมพ์รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรเพื่ออนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลัทธิปริญาปรัชญาดุสิต สาขาการบริหารการศึกษา จากรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้งานวิจัยนี้เกิดประสิทธิผล ผู้วิจัยจึงกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย โดยประกอบด้วยแผนแบบของการวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลตัวแปรที่ศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แผนแบบของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) มีแบบแผนการวิจัยเป็นแบบกลุ่มเดียว มีการวัดครั้งเดียวในลักษณะศึกษาสภาวะการณ์ไม่มีการทดลอง (The-One-Shot, Non-Experimental Case Study Design) เขียนเป็นแผนภูมิ (Diagram) ได้ ดังนี้

- เมื่อ
R	หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการสุ่ม
X	หมายถึง ตัวแปรที่ศึกษา
O	หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 402 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้คือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและกำหนดขนาดตัวอย่างโดยการเปิดตารางประมาณการขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 196 โรงเรียน เลือกตัวอย่างโดยการสุ่มโดยการแบ่งประเภท (stratified random sampling) กำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 392 รูป/คน และใช้ผู้ให้ข้อมูลเป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis)

ตารางที่ 1 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล

สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ประชากร	กลุ่ม ตัวอย่าง โรงเรียน	ผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)		รวมผู้ให้ ข้อมูล รูป/คน
			ผู้อำนวยการ	รอง ผู้อำนวยการ	
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 1	14	8	8	8	16
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 2	19	9	9	9	18
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 3	21	10	10	10	20
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 4	25	13	13	13	26
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 5	40	20	20	20	40
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 6	59	24	24	24	48
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 7	46	23	23	23	46
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 8	41	20	20	20	40
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 9	36	18	18	18	36
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 10	42	19	19	19	38

ตารางที่ 1 กลุ่มประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล (ต่อ)

สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 11	40	20	20	20	40
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 12	13	8	8	8	16
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 13	3	2	2	2	4
สำนักงานกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 14	3	2	2	2	4
รวม	402	196	196	196	392

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรพื้นฐาน และตัวแปรที่ศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรพื้นฐาน เป็นตัวแปรเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การทำงาน
2. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่ได้จากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัย และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Unstructured interview) ซึ่งได้จากการค้นคว้าเอกสาร งานวิจัย วรรณกรรมต่างๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

2. แบบสอบถามความคิดเห็นได้ (Opinionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมากที่สุด
มีค่าเท่ากับ 5 คะแนน

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมาก

มีค่าเท่ากับ 4 คะแนน

ระดับ 3 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับปานกลาง

มีค่าเท่ากับ 3 คะแนน

ระดับ 2 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อย

มีค่าเท่ากับ 2 คะแนน

ระดับ 1 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อยที่สุด

มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน

3. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ (Questionnaire) เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์ และข้อคิดเห็นอื่น ๆ จำนวน 5 ท่าน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต่อไป

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือการวิจัย 3 ประเภท แต่ละประเภทมีการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Unstructured interview) มีการพัฒนาและการสร้างพัฒนาดังนี้

1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หลักการแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อนำความรู้มาสร้างเป็นประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้ร่างเครื่องมือโดยกำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1.2 นำร่างเครื่องมือให้กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิว่ามีความสอดคล้องเหมาะสมหรือไม่

1.3 ปรับปรุงแก้ไขตามที่กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แนะนำ หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน

2. แบบสอบถามความคิดเห็น (Opinionnaire) มีการสร้างและพัฒนาดังนี้

2.1 การศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์และการกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยเป็นการศึกษาเอกสารหลักการแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศรวมถึงการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดและตัวแปรที่ต้องศึกษาและนำไปสร้างแบบสอบถาม

2.2 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยขั้นตอนนี้เป็นการนำผลจากที่ได้จากขั้นที่ 1 มาสร้างแบบสอบถามและปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาจากนั้นนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน พิจารณา

2.3 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิค IOC (Item of Objective Congruence Index) เลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ที่มากกว่า 0.6 ขึ้นไปและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา

2.4 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับการวิจัยและมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 โรงเรียน โรงเรียน ละ 2 คน รวม 30 คน

2.5 ค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach) เพื่อนำมาปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีค่าเท่ากับ .968

3. แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ (questionnaire) มีการสร้างและการพัฒนาดังนี้

3.1 เมื่อผู้วิจัยได้ผลการวิจัยแล้ว จึงได้กำหนดประเด็นต่างๆ ให้ครอบคลุมผลการวิจัย ซึ่งกำหนดไว้ คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์

3.2 นำเครื่องมือเสนอกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ใช้ในการยืนยันผลการวิจัยว่ามีความครอบคลุมหรือไม่ โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคือ มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์

3.3 ปรับปรุงแก้ไขตามที่กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แนะนำ หลักจากนั้นนำแบบสอบถามส่งให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อยืนยันผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน คือ

1. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อขอสัมภาษณ์
 2. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 3. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อทดลองเครื่องมือ
 4. ผู้วิจัยทำหนังสือคำร้องถึงบัณฑิตวิทยาลัย ผ่านทางภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล**
5. ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งไปยังผู้ให้ข้อมูลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 6. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามถึงผู้ให้ข้อมูลทางไปรษณีย์ และขอความอนุเคราะห์ให้รวบรวมแบบสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลส่งกลับทางไปรษณีย์
 7. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือถึงผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ขอความอนุเคราะห์ผลการยืนยันโยนินโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุกขั้นตอนและนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ดังนี้

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรพื้นฐาน และตัวแปรที่ศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรพื้นฐาน เป็นตัวแปรเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การทำงาน
2. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโยนินโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่ได้จากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัย และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Unstructured interview) ซึ่งได้จากการค้นคว้าเอกสารงานวิจัย วรรณกรรมต่างๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

2. แบบสอบถามความคิดเห็นได้ (Opinionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาประสบการณ์การทำงาน ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมากที่สุด
มีค่าเท่ากับ 5 คะแนน

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมาก
มีค่าเท่ากับ 4 คะแนน

ระดับ 3 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับปานกลาง
มีค่าเท่ากับ 3 คะแนน

ระดับ 2 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อย
มีค่าเท่ากับ 2 คะแนน

ระดับ 1 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้อำนวยการ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อยที่สุด
มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน

3. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ (Questionnaire) เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์ และข้อคิดเห็นอื่น ๆ จำนวน 5 ท่าน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต่อไป

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือการวิจัย 3 ประเภท แต่ละประเภทมีการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Unstructured interview) มีการพัฒนาและการสร้างพัฒนา ดังนี้

1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หลักการแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อนำความรู้มาสร้างเป็นประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้ร่างเครื่องมือโดยกำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1.2 นำร่างเครื่องมือให้กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิว่ามีความสอดคล้องเหมาะสมหรือไม่

1.3 ปรับปรุงแก้ไขตามที่กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แนะนำ หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน

2. แบบสอบถามความคิดเห็น (Opinionnaire) มีการสร้างและพัฒนา ดังนี้

2.1 การศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยเป็นการศึกษา เอกสาร หลักการแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศรวมถึงการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดและตัวแปรที่ต้องศึกษาและนำไปสร้างแบบสอบถาม

2.2 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยขั้นตอนนี้เป็นการนำผลจากที่ได้จากขั้นที่ 1 มาสร้างแบบสอบถามและปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาจากนั้นนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน พิจารณา

2.3 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิค IOC (Item of Objective Congruence Index) เลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ที่มากกว่า 0.6 ขึ้นไปและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา

2.4 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับที่ในการวิจัยและมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 โรงเรียน โรงเรียน ละ 2 คน รวม 30 คน

2.5 ค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach) เพื่อนำมาปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีค่าเท่ากับ .968

3. แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ (questionnaire) มีการสร้างและการพัฒนา ดังนี้

3.1 เมื่อผู้วิจัยได้ผลการวิจัยแล้ว จึงได้กำหนดประเด็นต่าง ๆ ให้ครอบคลุมผลการวิจัย ซึ่งกำหนดไว้ คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์

3.2 นำเครื่องมือเสนอกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ใช้ในการยืนยันผลการวิจัยว่ามีความครอบคลุมหรือไม่ โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคือ มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์

3.3 ปรับปรุงแก้ไขตามที่กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แนะนำ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามส่งให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อยืนยันผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน คือ

1. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อขอสัมภาษณ์

2. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อทดลองเครื่องมือ

4. ผู้วิจัยทำหนังสือคำร้องถึงบัณฑิตวิทยาลัย ผ่านทางภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือขอความร่วมมือจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

5. ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งไปยังผู้ให้ข้อมูลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้ผู้ให้ข้อมูลทางไปรษณีย์ และขอความอนุเคราะห์ให้รวบรวมแบบสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลส่งกลับทางไปรษณีย์

7. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อออกหนังสือถึงผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ขอความอนุเคราะห์ผลการยืนยันโยนโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุกขั้นตอนและนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัย และเอกสารสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ประมวลข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ตำแหน่งหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

3. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปรผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดของ เบสท์ (Best) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ค่ามัชฌิมเลขคณิตระหว่าง 4.50 - 5.00 หมายถึง ตัวแปรโยนโสมนสิการที่เกี่ยวข้อง
ในระดับมากที่สุด

ค่ามัชฌิมเลขคณิตระหว่าง 3.50 - 4.49 หมายถึง ตัวแปรโยนโสมนสิการที่เกี่ยวข้อง
ในระดับมาก

ค่ามัชฌิมเลขคณิตระหว่าง 2.50 - 3.49 หมายถึง ตัวแปรโยนโสมนสิการที่เกี่ยวข้อง
ในระดับปานกลาง

ค่ามัชฌิมเลขคณิตระหว่าง 2.50 - 3.49 หมายถึง ตัวแปรโยนโสมนสิการที่เกี่ยวข้อง
ในระดับน้อย

ค่ามัชฌิมเลขคณิตระหว่าง 1.00 - 1.49 หมายถึง ตัวแปรโยนโสมนสิการที่เกี่ยวข้อง
ในระดับน้อยที่สุด

4. การวิเคราะห์หาปัจจัยเชิงยืนยัน (Exploratory Factor Analysis : EFA) เพื่อทราบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

5. การวิเคราะห์ผลการยืนยันโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

สรุป

การวิจัยเรื่อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ประชากร คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 402 โรงเรียน กำหนดขนาดตัวอย่างโดยการเปิดตารางประมาณการขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (krejcie and Morgan) ได้ตัวอย่าง 196 โรงเรียน กำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 รูป/คน คือ ผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ รวมทั้งสิ้น 392 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและแบบสอบถามความคิดเห็นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามโดยมีลักษณะแบบสอบถามเป็นกาตรตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) จำนวน 129 ข้อ และเมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) เพื่อทราบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากนั้นนำองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานำไปสอบถามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์หาผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างคือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และกำหนดขนาดตัวอย่างโดยการเปิดตารางประมาณการขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 196 โรงเรียน และกำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและรองผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 392 คน ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์กลับคืนมา 170 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 340 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.73 จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. ผลการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดังนี้

- 1.1 ผลการวิเคราะห์เอกสาร
- 1.2 ผลการวิเคราะห์งานวิจัย
- 1.3 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในปัจจุบัน

2.2 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อโยนิโสมนสิการ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (exploratory factor analysis) เพื่อสกัดองค์ประกอบสำคัญด้วยการสกัดองค์ประกอบ (Principal Component Analysis : PCA) เพื่อให้ได้องค์ประกอบตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 2 ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.1 ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1.1 ผลการวิเคราะห์เอกสาร

ตารางที่ 2 รายการเอกสาร

ที่	นักวิชาการ	รหัส
1	ทัศนา เขมมณี,2544	A
2	ชาติ แจ่มนุช,2545	B
3	วีชรา เล่าเรียนดี,2548	C
4	สุวิทย์ มูลคำ,2548	D
5	ลักขณา สริวัฒน์,2548	E
6	เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์,2553	F
7	พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),2555	G
8	Dessel and Mayhew,1957	H
9	Good Cater,1973	I
10	Lipman,1982	J
11	Beyer,B.K,1985	K
12	Edward De Bono,1992	L
13	Dewey,1993	M
14	Fisher,2001	N
15	Paul R and Elder L,2006	O

ตารางที่ 3 สรุปลัทธิสมมติการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี)

ที่	โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
1	คิดแบบอย่างเข้าถึงความจริง	✓	✓		✓		✓			✓						
2	คิดแบบมีลำดับขั้นตอนไม่สับสน	✓	✓	✓	✓	✓			✓							
3	คิดแบบอย่างมีเหตุผล	✓	✓		✓				✓					✓		
4	คิดแบบอย่างมีเป้าหมายคิดเกิดผลไม่ใช่คิดเรื่อยเปื่อย	✓	✓					✓				✓				
5	คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยเป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริง	✓	✓		✓							✓				
6	คิดแบบเท่าทันธรรมดา รู้ทันในสิ่งที่เกิดขึ้น	✓		✓				✓								✓
7	คิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ	✓	✓		✓						✓					✓
8	คิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย	✓		✓				✓	✓							
9	คิดแบบด้านบวกและด้านลบ	✓			✓						✓					✓
10	คิดแบบสกัดบรรเทาภิเลสตัณหา	✓			✓					✓	✓					
11	คิดแบบแบ่งบวกเป็นบุคคล	✓			✓			✓								
12	คิดแบบใช้สติให้อยู่กับปัจจุบัน	✓						✓							✓	
13	คิดแบบแยกแยะและวิเคราะห์ได้ทุกด้าน	✓						✓				✓				✓
14	คิดแบบใช้ข้อมูลเกี่ยวกับวิชาการ	✓		✓		✓					✓					
15	คิดแบบพัฒนาบุคคลให้มีความสามารถในด้านการศึกษา	✓	✓		✓	✓							✓			
16	คิดแบบทักษะการสื่อสาร ทักษะขั้นพื้นฐานทั่วไป ทักษะการคิดขั้นสูง	✓	✓			✓										
17	คิดแบบละเอียดรอบครอบ	✓	✓					✓			✓		✓			✓
18	คิดแบบกระบวนการแก้ปัญหา	✓	✓		✓						✓					✓
19	คิดแบบควบคุมตนเอง	✓	✓					✓		✓						
20	คิดแบบภาพรวมแต่ละบุคคล	✓	✓		✓								✓			✓
21	คิดแบบริเริ่ม		✓						✓				✓			

ตารางที่ 3 สรุปลโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
22	คิดแบบสิ่งแวดล้อมเดิมและสิ่งแวดล้อม ใหม่ ๆ	✓	✓			✓									✓	
23	คิดแบบความคิดรวบยอด	✓	✓			✓	✓			✓				✓		
24	คิดแบบดึงความรู้จากความทรงจำมา แก้ปัญหา		✓			✓	✓			✓				✓	✓	
25	คิดแบบหลายรูปแบบ	✓	✓	✓									✓			
26	คิดแบบประเมินค่า		✓			✓			✓					✓		
27	คิดแบบประยุกต์	✓	✓	✓		✓			✓	✓					✓	
28	คิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูล			✓	✓				✓							
29	คิดแบบความสามารถทางสติปัญญา	✓		✓		✓							✓		✓	
30	คิดแบบมีกระบวนการและจัดระบบข้อมูล และสามารถนำมาใช้ได้	✓	✓	✓		✓			✓			✓				
31	คิดแบบพิจารณาตัดสินใจเรื่องใดเรื่องใด เรื่องหนึ่ง	✓	✓	✓				✓				✓		✓		
32	คิดแบบจำแนกแจกแจงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่ เกิดขึ้น	✓	✓	✓		✓						✓	✓			
33	คิดแบบดึงองค์ประกอบต่าง ๆ มาให้ตรง ตามวัตถุประสงค์	✓	✓	✓				✓							✓	
34	คิดแบบพิจารณาเทียบเคียงความเหมือน และความแตกต่างกันได้	✓		✓									✓			
35	คิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบ เพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด	✓		✓		✓				✓						
36	คิดแบบแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ				✓			✓				✓		✓		

ตารางที่ 3 สรุปลัทธิสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	โยนัสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
37	คิดแบบแยกส่วนหรือมีความแตกต่างให้ เข้ากับเรื่องที่เป็นแกนหลักได้อย่าง เหมาะสม		✓		✓								✓		✓	
38	คิดแบบใช้ข้อมูลที่เพียงพอเหมาะสมใน การพยากรณ์อนาคต	✓		✓	✓				✓			✓			✓	✓
39	คิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง		✓		✓			✓		✓						
40	คิดแบบอยู่ในขอบเขต			✓	✓										✓	
41	คิดแบบตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม	✓			✓				✓			✓	✓			
42	คิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริง เป็นเกณฑ์		✓	✓	✓			✓		✓				✓		
43	คิดแบบยึดตัวเองเป็นใหญ่			✓		✓			✓	✓						
44	คิดแบบข้อคำถาม สังกัด จำแนก แยกแยะ เปรียบเทียบ			✓		✓					✓		✓			
45	คิดแบบเผชิญสถานการณ์			✓		✓			✓					✓		
46	คิดแบบมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความซับซ้อนมาก	✓		✓	✓					✓						✓
47	คิดแบบแตกต่างจากเดิมและแปลกใหม่			✓		✓								✓	✓	
48	คิดแบบความสามารถความชำนาญในการ คิดทุกประเภท		✓			✓		✓					✓	✓		
49	คิดแบบวิเคราะห์			✓		✓		✓	✓							
50	คิดแบบอย่างมีวิจารณ์ญาณ	✓				✓		✓			✓					
51	คิดแบบสร้างสรรค์	✓	✓		✓	✓										
52	คิดแบบประเมิณผล	✓		✓			✓	✓			✓		✓			✓
53	คิดแบบแก้ปัญหา	✓					✓					✓	✓			
54	คิดแบบบูรณาการ		✓		✓		✓									
55	คิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด		✓		✓		✓		✓							

ตารางที่ 3 สรุปโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
56	คิดแบบจำแนกแยกแยะ	✓					✓		✓	✓						
57	คิดแบบรวบยอด			✓			✓			✓						
58	คิดแบบใส่ใจ			✓		✓	✓		✓							
59	คิดแบบเร่งเร้าความสนใจ			✓				✓	✓				✓			
60	คิดแบบบอกวัตถุประสงค์			✓		✓		✓	✓		✓		✓			
61	คิดแบบทบทวนความรู้เดิม				✓		✓		✓			✓		✓		✓
62	คิดแบบนำเสนอเนื้อหาใหม่	✓						✓		✓		✓				
63	คิดแบบชี้แนะแนวทางการเรียนรู้					✓		✓	✓		✓					
64	คิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง	✓		✓		✓		✓		✓						
65	คิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ			✓		✓		✓				✓				
66	คิดแบบสรุปและนำไปใช้						✓	✓	✓		✓		✓			
67	คิดแบบใช้ข้อมูลและสื่อต่าง ๆ ให้เกิด ความคิด							✓		✓		✓		✓		
68	คิดแบบกระบวนการที่บุคคลใช้ในการคิด					✓		✓	✓		✓		✓			
69	คิดแบบกระบวนการที่บุคคลใช้ในการคิด							✓	✓		✓		✓			
70	คิดแบบผสมผสานทำให้เกิดผลผลิต							✓			✓		✓			
71	คิดแบบรับรู้และเข้าใจ		✓		✓		✓		✓							
72	คิดแบบเขารู้ปัญหาสามารถแก้ไขปัญหา สามารถตั้งปัญหาและตอบปัญหาได้	✓							✓	✓		✓				
73	คิดแบบแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ให้เป็นไปตามธรรมชาติ								✓		✓		✓		✓	
74	คิดแบบสร้างสรรค์ผลงานที่มีประสิทธิภาพ	✓		✓		✓			✓							
75	คิดแบบแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อตอบให้ เพิ่มพูนความรู้	✓		✓		✓				✓	✓					

ตารางที่ 3 สรุปโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
76	คิดแบบเขาวัวปัญญาสามารถแก้ไขปัญห สามารถตั้งปัญหาและตอบปัญหาได้	✓		✓						✓	✓		✓			
77	คิดแบบแก้ปัญหในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ให้เป็นไปตามธรรมชาติ	✓		✓		✓				✓						
78	คิดแบบแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อตอบให้ เพิ่มพูนความรู้			✓				✓		✓	✓					✓
79	คิดแบบเขาวัวปัญญาทางด้านภาษา เช่น การประพันธ์ การแต่งเรื่อง การเล่าเรื่อง	✓		✓			✓			✓		✓				✓
80	คิดแบบเขาวัวปัญญาทางด้านอัจฉริยะภาพ การใช้เหตุผล	✓				✓		✓		✓	✓					
81	คิดแบบเขาวัวปัญญามิติสัมพันธ์เขาวัวปัญญา แก้ปัญห				✓			✓	✓	✓	✓					✓
82	คิดแบบเขาวัวปัญญาทางด้านสังเกต				✓				✓	✓	✓				✓	
83	คิดแบบเขาวัวปัญญาแก้ปัญหการขัดแย้ง	✓		✓				✓			✓		✓			
84	คิดแบบเขาวัวปัญหาไตร่ตรอง									✓	✓	✓		✓		
85	คิดแบบเขาวัวปัญหาด้านธรรมชาติ	✓				✓					✓					
86	คิดแบบรวบรวมข้อเท็จจริง						✓		✓		✓					
87	คิดแบบใช้ความคิดอย่างหนัก			✓				✓			✓		✓			
88	คิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของ ความคิด		✓				✓		✓		✓					
89	คิดแบบขัดเกลาความคิดให้เข้าใจง่าย ๆ		✓		✓		✓				✓					
90	คิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของ ความคิด		✓		✓					✓	✓					
91	คิดแบบขัดเกลาความคิดให้เข้าใจง่าย ๆ		✓		✓					✓	✓					
92	คิดแบบการจัดและรวบรวมให้เป็นระบบ ระเบียบ					✓		✓					✓	✓		

ตารางที่ 3 สรุปลโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
93	คิดแบบสมดุลกับสิ่งแวดล้อม							✓				✓		✓	✓	✓
94	คิดแบบพัฒนาสติปัญญา							✓		✓		✓		✓	✓	✓
95	คิดแบบเน้นความแตกต่าง					✓				✓		✓		✓		
96	คิดแบบกระตุ้นให้หาเหตุผล					✓				✓		✓	✓			
97	คิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม										✓	✓	✓	✓	✓	
98	คิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ					✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓		✓
99	คิดแบบอยู่ในขอบเขตไม่นอกประเด็น							✓		✓		✓		✓	✓	
100	คิดแบบรับข้อมูล						✓			✓		✓	✓			
101	คิดแบบอาศัยคำสั่ง						✓		✓		✓		✓			
102	คิดแบบความแตกต่างระหว่างบุคคล											✓	✓	✓	✓	
103	คิดแบบความรู้เกี่ยวกับการทำงาน									✓		✓	✓			
104	คิดแบบกลวิธีเฉพาะด้านและโดยรวมเป็น ประโยชน์ต่องาน										✓		✓	✓		
105	คิดแบบมีเหตุผลใช้ทักษะในชีวิตประจำวัน										✓		✓			
106	คิดแบบการปฏิบัติบ่อย ๆ						✓						✓			
107	คิดแบบต่อยอด									✓		✓	✓	✓		✓
108	คิดแบบบูรณาการ						✓		✓		✓		✓		✓	✓
109	คิดแบบกำหนดความแตกต่าง											✓				
110	คิดแบบแยกแยะ									✓		✓		✓	✓	✓
111	คิดแบบข้อเท็จจริงและความคิดเห็น									✓		✓		✓		
112	คิดแบบเข้าใจในทัศนคติที่แตกต่าง							✓				✓		✓		
113	คิดแบบกำหนดเป้าหมาย									✓		✓		✓		
114	คิดแบบตรวจผลงาน									✓		✓			✓	
115	คิดแบบข้อมูลย่อยและข้อมูลสำคัญ									✓		✓		✓		✓

ตารางที่ 3 สรุบบริโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	ตัวแปร	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
116	คิดแบบระดมสมอง						✓				✓	✓		✓		✓
117	คิดแบบนำปัญหาหรืองานที่ต้องตัดสินใจมาพิจารณา		✓							✓		✓				✓
118	คิดแบบตรวจผลงาน									✓		✓	✓			✓
119	คิดแบบข้อมูลย่อยและข้อมูลสำคัญ								✓		✓					✓
120	คิดแบบนำปัญหาหรืองานที่ต้องตัดสินใจมาพิจารณา					✓				✓			✓			✓
121	คิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาแล้วมาพิจารณา									✓	✓		✓		✓	✓
122	คิดแบบแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง		✓				✓			✓	✓					✓
123	คิดแบบหาทางเลือกใหม่ ๆ คิดนอกกรอบ						✓		✓			✓				✓
124	คิดแบบภาพรวมให้ครอบคลุมสรุปและตัดสินใจให้เหมาะสม							✓			✓	✓				✓
125	คิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ						✓		✓			✓				✓
126	คิดแบบประสบการณ์โดยตรงจากสิ่งที่พบเห็น							✓			✓		✓			✓
127	คิดแบบกระตุ้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต								✓		✓		✓			✓
128	คิดแบบอาศัยคำสั่งจากที่ได้ยินมา									✓			✓			
129	คิดแบบมีจุดประสงค์		✓								✓			✓		✓
130	คิดแบบการรับรู้หรือตอบสนอง				✓						✓			✓		✓
131	คิดแบบมีทิศทางใช้ความรู้พื้นฐานในการถ่วงรอนความคิด				✓		✓		✓			✓				✓
132	คิดแบบมีเหตุผลที่เข้าข้างตนเอง						✓					✓			✓	✓
133	คิดแบบหลายทิศทางไม่ซ้ำ				✓			✓				✓		✓	✓	✓

ตารางที่ 3 สรุปโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี) (ต่อ)

ที่	ตัวแปร	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
134	คิดแบบไม่มีเป้าหมาย		✓				✓				✓					✓
135	คิดแบบไตร่ตรอง			✓		✓			✓			✓		✓		✓
136	คิดแบบแยกประเภทเพื่อให้เห็นและเข้าใจยิ่งขึ้น						✓		✓		✓		✓			✓

ตารางที่ 3 จากการศึกษาศึกษาเอกสาร ตำรา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมแล้วได้ 136 ตัวแปร

1.2 ผลการวิเคราะห์งานวิจัย

ตารางที่ 4 รายการงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ

ที่	งานวิจัย	รหัส
1	รุ่ง แก้วแดง,2546	A
2	วัลนิกา ฉลากบาง,2548	B
3	พรศักดิ์ สุจริตรักษ์,2551	C
4	กัญญาบุตร ล้อมสาย,2552	D
5	ธีรพงษ์ แก่นอินทร์,2557	E
6	รุ่งลาวัลย์ ละอ้าคา,2558	F
7	Wattson G and Glaser,1964	G
8	Anderson,1980	H
9	Enis,R.H.,1989	I
10	Harnadek,1989	J
11	Paul R.W,1894	K
12	Ruggiero Vincent Ryan,1984	L
13	Hagar P. & Kaye,1992	M
14	Paul H & Kaye,1992	N
15	Hadgins Bryce,1997	O

ตารางที่ 5 สรุปนโยบายนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ) (ต่อ)

ที่	นโยบายนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
21	คิดเพื่อบุคลิกภาพ			✓	✓		✓	✓		✓						
22	คิดเพื่อองค์กรแห่งการเรียนรู้	✓		✓	✓		✓				✓					
23	คิดผู้บริหารมืออาชีพ			✓				✓				✓				✓
24	คิดเพื่อการประกันคุณภาพการตรวจสอบ ได้และความน่าเชื่อถือ	✓		✓	✓		✓		✓							
25	คิดแบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้			✓			✓			✓			✓			
26	คิดแบบมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ ร่วมกัน					✓	✓		✓		✓		✓		✓	
27	คิดแบบเน้นการเรียนการสอน						✓		✓		✓		✓			
28	คิดแบบการสอนที่มีวัตถุประสงค์					✓	✓		✓		✓		✓			
29	คิดแบบคาดหวังต่อนักเรียนสูง						✓		✓		✓		✓			
30	คิดแบบมีวิสัยทัศน์ที่ดี								✓		✓		✓			
31	คิดแบบเป็นตัวอย่างที่ดี			✓	✓		✓		✓		✓		✓			
32	คิดแบบสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนและชุมชน			✓		✓	✓		✓		✓		✓		✓	
33	คิดแบบฉลาดและมีไหวพริบ				✓	✓		✓		✓		✓				
34	คิดแบบมีหลักในการปกครองนักเรียน				✓		✓		✓		✓		✓			
35	คิดแบบสามารถในการผลิต				✓		✓		✓				✓		✓	
36	คิดแบบสามารถพัฒนาเจตคติ	✓					✓		✓		✓		✓			
37	คิดแบบมีความสามารถในการปรับตัว	✓					✓		✓		✓		✓			
38	คิดแบบบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดี		✓			✓		✓						✓		
39	คิดเพื่อพึงพอใจในงานบุคลากร	✓			✓		✓		✓							✓
40	คิดเพื่อพัฒนาบุคลากร	✓					✓		✓		✓		✓			
41	คิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร				✓	✓		✓		✓						✓

ตารางที่ 5 สรุปลัทธิสมมติการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ) (ต่อ)

ที่	โยนัสมมติการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	แนวคิตทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
42	คิตเพื่อโครงสร้างและกระบวนการบริหาร วิชาการ					✓	✓		✓		✓		✓			
43	คิตเพื่อโครงสร้างและกระบวนการ บริหารงานบุคคลากร						✓		✓		✓		✓		✓	
44	คิตเพื่อโครงสร้างและกระบวนการบริหาร งบประมาณ		✓				✓	✓		✓				✓		
45	คิตเพื่อโครงสร้างและกระบวนการ บริหารงานกำกับติดตาม		✓					✓		✓		✓		✓		
46	คิตเพื่อโครงสร้างและกระบวนการบริหาร จัดการองค์กร						✓		✓		✓		✓			
47	คิตเพื่อคุณลักษณะของคณะกรรมการ สถานศึกษา						✓		✓		✓		✓			
48	คิตเพื่อคุณลักษณะของผู้บริหาร				✓		✓		✓		✓					
49	คิตเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและ ชุมชน				✓			✓		✓						✓
50	คิตเพื่อความพึงพอใจของคณะกรรมการ สถานศึกษาและผลงานของสถานศึกษา							✓		✓		✓		✓		
51	คิตแบบการบริหารจัดการ						✓		✓		✓		✓		✓	
52	คิตแบบการวางแผน						✓		✓		✓		✓			✓
53	คิตแบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน						✓		✓		✓		✓		✓	
54	คิตแบบภาวะผู้นำ							✓				✓				
55	คิตเพื่อการบริหารจัดการศึกษา							✓				✓				
56	คิตเพื่อการวัดผลประเมินผล							✓			✓		✓			
57	คิตเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้							✓	✓		✓		✓			
58	คิตเพื่อคุณลักษณะผู้บริหาร							✓			✓		✓			
59	คิตเพื่อการจัดการเรียนการสอน							✓		✓		✓				

ตารางที่ 5 สรุปลโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
(จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ) (ต่อ)

ที่	รายการ	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
60	คิดเพื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ				✓					✓	✓				✓	
61	คิดเพื่อสถานที่จัดการศึกษา		✓							✓	✓					✓
62	คิดเพื่อการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ			✓						✓		✓	✓			
63	คิดเพื่อการจัดการศึกษา				✓				✓	✓	✓					✓
64	คิดเพื่อใช้ระยะเวลาในการจัดการศึกษา										✓				✓	
65	คิดเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียน				✓				✓		✓					
66	คิดเพื่อบริหารงบประมาณ		✓							✓	✓	✓				✓
67	คิดเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ								✓		✓		✓	✓		
68	คิดเพื่อบริหารจัดการ	✓								✓	✓	✓				✓
69	คิดเพื่อคุณภาพคุณภาพผู้เรียน								✓		✓					
70	คิดเพื่อใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ				✓				✓		✓				✓	
71	คิดเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร			✓							✓					✓
72	คิดเพื่อการมีส่วนร่วม			✓					✓		✓					✓
73	คิดแบบคุณลักษณะของผู้บริหาร		✓								✓	✓			✓	✓
74	คิดแบบการสร้างแรงจูงใจและบำรุงรักษาบุคลากร	✓							✓		✓	✓	✓			✓
75	คิดแบบกำหนดตำแหน่ง		✓								✓	✓	✓			✓
76	คิดแบบการวางแผนอาชีพ	✓									✓	✓	✓			✓
77	คิดแบบวางแผนอัตรากำลังขององค์กร			✓							✓	✓				✓
78	คิดแบบคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่ง		✓						✓		✓	✓			✓	
79	คิดแบบประสบการณ์ในอดีต				✓				✓		✓	✓			✓	
80	คิดแบบความต้องการส่วนบุคคล		✓							✓		✓				✓
81	คิดแบบวิเคราะห์งาน				✓				✓		✓				✓	

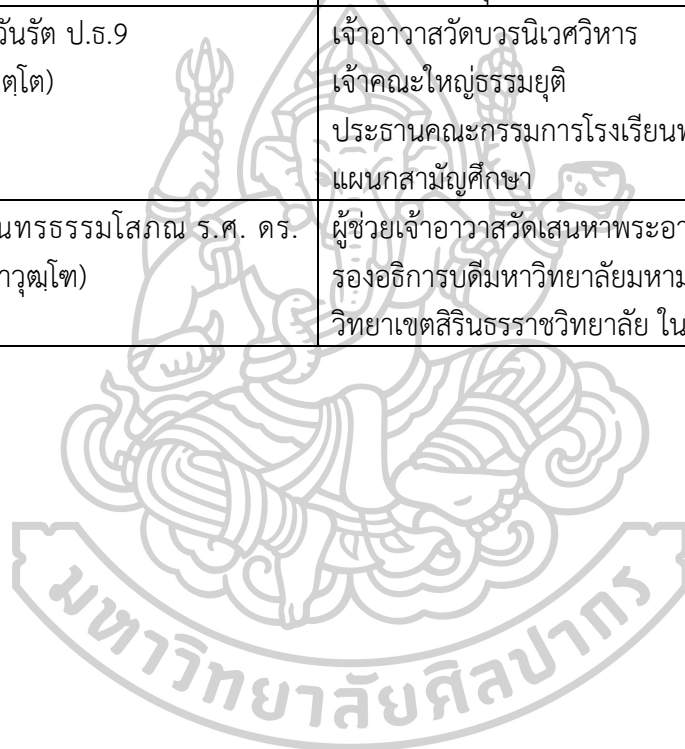
ตารางที่ 5 สรุปโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
(จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ) (ต่อ)

ที่	โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	แนวคิดทฤษฎี														
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
82	คิดแบบคุณภาพของบุคลากรและ สถานศึกษา								✓		✓		✓			✓
83	คิดแบบมุ่งสัมพันธ์		✓							✓	✓		✓		✓	
84	คิดแบบผู้นำมุ่งสนับสนุน	✓									✓		✓	✓		
85	คิดแบบผู้นำที่มุ่งความสำเร็จ				✓						✓					✓
86	คิดแบบผู้นำมุ่งการสั่งการ										✓		✓			
87	คิดแบบมุ่งให้บริการ										✓		✓			
88	คิดแบบผู้นำมุ่งบุคคล	✓									✓				✓	
89	คิดแบบผู้นำมุ่งหมายความคิด								✓		✓				✓	
90	คิดแบบผู้นำมุ่งมอบหมายงาน				✓							✓				✓
91	คิดแบบธรรมภิบาล										✓				✓	
92	คิดแบบการจัดทำข้อตกลงและการบริหาร สัญญา					✓				✓	✓	✓				✓
93	คิดแบบการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา			✓											✓	
94	คิดแบบมาตรการส่งเสริม	✓									✓					✓
95	คิดแบบนโยบายภาครัฐ			✓									✓		✓	
96	คิดแบบวางแผนกลยุทธ์					✓					✓				✓	
97	คิดแบบภาวะผู้นำ			✓						✓						✓
98	คิดแบบวิสัยทัศน์		✓						✓				✓			✓
99	คิดแบบคุณธรรมจริยธรรม						✓			✓						✓
100	คิดแบบบริหารองค์กร					✓			✓			✓				✓

จากตารางที่ 5 พบว่า จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศโยนโสมนสิการของผู้บริหาร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาประกอบด้วยแปร 100 ตัวแปร

ตารางที่ 6 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์งานวิจัย 5 ท่าน

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. ดร.กัญธนา หินเมืองเก่า	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม
2. ดร.บุญเลิศ โสภาก ป.ธ.9	ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3. พระราชวรมณี ป.ธ. 9 รศ. ดร. (พล อาภากร)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังฆะวิศยาราม รักษาการเจ้าคณะภาค 6 รองอธิการบดีฝ่ายกิจการศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. สมเด็จพระวันรัต ป.ธ.9 (จุนต์ พรหมคุตโต)	เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติ ประธานคณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
5. พระครูสุนทรธรรมโสภณ ร.ศ. ดร. (วิเชียร ปณฺญาวุฒโท)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสนาหาพระอารามหลวง รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

1.3 ผลจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน
 ตารางที่ 7 สรุปโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
 (จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ)

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	กัญจนา ทินเมืองเก่า	บุญเลิศ โสภณ	พระราชวรานูณี (พล อากาศโร)	สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุต)	พระครูสุนทรธรรมโสภณ
1	วิธีคิดที่ถูกต้องของผู้บริหาร	✓		✓	✓	✓
2	การคิดการวางแผน	✓	✓	✓		✓
3	การคิดอย่างมีเป้าหมายที่รัดกุม	✓		✓		✓
4	การคิดในการบริหารจัดการโดยใช้ PDCA	✓		✓	✓	✓
5	การคิดกำหนดทิศทางในอนาคต	✓	✓	✓		✓
6	การคิดกำหนดวิสัยทัศน์	✓	✓	✓		✓
7	การคิดกำหนดยุทธศาสตร์	✓		✓	✓	✓
8	การคิดในการกำหนดกลยุทธ์	✓	✓		✓	✓
9	การคิดเพื่อให้เกิดผลผลิต		✓	✓		✓
10	การคิดอย่างมีประสิทธิภาพ	✓		✓	✓	✓
11	การพัฒนากระบวนการคิด	✓	✓	✓	✓	✓
12	การคิดเสริมสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ		✓	✓		✓
13	การคิดการบริหารการเปลี่ยนแปลง	✓	✓	✓		✓
14	การคิดการจัดการศึกษาแนวใหม่ ในประเทศและ ต่างประเทศแบบองค์รวม	✓	✓	✓		✓
15	การคิดหมั่นไตร่ตรอง	✓	✓	✓	✓	✓
16	การคิดทบทวนภารกิจปัญหาอุปสรรค	✓	✓		✓	✓
17	การคิดเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	✓	✓	✓		✓

ตารางที่ 7 สรุปโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้
(จากสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ) (ต่อ)

ข้อ	โยนโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	กัญฐนา หินเมืองเก่า	บุญเลิศ โสภ	พระราชวรมนู (พล เอกอภิโร)	สมเด็จพระวันรัต	พระครูสุพุทธธรรม
18	การรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน		✓	✓		✓
19	การคิดบริหารแบบมีส่วนร่วม	✓	✓		✓	✓
20	การสร้างการมีส่วนร่วม	✓	✓	✓		✓
21	การคิดวิเคราะห์	✓	✓		✓	✓
22	การคิดแยกแยะ	✓		✓	✓	✓
23	การคิดแบบมองกว้าง	✓	✓		✓	✓
24	การคิดแบบมองการไกล		✓	✓	✓	✓
25	การคิดไปให้ถึงจุดหมาย	✓		✓	✓	✓
26	การคิดด้านทัศนคติของผู้บริหาร	✓	✓	✓		✓
27	การคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา	✓		✓	✓	✓
28	การคิดพร้อมที่จะเป็นผู้บริหาร	✓		✓	✓	✓
29	การคิดให้ผู้บริหารทันต่อเหตุการณ์	✓		✓		✓
30	การคิดในการรับผิดชอบสูง	✓		✓	✓	
31	การคิดแบบมีวิสัยทัศน์	✓	✓	✓	✓	
32	การคิดแบบมีจุดมุ่งหมาย	✓		✓	✓	✓
33	การคิดแบบอุบายทางปัญญา	✓	✓	✓		✓
34	การคิดแบบสังเคราะห์	✓	✓	✓		✓
35	การคิดแบบมีวิจญาณญาณของผู้บริหาร	✓	✓		✓	✓
36	การคิดแบบผู้บริหารที่เสียสละ	✓	✓		✓	✓
37	การคิดที่บริหารต้องที่มีความสามารถในการจัดการ		✓		✓	✓

ตารางที่ 7 สรุบบัณฑิตนิเทศการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้
(จากสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ) (ต่อ)

ข้อ	บัณฑิตนิเทศการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	กัญญาณ หินเมืองเก่า	บุญเลิศ โสภากา	พระราชวรานันท์ (พล อากาศโร)	สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหม)	พระครูสุทธธรรมโสภณ
38	การคิดของผู้บริหารที่พิจารณาและใส่ใจ	✓	✓		✓	✓
39	การคิดที่เป็นผู้บริหารที่เสียสละ	✓		✓	✓	✓
40	การรับผิดชอบสูงของผู้บริหาร		✓	✓		
41	ผู้บริหารต้องใกล้ชิดทุกเรื่อง	✓	✓	✓		✓
42	การจัดการเรียนการสอน		✓			✓
43	การจัดสภาพแวดล้อม	✓		✓	✓	✓
44	ผู้บริหารมีทักษะในการคิด	✓		✓	✓	✓
45	การเสริมสร้างทักษะของผู้บริหารให้เป็นผู้บริหารมืออาชีพ	✓	✓	✓		✓
46	การคิดและพัฒนาสิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา		✓	✓	✓	✓
47	ผู้บริหารต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	✓	✓	✓	✓	✓
48	ผู้บริหารต้องมีคุณวุฒิและมีความรู้ในการบริหารจัดการ	✓	✓		✓	✓
49	การคิดในการบริหารงานในภารกิจที่บริหารจัดการทั้ง 4 ฝ่าย			✓	✓	✓
50	การคิดการบริหารงานด้านวิชาการ	✓	✓	✓		✓
51	การคิดการบริหารงานงบประมาณ	✓	✓	✓		✓
52	การคิดการบริหารงานบุคคล	✓		✓	✓	✓
53	การคิดการบริหารงานทั่วไป	✓	✓		✓	✓
54	การคิดทั้งหมดให้มาใช้ในการบริหารงาน	✓		✓		✓
55	การคิดในกรอบการบริหาร 4 ด้านในภารกิจของผู้บริหาร	✓	✓	✓		✓

จากตารางที่ 7 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร 55 ตัวแปร

ตัวแปรที่ได้จากเอกสารได้ตัวแปรทั้งหมด 136 ตัวแปร ตัวแปรที่ได้จากงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศทั้งหมด 100 ตัวแปร และตัวแปรที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ตัวแปร 55 ตัวแปร รวมตัวแปรทั้งหมดที่ได้จากเอกสาร งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ และที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 291 ตัวแปรสังเคราะห์ก่อน นำไปเป็นแบบสอบถามความคิดเห็น และปรับนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของเครื่องมือวิจัย ด้วยเทคนิค IOC และมีตัวแปรที่ไม่สอดคล้องจึงได้ปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิจึงได้ตัวแปรที่เกี่ยวข้องโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวน 129 ตัวแปร หลังจากนั้นจึงนำไปสอบถามความคิดเห็นไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เทียง (reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค พบว่า ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.968 จึงนำแบบสอบถามความคิดเห็นไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จำนวน 196 โรงเรียน โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 392 คน ได้รับแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์กลับคืนมา 170 โรงเรียน รวม 340 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.73 โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ตำแหน่งในปัจจุบัน

การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ในการปฏิบัติงาน และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 8 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	312	91.77
1.2 หญิง	28	8.23
รวม	340	100.00
2. อายุ		
2.1 25-30	4	1.17

2.2 31-35	32	9.41
2.3 36-40	60	17.64
2.4 41-45	90	26.47
2.5 46-50	80	23.56
2.6 51-55	42	12.35
2.7 56-60	29	8.52
2.8 61 ปีขึ้นไป	3	0.88
รวม	340	100.00
3. ระดับการศึกษา		
3.1 ปริญญาตรี	131	38.52
3.2 ปริญญาโท	206	60.60
3.3 ปริญญาเอก	3	0.88
รวม	340	100.00
4. ประสบการทำงาน		
4.1 1-5	25	7.35
4.2 6-10	155	45.90
4.3 11-15	138	40.58
4.4 มากกว่า 15 ปีขึ้นไป	21	6.17
รวม	340	100.00
5. ตำแหน่งปัจจุบัน		
5.1 ผู้อำนวยการ	170	50.00
5.2 รองผู้อำนวยการ	170	50.00
รวม	340	100.00

จากตารางที่ 8 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีจำนวน 312 คน คิดเป็นร้อยละ 91.77 และเพศหญิงจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 8.23 ด้านอายุพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 41-45 ปีขึ้นไป จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 26.47 และน้อยที่สุดคืออายุไม่เกิน 25-30 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 1.17 ด้านวุฒิการศึกษา พบว่า ระดับปริญญาโทมีจำนวนมากที่สุด จำนวน 206 คน คิดเป็นร้อยละ 60.60 และน้อยที่สุดคือ ระดับปริญญาเอก จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.88 และด้านประสบการณ์ในการปฏิบัติงานพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 6-10 ปี จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 45.90 และน้อยที่สุดคือมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 15 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 6.17 ด้านตำแหน่งหน้าที่ เป็นผู้อำนวยการ 170 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 และรองผู้อำนวยการ 170 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00

2.2 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยพิจารณาจากค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) รายละเอียดดังตารางที่ 7

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ผู้บริหารคิดอย่างเข้าถึงความเป็นจริง	4.98	0.13	มากที่สุด
2	ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน	4.96	0.21	มากที่สุด
3	ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล	4.97	0.16	มากที่สุด
4	ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย	4.96	0.21	มากที่สุด
5	ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริง	4.76	0.42	มากที่สุด
6	ผู้บริหารคิดแบบรอบด้านเป็นปัจจุบัน	4.98	0.15	มากที่สุด
7	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ	4.96	0.21	มากที่สุด
8	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย	4.98	0.15	มากที่สุด
9	ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ	4.95	0.23	มากที่สุด
10	ผู้บริหารคิดแบบลดทอนสิ่งที่ไม่จำเป็น	4.96	0.22	มากที่สุด
11	ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นกุศล	4.95	0.23	มากที่สุด
12	ผู้บริหารคิดแบบใช้สติให้อยู่กับปัจจุบัน	4.96	0.19	มากที่สุด
13	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์แยกแยะ	4.98	0.14	มากที่สุด
14	ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ	4.96	0.18	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)

(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
15	ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในด้านความคิด	4.59	0.49	มากที่สุด
16	ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่คับขัน	4.59	0.54	มากที่สุด
17	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบคอบ	4.98	0.13	มากที่สุด
18	ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน	4.96	0.22	มากที่สุด
19	ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด	4.97	0.16	มากที่สุด
20	ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความจริงที่ตีมาแก้ปัญหา	4.84	0.38	มากที่สุด
21	ผู้บริหารคิดแบบหลายรูปแบบ	4.96	0.23	มากที่สุด
22	ผู้บริหารคิดแบบประเมินค่า	4.96	0.22	มากที่สุด
23	ผู้บริหารคิดแบบประยุกต์	4.96	0.22	มากที่สุด
24	ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด	4.78	0.42	มากที่สุด
25	ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา	4.95	0.24	มากที่สุด
26	ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้	4.88	0.33	มากที่สุด
27	ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้	4.95	0.23	มากที่สุด
28	ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา	4.86	0.35	มากที่สุด
29	ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์	4.89	0.31	มากที่สุด
30	ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง	4.91	0.30	มากที่สุด
31	ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด	4.80	0.40	มากที่สุด
32	ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ	4.82	0.87	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ตัวแปร โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)

(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
33	ผู้บริหารคิดแยกส่วนให้เข้ากับเรื่องที่เป็นแกนหลักได้อย่าง เหมาะสม	4.84	0.36	มากที่สุด
34	ผู้บริหารคิดแบบใช้ข้อมูลที่เพียงพอเหมาะสมในการพยา การณ์อนาคต	4.89	0.31	มากที่สุด
35	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง	4.95	0.21	มากที่สุด
36	ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา	4.92	2.86	มากที่สุด
37	ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์	4.92	0.26	มากที่สุด
38	ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก	4.95	0.23	มากที่สุด
39	ผู้บริหารมีความคิดรับรู้อะไรดีและไม่ดี	4.96	0.20	มากที่สุด
40	ผู้บริหารคิดแบบเผชิญสถานการณ์	4.96	0.20	มากที่สุด
42	ผู้บริหารคิดแบบแตกต่างจากเดิมและแปลกใหม่	4.96	0.22	มากที่สุด
43	ผู้บริหารมีความสามารถในการคิดด้วยความชำนาญในการ คิดทุกประเภท	4.95	0.21	มากที่สุด
44	ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์	4.96	0.21	มากที่สุด
45	ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ	4.97	0.17	มากที่สุด
46	ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์	4.96	0.20	มากที่สุด
47	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา	4.97	0.16	มากที่สุด
48	ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด	4.96	0.22	มากที่สุด
49	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ	4.96	0.21	มากที่สุด
50	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์	4.96	0.18	มากที่สุด
51	ผู้บริหารคิดแบบชี้แนะแนวทางการเรียนรู้	4.97	0.17	มากที่สุด
52	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง	4.97	0.20	มากที่สุด
53	ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ	4.97	0.19	มากที่สุด
54	ผู้บริหารคิดแบบสรุปและนำไปใช้	4.97	0.18	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
 ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)
 (n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
55	ผู้บริหารคิดแบบใช้ข้อมูลและการสื่อสารต่าง ๆ ให้เกิด ความคิดที่สร้างสรรค์	4.80	0.41	มากที่สุด
56	ผู้บริหารคิดแบบผสมผสานทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี	4.96	0.19	มากที่สุด
57	ผู้บริหารคิดแบบรับรู้และเข้าใจ	4.94	0.25	มากที่สุด
58	ผู้บริหารคิดแบบเชี่ยวชาญโดยสามารถตั้งปัญหาและ แก้ไขปัญหาได้	4.89	0.32	มากที่สุด
59	ผู้บริหารคิดแบบแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อให้เกิดความรู้	4.92	0.28	มากที่สุด
60	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมข้อเท็จจริง	4.95	0.23	มากที่สุด
61	ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด	4.83	0.37	มากที่สุด
62	ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย	4.96	0.20	มากที่สุด
63	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ	4.91	0.29	มากที่สุด
64	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา	4.97	0.16	มากที่สุด
65	ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม	4.97	0.18	มากที่สุด
66	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ	4.97	0.19	มากที่สุด
67	ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล	4.97	0.17	มากที่สุด
68	ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน	4.98	0.17	มากที่สุด
69	ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ ต่องาน	4.88	0.34	มากที่สุด
70	ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น	4.96	0.23	มากที่สุด
71	ผู้บริหารคิดแบบเข้าใจในทัศนคติที่แตกต่าง	4.96	0.20	มากที่สุด
72	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการประเมินผลของงาน	4.96	0.20	มากที่สุด
73	ผู้บริหารคิดโดยใช้ข้อมูลย่อยและข้อมูลสำคัญ	4.96	0.22	มากที่สุด
74	ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง	4.96	0.20	มากที่สุด
75	ผู้บริหารคิดแบบนำปัญหาหรืองานที่ต้องตัดสินใจมา พิจารณา	4.94	0.26	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)
(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
76	ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา	4.53	0.50	มากที่สุด
77	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง	4.61	0.49	มากที่สุด
78	ผู้บริหารคิดแบบจับประเด็น	4.91	0.30	มากที่สุด
79	ผู้บริหารคิดแบบหาทางเลือกใหม่และคิดนอกกรอบ	4.76	0.43	มากที่สุด
80	ผู้บริหารคิดแบบภาพรวมให้ครอบคลุมมีการสรุปและตัดสินใจอย่างเหมาะสม	4.89	0.31	มากที่สุด
81	ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ	4.66	0.48	มากที่สุด
82	ผู้บริหารคิดด้วยประสบการณ์โดยตรงจากสิ่งที่พบเห็น	4.89	0.31	มากที่สุด
83	ผู้บริหารคิดแบบมีทิศทางใช้ความรู้พื้นฐานในการกลั่นกรองความคิด	4.90	0.30	มากที่สุด
84	ผู้บริหารคิดแบบหลายแนวทางไม่ซ้ำซ้อน	4.94	0.25	มากที่สุด
85	ผู้บริหารคิดแบบแยกประเภทเพื่อให้มองเห็นและเข้าใจยิ่งขึ้น	4.93	0.26	มากที่สุด
86	ผู้บริหารคิดแบบตัดประเด็นจนเหลือปัญหาที่แท้จริง	4.93	0.26	มากที่สุด
87	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบครอบและนำไปสู่การสรุป	4.94	0.23	มากที่สุด
88	ผู้บริหารคิดแบบการวางแผน	4.95	0.23	มากที่สุด
89	ผู้บริหารคิดแบบอย่างมีเป้าหมายที่รัดกุม	4.96	0.19	มากที่สุด
90	ผู้บริหารคิดแบบการบริหารจัดการตามหลัก PDCA	4.92	0.27	มากที่สุด
91	ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์	4.98	0.14	มากที่สุด
92	ผู้บริหารการคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา	4.93	0.25	มากที่สุด
93	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง	4.97	0.17	มากที่สุด
94	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง	4.96	0.22	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)
(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
95	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการเรียนการสอน	4.98	0.32	มากที่สุด
96	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม	4.97	0.17	มากที่สุด
97	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด	4.98	0.32	มากที่สุด
98	ผู้บริหารคิดเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา	4.98	0.17	มากที่สุด
99	ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	4.94	0.24	มากที่สุด
100	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ	4.97	0.16	มากที่สุด
101	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ	4.96	0.16	มากที่สุด
102	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล	4.95	0.25	มากที่สุด
103	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานทั่วไป	4.97	0.16	มากที่สุด
104	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสรรงบประมาณ	4.96	0.19	มากที่สุด
105	ผู้บริหารคิดแบบการจัดตั้งและเสนองบประมาณ	4.96	0.20	มากที่สุด
106	ผู้บริหารคิดอย่างมีความฉลาดทางอารมณ์	4.97	0.17	มากที่สุด
107	ผู้บริหารคิดแบบครองตน ครองคน ครองงาน	4.97	0.16	มากที่สุด
108	ผู้บริหารคิดเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้	4.96	0.23	มากที่สุด
109	ผู้บริหารคิดแบบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและ ชุมชน	4.88	0.34	มากที่สุด
110	ผู้บริหารคิดแบบฉลาดและมีไหวพริบ	4.95	0.25	มากที่สุด
111	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและ นักเรียน	4.96	0.30	มากที่สุด
112	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ	4.96	0.21	มากที่สุด
113	ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร	4.97	0.16	มากที่สุด
114	ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ	4.96	0.22	มากที่สุด
115	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้	4.96	0.18	มากที่สุด
116	ผู้บริหารคิดเพื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ	4.97	0.16	มากที่สุด

ตารางที่ 9 ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)
(n=340)

ข้อ	ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	\bar{X}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
117	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี	4.98	0.15	มากที่สุด
118	ผู้บริหารคิดเพื่อการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น	4.98	0.17	มากที่สุด
119	ผู้บริหารคิดเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียน	4.97	0.16	มากที่สุด
120	ผู้บริหารคิดเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ	4.98	0.18	มากที่สุด
121	ผู้บริหารคิดเพื่อคุณภาพผู้เรียน	4.98	0.14	มากที่สุด
122	ผู้บริหารคิดเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร	4.97	0.17	มากที่สุด
123	ผู้บริหารคิดแบบการสร้างแรงจูงใจและรักษาไว้ซึ่งบุคลากร	4.76	0.42	มากที่สุด
124	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์งาน	4.98	0.15	มากที่สุด
125	ผู้บริหารคิดแบบคุณภาพของบุคลากรและสถานศึกษา	4.67	0.50	มากที่สุด
126	ผู้บริหารคิดแบบมุ่งสัมพันธ์	4.95	0.22	มากที่สุด
127	ผู้บริหารคิดเพื่อใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	4.97	0.19	มากที่สุด
128	ผู้บริหารคิดแบบธรรมมาภิบาล	4.97	0.19	มากที่สุด
129	ผู้บริหารคิดแบบมีคุณธรรมจริยธรรม	4.97	0.16	มากที่สุด

จากตารางที่ 9 พบว่าโดยภาพรวมตัวแปรทั้ง 129 ตัวแปร มีค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) ของคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา อยู่ระหว่าง 4.98-4.53 ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นต่อตัวแปรอยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า มีค่าระหว่าง 0.54-0.13 แสดงว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นต่อตัวแปรหรือมีความสอดคล้องกัน อยู่ในระดับมากที่สุด โดยตัวแปรที่มีค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) มากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ตัวแปรที่ 95 ผู้บริหารคิดเพื่อจัดการเรียนการสอน (\bar{X}) 4.98 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.32 ตัวแปรที่ 97 ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด (\bar{X}) 4.98 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.32 ตัวแปรที่ 120 ผู้บริหารคิดเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ (\bar{X}) 4.98 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.18

2.3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การวิเคราะห์โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) มีการตรวจสอบโดยใช้สถิติทดสอบ ซึ่งในที่นี้ใช้การตรวจสอบโดยสถิติตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน โดยพิจารณาจากค่า KMO and Bartlett's Test โดยค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (MSA) อยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 และสถิติทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบตัวแปรต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ จากการวิเคราะห์องค์ประกอบได้ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่

ตารางที่ 10 ค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin and Bartlett's Test)

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		.893
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	71532.001
	df	8256
	Sig.	.000

จากตารางที่ 10 พบว่า ผลการทดสอบ KMO ของข้อมูลชุดที่เก็บได้จากการวิจัยได้เท่ากับ 0.893 ซึ่งไคเซอร์และไรซ์ (Kaiser and Rice) ได้ทำการศึกษาค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) ในการวัดความเหมาะสมของข้อมูลว่าควรใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบหรือไม่ และได้สรุปว่าถ้าค่า KMO ≥ 0.7 ซึ่งถือว่ามีค่ามาก (มากกว่า 0.5 และเข้าสู่ 1) และจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยค่าสถิติทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity พบว่ามีค่าสถิติ Chi-Square ที่ได้ทดสอบความเหมาะสมของรูปแบบองค์ประกอบ เท่ากับ 71532.001 แสดงว่าข้อมูลชุดนั้นสามารถใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบได้ดี ดังนั้นข้อมูลชุดนี้จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบได้ดี การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยค่าสถิติทดสอบ Bartlett's Test มีนัยสำคัญทางสถิติ (sig 0.00 ≥ 0.05) แสดงว่าเมทริกซ์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงมีความเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบต่อไป

การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ใช้การสกัดองค์ประกอบ (Factor Extraction) ด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis: PCA) ด้วยการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) และการหมุนแกนด้วยวิธีวาริแม็กซ์ (Varimax Rotation) โดยข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาครั้งนี้ใช้เกณฑ์ในการเลือกองค์ประกอบดังนี้ 1) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป 2) มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) ≥ 1 ตามเกณฑ์ของไคเซอร์ (Kaiser's Criterion) และ 3) มีตัวแปรอธิบายองค์ประกอบมากกว่า 3 ตัวขึ้นไป (Hatcher) เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ดังกล่าวพบว่าได้จำนวนองค์ประกอบและค่าความแปรปรวนของตัวแปร สามารถจัดกลุ่มองค์ประกอบได้จำนวน 8 องค์ประกอบ รายละเอียดดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 องค์ประกอบ ค่าความแปรปรวนของตัวแปร ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร และ ค่าร้อยละความแปรปรวนสะสมของตัวโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

Component	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative % Of variance	Total	% of Variance	Cumulative % of variance
1	36.635	28.399	28.399	21.325	16.531	16.531
2	15.614	12.104	40.503	10.993	8.521	25.053
3	8.799	6.821	47.325	10.526	8.160	33.212
4	6.430	4.984	52.309	9.531	7.389	40.601
5	5.935	4.601	56.910	9.515	7.376	47.977
6	4.838	3.751	60.660	5.883	4.560	52.538
7	3.306	2.563	63.223	5.342	4.141	56.679
8	2.969	2.301	65.525	4.041	3.133	59.811

จากตารางที่ 11 พบว่า เมื่อพิจารณาเฉพาะองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) ≥ 1 และมีตัวแปรอธิบายองค์ประกอบมากกว่า 3 ตัวขึ้นไป พบว่ามีเพียง 8 องค์ประกอบที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ องค์ประกอบที่ 1-8 เมื่อหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแมกซ์ (Varimax method) แล้ว องค์ประกอบที่ 1 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) สูงสุดเท่ากับ 21.325 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 16.531 องค์ประกอบที่ 2 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 10.993 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 8.521 องค์ประกอบที่ 3 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 10.526 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 8.160 และองค์ประกอบที่ 4 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 9.531 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 7.389 องค์ประกอบที่ 5 ค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 9.515 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 7.376 องค์ประกอบที่ 6 ค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 5.883 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 4.560

องค์ประกอบที่ 7 ค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 5.342 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 4.141 องค์ประกอบที่ 8 ค่าความแปรปรวนของตัวแปรหรือค่าไอเกน (Eigenvalues) เท่ากับ 4.041 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 3.133 และพบว่าองค์ประกอบทั้ง 8 องค์ประกอบดังกล่าวสามารถอธิบายความแปรปรวนสะสมได้ร้อยละ 59.811 ซึ่งสามารถจำแนกเป็นองค์ประกอบและตัวแปรได้ดังรายละเอียดในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละองค์ประกอบหลังการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแมกซ์ (Varimax method)

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8
b93	0.950							
b91	0.878							
b99	0.864							
b81	0.857							
b92	0.848							
b96	0.832							
b102	0.827							
b76	0.818							
b97	0.812							
b94	0.806							
b53	0.796							
b52	0.792							
b100	0.765							
b101	0.760							
b95	0.754							
b74	0.714							

ตารางที่ 12 ตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละองค์ประกอบหลังการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแมกซ์ (Varimax method) (ต่อ)

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8
b26		0.948						
b27		0.947						
b28		0.942						
b25		0.932						
b24		0.926						
b29		0.924						
b30		0.902						
b31		0.838						
b32		0.761						
b7			0.925					
b16			0.922					
b17			0.916					
b8			0.914					
b10			0.900					
b9			0.898					
b18			0.871					
b19			0.864					
b20			0.817					
b11			0.763					
b65				0.896				
b66				0.885				
b67				0.869				
b68				0.847				
b64				0.831				

ตารางที่ 12 ตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละองค์ประกอบหลังการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแมกซ์ (Varimax method) (ต่อ)

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8
b69				0.818				
b63				0.793				
b62				0.755				
b61				0.721				
b70				0.716				
b112					0.801			
b113					0.780			
b114					0.751			
b111					0.728			
b115					0.722			
b117					0.713			
b47						0.940		
b48						0.936		
b49						0.935		
b46						0.910		
b50						0.851		
b45						0.894		
b44						0.795		
b14							0.886	
b3							0.884	
b2							0.883	
b15							0.878	
b4							0.801	
b5							0.763	

ตารางที่ 12 ตัวแปรและค่าน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละองค์ประกอบหลังการหมุนแกนแบบตั้งฉาก (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีวาริแมกซ์ (Varimax method) (ต่อ)

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8
b36								0.765
b37								0.762
b35								0.744
b38								0.701

จากตารางที่ 12 พบว่า องค์ประกอบตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามเกณฑ์การคัดเลือกตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ 0.7 ขึ้นไป และจำนวนตัวแปรในแต่ละองค์ประกอบต้องมีตัวแปรบรรยายองค์ประกอบนั้น ๆ ตั้งแต่ 3 ตัวแปรขึ้นไปพบว่าได้องค์ประกอบทั้งหมด 8 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 16 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.878-0.714 องค์ประกอบที่ 2 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 9 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.948-0.763 องค์ประกอบที่ 3 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 10 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.925-0.761 องค์ประกอบที่ 4 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 10 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.896-0.716 องค์ประกอบที่ 5 ตัวแปรบรรยายจำนวน 6 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.801-0.713 องค์ประกอบที่ 6 ตัวแปรบรรยายจำนวน 7 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.940-0.795 องค์ประกอบที่ 7 ตัวแปรบรรยายจำนวน 6 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.886-0.763 องค์ประกอบที่ 8 ตัวแปรบรรยายจำนวน 4 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.714-0.701 รวมตัวแปรบรรยายที่อธิบายองค์ประกอบทั้งสิ้น 68 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.948-0.701

ตารางที่ 13 ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
ในแต่ละองค์ประกอบ

องค์ประกอบที่	ตัวแปร	จำนวนตัวแปร
1	93,91,99,81,,92,96,102,76,97,94,53,52,100,101,95,74	16
2	26,27,28,25,24,29,30,31,32	9
3	7,16,17,8,10,9,18,19,20,11	10
4	65,66,67,68,64,69,63,62,61,70	10
5	112,113,114,111,115,117	6
6	47,48,49,50,45,44,14	7
7	14,3,2,15,4,5	6
8	36,37,35,38	4
รวมทั้งหมด		68

จากตารางที่ 13 พบว่า โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีทั้งหมด 8 องค์ประกอบ รวมทั้งสิ้น 68 ตัวแปร โดยองค์ประกอบที่ 1 นั้นมีตัวแปรบรรยายรวมทั้งหมด 16 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 2 นั้นมีตัวแปรบรรยายรวมทั้งหมด 9 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 3 มีตัวแปรบรรยายรวมทั้งหมด 10 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 4 มีตัวแปรบรรยายรวมทั้งหมด 10 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 5 มีตัวแปรบรรยายรวม 6 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 6 มีตัวแปรบรรยาย 7 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 7 มีตัวแปรบรรยายรวม 6 ตัวแปร องค์ประกอบที่ 8 มีตัวแปรบรรยายรวม 4 ตัวแปร รวมทั้งหมด 68 ตัวแปร โดยในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีตัวแปรบรรยายรายละเอียดองค์ประกอบดังตารางที่ 14-21

ตารางที่ 14 องค์ประกอบที่ 1

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
93	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง	0.950
91	ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์	0.878
99	ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	0.864
81	ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูล ที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ	0.857
92	ผู้บริหารการคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา	0.848
96	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม	0.832
102	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล	0.827
76	ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมา พิจารณา	0.818
97	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด	0.812
94	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง	0.806
53	ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ	0.796
52	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง	0.792
100	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ	0.765
101	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ	0.760
95	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการเรียนการสอน	0.754
74	ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง	0.714
	ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)	21.325
	ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)	16.531
	ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative % of variance)	16.531

จากตารางที่ 14 พบว่า องค์ประกอบที่ 1 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 16 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) คือตัวแปรที่ 93, 91, 99, 81, 92, 96, 102, 76, 97, 94, 53, 52, 100, 95, 74, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรใน องค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.950-0.714 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 21.325 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (percentage of variance) เท่ากับ 16.531 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative % of variance) เท่ากับ 16.531 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 16 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.878 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.714 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 1 พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับ ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์ ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อ ตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล”

ตารางที่ 15 องค์ประกอบที่ 2

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
26	ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้	0.948
27	ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้	0.947
28	ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา	0.942
25	ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา	0.932
24	ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด	0.926
29	ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์	0.924
30	ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง	0.902
31	ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด	0.838
32	ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ	0.761
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		10.993
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		8.521
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative % of variance)		25.053

จากตารางที่ 15 พบว่า องค์ประกอบที่ 2 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 9 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) คือตัวแปรที่ 26, 27, 28, 25, 24, 29, 30, 31, 32, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.948 - 0.761 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 10.993 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (percentage of variance) เท่ากับ 8.521 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative percentage of variance) เท่ากับ 25.053 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 9 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.948 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.761 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 9 พบว่า

ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้ ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้ ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการ จำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “**ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ**”

ตารางที่ 16 องค์ประกอบที่ 3

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
7	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ	0.925
16	ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่ซับซ้อน	0.922
17	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบครอบ	0.916
8	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย	0.914
10	ผู้บริหารคิดแบบลดทลกลิสต์ค้นหา	0.900
9	ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ	0.898
18	ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน	0.871
19	ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด	0.864
20	ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความจริงที่ตีมาแก้ปัญหา	0.817
11	ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นกุศล	0.763
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		10.526
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		8.160
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative % of variance)		33.212

จากตารางที่ 16 พบว่า องค์ประกอบที่ 3 มีตัวแปรบรรยายจำนวน 10 ตัวแปร เรียงลำดับ ความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) คือตัวแปรที่ 7, 16, 17, 8, 10, 9, 18, 19, 20, 11, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.925 - 0.763 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 10.526 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (percentage of variance) เท่ากับ 8.160 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (cumulative percentage of variance) เท่ากับ 33.212 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 10 ตัวแปรเป็นตัวแปร ที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา ที่ต้นเหตุ” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.925 ตัวแปร ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นกุศล มีค่า น้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.763 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดใน

องค์ประกอบที่ 3 พบว่าผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่คับขัน ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบคอบ ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า **“ผู้บริหารคิดรอบคอบ”**

ตารางที่ 17 องค์ประกอบที่ 4

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนักองค์ประกอบ
65	ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม	0.896
66	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ	0.885
67	ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล	0.869
68	ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน	0.847
64	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา	0.831
69	ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่อ งาน	0.818
63	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ	0.793
62	ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย	0.755
61	ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด	0.721
70	ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น	0.716
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		9.531
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		7.389
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative % of Variance)		40.601

จากตารางที่ 17 พบว่า องค์ประกอบที่ 4 มีตัวแปรสำคัญบรรยายจำนวน 10 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) คือตัวแปรที่ 65, 66, 67, 68, 64, 69, 63, 62, 61, 70, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.896 - 0.716 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 9.531 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Percentage of Variance) เท่ากับ 7.389 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative of Variance) เท่ากับ 40.601 ลักษณะเช่นนี้ แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 10 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.896 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.716 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัว

แปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 4 พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “**ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม**”

ตารางที่ 18 องค์ประกอบที่ 5

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
112	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ	0.801
113	ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร	0.780
114	ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ	0.751
111	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน	0.728
115	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้	0.722
117	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี	0.713
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		9.515
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		7.376
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative % of Variance)		47.977

จากตารางที่ 18 พบว่า องค์ประกอบที่ 5 มีตัวแปรสำคัญบรรยายจำนวน 6 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) คือตัวแปรที่ 112, 113, 114, 111, 115, 117, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.801 - 0.713 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 9.515 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Percentage of Variance) เท่ากับ 7.376 และค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative Percentage of Variance) เท่ากับ 47.977 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 6 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.801 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.713 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 5 พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “**ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา**”

ตารางที่ 19 องค์ประกอบที่ 6

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
47	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา	0.940
48	ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด	0.936
49	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ	0.935
46	ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์	0.910
50	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์	0.851
45	ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณญาณ	0.894
44	ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์	0.795
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		5.883
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		4.560
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative % of Variance)		52.538

จากตารางที่ 19 พบว่า องค์ประกอบที่ 6 มีตัวแปรสำคัญบรรยายจำนวน 7 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) คือตัวแปรที่ 47, 48, 49, 46, 50, 45, 44, ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.940 - 0.795 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 5.883 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Percentage of Variance) เท่ากับ 4.560 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative Percentage of Variance) เท่ากับ 52.538 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 6 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.940 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.795 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรย่อยทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 6 พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับการผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “**ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณญาณ**”

ตารางที่ 20 องค์ประกอบที่ 7

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
14	ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ	0.886
3	ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล	0.884
2	ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน	0.883
15	ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในด้าน ความคิด	0.878
4	ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย	0.801
5	ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็น จริง	0.763
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		5.342
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		4.141
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative % of Variance)		56.679

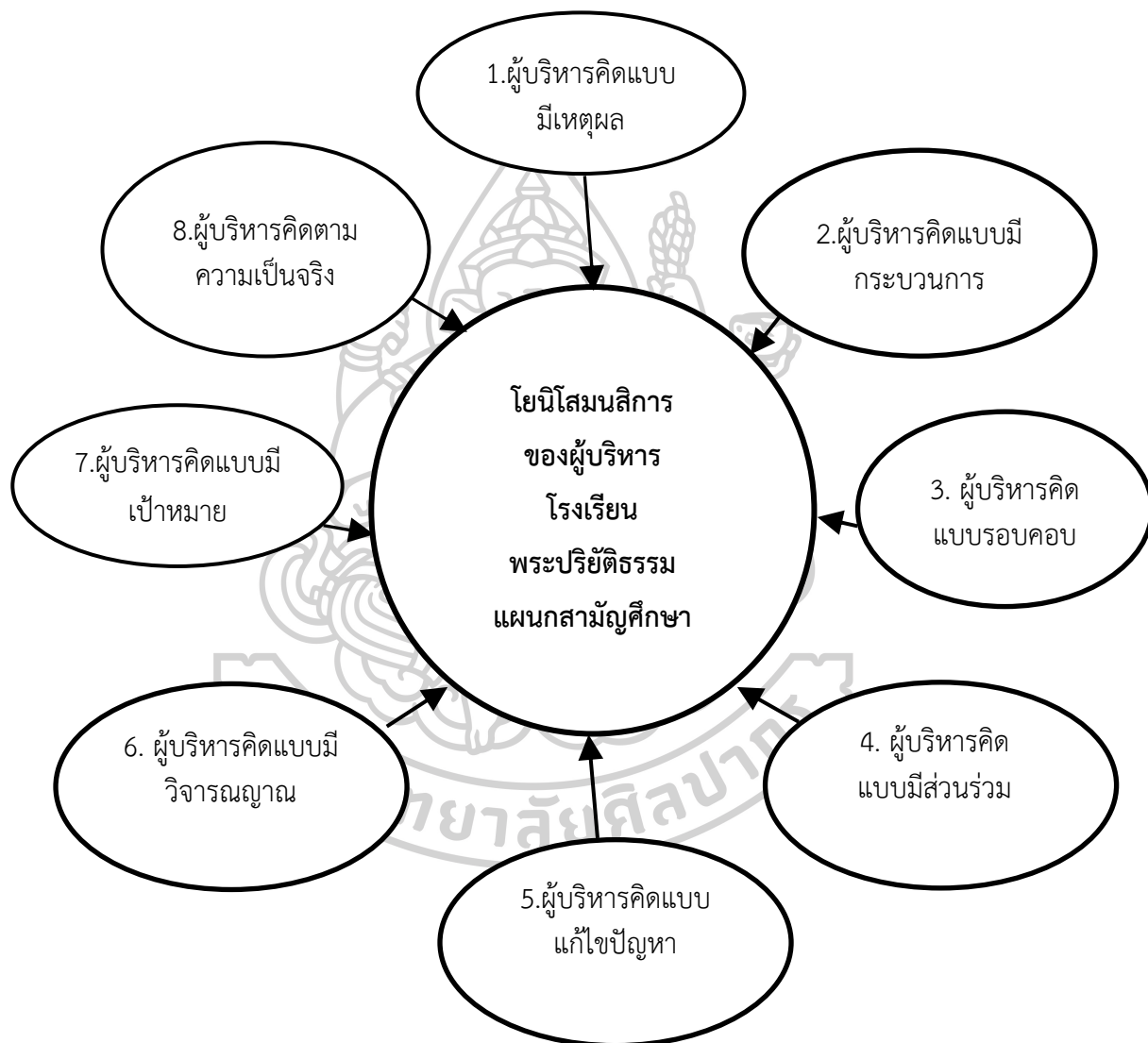
จากตารางที่ 20 พบว่า องค์ประกอบที่ 7 มีตัวแปรสำคัญบรรยายจำนวน 6 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) คือตัวแปรที่ 14,3,2,15,4,5,ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.886 - 0.763 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 5.342 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Percentage of Variance) เท่ากับ 4.141 และค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative of Variance) เท่ากับ 56.679 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 6 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.886 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริง” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.763 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ 7 พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน ผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย”

ตารางที่ 21 องค์ประกอบที่ 8

ตัวแปร	ข้อความ	น้ำหนัก องค์ประกอบ
36	ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา	0.765
37	ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์	0.762
35	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง	0.744
38	ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก	0.701
ค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues)		4.041
ค่าร้อยละความแปรปรวนของตัวแปร (% of Variance)		3.133
ค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร (Cumulative % of Variance)		59.811

จากตารางที่ 21 พบว่า องค์ประกอบที่ 8 มีตัวแปรสำคัญบรรยายจำนวน 4 ตัวแปร เรียงลำดับความสำคัญตามน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) คือตัวแปรที่ 36,37,35,38,ซึ่งมีค่าน้ำหนักตัวแปรในองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.765 - 0.701 มีค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalues) เท่ากับ 4.041 ค่าร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปร (Percentage of Variance) เท่ากับ 3.133 และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวนของตัวแปร ((cumulative % of variance) เท่ากับ 59.811 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 4 ตัวแปรเป็นตัวแปรที่ร่วมกันบรรยายองค์ประกอบได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปร “ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุดคือ 0.765 และตัวแปร “ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก” มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ 0.701 และเมื่อพิจารณาจากการจัดหมวดหมู่ของตัวแปรทั้งหมดในองค์ประกอบที่ พบว่า ส่วนใหญ่ตัวแปรจะเกี่ยวข้องกับผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์ ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงผู้วิจัยจึงตั้งชื่อตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในองค์ประกอบนี้ว่า “ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง”

จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า ประกอบไปด้วย 8 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล 2. ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ 3. ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ 4. ผู้บริหารคิดแก้ไข้ปัญหา 5. ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม 6. ผู้บริหารคิดมีวิจารณ์ญาณ 7. ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย 8. ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 3

แผนภูมิที่ 3 องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

จากรูปที่ 3 อธิบายได้ว่า โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

1. องค์ประกอบด้านผู้บริหรคิดแบบมีเหตุผล ประกอบด้วย 1) ผู้บริหรคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์ 2) ผู้บริหรคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา 3) ผู้บริหรคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ 4) ผู้บริหรคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง 5) ผู้บริหรคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา 6) ผู้บริหรคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม 7) ผู้บริหรคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล 8) ผู้บริหรคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา 9) ผู้บริหรคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด 10) ผู้บริหรคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง 11) ผู้บริหรคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ 12) ผู้บริหรคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง 13) ผู้บริหรคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ 14) ผู้บริหรคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ 15) ผู้บริหรคิดแบบระดมสมอง 16) ผู้บริหรคิดเพื่อระดมสมอง

2. องค์ประกอบด้านผู้บริหรคิดแบบมีกระบวนการ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหรคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้ 2) ผู้บริหรคิดพิจารณาตัดสินใจได้ 3) ผู้บริหรมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา 4) ผู้บริหรใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา 5) ผู้บริหรคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด 6) ผู้บริหรคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์ 7) ผู้บริหรคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง 8) ผู้บริหรคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด 9) ผู้บริหรคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

3. องค์ประกอบด้านผู้บริหรคิดแบบรอบคอบ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหรคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ 2) ผู้บริหรคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่ซับซ้อน 3) ผู้บริหรคิดแบบละเอียดรอบคอบ 4) ผู้บริหรคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย 5) ผู้บริหรคิดแบบลดทลเลสเต็มหา 6) ผู้บริหรใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ 7) ผู้บริหรคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน 8) ผู้บริหรคิดแบบดึงความรู้จากความจริงจำที่ตีมาแก้ปัญหา 9) ผู้บริหรคิดแบบแบ่งวอกเป็นกุศล

4. องค์ประกอบด้านผู้บริหรคิดแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) ผู้บริหรคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม 2) ผู้บริหรคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ 3) ผู้บริหรคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 4) ผู้บริหรคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน 5) ผู้บริหรคิดแบบพัฒนาสติปัญญา 6) ผู้บริหรคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่องาน 7) ผู้บริหรคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ 8) ผู้บริหรคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย 9) ผู้บริหรคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด 10) ผู้บริหรคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

5. องค์ประกอบด้านผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ 2) ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร 3) ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ 4) ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน 5) ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้ 6) ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี

6. องค์ประกอบด้านผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา 2) ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด 3) ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ 4) ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์ 5) ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ 6) ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ 7) ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์

7. องค์ประกอบด้านผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ 2) ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล 3) ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน 4) ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในด้านความคิด 5) ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย 6) ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริง

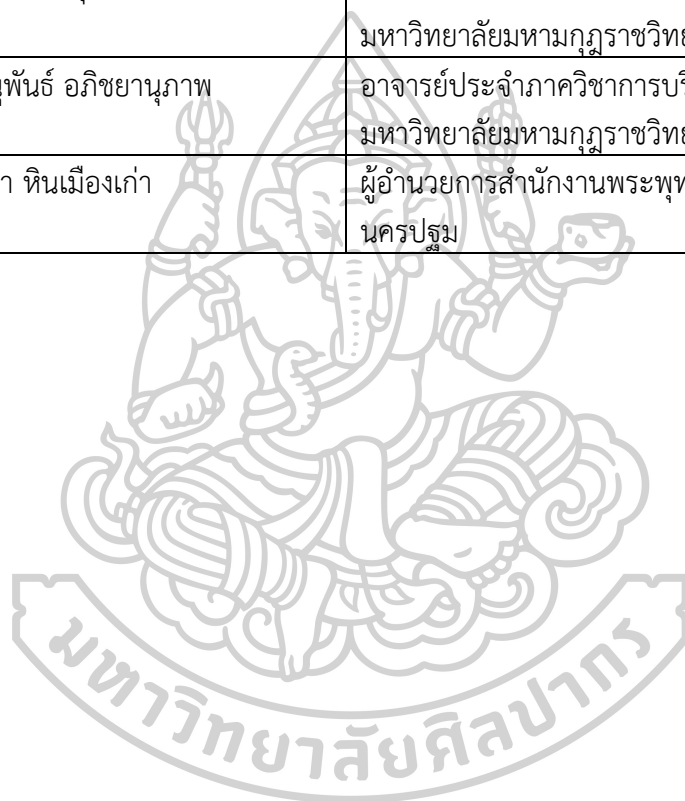
8. องค์ประกอบด้านผู้บริหารคิดตามความจริง ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา 2) ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์ 3) ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง 4) ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก

ตอนที่ 2 ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.1 ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การวิเคราะห์ความถี่และร้อยละของข้อพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีต่อองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำร่างองค์ประกอบที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่เหมาะสมและเป็นไปได้ในขั้นตอนที่ 2 มาตรวจสอบและเพิ่มความเชื่อถือในการสร้างองค์ประกอบที่เหมาะสม โดยการนำเสนอร่างองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้วยวิธีประเมินโดยใช้แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญและนำเสนอร่างองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาประเด็นด้านความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการใช้ประโยชน์ พร้อมทั้งข้อเสนอและการวิพากษ์เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสม ในตาราง ที่ 20

ตารางที่ 22 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันความเป็นไปได้และความเหมาะสมขององค์ประกอบโยนีสโ
มณสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิในการพิจารณา	ตำแหน่ง
1. พระครูสุนทรธรรมโสภณ รศ.ดร.	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. พระราชรัตนมงคล ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. พระมหาฉัตรชัย สุตตชโย ปธ.๙ ผศ.ดร.	คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. ผศ.ดร.อนุพันธ์ อภิขยานุภาพ	อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5. ดร.กัญญา หินเมืองเก่า	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นครปฐม

ตารางที่ 23 ค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลของการแสดงความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

องค์ประกอบ โยนิโสมนสิการ ของผู้บริหาร โรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษา	ความคิดเห็น															
	ความถูกต้อง				ความเหมาะสม				ความเป็นไปได้				การนำไปใช้ประโยชน์			
	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%
องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมี เหตุผล	5	100			5	100			5	100			5	100		
องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมี กระบวนการ	5	100			5	100			5	100			5	100		
องค์ประกอบที่ 3 บริหารคิดแบบ รอบคอบ	5	100			5	100			5	100			5	100		
องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแบบมี ส่วนร่วม	5	100			5	100			5	100			5	100		
องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบ แก้ไขปัญหา	4	80	1	20	4	80	1	20	4	80	1	20	4	80	1	20
องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดแบบมี วิจารณ์ญาณ	5	100			5	100			5	100			5	100		

ตารางที่ 23 ค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลของการแสดงความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และการนำไปใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ต่อ)

องค์ประกอบ โยนิโสมนสิการของ ผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ความคิดเห็น															
	ความถูกต้อง				ความเหมาะสม				ความเป็นไปได้				การนำไปใช้ประโยชน์			
	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%	เห็น ด้วย	%	ไม่ เห็น ด้วย	%
องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมี เป้าหมาย	5	100			5	100			5	100			5	100		
องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดแบบ ตามความเป็นจริง	4	80	1	20	4	80	1	20	4	80	1	20	4	80	1	20

จากตารางที่ 21 พบว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านมีความเห็นสอดคล้องกันว่า องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้อาจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ มีองค์ประกอบที่ 5 มีความเห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 20 องค์ประกอบที่ 8 มีความเห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 80 และเห็นว่าไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ คิดเป็นร้อยละ 20

2.2 ผลวิเคราะห์การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การสังเคราะห์ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมและข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อองค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ชั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่านทำการพิจารณาเกี่ยวกับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและข้อคิดเห็นอื่นๆ ดังรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านความถูกต้อง

จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันความถูกต้องขององค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ทุกองค์ประกอบมีความถูกต้อง โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เช่น ผู้บริหารคิดแบบแก้ไข ปัญหา ผู้บริหารคิดแบบตามความเป็นจริง

2. ด้านความเหมาะสม

จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันความถูกต้องขององค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสม ยกเว้นผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา ผู้บริหารคิดแบบตามความเป็นจริงที่มีปัญหาไม่สัมพันธ์กับองค์ประกอบหลัก ดังนั้นจึงควรปรับเนื้อหาให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ซึ่งจะทำงานวิจัยมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

3. ด้านความเป็นไปได้

จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันความถูกต้องขององค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบมีความเป็นไปได้

4. ด้านการนำไปใช้ประโยชน์

จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันความถูกต้องขององค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

จากแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันความถูกต้องเหมาะสม ความเป็นไปได้และการนำไปใช้ประโยชน์ ขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่า โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง เนื่องจากเมื่อพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ แล้วพบว่า มีความครอบคลุมในทุกองค์ประกอบซึ่งผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วเห็นว่าสมควรใช้เนื้อหาเดิมและความหมายเดิม เพราะมีความหมายครอบคลุมในเนื้อหาเดิมอยู่แล้วและเป็นนิยามที่ตรงกับเนื้อหาโดยตรง

บทที่ 5

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้เป็นลำดับดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ องค์ประกอบที่ 3 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 16 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.950 – 0.714 มีค่าความแปรปรวนเท่ากับ 21.325 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 16.531 เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับ 1 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์ 2. ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา 3. ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ 4. ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง 5. ผู้บริหารการคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา 6. ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม 7. ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล 8. ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา 9. ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด 10. ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง 11. ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ 12. ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง 13. ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ 14. ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ 15. ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง 16. ผู้บริหารคิดเพื่อระดมสมอง

องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 9 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.948 – 0.761 มีค่าความแปรปรวนเท่ากับ 10.993 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 8.521 เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับ 2 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิด

แบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้ 2. ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้ 3. ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา 4. ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา 5. ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด 6. ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์ 7. ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง 8. ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด 9. ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

องค์ประกอบที่ 3 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 10 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.925 – 0.763 มีค่าความแปรปรวนเท่ากับ 10.526 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 8.160 เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับ 3 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ 2. ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่คับขัน 3. ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบคอบ 4. ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย 5. ผู้บริหารคิดแบบลดทอนสิ่งที่ไม่จำเป็น 6. ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ 7. ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน 8. ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด 9. ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความทรงจำที่ตีมาแก้ปัญหา 10. ผู้บริหารคิดแบบแบ่งออกเป็นบุคคล

องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 10 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.896 – 0.716 มีค่าความแปรปรวนเท่ากับ 9.531 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 7.389 เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับ 4 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม 2. ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ 3. ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 4. ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน 5. ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา 6. ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่องาน 7. ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ 8. ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย 9. ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด 10. ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 6 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.801 – 0.713 มีค่าความแปรปรวนเท่ากับ 9.515 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 7.367 เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับ 5

และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบพัฒนา เจตคติ 2. ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร 3. ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ 4. ผู้บริหารคิดแบบ มีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน 5. ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้ 6. ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี

องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 7 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.940 – 0.795 มีค่าความแปรปรวน เท่ากับ 5.883 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 4.560 เป็นองค์ประกอบ สำคัญอันดับ 6 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบ แก้ปัญหา 2. ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด 3. ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ 4. ผู้บริหารคิด แบบสร้างสรรค์ 5. ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ 6. ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ 7. ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์

องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 6 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.886 – 0.763 มีค่าความแปรปรวน เท่ากับ 5.342 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 4.141 เป็นองค์ประกอบ สำคัญอันดับ 7 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิง วิชาการ 2. ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล 3. ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน 4. ผู้บริหารมีความคิด พัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในด้านความคิด 5. ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมี เป้าหมาย 6. ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริง

องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง มีจำนวนตัวแปรที่อธิบายองค์ประกอบ 4 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) อยู่ระหว่าง 0.765 – 0.70 มีค่าความแปรปรวน เท่ากับ 4.041 และค่าร้อยละของความแปรปรวนเท่ากับ 3.133 เป็นองค์ประกอบ สำคัญอันดับ 8 และจัดเรียงลำดับตัวแปรค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) ดังนี้ มี 1. ผู้บริหารคิดตาม ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา 2. ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์ 3. ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง 4. ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก

2. ผลการยืนยันองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา โดยวิธีอ้างอิงผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ผลการยืนยันพบว่า ความเห็นสอดคล้อง กันว่าองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีความ ถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ มีองค์ประกอบที่ 5 มี ความเห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 20 มี

ความเห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 20
 มีความเห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 20
 มีความเห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิด
 เป็นร้อยละ 20 องค์ประกอบที่ 8 มีความเห็นด้วยกับความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับ
 ความถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับ
 ความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วย
 กับความเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 20 มีความเห็นด้วยกับการนำไปใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 80
 และเห็นว่าไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ คิดเป็นร้อยละ 20

การอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาอภิปราย โดยแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) โยนิโสมนสิการของ
 ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2) ผลการยืนยันองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของ
 ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากผลการวิเคราะห์ทำให้ได้องค์ประกอบที่
 สำคัญ 8 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล 2. ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ 3.
 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ 4. ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม 5. ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา 6. ผู้บริหาร
 คิดแบบมีวิจรรณญาณ 7. ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย 8. ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

องค์ประกอบทั้งหมดนี้สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ว่า โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร
 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาประกอบด้วยพหุองค์ประกอบ มีความสอดคล้องกับโยนิโส
 มนสิการการของผู้บริหารเกี่ยวกับงานทุกด้านของสถานศึกษา งานทุกด้านจะดำเนินไปอย่างมี
 ประสิทธิภาพหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับโยนิโสมนสิการหรือกระบวนการคิด ซึ่งเป็นภาระอย่างหนึ่งของ
 ผู้บริหารไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ความยากง่ายของโยนิโสมนสิการหรือกระบวนการคิด อาจแตกต่างกัน
 ไปตามสถานการณ์ ดังนั้นองค์ประกอบของโยนิโสมนสิการหรือกระบวนการคิดต้องมีความ
 หลากหลาย แตกต่างกันไป บางครั้งอาจต้องใช้ความคิดส่วนตัว ประสบการณ์ ทักษะและความชำนาญ
 ทางด้านกระบวนการคิด หรือบางสถานการณ์ผู้บริหารต้องตัดสินใจ ซึ่งจากองค์ประกอบที่ได้สามารถ
 อภิปรายผลในแต่ละองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล องค์ประกอบผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล บรรยายด้วย
 ตัวแปรสำคัญ 16 ตัวแปรได้แก่ ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์ ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา
 มุทิตา อุเบกขา ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการ
 ข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง ผู้บริหารคิดด้าน
 เตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม ผู้บริหารคิดเพื่อการ

บริหารงานบุคคล ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ ผู้บริหารคิดแบบประคอง การคิดแบบมีเหตุมีผลเป็นวิธีแห่งการแก้ไขปัญหาเป็นการคิดที่ตรงจุดหมายตรงเรื่องมุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผลทางปัญญาโดยใช้อริยสัจ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ในการแก้ไขปัญหา ในการบริหารงานโรงเรียนก็ต้องใช้ความคิดเป็นเหตุเป็นผลในการปฏิบัติหน้าที่โดยผู้บริหารถือว่าเป็นผู้นำทางการศึกษาต้องยึดหลักการ กฎหมาย กฎระเบียบที่วางไว้และปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบเพื่อให้ปฏิบัติงานเป็นไปได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ผู้บริหารสามารถบริหารงานไปในทางที่ถูกต้องความคิดไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งมีระบบระเบียบจะสามารถจัดข้อมูลให้เรียงกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อให้ได้ความคิดที่ดีที่สุดเช่นเดียวกับหินที่ได้รับการวางเรียงอย่างเหมาะสมย่อมกลายเป็นอาคารที่งดงามในที่สุด ในการบริหารงาน 4 ฝ่าย คือ บริหารวิชาการ บริหารงบประมาณ บริหารบุคคล บริหารทั่วไป ต้องใช้การสั่งงานต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้ชัดเจนถูกต้องยึดกฎและระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และต้องเป็นผู้มีความรู้เป็นอย่างมากในการบริหาร การต้อง ต้องอาศัยประสบการณ์ในการทำงานและใช้ความรู้สติปัญญาในการคิดอย่างมีเหตุผลและสั่งการไปในทางที่ชอบและถูกต้องเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถปฏิบัติงานตามคำสั่งได้ถูกต้องและงานที่ปฏิบัติก็ผ่านไปด้วยดีและถ้าเกิดปัญหาขึ้นมาผู้บริหารก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนหรือภายนอกโรงเรียนผู้บริหารสามารถใช้ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลในการแก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์สอดคล้องกับ ลักษณะ สรีรวัฒน์ (2549) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคิด คือ พฤติกรรมภายในสมองที่อยู่ในลักษณะหรือรูปแบบของการปฏิบัติทางสมองที่เป็นกระบวนการคิดโดยเริ่มจากสภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด วิตกกังวล อารมณ์ตึงเครียดไม่สบายใจจึงต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้คลายความรู้สึกที่ไม่สบาย หรือเพื่อแก้ไขปัญหา นั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปและเกิดความสุขสบาย นอกจากนี้เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคิด คือ การที่คนคนหนึ่งพยายามใช้พลังทางสมองของตนในการนำเอาข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มาจัดวางอย่างเหมาะสมเพื่อให้ได้ซึ่งผลลัพธ์ เช่น การตัดสินใจที่ดีที่สุด สอดคล้องกับ ไบเออร์ (Beyer) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคิดที่มีคุณค่า เพราะการคิดช่วยให้คนได้มองเห็นสภาพปัญหาต่าง ๆ ในอนาคตซึ่งจะช่วยให้บุคคลได้ค้นหาแนวทางในการคิดคือการค้นหาความหมาย ผู้ที่คิดคือผู้ที่กำลังค้นหา ความหมายอะไรบางอย่างนั่นคือกำลังใช้สติปัญญาของตนทำความเข้าใจกับความรู้อันใหม่ ที่ได้เข้ามารวมกับความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่มีอยู่เพื่อหาคำตอบว่าคืออะไรหรืออีกแบบหนึ่งว่าเป็นการ

นำเอาข้อมูลที่เพิ่งเข้ารับใหม่ไปรวมเข้ากับข้อมูลเก่าที่ระลึกได้ เพื่อสร้างความคิดอ่านเหตุผลหรือข้อตัดสินใจ

องค์ประกอบที่ 2. ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการองค์ประกอบผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ บรรยายด้วยตัวแปรสำคัญ 9 ตัวแปร ได้แก่ ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้ ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจ ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการหรือกระบวนการคิดผู้บริหารเป็นผู้ชี้ขาดคือผู้นำขององค์กรคนแรกที่ยกปัญหาคนแรกที่จะตัดสินใจว่าไปทางซ้ายทางขวา สถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีทรัพยากรจำกัด บุคลากรจำกัด สถานการณ์ปัจจุบันไม่สามารถแก้ปัญหาได้ การคิดแบบมีกระบวนการจึงจำเป็นสำหรับผู้บริหารในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในการวางแผน ในการบริหารจัดการ การกำหนดว่าจะทำอะไรก่อนและอะไรหลัง กระบวนการคิดเป็นวิธีวางแผนเพื่ออนาคตเป็นการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยจัดทรัพยากร โดยเฉพาะผู้บริหารต้องกำหนดแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้เงื่อนไขที่ดีที่สุดภายใต้การเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง บริหารงบประมาณ บริหารบุคคลให้บรรลุเป้าหมาย การบรรลุเป้าหมายต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุมการประเมินความได้เปรียบเสียเปรียบของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและการคาดการณ์ของอนาคต กระบวนการคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อผู้บริหารจะประสบความสำเร็จต้องมีการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการจะไปให้ถึง วิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ การหาทางเลือก การวางแผนปฏิบัติการ การวางแผนคู่ขนาน การทดสอบในสถานการณ์จำลอง การลงมือปฏิบัติการ การประเมินผล สอดคล้องกับ สงวน อินทร์รักษ์ ได้ศึกษาทักษะการคิดที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษา ทักษะการคิดได้ชื่อว่าเป็นทักษะที่สำคัญที่สุดที่ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้รับความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน ทักษะการคิดเป็นต้นทางของทักษะด้านอื่น ที่ต้องใช้ทั้งด้านความรู้เทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เพราะการคิดเป็นที่มาของการกระทำทุกอย่างในทุกขั้นตอนของการบริหาร และการทำงาน ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะคิดแบบองค์รวมอย่างสร้างสรรค์ได้นำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายปลายทางได้อย่างสำเร็จ และคนรอบข้างมีความสุขวิธีการการคิดแบบนักบริหารต้องคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง มุ่งความสำเร็จ การคิดอย่างมีประสิทธิภาพของผู้บริหารคือการเป็นนักคิดที่ดี ผู้บริหารต้องฝึกให้มีลักษณะของนักคิด มีวิธีคิดเชิงบวก คิดแบบทวิลักษณ์ คิดเชิงกลยุทธ์ รวมทั้งคิดอย่างเป็นระบบ รู้จักกำหนดเป้าหมายความสำเร็จ

ของผลงาน และการจูงใจให้ผู้ที่บังคับบัญชาคล้อยตามก็เป็นส่วนสำคัญยิ่ง หากผู้บริหารสามารถพัฒนาทักษะการคิดได้ครบก็จะทำให้การบริหารสถานศึกษาประสบความสำเร็จและยากที่จะเกิดผิดพลาดในการตัดสินใจและการวินิจฉัยสั่งการในสิ่งต่าง ๆ

องค์ประกอบที่ 3. ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบองค์ประกอบผู้บริหารคิดแบบรอบคอบบรรยายด้วยตัวแปร 9 ตัวแปรได้แก่ ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่ซับซ้อน ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบคอบ ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย ผู้บริหารคิดแบบลดทอนเลสเต็ทหา ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความจริงจังที่ตีมาแก้ปัญหา ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นกุศล ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ คือ การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการ การเลือกปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติหรือการเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดทางใดทางหนึ่ง จากทางเลือกหลายๆ ทาง เพื่อให้บรรลุตามที่ต้องการหรือการวินิจฉัยสั่งการ คือ การชั่งใจไตร่ตรองและตัดสินใจเลือกทางที่เห็นว่าดีที่สุดทางใดทางหนึ่งจากหลายๆ ทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ ผู้บริหารผู้นำมีความเกี่ยวข้องกันโดยตรงกับการวางแผนการวางแผนเกิดขึ้นในทุกระดับของการบริหารในองค์การทุกแห่ง การวางแผนเป็นเรื่องที่จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องกันตลอดเวลาไม่มีสิ้นสุดและมีการปรับปรุงแผนที่ได้กำหนดไว้อยู่เสมอ โดยให้แผนนั้นมีความยืดหยุ่นสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ การวางแผนเป็นการคิดไปยังอนาคตที่ยังไม่เกิด โดยผู้นำจะต้องคาดคะเนสถานการณ์ในอนาคตทั้งในระยะใกล้ เช่น ช่วยเวลา 1 - 2 ปีข้างหน้า และระยะไกล เช่น 3 - 5 ปีข้างหน้า การวางแผนเป็นเรื่องของการคาดการณ์ล่วงหน้าและสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวางแผนอย่างครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน เป็นการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นความคิดในทางริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดเชิงวิเคราะห์ การใช้วิจารณญาณ โดยอาศัยความสามารถทางด้านสติปัญญาของผู้นำแต่ละคน โดยผู้นำแต่ละคนมีกำหนดมีความแตกต่างกันตามหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของผู้นำนั้น การเลือกที่ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ ในการนำไปสู่ผลลัพธ์ที่น่าพอใจ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง เป็นการตัดสินใจอย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของบุคคลต่าง ๆ ผู้บริหารคิดอย่างรอบคอบเป็นการตัดสินใจทางการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลือกหรือไม่เลือก อนุมัติหรือไม่อนุมัติ การปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ หรือการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อยึดถือปฏิบัติ สอดคล้องกับ ซามอน (Simon) ได้ศึกษาการตัดสินใจ การตัดสินใจเป็นหัวใจของการบริหารและเป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญของผู้บริหาร ยิ่งตำแหน่งสูงเท่าใด การตัดสินใจก็จะยิ่งมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งกระบวนการตัดสินใจ มีการกำหนดปัญหา คือ การกำหนดปัญหา ผู้บริหารต้องเข้าปัญหา วิเคราะห์ ขอบเขตและลักษณะก่อนที่จะแก้ปัญหา ได้แก่ รู้จักปัญหา กำหนดปัญหา และการวิเคราะห์สถานการณ์ เป็นต้น ค้นหาทางเลือก คือ การพัฒนาทางเลือก มีการเลือกเพื่อการปฏิบัติการถ้าเพียงวิธีเดียวในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การประเมินทางเลือก คือ การประเมินเพื่อเลือกที่จะบรรลุเป้าหมายได้ดี

ที่สุด ทำการตัดสินใจ คือ เมื่อมีหลายทางเลือกผู้บริหารสามารถใช้หลัก 3 ประการได้แก่ ประสบการณ์ การทดลอง การวิจัยและการวิเคราะห์ การปฏิบัติตามการตัดสินใจ คือ จะต้องให้บุคคลที่เกี่ยวข้องนั้นอยู่ในกระบวนการตัดสินใจด้วย เมื่อทางเลือกมีการพัฒนาและประเมินผลพนักงานจะถือว่ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น การประเมินผลลัพธ์และการป้อนกลับ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการตัดสินใจเป็นการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามการตัดสินใจและค้นหาการป้อนกลับเกี่ยวกับการตัดสินใจ และ ดูเอน (Duane) กล่าวว่า กระบวนการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมซึ่งจะนำไปสู่ตัวเลือกต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ขั้นตอนระบุปัญหาในการบริหาร ขั้นตอนหาข้อมูล ขั้นตอนวิเคราะห์ปัญหา ขั้นตอนประเมินตัวเลือกในการแก้ปัญหาและขั้นตอนการตัดสินใจ

องค์ประกอบที่ 4. ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม องค์ประกอบผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม บรรยายด้วยตัวแปร 10 ตัวแปร ได้แก่ ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่องาน ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนการที่องค์กรหรือองค์กรได้ร่วมกันจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารจะต้องตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อให้คณะกรรมการสถานศึกษานั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาซึ่งก็จะประกอบไปด้วย ประธานกรรมการ ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศิษย์เก่า ทำหน้าที่ดูแลกำกับและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคม รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการประกันคุณภาพภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องมีความผูกพันต่อการพัฒนาการทำงานเป็นทีม การกระจายอำนาจ ความไว้วางใจกัน การให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การร่วมกันตัดสินใจ การร่วมกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ความเป็นอิสระในการบริหารองค์การ เข้าใจธรรมชาติขององค์การ สอดคล้องกับ แอนโทนี สวอนเบิร์ก ลอเยอร์ (Anthony Swansburg Lawler) ได้ศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สิ่งที่ตัดสินใจต้องเป็นเรื่องสำคัญ มีการแบ่งอำนาจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา การไว้วางใจกัน ความผูกพัน เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ความเป็นอิสระที่จะรับผิดชอบและสามารถดูแลตนเองได้ คุณลักษณะอื่น ๆ สารสนเทศ ความรู้และทักษะ อำนาจ ลิเคิร์ต (Likert) ได้ศึกษาสาระสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การรับฟังความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ได้บังคับบัญชา การกระตุ้นจูงใจให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน ระบบการติดต่อสื่อสารภายใต้องค์การ การมีปฏิริยาโต้ตอบกันอย่างเปิดเผย การตัดสินใจ การ

ควบคุมงาน การเห็นความสำคัญของการพัฒนาพนักงานโดยการฝึกอบรม ไบรแมน (Bryman) ได้กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม 4 ประการ คือ บรรยากาศของการมีส่วนร่วม จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเลือกเป้าหมายที่เข้าเห็นคุณค่า ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาควรเพิ่มเป้าหมายส่วนบุคคล กับเป้าหมายองค์การให้เท่าเทียมกัน ผู้มีส่วนร่วมจะเพิ่มการควบคุมงานมากขึ้นถ้ามีแรงจูงใจและความมีอิสระเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานมากขึ้น เมื่อบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเขาจะมีสาระสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

องค์ประกอบที่ 5. ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา องค์ประกอบผู้บริหารคิดแก้ไขปัญหา บรรยายด้วยตัวแปร 10 ตัวแปร ได้แก่ องค์ประกอบ ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหา ภายในองค์กร ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้ ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา ความสามารถแก้ไขปัญหภายในโรงเรียน โรงเรียนเป็นองค์การหนึ่งของสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ผู้บริหารและครูภายในโรงเรียนจะต้องมีความสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จ เพื่อบรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโรงเรียน การทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมนั้นเป็นการตอบสนองธรรมชาติของมนุษย์ที่ชอบอยู่ด้วยกันและเป็นการได้ช่วยกันคิดช่วยกันออกความเห็นและช่วยกันลงมือทำย่อมนำไปสู่ปัญหาที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน โรงเรียนจะมีการกำหนดรูปแบบให้เหมาะสมกับขนาด และภารกิจของโรงเรียนแต่ไม่ว่าจะมีรูปแบบการบริหารแบบใด ระบบใด การทำงานของโรงเรียนย่อมประกอบด้วย เป้าหมาย คือ การมุ่งถึงความสำเร็จที่สูงที่สุดที่เกิดการทำงาน บทบาทหน้าที่เป็นส่วนประกอบรองมาเพื่อร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้มอบหมายเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดการประสานงาน เป็นแนวทางของความร่วมมือในการปฏิบัติงานให้มีความชัดเจนและเกิดความเรียบร้อยกิจกรรม คือ การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายการจัดการศึกษาในโรงเรียน เป็นการสร้างคนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของบุคคลตามแนวทางที่เหมาะสมการบริหารจัดการในโรงเรียน จึงควรมีความยืดหยุ่นพอสมควร ตั้งแต่หลักสูตร ควรปรับให้เหมาะสมกับท้องถิ่นสภาพของบุคลากร และทรัพยากรที่มีอยู่ การจัดวิชาต่าง ๆ สำหรับการเรียนการสอน รวมทั้งการจัดกิจกรรมในหลักสูตรและเสริมหลักสูตร ควรให้เพียงพอและหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการและความถนัดของนักเรียน จะช่วยเป็นแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ การปรับตัวและบุคลิกภาพของนักเรียน จะช่วยเป็นแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ การปรับตัวและบุคลิกภาพของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม ภาวะเปียบ ข้อบังคับต่าง ๆ บางเรื่องเป็นสิ่งล้าสมัย ไม่ทันยุคสมัยปัจจุบัน ควรมีการปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ผู้บริหารมีส่วนสำคัญในการดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลเกิดราบรื่น เรียบร้อย และความเจริญก้าวหน้า ผู้บริหารจึงควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมไม่ใช้อำนาจเผด็จ

การ ไม่ควรยึดกฎระเบียบโดยเคร่งครัด สิ่งใดเป็นอุปสรรคต่อการทำงานควรมีการยืดหยุ่นบ้างแต่ไม่เสียประโยชน์หรือเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารควรจะเป็น ผู้สร้างความไว้วางใจให้กับผู้ร่วมงานเป็นที่ยอมรับ มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อร่วมงาน เป็นที่ปรึกษาทั้งในเรื่องการเรียนการสอนเรื่องส่วนตัวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เพื่อเป็นการลดช่องว่างซึ่งกันและกันและควรมีการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การยกย่อง ชมเชย และให้รางวัลในบางโอกาส ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหาคือ ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนด้วยความสามัคคีทั้งด้านการบริหาร การจัดการเรียนการสอนนักเรียนและงานรับผิดชอบอื่น ๆ จนประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับ สุวิทย์ มูลคำ ที่ได้ศึกษาการคิดแก้ไขปัญหาคือ ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการคิดทั้งหมด การคิดแก้ปัญหาเป็นสิ่งสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ ซึ่งจะต้องใช้การคิดเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดเวลาทักษะการคิดแก้ปัญหาเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องและมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่ง่ายขึ้น สืบสนได้เป็นอย่างดี ผู้ที่มีทักษะการคิดแก้ปัญหาจะสามารถเผชิญกับภาวะสังคมที่เคร่งเครียดได้อย่างเข้มแข็ง ทักษะการแก้ปัญหาจึงมิใช่เป็นเพียงการรู้จักคิดและรู้จักการใช้สมองหรือเป็นทักษะที่มุ่งพัฒนาสติปัญญาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นทักษะที่สามารถพัฒนาทัศนคติ วิธีคิด ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจในสภาพการณ์ของสังคมได้อีกด้วย คุณสมบัติของนักคิดแก้ปัญหา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ตั้งใจค้นหาความจริง กระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สนใจสิ่งรอบด้าน เปิดใจรับความคิดใหม่ มีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ กล้าหาญกล้าเผชิญความจริง มีความคิดหลากหลายและคิดยืดหยุ่น มั่นใจในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ ใจเย็น สุขุม รอบคอบ สอดคล้องกับ ปีเตอร์ ทักเวลล์ (Peter Tugwell) ได้ศึกษารูปแบบของกระบวนการคิดแก้ปัญหาวิธีต่าง ๆ สามารถแก้ปัญหาได้ เป็นขั้นตอน คือ การประเมินสถานการณ์ เป็นการวิเคราะห์ถึงสภาพ ขอบเขต ขนาดของปัญหา การค้นหาต้นเหตุของปัญหาเป็นการศึกษาถึงต้นเหตุหรือปัจจัยของปัญหา การค้นหาวิธีการแก้ปัญหาเป็นการแสวงหาแนวทางและทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหานั้น ๆ เพื่อการประเมินหาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด การดำเนินการแก้ปัญหาเป็นการเลือกโดยการประเมินวิธีการเพื่อทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด การควบคุมกำกับ การดำเนินการ เป็นการติดตามผลการปฏิบัติเป็นระยะ ๆ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้

องค์ประกอบที่ 6. ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ บรรยายด้วยตัวแปร 7 ตัวแปร ได้แก่ ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์ ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์ ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณเป็นการคิดแบบมีทิศทางเป็นการคิดอย่างมีเหตุผลการคิดวิพากษ์วิจารณ์ การคิดเป็นโดยใช้ปัญญาในการพิจารณา

ไตร่ตรองอย่างสุขุมรอบคอบมีการประเมินสถานการณ์ เชื่อมโยงเหตุการณ์ มีการตีความสรุปความโดยอาศัยความรู้และความคิดและประสบการณ์ของตนในการสำรวจหลักฐานอย่างละเอียดถูกต้องเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปและข้อตัดสินใจที่เหมาะสม ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการคิดขั้นสูงที่ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และตัดสินใจแก้ปัญหาเมื่อเผชิญสถานการณ์ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณสัมพันธ์กับการคิดแก้ปัญหาอย่างมีสติสัมปชัญญะมีเหตุและผลในการไตร่ตรองข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปในการแก้ปัญหาเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาได้อย่างเหมาะสมผู้บริหารใช้กระบวนการคิดที่ใช้เหตุใช้ผลพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูล หลักฐานแยกแยะข้อมูลใดคือข้อเท็จจริง ข้อมูลใดคือข้อคิดเห็นตลอดจนพิจารณาข้อมูลที่น่าเชื่อถือของข้อมูลและตั้งสมมุติฐานเพื่อหาสาเหตุของปัญหาและสามารถหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ต้องทำให้ปัญหากระจ่างชัดขึ้นมาการพิจารณาตัดสินใจที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการแก้ปัญหาหรือการลงข้อสรุปบริหารที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นผู้มีใจกว้างเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนมีความเป็นนักวิเคราะห์ที่สามารถเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้และคิดตั้งคำถามอยู่เสมอมีวุฒิภาวะด้านความรู้ที่แสดงออกถึงภาระหน้าที่รอบคอบปราศจากอคติมองและทำความเข้าใจแบบองค์รวมมีความเชื่อมั่นในตนเองมีจิตใจมั่นคงไม่อ่อนไหวและกล้าเผชิญความมีอคติของผู้อื่น ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในการบริหารการศึกษา การคิดอย่างมีวิจารณญาณส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวของผู้บริหาร ผู้บริหารการศึกษาสามารถปรับรูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้มากเพียงใด แนวโน้มที่จะสำเร็จตามเป้าหมายส่วนบุคคล เป้าหมายองค์กร มาตรฐานของงานได้ประสิทธิผลจะมากขึ้นเท่านั้นในการบริหารสถานศึกษา ที่คิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญมากในการบริหารการศึกษาเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลย่อมถือได้ว่า ผู้บริหารที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับ เดสเซล และเมย์ฮิว (Dassel and Mayhew) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ ความสามารถในการนิยามปัญหา เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อความหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาแล้วสามารถบอกลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และการนิยามปัญหานั้นมีความสำคัญมากสำหรับการอ่านและการฟังเรื่องราวต่าง ๆ ความสามารถในการเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเป็นความสามารถในการพิจารณาและเลือกข้อมูลเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง การพิจารณาความพอเพียงของข้อมูลการจัดระบบข้อมูลและความสามารถในการมองเห็นว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง ความสามารถในการตระหนักในข้อตกลงเบื้องต้นเป็นความสามารถในการพิจารณาแยกแยะข้อความใดเป็นข้อตกลงเบื้องต้นและข้อความใดไม่ใช่ข้อความเบื้องต้นของข้อความหรือสถานการณ์ที่กำหนดให้แล้ว ความสามารถนี้มีความสำคัญเพราะว่าทำให้เห็นความแตกต่างของข้อมูลเพื่อลงความเห็นควรจะยอมรับหรือไม่ ความสามารถในการกำหนดและเลือกสมมุติฐาน เป็น

ความสามารถในการกำหนดหรือเลือกสมมติฐานจากข้อความหรือสถานการณ์ให้ตรงกับปัญหาในข้อความหรือสถานการณ์นั้น ๆ ความสามารถนี้มีความสำคัญเพราะทำให้มีความรอบคอบและมีความพยายามในการคิดถึงความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาหรือความเป็นไปได้ของสมมติฐานความสามารถในการลงสรุปอย่างสมเหตุสมผล เป็นความสามารถในการคิดพิจารณาข้อความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่เป็นความสาเหตุและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลทั้งหมดเพื่อลงสรุปได้อย่างสมเหตุสมผล ความสามารถนี้มีความสำคัญเพราะทำให้สามารถลงความเห็นตามความจริงของหลักฐานหรือข้อมูลที่มีอยู่ สอดคล้องกับ อัลฟาริโอ เลอแฟร์ (Alfaro Lefevre) ได้ศึกษาการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับความเชื่อ ความลำเอียง และอคติต่าง ๆ มีความเชื่อมั่น ความกระตือรือร้น และมีเจตคติที่ดีต่อคำถาม มีทักษะในการสื่อสารที่ดี เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำความเข้าใจข้อเท็จจริง และการแสวงหาทางเลือก มีใจเปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนและตัดสินใจเมื่อมีหลักฐานเชื่อถือได้ รู้จักถ่อมตัวและยอมรับความจริงว่าไม่มีใครรู้ทุกสิ่งอย่าง มีการคิดเชิงรุกเน้นป้องกันมากกว่าการแก้ปัญหา มีระบบที่ดีในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ มีความยืดหยุ่น รู้จักปรับเปลี่ยนวิธีการและทางเลือกเมื่อมีเหตุผลใหม่ที่ดีพอ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักตรรกศาสตร์ รู้จักค้นหาหลักฐาน และรู้จักประเมินความเสี่ยง หรือผลที่ได้รับก่อนลงมือปฏิบัติ ยอมรับว่า คำตอบที่ดีที่สุดไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์ที่สุด การรู้จักสร้างสรรค์ และผูกพันกับสิ่งที่ดีเลิศ เพื่อหาทางเลือกในการปรับปรุงตนเองปรับปรุงงาน สอดคล้องกับ วัตสัน และ เกรอเซอร์ (Watson and Glaser) ได้ศึกษาการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ เป็นศิลปะของการคิดเพื่อที่จะทำให้การคิดดีขึ้นชัดเจนขึ้นมีความแม่นยำขึ้นหรือป้องกันตนเองมากขึ้น เป็นกระบวนการของการคิดอย่างมีเหตุผลที่คิดด้วยตนเองเป็นการคิดอย่างรอบคอบตามหลักการของการประเมินและมีหลักฐานอ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และใช้กระบวนการตรรกวิทยา เป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลที่มีจุดหมายเพื่อการตัดสินใจว่า สิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำช่วยให้การตัดสินใจสถานการณ์ได้อย่างถูกต้องเป็นวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบที่ 7. ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย บรรยายด้วยตัวแปร 6 ตัวแปร ได้แก่ ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคคลากรให้มีความสามารถในด้านความคิด ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริงผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมายนั้นเป็นการคิดที่มีผลอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร ถ้าองค์กรใดมีผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ ก็มีแนวโน้มว่าองค์กรนั้นจะมีอนาคตที่ดีในเปรียบเสมือนนาวาลำนำร่องที่มีนายท้ายเรือที่เข้มแข็งคอยค้ำค้ำหางเสือกำหนดทิศทาง ให้เรือแล่นไปยังจุดหมายปลายทางได้สำเร็จ แต่

หากนายท้ายเรือไม่มีประสิทธิภาพเวลาน้ำน้อยก็มีอันต้องจมหายไปในทะเลเป็นแน่ ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้รับการยกย่อง ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมายคือความสำเร็จ มีความกล้าหาญ มีการสื่อสารที่ดี มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของ ผู้ใต้บังคับบัญชา ติดตามความสำเร็จ ตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ ประเมินผลงานอย่างยุติธรรม เช่น คอลฮูน (Calhoun) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ ยุทธศาสตร์การใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในโรงเรียนรัฐบาลที่ประสบความสำเร็จในการบูรณาการระบบเทคโนโลยี มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะระบุยุทธศาสตร์การใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบูรณาการเทคโนโลยี ตามความเข้าใจของผู้บริหารโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย นอกจากนี้ยังต้องการที่จะระบุระดับความเข้าใจและการสังเกตเห็นความสำคัญของการใช้ระบบเทคโนโลยีของผู้บริหารอีกด้วย วิธีการดำเนินการวิจัย เริ่มจากการออกแบบสอบถามเพื่อทำการสำรวจจากผู้บริหารจำนวน 16 โรงเรียนแล้วสรุปคำตอบออกมาในรูปแบบการพรรณานาจากนั้นจึงทำการศึกษาเชิงลึกโดยการใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้บริหาร 6 โรงเรียน การออกแบบเครื่องมือในการทำวิจัยทั้ง 2 แบบนี้ มีการกำหนดรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 7 อย่าง ได้แก่ วิสัยทัศน์ การกระจายวิสัยทัศน์ การกระจายความเป็นผู้นำ การวางแผนกลยุทธ์หรือการคิดเชิงระบบความเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลง การกล้าเสี่ยง หรือการกล้าเผชิญกับสถานการณ์ปัจจุบัน และการกระตุ้นการตัดสินใจ การเป็นแบบอย่างและการนำผู้อื่น ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีการใช้ยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 7 อย่างเพียงแต่อาจจะมากน้อยไปไม่เท่ากัน ข้อค้นพบในเชิงลึก พบว่า วิสัยทัศน์ การกล้าเสี่ยงหรือการกล้าเผชิญกับสถานการณ์ปัจจุบัน และการกระตุ้น การตัดสินใจ การเป็นแบบอย่างและการนำผู้อื่นเป็น 3 กลยุทธ์ที่ผู้บริหารเห็นว่า สำคัญมากและใช้บ่อยที่สุด นอกจากนี้ยังค้นพบอีกว่า ผู้บริหารทุกคนต่างตระหนักในทักษะ หรือความสามารถในการใช้ระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ไม่ต้องถึงกับจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญเสียเอง และผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่สามารถใช้เทคโนโลยีระดับการส่งข้อมูลข่าวสารทางอิเล็กทรอนิกส์ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ ฮิลการ์ด (Hilgard) ได้ศึกษาการคิดโดยมีจุดหมาย เป็นการคิดที่มักมีจุดหมายในสิ่งที่คิดว่าจะอย่างไร สั้นสุดตรงไหนและจะทำให้เกิดความสำเร็จได้อย่างไรหลักการที่คิดเสร็จสิ้น คือ การคิดหาเหตุผล การคิดตัดสินใจ การคิดแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ การคิดวิพากษ์วิจารณ์

องค์ประกอบที่ 8. ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริงผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง บรรยายด้วยตัวแปร 4 ตัวแปร ได้แก่ ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์ ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริงเป็นการคิดแบบภาพรวมหรือเป็นระบบและมีส่วนประกอบย่อย ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจากส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่เป็นการคิดอย่างมีเหตุมีผล

เน้นการแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดความถูกต้อง แม่นยำ รวดเร็วคิดแบบอยู่กับปัจจุบันหรือคิดตามสถานการณ์เป็นวิธีคิดที่ตระหนักถึงสิ่งที่อยู่ในขณะปัจจุบันเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงเชื่อมโยงต่อกันถึงสิ่งที่กำลังรับรู้กิจการหน้าที่หรือการปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายไม่เพื่อฝืนกับอารมณ์ชอบหรือซังการบริหารตามความเป็นจริงหรือการบริหารตามสถานการณ์ต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ กฎหมายระเบียบ ความต้องการของบุคคลเป็นหลัก มาก มาใช้ในการทำงานโดยใช้ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาในการคิดพิจารณาความแตกต่างที่อยู่ในหน่วยงาน เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างกฎเกณฑ์ วิธีการ กระบวนการ และการควบคุมงาน ความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กรหรือความแตกต่างระหว่างเป้าหมายการดำเนินงานขององค์กร มีการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจทานแก้ไข การปฏิบัติหลังการแก้ไข สอดคล้องกับ เชคแลนด์ (Checkland) ได้ศึกษา การคิดอย่างเป็นระบบ ช่วยให้เกิดความคิดเพื่อพัฒนาองค์กรในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสานงานร่วมกับบุคคลอื่นให้เป็นไปตามกระบวนการ และระบบบริหารงานภายในสามารถแก้ปัญหา ตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบริหารการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับระบบภายในองค์กรอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงติดต่อกันและสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลการยืนยันองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ผลการตรวจสอบการยืนยันองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยวิธีสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้แบบตรวจสอบยืนยัน 5 ท่าน ผลการยืนยัน พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนมากมีความคิดเห็นสอดคล้องกันกับสมมุติฐาน โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นพหุองค์ประกอบ และสอดคล้องกับผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จำนวน 8 องค์ประกอบ คือ ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันว่า องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง องค์ประกอบของโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานำไปใช้ภารกิจของการบริหารจัดการประกอบไปด้วยบริหาร 4 ฝ่าย คือ บริหารวิชาการ บริหารงบประมาณ บริหารบุคคล บริหารทั่วไป การบริหารและการจัดการสถานศึกษา การดำเนินงานของบุคคลซึ่งอาจ

เป็นการดำเนินงานของผู้บริหารร่วมกับครูหรือบุคลากรในโรงเรียน อธิการบดีหรือผู้บริหารร่วมกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับอธิบดีกรมต่าง ๆ ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ กลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้นการจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องมีการดำเนินการในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดการอาคารสถานที่และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคลากรมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย และอื่น ๆ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้เรียกว่า ภารกิจทางการบริหารการศึกษา หรือ งานบริหารการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียน (สมเดช สีแสง) การบริหารจัดการในสถานศึกษามีทั้งหมด 4 ด้าน ด้านวิชาการ งานวิชาการถือว่าสำคัญถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มุ่งกระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษา ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการต่าง ๆ ได้อย่างอิสระสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ มีการวัดผลประเมินผลเพื่อความก้าวหน้า ร่วมทั้งการพัฒนาคุณภาพนักเรียนชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านงบประมาณ การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการที่มีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานให้มีการจัดทราผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการอาจเป็นสหกรณ์ ร้านค้า หรือการจัดตั้งกองทุนมาใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ขึ้นของผู้เรียน ด้านบุคลากร การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิดความรวดเร็วและคล่องตัว อย่างอิสระภายใต้กฎหมายระเบียบของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญกำลังใจซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านการบริหารทั่วไป การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีบทบาทหลักในการประสานงานส่งเสริมสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการบริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาให้ใช้มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมส่งเสริมในการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยนำสาระที่เกี่ยวข้องมากกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ค้นพบที่เป็นประโยชน์ที่เป็นองค์ความรู้องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้บริหารควรนำองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ไปใช้เป็นข้อมูลในด้านโยนิโสมนสิการหรือกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารองค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

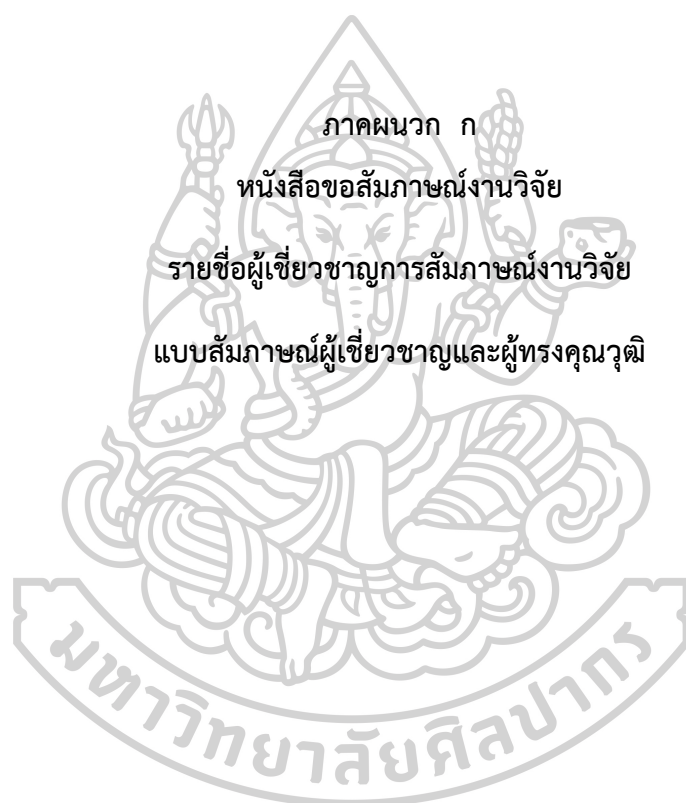
1. ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ศักยภาพผู้บริหารเพื่อให้เกิดความคิดที่ถูกต้อง เหมาะสมมากยิ่งขึ้น
2. ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคลากรในการทำงานให้เกิดความเป็นอิสระในการทำงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
3. ผู้บริหารควรมีกระบวนการคิดในการกำหนดการปฏิบัติงานให้ชัดเจนเพื่อให้การบังคับบัญชาและขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารต้องคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง มุ่งความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้การวิจัยเรื่อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้มีการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์แก่ผู้บริหาร จึงเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. ควรทำการศึกษา วิจัย โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระหว่างสถานศึกษาของรัฐ และเอกชน และในโรงเรียนสังกัดอื่น ๆ
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในโรงเรียนสังกัดอื่น ๆ เพื่อนำผลมาเปรียบเทียบและพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ
3. ควรศึกษา วิจัย โยนิโสมนสิการที่ส่งผลต่อปฏิบัติทาของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในการทำงานวิจัยในอนาคต

หนังสือขอสัมภาษณ์งานวิจัย

ที่ ศธ 6812.2/898

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

3 เมษายน 2560

เรื่อง ขอสัมภาษณ์งานวิจัย

นมัสการ สมเด็จพระวันรัต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย พระปลัดสุนทร วรสาโรจน์ นักศึกษา 56252934 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตามความคิดเห็นของคณะกรรมการโรงเรียน” ในกรณีนี้ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ ขอความอนุเคราะห์ท่านในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิให้นักศึกษาสัมภาษณ์เกี่ยวกับงานวิจัยดังกล่าว เพื่อนำไปประกอบการพัฒนางานวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์)

หัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา

โทร. 09 3979 3455

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนาวิชชา

1. สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต
ประธานคณะกรรมการ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
2. พระราชวรมณี (พล อากาศโร ป.ธ.๙ Ph.d.) รองเจ้าคณะภาค 6
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังเวชวิศยาราม
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
ผู้ทรงคุณวุฒิคณะกรรมการ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
3. พระครูสุนทรธรรมโสภณ รศ.ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสนาหาพระอารามหลวง
เจ้าคณะอำเภอบางเลน (ธ)
รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัยวิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
ในพระราชูปถัมภ์
4. ดร.บุญเลิศ โสภากา ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
5. ดร.กัญจนา หินเมืองเก่า ผู้อำนวยการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การวิจัยเรื่อง “โยนิโสมนสิการของบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อทราบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
2. เพื่อทราบผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
ตำแหน่ง.....
2. อายุ.....ปี
3. ประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน.....ปี
4. ระดับการศึกษา.....สาขา
.....
5. ตำแหน่งวิทยฐานะ.....
6. เบอร์โทรศัพท์.....

2. ข้อคำถามในการสัมภาษณ์สำหรับโยนิโสมนสิการของบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก
สามัญศึกษา

2.1 ท่านคิดว่าโยนิโสมนสิการ(กระบวนการคิด)ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก
สามัญศึกษา ประกอบด้วยอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 ท่านมีขั้นตอนและวิธีการอย่างไรที่จะระบุงค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้อย่างเหมาะสม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือการวิจัย

ที่ ศธ 6812.2/1552

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

25 ธันวาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตรวจสอบความตรงของแบบสอบถาม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย พระปลัดสุนทร วรสาโร จันทรโต รหัสนักศึกษา 56252934 นักศึกษาระดับปริญญาตรี
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
มีความประสงค์ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”
ในการนี้ ภาควิชาการบริหารการศึกษา ใ้รขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ
เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมหนังสือฉบับนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา ภาควิชาการบริหารการศึกษา ขอขอบคุณในการอนุเคราะห์
ของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.สงวน อินทร์รักษ์)

รองหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา
ปฏิบัติการแทนหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
โทร. 09 3979 3455

"องค์กรแห่งการสร้างสรรค์"
"Creative Organization"

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. พระครูศรีปรีดีคุณาภรณ์ ผศ.ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสนาหาพระอารามหลวง
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
2. ดร.วิไลลักษณ์ เพชรเอี่ยม ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาย้อยไพบูลย์อุปถัมภ์
(แสงส่องหล้า 5) จังหวัดเพชรบุรี
3. ดร.สุริยะ รูปหมอก ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระยายโสม จังหวัดสุพรรณบุรี
4. ดร.ธีระพร आयวัฒน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองแหน จังหวัดสุพรรณบุรี
5. ร้อยโท ดร. เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ รักษาราชการ อาจารย์กรรมนักเรียนนายร้อย
รักษาพระองค์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

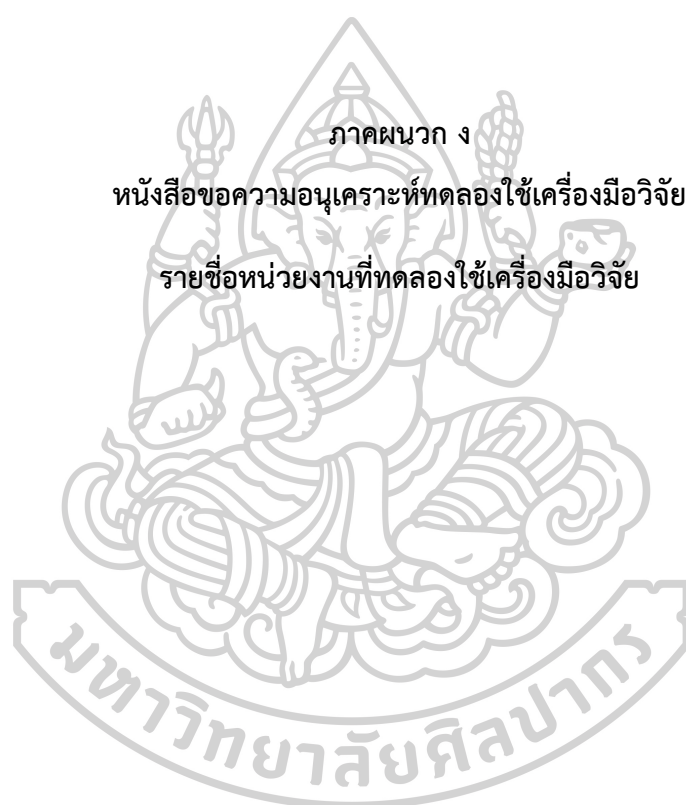
ผลการวิเคราะห์ค่าความตรงเชิงเนื้อหา

ข้อ	ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	ความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	ผลการ วิเคราะห์
		1	2	3	4	5		
1	ผู้บริหารคิดอย่างเข้าถึงความเป็นจริง	1	0	1	1	1	0.8	ใช้ได้
2	ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
3	ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
4	ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
5	ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ใน สภาวะความเป็นจริง	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
6	ผู้บริหารคิดแบบรอบด้านเป็นปัจจุบัน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
7	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
8	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
9	ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
10	ผู้บริหารคิดแบบลดทอนกิเลสตัณหา	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
11	ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นกุศล	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
12	ผู้บริหารคิดแบบใช้สติให้อยู่กับปัจจุบัน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
13	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์แยกแยะ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
14	ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
15	ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคคลากรให้มี ความสามารถในด้านความคิด	1	1	1	0	1	0.8	ใช้ได้
16	ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่ ซับซ้อน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
17	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบครอบ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
18	ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
19	ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
20	ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความจริงจำที่ตีมา แก้ปัญหา	0	1	1	1	0	0.6	ใช้ได้

ข้อ	ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	ความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	ผลการ วิเคราะห์
		1	2	3	4	5		
59	ผู้บริหารคิดแบบแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อให้เกิด ความรู้	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
60	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมข้อเท็จจริง	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
61	ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของ ความคิด	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
62	ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย	0	1	1	1	0	0.6	ใช้ได้
63	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็น ระบบ	1	0	1	1	1	0.8	ใช้ได้
64	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
65	ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
66	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
67	ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
68	ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
69	ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อ ประโยชน์ต่องาน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
70	ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
71	ผู้บริหารคิดแบบเข้าใจในทัศนคติที่แตกต่าง	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
72	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการประเมินผลของงาน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
73	ผู้บริหารคิดโดยใช้ข้อมูลย่อยและข้อมูลสำคัญ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
74	ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
75	ผู้บริหารคิดแบบนำปัญหาหรืองานที่ต้องตัดสินใจ มาพิจารณา	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
76	ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหา และนำมาพิจารณา	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
77	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการแสดงความคิดเห็น อย่างทั่วถึง	1	1	1	0	1	0.8	ใช้ได้

ข้อ	ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	ความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	ผลการ วิเคราะห์
		1	2	3	4	5		
118	ผู้บริหารคิดเพื่อการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่น	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
119	ผู้บริหารคิดเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
120	ผู้บริหารคิดเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ	0	1	1	1	0	0.6	ใช้ได้
121	ผู้บริหารคิดเพื่อคุณภาพผู้เรียน	1	0	1	1	1	0.8	ใช้ได้
122	ผู้บริหารคิดเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
123	ผู้บริหารคิดแบบการสร้างแรงจูงใจและรักษาไว้ซึ่ง บุคลากร	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
124	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์งาน	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
125	ผู้บริหารคิดแบบคุณภาพของบุคลากรและ สถานศึกษา	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
126	ผู้บริหารคิดแบบมุ่งสัมพันธ์	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
127	ผู้บริหารคิดเพื่อใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
128	ผู้บริหารคิดแบบธรรมมาภิบาล	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้
129	ผู้บริหารคิดแบบมีคุณธรรมจริยธรรม	1	1	1	1	1	1	ใช้ได้

หนังสือขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือวิจัย

ที่ ศร 6812.2/5

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

5 มกราคม 2561

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาทดลองเครื่องมือวิจัย

นมัสการ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดนิเวศธรรมประวัติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน 2 ฉบับ

ด้วย พระปลัดสุนทร วรสาโร จันทรโฑ รหัสนักศึกษา 56252934 นักศึกษาระดับปริญญาตรี
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
มีความประสงค์ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”
ในการนี้ ภาควิชาการบริหารการศึกษา ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาทำการทดสอบความเชื่อมั่นของ
เครื่องมือในหน่วยงานของท่าน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้ในการวิจัยกลุ่มตัวอย่าง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา ภาควิชาการบริหารการศึกษา ขอขอบคุณในการอนุเคราะห์ของท่าน
มา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.สงวน อินทร์รักษ์)

รองหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา
ปฏิบัติการแทนหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
โทร. 09 8529 0385

"องค์กรแห่งการสร้างสรรค์"
"Creative Organization"

รายชื่อหน่วยงานที่ทดลองใช้เครื่องมือ

ภาคกลาง

1. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดโกเมศรัตนาราม	จังหวัดปทุมธานี
2. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดมังกรกมลาวาสวิทยาลัย	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
3. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดนิเวศธรรมประวัติ	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดสิริกาญจนาราม	จังหวัดกาญจนบุรี

ภาคเหนือ

5. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดจันทร์วิทยา	จังหวัดพิษณุโลก
6. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดนิโคธาราม	จังหวัดน่าน
7. โรงเรียนพระปริยัติธรรมหอปริยัติศึกษาวัดพระธาตุหริภุญชัย	จังหวัดลำพูน

ภาคอีสาน

8. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานครราชสีมา	จังหวัดนครราชสีมา
9. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีจันทร์วิทยา	จังหวัดเลย
10. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีบุญเรือง	จังหวัดเลย
11. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดสว่างสามัคคี	จังหวัดอุดรธานี
12. บาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดอภิลิขิต์	จังหวัดมหาสารคาม

ภาคตะวันออก

13. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์	จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาคใต้

14. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดพุทธรัชนีพิทยาลัย	จังหวัดชุมพร
15. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดมหาปัญญา	จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยง

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded(a)	0	.0
	Total	30	100.0

a Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.968	129

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b1	630.23	219.576	.414	.968
b2	630.25	217.956	.507	.968
b3	630.24	218.914	.478	.968
b4	630.25	218.054	.494	.968
b5	630.45	217.777	.257	.968
b6	630.24	220.027	.258	.968
b7	630.25	217.836	.529	.968
b8	630.24	220.293	.199	.968
b9	630.26	216.384	.684	.967
b10	630.25	218.052	.477	.968
b11	630.26	216.862	.615	.967
b12	630.25	218.083	.526	.968
b13	630.23	219.076	.503	.968
b14	630.25	218.813	.148	.969

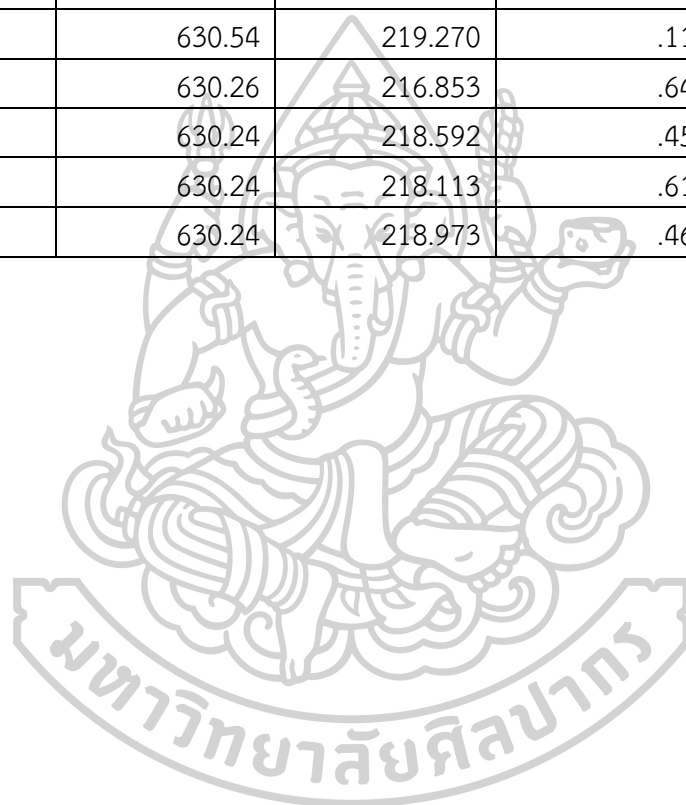
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b15	630.63	218.813	.148	.969
b16	630.63	219.056	.127	.969
b17	630.23	219.304	.484	.968
b18	630.25	217.462	.569	.968
b19	630.24	218.896	.418	.968
b20	630.38	215.120	.523	.968
b21	630.26	217.341	.556	.968
b22	630.25	217.269	.582	.968
b23	630.26	217.424	.578	.968
b24	630.44	215.515	.443	.968
b25	630.26	216.596	.621	.967
b26	630.33	216.405	.476	.968
b27	630.26	217.068	.585	.967
b28	630.35	216.889	.402	.968
b29	630.32	215.817	.561	.967
b30	630.30	216.618	.503	.968
b31	630.41	215.789	.439	.968
b32	630.39	216.812	.373	.968
b33	630.37	215.791	.496	.968
b34	630.32	217.801	.356	.968
b35	630.26	218.069	.495	.968
b36	630.29	217.199	.467	.968
b37	630.29	217.156	.508	.968
b38	630.26	217.922	.474	.968
b39	630.25	218.352	.477	.968
b40	630.25	218.631	.415	.968
b41	630.30	217.193	.471	.968

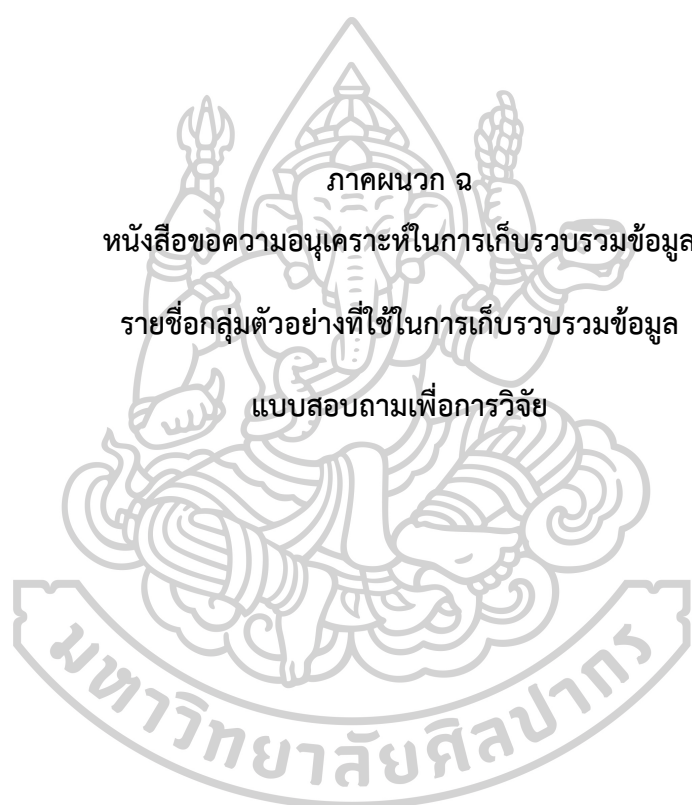
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b42	630.25	218.308	.426	.968
b43	630.26	217.644	.563	.968
b44	630.25	218.718	.386	.968
b45	630.24	218.475	.475	.968
b46	630.25	218.440	.462	.968
b47	630.24	218.313	.574	.968
b48	630.25	217.917	.476	.968
b49	630.25	217.759	.541	.968
b50	630.25	218.181	.549	.968
b51	630.24	218.492	.513	.968
b52	630.24	218.032	.511	.968
b53	630.24	218.597	.470	.968
b54	630.24	218.597	.470	.968
b55	630.41	216.060	.410	.968
b56	630.25	217.704	.612	.968
b57	630.28	217.139	.527	.968
b58	630.32	216.519	.485	.968
b59	630.29	217.009	.497	.968
b60	630.26	216.968	.600	.967
b61	630.39	217.465	.322	.968
b62	630.26	218.934	.367	.968
b63	630.31	217.652	.403	.968
b64	630.21	218.365	.594	.968
b65	630.24	217.953	.588	.968
b66	630.24	217.731	.604	.968
b67	630.24	218.368	.537	.968
b68	630.24	219.219	.390	.968

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b69	630.33	216.842	.420	.968
b70	630.23	217.026	.600	.968
b71	630.25	216.996	.685	.967
b72	630.28	216.301	.611	.968
b73	630.25	216.979	.644	.967
b74	630.25	217.787	.554	.968
b75	630.28	216.301	.611	.967
b76	630.69	217.744	.213	.969
b77	630.60	217.545	.235	.968
b78	630.31	217.927	.358	.968
b79	630.45	217.629	.265	.968
b80	630.32	217.966	.388	.968
b81	630.55	219.782	.084	.969
b82	630.33	217.666	.366	.968
b83	630.31	218.612	.279	.968
b84	630.27	216.677	.600	.967
b85	630.28	216.528	.585	.967
b86	630.28	216.456	.606	.967
b87	630.27	217.583	.527	.968
b88	630.27	217.583	.527	.968
b89	630.25	218.973	.387	.968
b90	630.29	217.630	.432	.968
b91	630.23	219.329	.442	.968
b92	630.28	217.936	.433	.968
b93	630.24	218.746	.465	.968
b94	630.26	216.763	.681	.967

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b95	630.23	219.546	.422	.968
b96	630.24	217.424	.719	.967
b97	630.23	219.829	.349	.968
b98	630.24	218.369	.560	.968
b99	630.27	218.462	.375	.968
b100	630.24	218.462	.556	.968
b101	630.25	218.765	.441	.968
b102	630.26	216.689	.592	.967
b103	630.24	219.256	.405	.968
b104	630.25	217.788	.576	.968
b105	630.25	217.697	.588	.968
b106	630.24	218.202	.604	.968
b107	630.24	218.425	.551	.968
b108	630.26	217.046	.600	.967
b109	630.34	215.651	.534	.968
b110	630.26	216.695	.591	.967
b111	630.30	215.914	.590	.967
b112	630.25	217.440	.592	.968
b113	630.24	219.262	.404	.968
b114	630.25	217.151	.600	.967
b115	630.25	218.275	.532	.968
b116	630.24	218.229	.622	.968
b117	630.24	219.054	.475	.968
b118	630.23	218.232	.558	.968
b119	630.24	219.098	.416	.968
b120	630.24	218.216	.537	.968

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b121	630.23	219.807	.328	.968
b122	630.24	218.176	.571	.968
b123	630.45	219.463	.125	.968
b124	630.24	218.228	.660	.968
b125	630.54	219.270	.113	.969
b126	630.26	216.853	.648	.967
b127	630.24	218.592	.452	.968
b128	630.24	218.113	.614	.968
b129	630.24	218.973	.465	.968

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศธ 6806 (น.ร.) / พิ 6๒๒๕

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

1 กุมภาพันธ์ 2561

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน

ด้วย พระสุนทร วรสาโร จันทรโต รหัสประจำตัว 56252934 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา " มีความประสงค์ จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้อำนวยการ โรงเรียน และรองผู้อำนวยการ โรงเรียน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้ง รองผู้อำนวยการ โรงเรียน ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

รายชื่อกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 1

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวชิรมกุฏ	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีสาธิต มจร	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีบุญเรือง	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมธรรมมงคล	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมวชิรญาณ	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเสนาหา	พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดมหาสวัสดิ์วิทยา	จังหวัดนครปฐม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระราหุล	จังหวัดปทุมธานี

2. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 2

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเมืองยะลา	จังหวัดยะลา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมจักรวิทยา	จังหวัดสตูล
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสระเรียง	จังหวัดนครศรีธรรมราช
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระบรมธาตุพิทักษ์วิทยา	จังหวัดนครศรีธรรมราช
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระบรมธาตุไชยาวิทยา	จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสิทธิธรรม	จังหวัดตรัง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแก้วโกรวาราม	จังหวัดกระบี่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมหลวงพ่อดำประสิทธิ์วิทยา	จังหวัดสงขลา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแสงทองวิทยาธรรม	จังหวัดสงขลา

3. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 3

โรงเรียนพระปริยัติธรรมหนองพินเฑา	จังหวัดสุพรรณบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสองพี่น้อง	จังหวัดสุพรรณบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมไชยชุมพลชนะสงคราม	จังหวัดกาญจนบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดถ้ำสิงโตทอง	จังหวัดราชบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมิการาม	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดลำนารายณ์	จังหวัดลพบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโบสถ์อินทร์	จังหวัดสิงห์บุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไผ่ดำ	จังหวัดสิงห์บุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพิบูลทอง	จังหวัดสิงห์บุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมอุทานอุทิศธรรมวิทยา	จังหวัดอุทัยธานี

4. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 4
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสาธิตวิทยาสงฆ์พุทธชินราช	จังหวัดพิษณุโลก
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดจันทร์วิทยา	จังหวัดพิษณุโลก
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธรรมจักรวิทยา	จังหวัดพิษณุโลก
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม	จังหวัดนครสวรรค์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไทยเหนือวิทยา	จังหวัดนครสวรรค์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดส้มเสี้ยว	จังหวัดนครสวรรค์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวชิรกุญชรมัธยม	จังหวัดกำแพงเพชร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมราชธานีวิทยาลัย	จังหวัดสุโขทัย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไพโรสถ์ศักคาราม	จังหวัดเพชรบูรณ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดมหาธาตุ	จังหวัดเพชรบูรณ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมหลวงพ่อบุญ	จังหวัดพิจิตร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโสภณวรคุณวิทยา	จังหวัดตาก
โรงเรียนพระปริยัติธรรมอุ้มผางวิทยา	จังหวัดตาก
5. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 5
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัคคีวิทยาทาน	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมเขตุนศึกษา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีสาธิต มจร.	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดวิเวกานาราม	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสมเด็จพระพุทธชินวงศ์	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสารภีปริยัติศึกษา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแม่ริมวิทยา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมฝางธรรมศึกษา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดป่าไม้แดง	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสันป่าตองศึกษา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดท่าตอน	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแม่แตงวิทยา	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมหางดงสังฆราฎร์อุปถัมภ์	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมดอยสะเก็ดมดุงศาสน์	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบ้านขุนเตรียมพุทธศาสตร์	จังหวัดเชียงใหม่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุห้าดวง	จังหวัดลำพูน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระเจ้าตนหลวง	จังหวัดลำพูน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพรหมจักรสังวร	จังหวัดลำพูน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุดอยกองมูศึกษา	จังหวัดแม่ฮ่องสอน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย	จังหวัดแม่ฮ่องสอน

6. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 6
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิจิตรธรรมคุณอุปถัมภ์	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบ้านหม้อวิทยา	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดม่อนจำศีล	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแม่ทะปริยัติศึกษา	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบ้านใหม่วิทยา	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมทิพย์ปาละวิทยานุสรณ์	จังหวัดลำปาง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมชยาภิวัฒน์วิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพุทธวิงศ์วิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมเจดีย์หลวง	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอำมาตย์วิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดครึ่งใต้วิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสันหนองบัววิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดป่าตาลใต้	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพุทธศาสตร์ศึกษา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแม่คำวิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดฝิ่งหมื่นวิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมห้วยข้าวกล้าวิทยา	จังหวัดพะเยา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพุทธโกศย์วิทยา	จังหวัดแพร่
โรงเรียนพระปริยัติธรรมนันทบุรีวิทยา	จังหวัดน่าน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดปรางค์	จังหวัดน่าน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเมืองราม	จังหวัดน่าน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง	จังหวัดน่าน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดภูเก็ต	จังหวัดน่าน
7. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 7
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพิศาลรัฐญาวาส	จังหวัดหนองบัวลำภู
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสุวรรณารามวิทยา	จังหวัดหนองบัวลำภู
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีสระแก้ววิทยา	จังหวัดหนองบัวลำภู
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโกวิทวิทยา	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดวังสะพุงพัฒนาราม	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีวิชัยนาราม	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสันติวนารามวิทยา	จังหวัดเลย

7. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 7 (ต่อ)
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีภูเรือ	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพนชัย	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดถิ่นฐานรังสิตวิทยา	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดขามขุมวิทยาสรรพ์	จังหวัดเลย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสารคุณวิทยา	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมญาณสังวร	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมประภัสสรวิทยา	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดทำนน้ำพอง	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหนองแวง	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพารามวิทยาลัยสวรรค์	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์กลาง	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์ชัยศึกษา	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแจ้งสว่างนอก	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา	จังหวัดขอนแก่น
โรงเรียนพระปริยัติธรรมธรรมวิทยารามภูร์บำรุง	จังหวัดขอนแก่น
8. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 8
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโสมนัสสันตยาราม	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีสะอาด	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมประสาทคณานุกิจวิทยา	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีมงคล	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพา	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโคกเขตตาราม	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีชมชื่น	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีนทรवास	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีสวาท	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีสุธาทิพย์	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีนคราราม	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดดงดำ	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมห้วยทรายวิทยา	จังหวัดอุดรธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีสถิต มจร.วัดศรีชะเกษ	จังหวัดหนองคาย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโกเสยเขต	จังหวัดหนองคาย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระธาตุวิทยา	จังหวัดหนองคาย

8. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 8 (ต่อ)
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธาตุศรีมงคล	จังหวัดสกลนคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแจ้งแสงอรุณวิทยา	จังหวัดสกลนคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไตรภูมิ	จังหวัดบึงกาฬ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเวฬุวันวิทยา	จังหวัดบึงกาฬ
9. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 9
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีสาธิต มจร. พุทฺธิเมือง	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมดั่งบังอาทรกัจฉาวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์ตาก	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีมงคลศึกษากร	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมหนองขุ่นวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมกิตติญาณวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไชยมงคลวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมมูจลินวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีอุดมวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีเจริญวิทยาราม	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวรรณาวารีวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเวียงเกษม	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมม่วงสามสิบวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีศาสนวิทยา	จังหวัดอุบลราชธานี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบ่อชะแงงวิทยา	จังหวัดอำนาจเจริญ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมเจ้าพระยาบดินทรเดชา	จังหวัดยโสธร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมทรายมูลปริยัติวิทยา	จังหวัดยโสธร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีบุญเรืองวิทยา	จังหวัดมุกดาหาร
10. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 10
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณवास	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวาปีคณานุสรณ์วิทยา	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมปทุมพิทยากร	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมปัจฉิมเชียงยืน	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมอุทัยทิศวิทยา	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหัวหนองสังข์ประชาสวรรค์	จังหวัดมหาสารคาม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมชัยมงคลวิทยา	จังหวัดกาฬสินธุ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดกลาง	จังหวัดกาฬสินธุ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสิมนาโก	จังหวัดกาฬสินธุ์

10. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 10 (ต่อ)
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสมเด็จพระปริยัติ	จังหวัดกาฬสินธุ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสุนทรารมปริยัติ	จังหวัดร้อยเอ็ด
โรงเรียนพระปริยัติธรรมธีรปริยัติ	จังหวัดร้อยเอ็ด
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิโรจน์ผดุงศาสน์	จังหวัดร้อยเอ็ด
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม	จังหวัดร้อยเอ็ด
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธาตุพนม	จังหวัดนครพนม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรมโกศลวิทยา	จังหวัดสุรินทร์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดธาตุเรณู	จังหวัดนครพนม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดมหาธาตุ	จังหวัดนครพนม
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีชมพู	จังหวัดนครพนม
11. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 11
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิสุทธิพรตวิทยา	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีปริยัติคุณศึกษา	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสัทธรรมวิทยา	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมปักธงชัยวิทยา	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมบูรพาวิทยานุสรณ์	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมอำเภอบางบาล	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบึงกิตติวิทยา	จังหวัดนครราชสีมา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพุทธธรรมวิทยา	จังหวัดชัยภูมิ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมประจักษ์วิทยานุสรณ์	จังหวัดชัยภูมิ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดกลางเมืองเก่าวิทยา	จังหวัดชัยภูมิ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดชัยภูมิวนาราม	จังหวัดชัยภูมิ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดชัยภูมิพิทักษ์	จังหวัดชัยภูมิ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมธีรวิทยา	จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโนนดินแดงวิทยา	จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแย้มปราสาทวิทยา	จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีเกษตราวิทยา	จังหวัดศรีสะเกษ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมโกศลวิทยา	จังหวัดสุรินทร์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมรัตนภาสวิมลศึกษา	จังหวัดสุรินทร์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมพนัษิวิทยา	จังหวัดสุรินทร์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศาลาลอยสุรินทร์	จังหวัดสุรินทร์

12. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 12

โรงเรียนพระปริยัติธรรมโสธรวราราม	จังหวัดฉะเชิงเทรา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิจิตรธรรมวิทยา	จังหวัดฉะเชิงเทรา
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอุดมธานี	จังหวัดนครนายก
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดทุ่งเหียง	จังหวัดชลบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมมงคลวิทยา	จังหวัดระยอง
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดแจ้ง	จังหวัดปราจีนบุรี
โรงเรียนพระปริยัติธรรมปัจฉิมเขตวิทยา	จังหวัดสระแก้ว
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณมงคล	จังหวัดตราด

13. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 13

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหมื่นพุทธวิทยา	จังหวัดเชียงราย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์ตราชิววิทยาลัย	จังหวัดชลบุรี

14. สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม 14

โรงเรียนพระปริยัติธรรมกุศลสมาครวิทยาลัย	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุนทรประดิษฐ์วิทยาลัย	จังหวัดสงขลา

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยเรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” ซึ่งข้อมูลที่ได้จาก ความคิดเห็นของท่านมีค่าอย่างยิ่งต่อการวิจัยนี้ โดยข้อมูลที่ท่านตอบถือเป็นความลับและขอรับรองว่าจะไม่มีผลกระทบต่อสถานศึกษาของท่านแต่ประการใด โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลไป วิเคราะห์เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา จึงขอความกรุณาโปรดตอบให้ครบทุกข้อตามความเป็นจริง

2. ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย ผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

3. แบบสอบถามนี้ประกอบด้วยข้อความ 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระปลัดสุนทร วรรสาโร จันทโรโต)

นักศึกษาปริญญาเอก

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

โทรศัพท์ 098-5290385

ตอนที่ 1 : สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับสถานภาพของท่าน

ข้อ	สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	สำหรับผู้วิจัย
1	เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง	() 01
2	อายุ ☐ 25-30 ปี ☐ 31-35 ปี ☐ 36-40 ปี ☐ 41-45 ปี ☐ 46-50 ปี ☐ 51-55 ปี ☐ 56-60 ปี ☐ 61 ปี ขึ้นไป	() 02
3	ระดับการศึกษาสูงสุด ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก	() 03
4	ประสบการณ์ทำงาน ☐ 1-5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ มากกว่า 15 ปีขึ้นไป	() 04
5	ตำแหน่งปัจจุบัน ☐ ผู้อำนวยการ ☐ รองผู้อำนวยการ	() 05

ตอนที่ 2 โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

คำชี้แจง ในการตอบคำถามแต่ละข้อ โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน เพียงช่องเดียว โดยกำหนดระดับความคิดเห็นดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมากที่สุด

มีค่าเท่ากับ 5 คะแนน

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมาก

มีค่าเท่ากับ 4 คะแนน

ระดับ 3 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับปานกลาง

มีค่าเท่ากับ 3 คะแนน

ระดับ 2 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อย

มีค่าเท่ากับ 2 คะแนน

ระดับ 1 หมายถึง เห็นด้วยกับตัวแปรโยนิโสมนสิการของผู้บริหาร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับน้อยที่สุด

มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
1	ผู้บริหารคิดอย่างเข้าถึงความเป็นจริง						
2	ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน						
3	ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล						
4	ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย						
5	ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ใน สภาวะความเป็นจริง						
6	ผู้บริหารคิดแบบรอบด้านเป็นปัจจุบัน						
7	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ						
8	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย						
9	ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ						
10	ผู้บริหารคิดแบบลดกิเลสตัณหา						
11	ผู้บริหารคิดแบบแบ่งบวกเป็นบุคคล						
12	ผู้บริหารคิดแบบใช้สติให้อยู่กับปัจจุบัน						
13	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์แยกแยะ						
14	ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ						
15	ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคคลากรให้มีความ ความสามารถในด้านความคิด						
16	ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่ คับขัน						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
17	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบครอบ						
18	ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน						
19	ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด						
20	ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความทรงจำที่ดีมา แก้ปัญหา						
21	ผู้บริหารคิดแบบหลายรูปแบบ						
22	ผู้บริหารคิดแบบประเมินค่า						
23	ผู้บริหารคิดแบบประยุกต์						
24	ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูล ประกอบการคิด						
25	ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา						
26	ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูล และสามารถนำมาใช้ได้						
27	ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้						
28	ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของ ปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของ ปัญหา						
29	ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้ บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์						
30	ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและ ความแตกต่าง						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
31	ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด						
32	ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ						
33	ผู้บริหารคิดแยกส่วนให้เข้ากับเรื่องที่เป็นแกนหลักได้อย่างเหมาะสม						
34	ผู้บริหารคิดแบบใช้ข้อมูลที่เพียงพอเหมาะสมในการพยากรณ์อนาคต						
35	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง						
36	ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา						
37	ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์						
38	ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก						
39	ผู้บริหารมีความคิดริบรู้อองค์ประกอบทั้งดีและไม่ดี						
40	ผู้บริหารคิดแบบเผชิญสถานการณ์						
41	ผู้บริหารมีความสามารถในการคิดต่อสถานการณ์ที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว						
42	ผู้บริหารคิดแบบแตกต่างจากเดิมและแปลกใหม่						
43	ผู้บริหารมีความสามารถในการคิดด้วยความชำนาญในการคิดทุกประเภท						
44	ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
45	ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ						
46	ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์						
47	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา						
48	ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด						
49	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ						
50	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์						
51	ผู้บริหารคิดแบบชี้แนะแนวทางการเรียนรู้						
52	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง						
53	ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ						
54	ผู้บริหารคิดแบบสรุปและนำไปใช้						
55	ผู้บริหารคิดแบบใช้ข้อมูลและการสื่อสารต่าง ๆ ให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์						
56	ผู้บริหารคิดแบบผสมผสานทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี						
57	ผู้บริหารคิดแบบรับรู้และเข้าใจ						
58	ผู้บริหารคิดแบบเขาว์ปัญญาโดยสามารถตั้ง ปัญหาและแก้ไขปัญหาได้						
59	ผู้บริหารคิดแบบแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อให้เกิด ความรู้						
60	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมข้อเท็จจริง						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
61	ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด						
62	ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย						
63	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ						
64	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา						
65	ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม						
66	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ						
67	ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล						
68	ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน						
69	ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่องาน						
70	ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น						
71	ผู้บริหารคิดแบบเข้าใจในทัศนคติที่แตกต่าง						
72	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการประเมินผลของงาน						
73	ผู้บริหารคิดโดยใช้ข้อมูลย่อยและข้อมูลสำคัญ						
74	ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง						
75	ผู้บริหารคิดแบบนำปัญหาหรืองานที่ต้องตัดสินใจมาพิจารณา						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
76	ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา						
77	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง						
78	ผู้บริหารคิดแบบจับประเด็น						
79	ผู้บริหารคิดแบบหาทางเลือกใหม่และคิดนอกกรอบ						
80	ผู้บริหารคิดแบบภาพรวมให้ครอบคลุมมีการสรุปและตัดสินใจอย่างเหมาะสม						
81	ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ						
82	ผู้บริหารคิดด้วยประสบการณ์โดยตรงจากสิ่งที่พบเห็น						
83	ผู้บริหารคิดแบบมีทิศทางใช้ความรู้พื้นฐานในการกลั่นกรองความคิด						
84	ผู้บริหารคิดแบบหลายแนวทางไม่ซ้ำซ้อน						
85	ผู้บริหารคิดแบบแยกประเภทเพื่อให้มองเห็นและเข้าใจยิ่งขึ้น						
86	ผู้บริหารคิดแบบตัดประเด็นจนเหลือปัญหาที่แท้จริง						
87	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบครอบและนำไปสู่การสรุป						
88	ผู้บริหารคิดแบบการวางแผน						

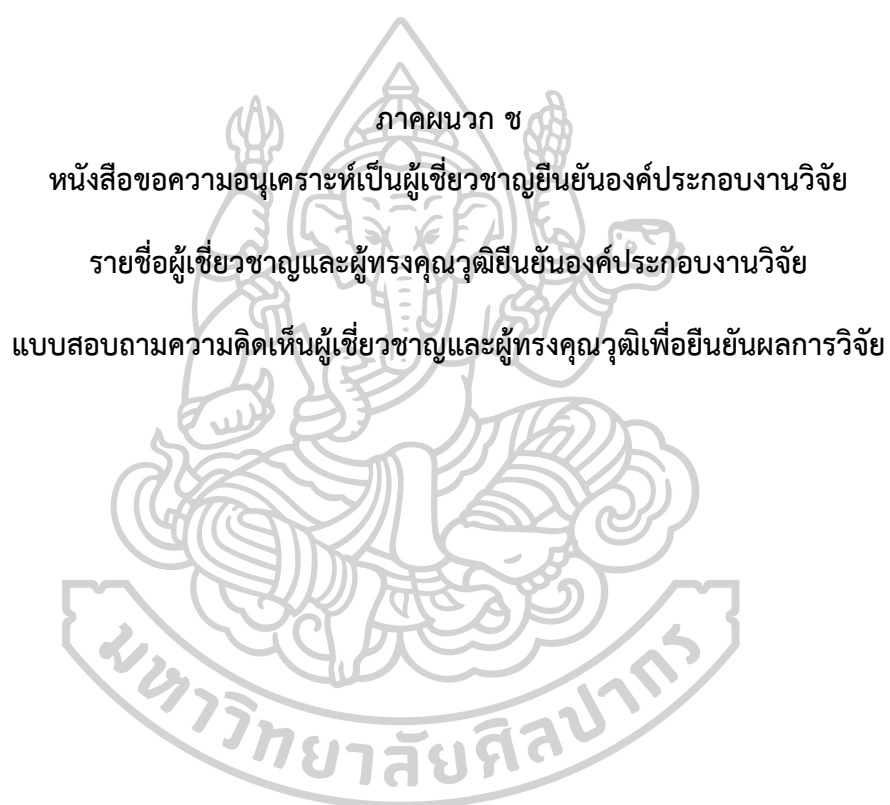
ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
89	ผู้บริหารคิดแบบอย่างมีเป้าหมายที่รัดกุม						
90	ผู้บริหารคิดแบบการบริหารจัดการตามหลัก PDCA						
91	ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์						
92	ผู้บริหารการคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา						
93	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อระดับสูง						
94	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง						
95	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการเรียนการสอน						
96	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม						
97	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด						
98	ผู้บริหารคิดเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา						
99	ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา						
100	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ						
101	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ						
102	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล						
103	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานทั่วไป						
104	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสรรงบประมาณ						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
105	ผู้บริหารคิดแบบการจัดตั้งและเสนองบประมาณ						
106	ผู้บริหารคิดอย่างมีความฉลาดทางอารมณ์						
107	ผู้บริหารคิดแบบครองตน ครองคน ครองงาน						
108	ผู้บริหารคิดเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้						
109	ผู้บริหารคิดแบบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน						
110	ผู้บริหารคิดแบบฉลาดและมีไหวพริบ						
111	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน						
112	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ						
113	ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร						
114	ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ						
115	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้						
116	ผู้บริหารคิดเพื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ						
117	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี						
118	ผู้บริหารคิดเพื่อการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น						
119	ผู้บริหารคิดเพื่อช่วยเหลือดูแลนักเรียน						
120	ผู้บริหารคิดเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ						
121	ผู้บริหารคิดเพื่อคุณภาพผู้เรียน						
122	ผู้บริหารคิดเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร						

ข้อ	โยนิโสมนสิการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		5	4	3	2	1	
123	ผู้บริหารคิดแบบการสร้างแรงจูงใจและรักษาไว้ซึ่งบุคลากร						
124	ผู้บริหารคิดแบบวิเคราะห์งาน						
125	ผู้บริหารคิดแบบคุณภาพของบุคลากรและสถานศึกษา						
126	ผู้บริหารคิดแบบมุ่งสัมพันธ์						
127	ผู้บริหารคิดเพื่อใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ						
128	ผู้บริหารคิดแบบธรรมมาภิบาล						
129	ผู้บริหารคิดแบบมีคุณธรรมจริยธรรม						

ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ตอบแบบสอบถาม

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญยืนยันองค์ประกอบงานวิจัย

ที่ ศธ 6812.2/062

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

5 กุมภาพันธ์ 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญยืนยันองค์ประกอบงานวิจัย

นมัสการ พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย ป.ธ.๙ ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบยืนยัน จำนวน 1 ฉบับ

ด้วย พระสุนทรฯ วรสาโร จันทรโฑ รหัสนักศึกษา 56252934 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” ในกรณีนี้ ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ ใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิยืนยัน องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตามแบบยืนยันที่แนบมา พร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์)

หัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา
โทร. 09 3979 3455

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันองค์ประกอบงานวิจัย

1. พระมหานัทรชัย สุธตตชโย ป.ธ.๙ ผศ.ดร.	คณบดีศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. พระครูสุนทรธรรมโสภณ รศ.ดร.	รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. พระราชรัตน์มงคล ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. ผศ.ดร.อนุพันธ์ อภิขยานุภาพ	อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5. ดร.นางกัญธนา หินเมืองเก่า	ผู้อำนวยการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม

แบบสอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ
เพื่อยืนยันผลการวิจัยเรื่อง
โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามความคิดเห็นฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง โยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาเพื่อความเห็นยืนยันผลการวิจัยว่าถูกต้องเหมาะสมเพียงใดหรือไม่

2. ผู้วิจัยขอความกรุณาท่านผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิได้โปรดแสดงรายละเอียดของงานวิจัยซึ่งได้เรียนเสนอมาพร้อมแบบสอบถามความคิดเห็นฉบับนี้แล้ว ก่อนพิจารณาตอบคำถาม

3. เครื่องมือฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเพื่อยืนยันผลการวิจัยที่เกี่ยวกับองค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเพื่อยืนยันผลการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบโยนโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การให้ความกรุณาตอบแบบสอบถามความคิดเห็นและการให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของท่านครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสรุปผลและความมั่นใจในการนำเสนอผลการวิจัยเรื่องนี้ต่อไป

อนึ่งเมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้วขอความกรุณาโปรดส่งคืนโดยเร็ว โดยขอเอกสารที่ได้แนบเสนอมาพร้อมนี้ด้วย ก็จักเป็นพระคุณอย่างสูง

พระปลัดสุนทร วรรณโร จันทโรโต
 นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**แบบสอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ
เพื่อยืนยันผลการวิจัยเรื่อง
โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเติมคำในช่องว่างต่อไปนี้

1. นามผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ

.....

2. ตำแหน่งปัจจุบัน

.....

3. ประสบการณ์การทำงาน

.....

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความเห็นเพื่อยืนยันผลการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ คือ

- องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล
- องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ
- องค์ประกอบที่ 3 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ
- องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม
- องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา
- องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณ์ญาณ
- องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย
- องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

จากข้อมูลข้างต้น โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในสดมภ์ของตารางที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

องค์ประกอบ	ความคิดเห็น							
	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม		ความเป็นไปได้		การนำไปใช้ประโยชน์	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล								
องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ								
องค์ประกอบที่ 3 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ								
องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม								
องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบแก้ไขปัญหา								
องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดแบบมีวิจารณญาณ								
องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย								
องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง								

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเพื่อยืนยันผลการวิจัยเรื่อง โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1. ความคิดเห็นเพิ่มเติมของท่านเกี่ยวกับความถูกต้องขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

.....

2. ความคิดเห็นเพิ่มเติมของท่านเกี่ยวกับความเหมาะสมขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

.....

3. ความคิดเห็นเพิ่มเติมของท่านเกี่ยวกับความเป็นไปได้ขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

.....

4. ความคิดเห็นเพิ่มเติมของท่านเกี่ยวกับการนำไปใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

.....

5. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่น ๆ เกี่ยวกับองค์ประกอบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

.....

ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารรายละเอียดของงานวิจัย

ชื่องานวิจัย โยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
2. เพื่อทราบผลการยืนยันโยนิโสมนสิการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

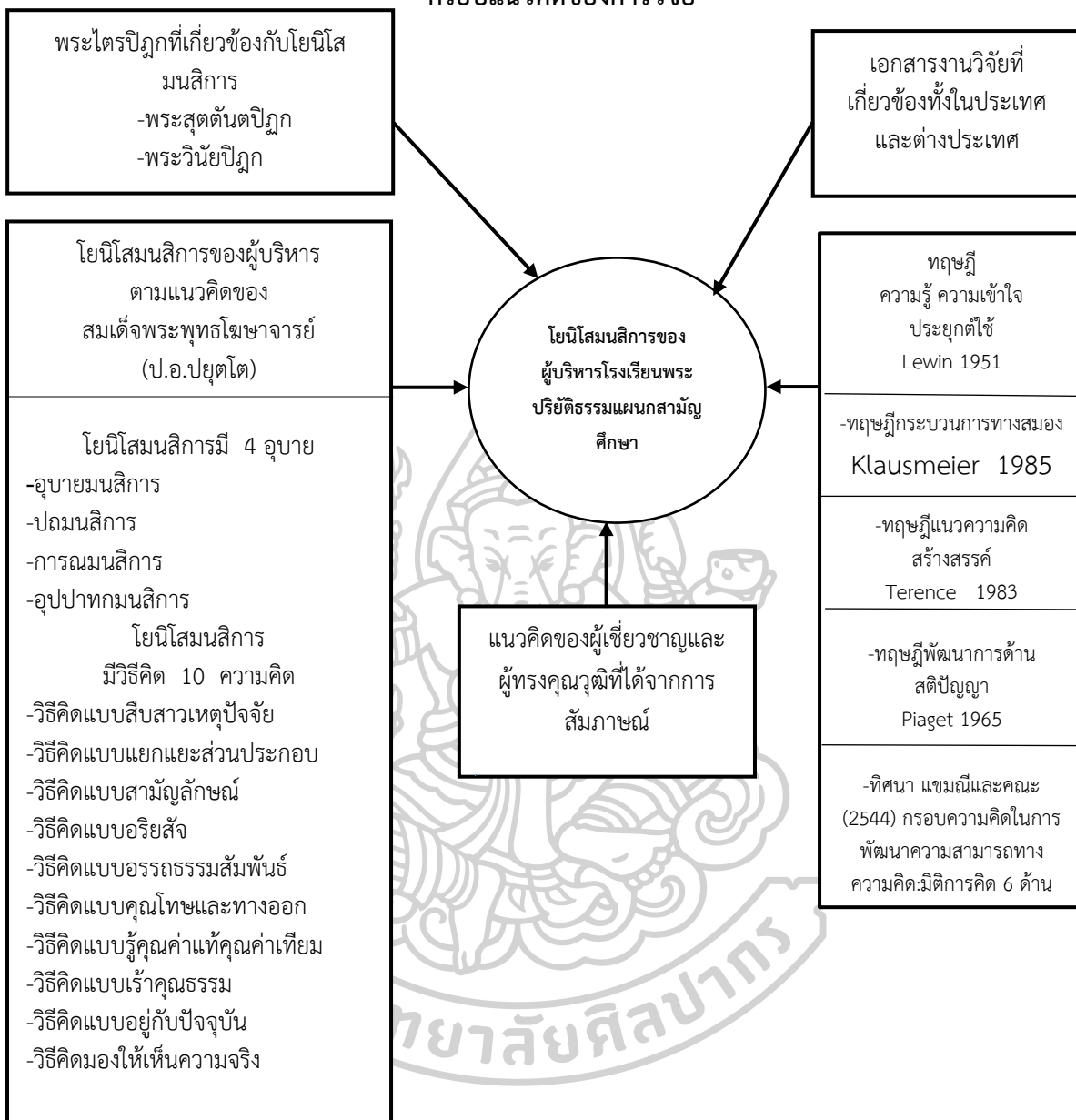
นิยามศัพท์เฉพาะ

โยนิโสมนสิการ (บาลี : yonisomanasikara คำอ่าน : โยนิโสมะนะสิกาณ) หมายถึง การจัดระบบการคิดตามหลักการคิด 4 ประการ คือ 1. คิดถูกวิธีคือคิดมีจุดหมาย 2. คิดเป็นขั้นตอนคือคิดตามลำดับขั้น 3. คิดมีเหตุผลคิดถึงเงื่อนไขจำเป็น 4. คิดให้เกิดประโยชน์คือคิดให้ได้ผลดี และการทำในใจให้แยบคาย หรือ พิจารณาโดยแยบคาย กล่าวคือ เป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบพิจารณาไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่คิด คิดถึงรากคิดถึงโคนนั่นเอง ประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นถูกสิ่งนั้นผิด สิ่งนั้นดีหรือสิ่งนั้นไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา

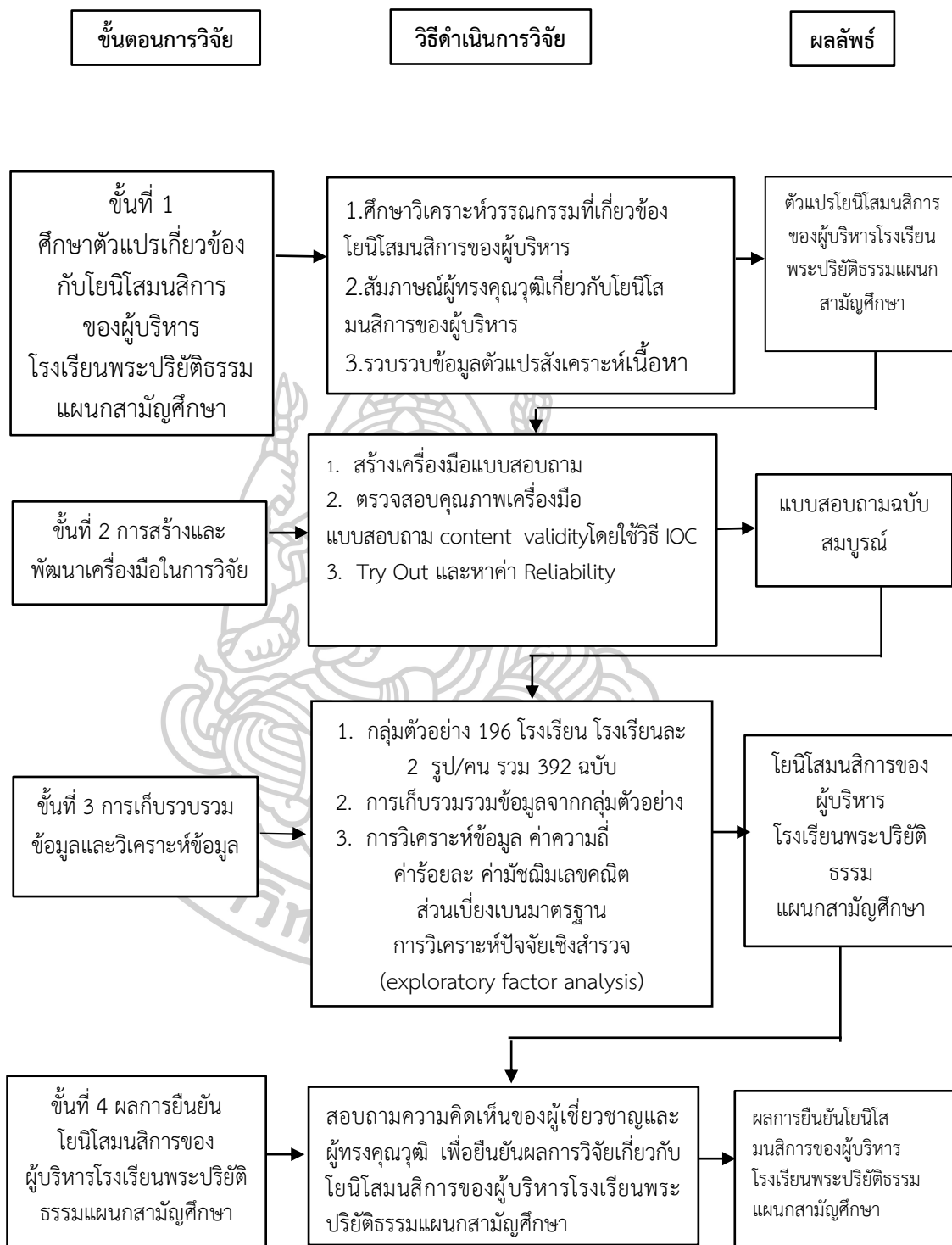
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดตั้งขึ้นเป็น ศาสนศึกษาแผนกสามัญศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา แผนกนักธรรม แผนกภาษาบาลี และหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) ให้แก่พระภิกษุสามเณร

ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง พระภิกษุที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารโรงเรียนต้องมีคุณสมบัติเฉพาะ ผู้อำนวยการ มีพรรษาพ้น ๕ พรรษา จบนักธรรมชั้นเอก มีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาหรือสาขาอื่น ในกรณีสาขาอื่น ต้องมีวุฒิตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไป หรือต้องมีวุฒิตั้งแต่ปริญญาโทขึ้นไป และมีอายุไม่เกิน ๗๐ ปี

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผลวิเคราะห์องค์ประกอบ

ประกอบไปด้วย 8 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล
2. ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ
3. ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ
4. ผู้บริหารคิดแก้ไขปัญหา
5. ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม
6. ผู้บริหารคิดมีวิจารณ์ญาณ
7. ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย
8. ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

องค์ประกอบที่ 1 ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผล

ตัวแปร	ข้อความ
b91	ผู้บริหารคิดแบบกำหนดวิสัยทัศน์
b99	ผู้บริหารคิดแบบมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
b81	ผู้บริหารคิดแบบมีเหตุผลสามารถจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่เป็นหลักการข้อเท็จจริงเพื่อสรุปและตัดสินใจ
b93	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบระดับสูง
b92	ผู้บริหารการคิดด้านเตรียมความพร้อมในการบริหารการศึกษา
b96	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดสภาพแวดล้อม
b102	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานบุคคล
b76	ผู้บริหารคิดแบบศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของปัญหาและนำมาพิจารณา
b97	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงทักษะการคิด
b94	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจรายละเอียดทุกเรื่อง
b53	ผู้บริหารคิดแบบให้ข้อมูลย้อนกลับ
b52	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นการตอบสนอง
b100	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานด้านวิชาการ
b101	ผู้บริหารคิดเพื่อการบริหารงานงบประมาณ
b95	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการเรียนการสอน
B74	ผู้บริหารคิดแบบระดมสมอง

องค์ประกอบที่ 2 ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการ

ตัวแปร	ข้อความ
b26	ผู้บริหารคิดแบบมีกระบวนการจัดระบบข้อมูลและสามารถนำมาใช้ได้
b27	ผู้บริหารคิดพิจารณาตัดสินใจได้
b28	ผู้บริหารมีการคิดเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาโดยมีการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบของปัญหา
b25	ผู้บริหารใช้ความคิดบนพื้นฐานสติปัญญา
b24	ผู้บริหารคิดแบบรับข้อมูลและใช้ข้อมูลประกอบการคิด
b29	ผู้บริหารคิดคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตรงตามวัตถุประสงค์
b30	ผู้บริหารคิดพิจารณาเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่าง
b31	ผู้บริหารคิดแบบขยายความคิดออกไปจากกรอบเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด
b32	ผู้บริหารคิดหาแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

องค์ประกอบที่ 3 ผู้บริหารคิดแบบรอบคอบ

ตัวแปร	ข้อความ
b7	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ
b16	ผู้บริหารคิดสามารถใช้ความคิดในสถานการณ์ที่คับขัน
b17	ผู้บริหารคิดแบบละเอียดรอบคอบ
b8	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักการและมีจุดมุ่งหมาย
b10	ผู้บริหารคิดแบบลดกิเลสตัณหา
b9	ผู้บริหารใช้วิธีคิดทั้งด้านบวกและด้านลบ
b18	ผู้บริหารคิดแบบผู้นำในการริเริ่มการทำงาน
b19	ผู้บริหารคิดแบบมีความคิดรวบยอด
b20	ผู้บริหารคิดแบบดึงความรู้จากความจริงจำที่ตีมาแก้ปัญหา
b11	ผู้บริหารคิดแบบแบ่งออกเป็นกุศล

องค์ประกอบที่ 4 ผู้บริหารคิดแก้ไข้ปัญหา

ตัวแปร	ข้อความ
b65	ผู้บริหารคิดแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม
b66	ผู้บริหารคิดแบบกระตุ้นให้คิดอย่างรอบคอบ
b67	ผู้บริหารคิดถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
b68	ผู้บริหารคิดโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน
b64	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาสติปัญญา
b69	ผู้บริหารคิดใช้กลวิธีเฉพาะด้านและภาพรวมเพื่อประโยชน์ต่อ งาน
b63	ผู้บริหารคิดแบบรวบรวมความคิดจัดการให้เป็นระบบ
b62	ผู้บริหารคิดเพื่อขัดเกลาความคิดและเข้าใจง่าย
b61	ผู้บริหารคิดแบบมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิด
b70	ผู้บริหารคิดพิจารณาข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

องค์ประกอบที่ 5 ผู้บริหารคิดแบบมีส่วนร่วม

ตัวแปร	ข้อความ
b112	ผู้บริหารคิดแบบพัฒนาเจตคติ
b113	ผู้บริหารคิดเพื่อแก้ปัญหาภายในองค์กร
b114	ผู้บริหารคิดแบบมีภาวะผู้นำ
b111	ผู้บริหารคิดแบบมีหลักในการปกครองบุคลากรและนักเรียน
b115	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดทำสื่อและแหล่งเรียนรู้
b117	ผู้บริหารคิดเพื่อการจัดการศึกษาที่ดี

องค์ประกอบที่ 6 ผู้บริหารคิดมีวิจารณ์ญาณ

ตัวแปร	ข้อความ
b47	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหา
b48	ผู้บริหารคิดแบบไตร่ตรองและสะท้อนการคิด
b49	ผู้บริหารคิดแบบใส่ใจ
b46	ผู้บริหารคิดแบบสร้างสรรค์
b50	ผู้บริหารคิดโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์
b45	ผู้บริหารคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ
b44	ผู้บริหารคิดแบบสังเคราะห์

องค์ประกอบที่ 7 ผู้บริหารคิดแบบมีเป้าหมาย

ตัวแปร	ข้อความ
b14	ผู้บริหารคิดใช้ข้อมูลเชิงวิชาการ
b3	ผู้บริหารคิดอย่างมีเหตุผล
b2	ผู้บริหารคิดแบบมีลำดับขั้นตอน
b15	ผู้บริหารมีความคิดพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในด้านความคิด
b4	ผู้บริหารคิดให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีเป้าหมาย
b5	ผู้บริหารคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยเพื่อให้รู้ในสภาวะความเป็นจริง

องค์ประกอบที่ 8 ผู้บริหารคิดตามความเป็นจริง

ตัวแปร	ข้อความ
b36	ผู้บริหารคิดตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา
b37	ผู้บริหารคิดแบบวิทยาศาสตร์โดยอาศัยความจริงเป็นเกณฑ์
b35	ผู้บริหารคิดแบบแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง
b38	ผู้บริหารคิดแบบยึดตัวเองเป็นหลัก

รายการอ้างอิง

- Abdulaziz, Al-Mhelby Humood, Abdulaziz and Mohamma, al-DhaFlri. "The Role and School Administrations in Promoting Stududent Thinking."
http://findarticles.com/articles/mi_qa3852/is_200401/ai_n9403929/pp_1.
- Ausubel, D. P. *Educational Psychology a Cognitive View*. New York: Holt Rinehart and Winston, 1968.
- Balka, D.S. "Creative Ability in Mathematics." *Arithmetic Teacher* 21, no. 7 (1974): 633-36.
- Barnard, Chester I. *Oganization and Managenment*. Cambridge: Harvard University Press, 1969.
- Beyer, B. k. *Practical Strategies for the Teaching of Thinking*. Boston: Allyn and Bacon, 1987.
- Beyer, Barry K. *Practical Strategies for the Teaching of Thinking*. London: Allyn and Bacon inc, 1991.
- Bloom, B.S. *Taxonomy of Educational Objectives*. New York: David Mckay company, 1961.
- Bloom, B.S. *Taxonomy of Educational Objectives*. New York: David Mckay, 1956.
- Bloom, Benjamin Samuel et al. *Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning*. New York: McGraw - Hill, 1971.
- Bruner, J.S. *Toward a Theory of Instruction*. New York: V Norton, 1965.
- Chien, J.C. *Examining a Successful Urban Elementary School : Putting the Pieces for School Improvement*. New Jersey: Princeton University Press, 2004.
- Clement, L.M., and S.T. Richard. *Effective Leardership in Student Service*. Sanfransisco: Josep-Bass Publishers, 1992.
- Coleman, L.A. *The Role of School Administrator as Knowledge Manager : A Prosess for School Improvement*. New jersey: Princeton University Press, 2008.
- Cowley, Sue. *Getting the Buggers to Think*. United Kingdom: Continm International Publishing Group, 2004.
- Cramford, L.M. "High School Principl Leadership : Practices and Beliefs within the Learnig Organization." Northern Illinois University, 2004.

- De Bono E CoRT. *Thinking Teacher Notes Nsw*. Preprimer Press, 1973.
- Drucker, Perter F. *The Practice of Management*. New York: harper, 1985.
- Fisher, R. *Teaching Children to Think*. Great Britain: Simon and Schuster Education, 1992.
- Gagne, R. M. *The Conditions of Learning and Theory of Instruction*. Japan: CBS college : Publishing, 1985.
- Gardner, H. *Frames of Mind*. New York: Basic book Harper Collins Publishers, 1983.
- Goldstein, E Bruce. *Cognitive Development*. California: Thomson and Wadsworth, 2008.
- Golotti, Kathleen M. *Cognitive Development*. Califania: Sage Pubication Inc, 2011.
- Griffitts, D.C. "The Effect of Activity-Oriented Science Instruction on the Development." *Dissertation Abstracts International* 5, no. 11 (1987): 1102-A.
- Guildford, J. P. *Fundamental Statistics in Psychology and Education 6th Ed*. Tokyo: n.p, 1978.
- Guilford, Jean and Gray, David E. *Motivation and Modern Management*. Massachusetts: Addison - Wesley Publishers, 1970.
- Jolly, A.B. "The Effectiveness of Learning with Concept Mapping on the Science Problem-Solving of Sixth-Grade Children." <http://www.lib.umi.com/dissertation/fullcit/MO89930>.
- Klausmeier, H. J. *Education of Psychology*. New York: Harper Row, 1985.
- Klausmeier, H.J. *Education Psychology*. New York: Harper Row, 1985.
- Kowalski, Robin M and Westen, Drew. *Psychology Denvers*. John Wiley and Sons, 2009.
- Lewin, Kurt. *Field Theory and Learning and Cartwright Field Theory in Socal Science Selected Theoretical*. New York: Harper and Row, 1951.
- Lipman, M. "Philosophy for Children." *Thinking : The Journal of Philosophy for children* (1982).
- Marra, S.E. "Exploration of Critical Learning Style Locus of Control and Environmental Perception in Baccalaureate Nursing Student." *Dissertation Abstracts Interaction* (1997).
- McCrink, Carmen and Suarez, Lourdes. "The Role of Innovation Teaching Methodology and Learning Styles on Critical Thinking." *Dissertation Abstracts International* 59, no. 9 (1999): 3420.

- Mitchell, Terence R. *People in Organization an Introduction to Organizational Behavior*. Tokyo: McGraw – hill, 1983.
- Paperts, Seymour. *The Childrens Machine Rethinking School in the Age of the Computer*. New York: Harvester Wheatshea, 1993.
- Piaget, J. *The Moral Judgment of the Child*. London: Poutledg and kalgan paul, 1965.
- . *To Understand Is to Invent : The Future of Education*. New York Grossman, 1973.
- Piaget, J. and Inhelder, B. *The Psychology of the Child*. New York: Basic Book, 1964.
- Richard, Nelson-Jones. *Effective Thinking Skill*. London: SAGE Publications Ltd, 1996.
- Santrack, John W. *Psycholgy*. New York: Mcgraw Hill Inc, 2003.
- Sayles, Leonerd R. . *Leardership : What Effective Manager Really Do and How They Do Lt*. USA: McGraw - Hill Inc, 1979.
- Shaman, C.C. "Leardership and the Learning Organization."
<http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/1426664>.
- Slavin, Robert E. "Research on Coopertive Learning : Consenus and Controversy."
Education Leadership (1989).
- Stadt, Ronald W and others. *Managing Career Education Programs Eaglewood Cliffs*. New Jersey: Prentice - Hall Inc, 1973.
- Sternberg, Robert J. "Teaching and Assessing for Successful Intelligence." *The school Administrator* 44, no. 1 (30-31 Jan 1998): 26-27.
- Sternberg, Robert J. *Cognitive Psychology*. Califania: Thomson and Wadsworth, 2006.
- Sternberg, Robert J. and Grigorenko, Elena L. *Teaching for Successful Intelligence*. Auckland: Penguin Books, 2002.
- Stogdill, Ralph M. *Handbook of Leadership : A Servay of Theory and Research*. New York: The Free Press, 1981.
- Torrence, E. P. *Guiding Creative Talent Englewood Cliffs*. NJ: Prentice - Hall, 1962.
- Vygotsky, L. S. *Mind in Society the Development of Higher Psychological Funeltions*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1978.
- Waston, S.H *Leadership in Organization*. New York: Tperceptions of Canadian private sector leaders. n.p., 2000.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย ด้านการคิด.

กรุงเทพฯ: กองวิจัยทางการศึกษา, 2542.

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545.

———. เอกสารประกอบการศึกษาด้วยตนเอง หลักสูตรผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545.

กฤตยา อารยะศิริ. จิตวิทยาประยุกต์เพื่อองค์การ. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, 2543.

กองพุทธศาสนศึกษา. แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2553-2562. นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือปฏิบัติงานสำหรับผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557.

———. ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สถิติข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาปีการศึกษา 2561 ครั้งที่ 2. นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา, 2561.

กัญญาบุตร ล้อมสาย. "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการคิดในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

กิติ ตยัคคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เปลออักษร, 2543.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ผู้ชนะ 10 คิด, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ชัคเชสมีเดีย, 2546.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงมนทัศน์. กรุงเทพฯ: บริษัท ชัคเชส มีเดีย, 2545.

เกียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ผู้ชนะ 10 คิด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชัคเชสมีเดีย บจก, 2553.

———. ลายแทงนักคิด. กรุงเทพฯ: บริษัท ชัคเชส มีเดียจำกัด, 2544.

คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2557.

จันทร์ธานี สงวนนาม. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, 2545.

จินตนา ศักดิ์ภู่อาราม. "การนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐสำหรับประเทศไทย." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ชาติ แจ่มนุช. สอนอย่างไรให้คิดเป็น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2545.

ดิลก บุญอ้อม. "การใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสัจเป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิต."

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 77, no. 2 (2560): 74-81.
ทิพย์วัลย์ สีจันทร์และคณะ. การคิดและการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549.

ทิตนา แชมณี. วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์, 2544.

ทิตนา แชมณี. วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์ จำกัด, 2544.

ธัญวรรณ์ อุทโท. "รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา." มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, 2559.

ธีรพงษ์ แก่นอินทร์. "ผลการบูรณาการการเรียนการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับการเรียนการสอนปกติต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาระดับปริญญาตรี." คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2557.

นิยม กิमानุวัฒน์. "การพัฒนาารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา." มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559.

พรศักดิ์ สุจริตรักษ์. "ตัวบ่งชี้การบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของนักเรียน." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2556.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีในการบริหาร. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค, 2545.

———. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน). หลวงตามหาบัว มหัศจรรย์ มหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่. กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์, 2546.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. การคิด. ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์การพิมพ์, 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ เอส อาร์ พีริสดีง แมส โปรดักส์, 2548.
- . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพฯ พิมพ์สวย, 2550.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9 ed. กรุงเทพฯ: แอคทีฟพริ้นท์, 2556.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระมหาธีรเพชร มาตพงษ์. "การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา." มหาวิทยาลัยสยาม, 2561.
- พระมหาธีรวัฒน์ พันธุ์ศรี. "การนำเสนอรูปแบบการบริหารทรัพยากรการเงินโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา." จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙) อันเหลือเชื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2561.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระอดุลญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป). เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ธรรมโอวาท ตอนอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายใน. 2559.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 15 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคคาถวรรค. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอกกนิบาต. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ 24 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสกนิบาต. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- . พระไตรปิฎก เล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.
- ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ. ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2535 ใบอนุญาตให้
จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ใบอนุญาตเลขที่ 5/2535 โรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนหา. นครปฐม: โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัด
เสนหา, 2535.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่อง
ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.
- เรวัตร์ ชาตรีวิศิษฐ์ อ้างถึงใน ทองพิมพ์ วิริยพันธ์. มนุษย์สัมพันธ์กับการบริหาร. กรุงเทพฯ อินฟอร์
มีเดียบุ๊กส์, 2546.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. การคิด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2549.
- วณิช สุธารัตน์. ความคิดและความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์, 2547.
- วรพนิต ศรีทอง. "ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของครูใน
สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.
- วสิน อินทสระ. พุทธวิธีสอน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- . โยนิโสมนสิการ วิธีคิดเพื่อชนะความทุกข์. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยชมรมกัลป์ยานุธรรม, 2554.

- วัชรา เล่าเรียนดี. เทคนิคและยุทธวิธีพัฒนาความคิด การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. นครปฐม: โรงพิมพ์ศิลปากร, 2548.
- วัลชนี นาคสีสังข์. "รูปแบบการส่งเสริมกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของผู้บริหารในวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันบรมราชชนก." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.
- วัลนิกา ฉลากบาง. "การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร." มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.
- วิรุณ ตั้งเจริญ อ่างถึงใน หวน พิณรุฬห์. การบริหารการศึกษานักบริหารมืออาชีพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2548.
- ศรินธร วิทยะสิรินันท์. วิทยาการด้านความคิด. กรุงเทพฯ: บริษัทเดออร์มาสเตอร์ กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2544.
- ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. องค์กรและการจัดการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2540.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. องค์กรและการจัดการฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสารจำกัด, 2545.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). ได้ทรงนิพนธ์เรื่องจิตตนคร สำหรับบรรยายในรายการวิทยุ พระราชวังดุสิต. พิมพ์ครั้งแรกในเรื่องการบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่, 2521.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต ป.ธ.๙). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2560.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- . ภาวะผู้นำ. 7 ed. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2546.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.
- สมศักดิ์ บุญปู. การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. นครปฐม: กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557.
- สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). มาตรฐาน เกณฑ์บ่งชี้ และเกณฑ์พิจารณา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบ 2 2549-2553. กรุงเทพฯ บริษัทดุจทอง จำกัด, 2549.
- สุเทพ พงษ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและการปฏิบัติ. เชียงราย: ราชภัฏเชียงราย, 2549.

สุภรณ์ สภาพงศ์. "กรอบแนวคิดและข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ของสังคมไทย."

วารสารวิชาการ 3, no. 7 (9 สิงหาคม 2543): 9.

สุนน อมรวิวัฒน์. กัลยาณมิตรนิเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้,
2546.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. "สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ." วารสารข้าราชการครู 21, no. 1 (2543):
27-33.

สุวิทย์ มูลคำ. กลยุทธ์การสอนคิดแก้ปัญหา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2547.

———. ครบเครื่องเรื่องการคิด. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2548.

แสง จันทร์งาม. วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

หลวงวิจิตวาทการ. กำลังความคิด. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์ บุ๊คส์ บจก, 2007.

อุทัย บุญประเสริฐ. เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการบริหารการศึกษา โรงเรียนนิติบุคคล. นครปฐม:
สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2547.

อุษณีย์ อนุรุทธ์วงศ์. การพัฒนาทักษะการคิดระดับสูง. นครปฐม: สำนักพิมพ์ ไอ.คิว.บุ๊คเซ็นเตอร์, 2554.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	พระปลัดสุนทรหา วรสาโร จันทร์โต
วัน เดือน ปี เกิด	14 กรกฎาคม พ.ศ. 2525
วุฒิการศึกษา	พ.ศ.2536 ประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดบ้านไร่ จ.พิษณุโลก พ.ศ.2538 ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบุญคุ้มราษฎร์บำรุง จ.ปทุมธานี พ.ศ.2540 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโกเมศรัตนาราม พ.ศ.2540 สอบไล่ได้ นักรธรรมเอก สำนักเรียนวัดโสมมณีสวรรวิหาร พ.ศ.2542 สอบไล่ได้ บาลีประโยค 1-2 สำนักเรียนวัดเสนาหา พระอารามหลวง พ.ศ.2544 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเสนาหา พ.ศ.2548 ปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราช วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2553 ปริญญานิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2553 ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2556 ศึกษาต่อระดับปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย ศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	ประวัติการทำงาน พ.ศ.2551 ครูใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา พ.ศ.2552 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา พ.ศ.2553 ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหา 588 วัดเสนาหาพระอารามหลวง ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม